

T. C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE SELÇUKLULARI ZAMANINDA
ANADOLU'DA KALELER VE KUŞATMA
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

YASEMİN ÇOBAN

DANIŞMAN
Prof. Dr. CEVDET YAKUPOĞLU

KASTAMONU – 2020

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE SELÇUKLULARI ZAMANINDA ANADOLU'DA
KALELER VE KUŞATMA**

Yasemin ÇOBAN

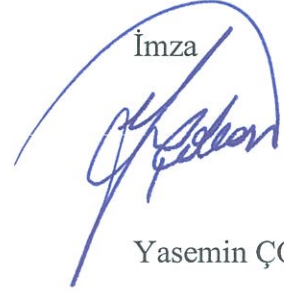
**Danışman
Jüri Başkanı
Jüri Üyesi**

**Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU
Prof. Dr. Namiq MUSALI
Doç. Dr. Mustafa ŞAHİN**

KASTAMONU - 2020

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Yasemin ÇOBAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE SELÇUKLULARI ZAMANINDA ANADOLU'DA KALELER VE KUŞATMA

Yasemin ÇOBAN

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından, Anadolu'nun kapılarının Türklere tamamen açılması ile birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Nitekim Kutalmışoğlu Süleymanşah, 1075'te Türkiye Selçuklu Devleti'nin temellerini atmıştır. Bu başarı, onların Anadolu topraklarındaki varlıklarının kalıcı olduğunu ispatlar niteliktedir. Öteden beri bozkır savaş taktiğini uygulayan ve son derece başarılı olan Türkler, Anadolu'ya geldiklerinde onlar için yeni sayılabilecek bir savunma yapısı ile karşılaşmışlardır. Bunlar, ortaçağın en önemli savunma yapıları olan kalelerdir. Türkiye Selçuklu Devleti sultanları, çok da alışık olmadıkları bu yapılara ve kuşatma savaşlarına kısa zamanda vâkıf olmuşlardır. Anadolu'da, sayıları oldukça fazla olan kaleler, teker teker Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiştir. Selçuklular tarafından başarı ile kuşatılan ve ele geçirilen bu kaleler, yine aynı başarı ile de savunulmuştur. Çalışmamız da söz konusu kalelerin tespiti, tarihi ve Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine geçiş süreçleri ele alınmıştır. Kalelerin, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetinde kaldığı müddet boyunca herhangi bir kuşatmaya maruz kalıp kalmadıkları, ne amaçla kullanıldıkları, kaynaklarda ne sebeple anıldıkları gibi soruların cevapları aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu, Kaleler, Kuşatma, Savaş.

2020, 261 sayfa.

ABSTRACT

Msc. Thesis

CASTLES AND SIEGES IN ANATOLIA IN THE TIME OF CENTRAL SELJUKIDS

Yasemin ÇOBAN

Kastamonu University
Institute of Social Sciences
Department of History

Supervisor: Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

After the 1071 Manzikert Victory, a new era started with the opening of the Gates of Anatolia to Turks. Indeed Kutalmışoğlu Suleymanshah had laid the foundations of the Seljuk Empire in 1075. This success proves that their existence in Anatolia was permanent. Turks who had been practicing steppe war tactics for a long time on which they had been very successful, encountered a new defense structure for them when they came to Anatolia. These castles were the most important defense structures of the medieval age. Turkey Seljuk Empire sultans became competent in the unfamiliar structures and siege warfare in a very short time although they didn't get accustomed to it. The castles of which numbers were quite high, were entered into Turkey Seljuk State sovereignty one by one. These castles, which were successfully surrounded and captured by the Seljuks, were also defended with the same success. Identifying these castles, their history and the period of their transition to Turkey Seljuk State sovereignty were handled in this work. The answers were searched to the questions if they have been exposed to any siege as long as they were under Seljuks' control, for what purpose they were used and for which reasons they were mentioned in written sources.

Key Words: Turkey Seljuk State, Anatolia, Castles, Siege, War.

2020, 261 pages.

ÖNSÖZ

Ortaçağ'ın sembolü haline gelmiş, en önemli savunma yapılarından biri olan kaleler, en genel anlamıyla, bir yerin savunması ve güvenliğinin sağlanması amacıyla inşa edilen, kalın ve yüksek duvarlı, mazgallı, burçlu vs. yapılardır. Bu yüksek duvarların aşılması için yapılan savaflara ise “*kuşatma savafları*” denilmektedir. Anadolu, diğer pek çok alanda olduğu gibi bu yapılar hususun da son derece zengindir. Bu gibi yapıların zenginliği ise Anadolu'da kurulmuş devletlerin, gerek savaş stratejisi, gerekse yerleşim politikası açısından belirleyici bir etken olmuştur.

Anadolu'da kurulmuş olan Türkiye Selçuklu Devleti tarihi boyunca pek çok kuşatma savaşı yapılmış, bu savaş türüne uygun olan araç-gereçler kullanılmış ve taktikler geliştirilmiştir. Tezimizin konusu ve amacı gereğince, Anadolu'daki bu kalelerin önce tespiti, sonra Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine geçiş süreçleri ele alınmıştır. Bu yapıların Türkiye Selçuklu Devleti tarihi boyunca geçirdikleri değişim ve eklemeler ile egemen olan güçler sırasıyla incelenmiştir. Ancak esas alınan ve detaylı olarak aktarılacak olan dönem, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetinin başlangıcından bitişine kadar geçen süreci kapsamaktadır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve yıkılışı yani XI. yüzyılın ikinci yarısı ile XIV. yüzyıl başları arasında ele geçirdiği, kısa veyahut uzun süreli hâkimiyet tesis ettiği bütün kaleler çalışmamızın kapsamı içerisine girmektedir. Tezimizin giriş bölümünde çalışmamızın amacı, yöntemi, sınırları, kaynakları ve metotları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın ilk bölümünde ise Türkiye Selçuklu Devleti'nin ordu sisteminden bahsedilmiştir. Orduyu oluşturan unsurların aktarılmasından sonra, kuşatma savafları ve araç-gereçlerinin ne olduğu sorularına cevap verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, kalenin tanımı ve işlevlerine, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kaleleri hangi amaçlarla kullandıkları konularına açıklık getirilmiştir. Son bölümümüzde ise tespiti mümkün olan bütün kaleler alfabetik sıra ile verilmiştir. Kalelerin, Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetine girmesi ve sonrasındaki durumları da incelememize dâhil edilmiştir.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca desteğini benden esirgemeyen başta danışmanım Prof. Dr. Cevdet Yakupoğlu'na ve maddi-manevi her anlamda arkamda duran aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Yasemin Çoban
Kastamonu, Haziran, 2020.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR CETVELİ	xi
GİRİŞ	1
1. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE ORDU VE KUŞATMA SAVAŞLARI	7
1.1. Türkiye Selçuklu Devleti'nde Orduyu Oluşturan Unsurlar	7
1.1.1. Gulâmlar	7
1.1.2. Tımarlı Sipahiler	10
1.1.3. Yardımcı Kuvvetler.....	11
1.2. Türkiye Selçuklu Devleti'nde Kuşatma Savaşları, Uygulanan Taktik ve Araç-Gereçler	15
1.2.1. Mancınık	18
1.2.2. Arrade	20
1.2.3. Neffâte.....	20
1.2.4. Nakkâb	21
1.2.5. Çarh.....	21
1.2.6. Merdiven	21
1.2.7. Kemend	22
2. KALENİN TANIMI, BÖLÜMLERİ VE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ İÇERİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	23
2.1. Kalenin Tanımı ve Bölümleri	23
2.2. Kalelerin Türkiye Selçuklu Devleti İçerisinde Yeri ve Önemi	25
3. TÜRKİYE SELÇUKLULARI ZAMANINDA ANADOLU'DA KALELER VE KUŞATMA.....	31
3.1. Afyonkarahisar Kalesi	31
3.2. Ağılı Kalesi	32
3.3. Ahlat Kalesi	33
3.4. Akil Kalesi	34
3.5. Aksaray Kalesi	35

3.6. Alâiye Kalesi.....	37
3.7. Alara Kalesi	42
3.8. Amasya Kalesi	43
3.9. Amid Kalesi	45
3.10. Anamur Kalesi	50
3.11. Andusanc Kalesi	51
3.12. Ankara Kalesi.....	52
3.13. Antakya Kalesi.....	59
3.14. Antalya Kalesi.....	62
3.15. Arkanin Kalesi	67
3.16. Aydos Kalesi.....	68
3.17. Burdur Kalesi	68
3.18. Çankırı Kalesi	69
3.19. Çemişkezek Kalesi.....	71
3.20. Çinçin Kalesi.....	73
3.21. Çermük Kalesi	74
3.22. Dârende Kalesi.....	75
3.23. Develi Kalesi.....	75
3.24. Erzurum Kalesi	77
3.25. Gerger Kalesi	81
3.26. Gevale Kalesi	82
3.27. Gideros Kalesi.....	83
3.28. Hafik Kalesi	85
3.29. Hancin Kalesi.....	86
3.30. Harput Kalesi	87
3.31. Harran Kalesi	88
3.32. İsparta Kalesi	91
3.33. İznik Kalesi	91
3.34. Kâhta Kalesi.....	98
3.35. Kancin Kalesi.....	100
3.36. Karacahisar Kalesi	101
3.37. Kastamonu Kalesi	102
3.38. Kayseri Kalesi.....	105

3.39. Kemah Kalesi.....	110
3.40. Kezipert Kalesi.....	111
3.41. Kibotos Kalesi.....	112
3.42. Konya Kalesi.....	112
3.43. Köğonya Kalesi.....	125
3.44. Kulaca Kalesi	126
3.45. Kserigordon Kalesi	127
3.46. Larende Kalesi	127
3.47. Lulua Kalesi	128
3.48. Magfa Kalesi.....	128
3.49. Malatya Kalesi	129
3.50. Minşar Kalesi	135
3.51. Niksar Kalesi.....	136
3.52. Osmancık Kalesi	138
3.53. Selime Kalesi	139
3.54. Semaniye Kalesi.....	139
3.55. Silifke Kalesi.....	140
3.56. Sinop Kalesi	141
3.57. Sivas Kalesi.....	146
3.58. Sümeysat Kalesi.....	149
3.59. Süveyda Kalesi.....	151
3.60. Tokat Kalesi	151
3.61. Uluborlu Kalesi.....	152
3.62. Urfa Kalesi	155
3.63. Vatina Kalesi.....	157
3.64. Zamantı Kalesi	158
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	159
KAYNAKÇA.....	162
EKLER.....	176
ÖZGEÇMİŞ	248

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

A.Ü. : Ankara Üniversitesi

b. : Bin

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

H.z. : Hazreti

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

ODTÜ. : Orta Doğu Teknik Üniversitesi

OTAM. : Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi

öl. : Ölümü

S. : Sayı

s. : Sayfa

SDÜ. : Süleyman Demirel Üniversitesi

S.Ü. : Selçuklu Üniversitesi

TDV. : Türk Diyanet Vakfı

TTK. : Türk Tarih Kurumu

vd. : Ve diğlerleri

vs. : Vesaire

yay. : Yayınlayan

yay. haz. : Yayına hazırlayan

GİRİŞ

“Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şümüllü medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur.”

Mustafa Kemal Atatürk

Türkler, ilk ana yurtları olan Türkili (Türkistan)’nden başlayan uzun ve ihtişamlı tarihleri boyunca geniş coğrafyalara yayılmışlar ve birçok devlet kurmuşlardır. Edip ve tarihçi İmâmeddin İsfahânî¹ bu durumu son derece ustaca tasvir eder. O, *“Türklerin almadığı memleket, içmediği su, ateşlemediği ocak kalmadı. Şehirleri ve ülkeleri doldurup her tarafa hâkim oldular.”*² demiştir.

Türkler, Merkezî Asya’nın zorlu hayat şartlarında başlatmış oldukları uzun yolculuklarını Anadolu topraklarında sonlandırmışlardır. Tarihin bilinen en eski devirlerinden itibaren sayısız kavmin istilasına uğrayan, medeniyetlerin beşiği olan Anadolu, coğrafi konumu dolayısı ile bütün devirlerin en gözde bölgesi olmuştur. Onun bu konumu ve stratejik ehemmiyeti ise ele geçirilmesini güçleştirirken, elde tutulmasını da bir o kadar zorlaştırmıştır.

Tarihin muhtelif devirlerinde Anadolu’ya defalarca gelmiş olan Türklerin, bu bölge ile tanışmaları oldukça eskiye dayanmaktadır. Anadolu’ya bilinen ilk Türk girişi M.S. IV. yüzyılda olmuştur.³ Avrupa Hunlarının gerçekleştirmiş olduğu bu harekât, Anadolu’ya ilk Türk girişini temsil etmesi dolayısı ile son derece mühimdir.⁴ Avrupa Hunlarının ardından Sabarlar tarafından ikinci Türk istilasına uğrayan Anadolu, bundan sonra Müslüman Türklerin faaliyetlerine sahne olacaktır. VIII. yüzyıldan itibaren Emeviler ve ardından Abbasilerin hizmetinde bulunan Türk komutanlar, söz konusu dönemde gerçekleştirilen Anadolu akınlarının önemli birer icracısı olmuşlardır. Araplar, bir asrı aşkın süre boyunca Anadolu topraklarına gerçekleştirdikleri bu seferlerin birçoğunda üstünlük sağlamış olsalar da istedikleri

¹ Müellif hakkında detaylı bilgi için bkz. Ramazan Şeşen, *“İmâdüddin el-İsfahânî”*, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 22, İstanbul 2000, s. 174-176.

² Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 180.

³ Abdullah Kaya, *“Başlangıcından 1071’e Kadar Türkler’in Anadolu’ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme”*, *Ekev Akademi Dergisi*, S. 59, 2014, s. 211-232.

⁴ Ali Sevim, *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 25-26.

başarıyı elde edememişlerdir. Bunun en etkin nedeni ise şüphesiz Anadolu'nun geçit vermez coğrafyası olmuştur.⁵ Tüm bu bilgiler ışığında Türklerin, Selçuklu öncesi gerçekleştirdiği bu akınların yağma, keşif ve istila amacı taşıdığını söyleyebiliriz. Zira onların faaliyetlerine baktığımızda Anadolu topraklarına yerleşmek gibi bir politikayı başarı ile neticelendirdikleri söylenemez. Ancak Selçukluların bölgeye gelmeleri ile durum öncekilerden çok daha farklı bir hâl alacaktır.

840 yılı ile tarih sahnesinden çekilen Uygur Devleti'nin yıkılmasının ardından Merkezî Asya'daki Türk boyları, Kırgızların liderliği etrafında teşkilatlanmaya başlamışlardır. Ancak onlar, 924'te gerçekleşen Hıta saldırılarının neticesinde Yenisey bölgesine çekilmişler, bu nedenle yeniden devletsiz kalan bu boylar oldukça güç bir duruma düşmüşlerdir. Bu boylar arasında Oğuzlar da bulunmakta idi. Oğuzların, Horasan bölgesine gelmeleri ve Selçuk ailesi idaresinde bölgede söz sahibi olmaya başlamaları ile yeni bir dönem açılmıştır. Giderek güç kazanan Oğuzların, 1040 yılında bölgenin en önemli hâkimi olan Gaznelileri yenmeleri, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulması ile neticelenmiştir.⁶

Devletin kurucusu ve ilk hükümdarı Tuğrul Bey ve kardeşi Çağrı Bey, Oğuz Türkleri'nin tarihlerine yön veren büyük şahsiyetlerdir. Bilmedikleri bir coğrafyada büyük gayretler ve fedakârlıklar neticesinde devlet kurmayı başarmışlardır. Onların kurdukları bu devletin sınırları Bizans İmparatorluğu'na kadar gelmiş, Anadolu'nun fethi gerçekleşmiş ve bu ülke yurt edinilmiştir.⁷

Selçuklu Devleti'nin Anadolu akınlarını sıklaştırması ile Doğu Anadolu Selçukluların kontrolüne geçmiştir. Sultan Alp Arslan'ın Büyük Selçuklu Devleti tahtına oturması ile birlikte bu akınlar şiddetlenmiş ve sıklaşmıştır. Neticede kaçınılmaz bir savaşın zemini hazırlanmıştır. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in, muazzam ve kalabalık ordusu ile sefere çıktığı haberinin gelmesinin ardından iki ordu 26 Ağustos 1071'de Malazgirt'te Rahva Ovası'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Ancak Bizans ordusunun sayıca üstün olmasına rağmen Alp Arslan'ın

⁵ Kaya, *a.g.m.*, s. 216.

⁶ Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri I**, TTK Yayınları, Ankara 2016, s. 336-366.

⁷ Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s. 122.

savaş usulü ve ordusunun kahramanca çarpışması, Bizans'ın görülmemiş bir yenilgiye uğramasını sağlamış, Türk ordusu muazzam bir zafer kazanmıştır.⁸

Selçuklular'ın Bizans İmparatorluğu karşısında elde etmiş olduğu Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkler, Anadolu'ya yerleşmeye ve bu topraklar üzerinde çeşitli adlar altında siyasi teşekküller oluşturmaya başlamışlardır. Bunların içerisinde en önemli ve uzun ömürlü olanı hiç şüphesiz Türkiye Selçuklu Devleti'dir. Bu devlet ise Anadolu'ya gelen Oğuzların Selçuklu hanedanına mensup olan Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın önderliğinde teşkilatlanmaları sayesinde kurulmuştur.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleymanşah'ın hayatı, Anadolu'ya gelişi ve buradaki siyasî faaliyetleri hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Her ne yolla olursa olsun Süleymanşah, ağabeyi Mansur ile kardeşleri Alp İlig ve Devlet, 1073 yılı civarında Doğu Anadolu'daki Türkmen grupları tarafından lider olarak tanınmaktaydılar. 1074 yılında ise Süleymanşah'ın Mirdasî Emiri Mahmud'un ölümü üzerine önce Haleb'i, sonra Antakya'yı kuşattığını biliyoruz. Ancak pek parlak netice vermeyen bu iki muhasara sonucunda Haleb'ten bir miktar ganimet almış, Antakya'yı yıllık 20 000 altın karşılığında haraca bağlamıştır. Bundan sonra ise onu Anadolu içlerinde görmekteyiz. Nitekim Süleymanşah ve kardeşi Mansur, Konya'dan İznik'e kadar olan bölgeyi ele geçirmişlerdir. Süleymanşah, 1075'te Bizans'ın dibinde bulunan İznik gibi müstahkem bir kenti ele geçirerek, devletin merkezi haline getirerek, Türkiye Selçuklu Devleti'nin temellerini atmıştır.⁹

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması ile birlikte, öteden beri meydan savaşlarında gösterdikleri üstün başarılarıyla anılan Türkler, bundan sonra kuşatma savaşlarında da isimlerini tarihe kazıyacaklardır. Zira Anadolu, Ortaçağın en önemli ve gözde savunma yapılarından olan kaleleri ile de son derece zengin bir bölgedir. Bu nedenledir ki, bölgede söz sahibi olmak, bir şehri egemenliği altına almak isteyen her güç bu yüksek duvarları ve kalın surları aşmak durumundadır.

⁸ Sümer, a.g.e, s. 124; Faruk Sümer, Ali Sevim, **İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, TTK, Ankara 1971, s. 2-73.

⁹ Coşkun Alptekin, "*Türkiye Selçukluları*", (Editör: Hakkı Dursun Yıldız), **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi 8**, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, s. 213.

Çalışmamızın amacı gereğince, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süre zarfı içerisinde, kısa veya uzun vadede hâkim oldukları kaleler tespit edilmiştir. Günümüz Türkiye sınırları içerisinde bulunan ve tespit edilen bu kalelerin, hangi yolla ve kuşatma taktikleri ile ne zaman Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girdikleri, ne amaçla kullanıldıkları, devletin hâkim olduğu süreç içerisinde herhangi bir fiziksel değişime/tahkimata uğrayıp uğramadıkları gibi soruların cevapları aranmıştır. Kaleler yazılı kaynaklara yansıdığı kadarı ile aktarılmıştır. Tespit edilen kalelerin esas alınacağı sınırlar her ne kadar devletin hâkim olduğu süreç boyunca değişiklik gösterse de, bunların ne zaman inşa edildikleri, hangi güçler tarafından kullanıldıkları ve geçirdiği fiziksel evrimden kısa kısa bahsedilmiş ve son olarak günümüzdeki durumları hakkında bilgi verilmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkim olduğu kalelerin birçoğu, şehir tarihçiliği aracılığı ile aktarılmış, söz konusu kaleler şimdiye kadar tek bir çalışma altında toplanmamış ve Türkiye Selçuklu ordusu ile ilgili çalışmalarda da kaleler konusu sığ geçilmiştir. Kalelerin daha çok fiziksel yapısı ile ilgilenilen sanat tarihi çalışmaları ise Selçuklu kuvvetlerinin nasıl bir kuşatma yolunu izlediğini, ne gibi araç-gereçler kullandığını açıklamada yetersiz kalmıştır. Tüm bu nedenler çalışmamızın önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Çalışmamız boyunca öncelik, dönemin ana kaynaklarından faydalanmak olmuştur. Ancak Türkçe kaleme alınmış eserlerin azlığı ve dönemin yerli kaynaklarının sayısının yetersiz olması çalışma esnasında karşılaşılan zorluklar arasındadır. Birinci elden kaynakların dışında, araştırma-inceleme eserinden de istifade edilmiştir. Nitekim Osman Turan'ın, *Selçuklular Zamanında Türkiye* adlı eseri, Türkiye Selçuklu Devleti hususunda araştırma yapan herkesin olduğu gibi bizim de başvurduğumuz en önemli çalışmalardan biridir.

Çalışma boyunca uygulanan metod, en sağlıklı sonuca ulaşmak adına ana kaynaklarda verilen bilgilerin birbirleri ile karşılaştırılması ve değerlendirmeler şeklinde ortaya konulmuştur. Çalışmamız boyunca kullandığımız ana kaynakların belli başlıları aşağıda tanıtılmıştır:

İbn Bibi; el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-Alâ'iyye

Türkiye Selçuklu Devleti'nin en önemli kaynaklarından biri olan bu eser, meşhur İlhanlı devlet adamı ve tarihçisi Ata Melik Cüveynî'nin emri ile yazılmış ve ona ithaf edilmiştir. Künyesini Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî el-müştehir bi-İbn Bîbî Münecime olarak kaydeden İbn Bibî'nin hakkındaki bilgiler, eserinde çeşitli vesilelerle vermiş olduğu malumata dayanmaktadır.¹⁰ 1192-1280 yılları arasında yaşanan olayları anlatan İbn Bibî, eserinin önemli bir kısmını I. Alâaddin Keykubad dönemine ayırmıştır. Söz konusu dönemde pek çok kalenin ele geçirilmiş olması, eserin kıymetini bir kat daha arttırmıştır.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî; Müsâmeretü'l-Ahbâr

Aksarayî nisbesi muhtemelen onun Aksaraylı bir aileden geldiğini göstermektedir. Eseri incelendiğinde onun iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. Aksarayî'nin bu eseri, İbn Bibî'den sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin en önemli kaynağı sayılmaktadır. Aksarayî eserini, 723 (1323) yılında, İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın tahta oturmasıyla, Anadolu'nun hükümdarlığına tayin ettiği Emir Çoban'ın oğlu Emir Timurtaş adına yazılmıştır. Aksarayî eserinde, İbn Bibî'nin eserinin bittiği tarihten (1280), 1323 tarihine kadar olan olayları aktarmaktadır. Bu da bizlere İbn Bibî'nin aktardıklarını kontrol etme ve tamamlama olanağı sağlar.

Anonim Selçuknâme

Eser, Farsça kaleme alınmış ve kimin kaleme aldığının bilinmemesinden dolayı Anonim olarak tanınmıştır. Eserde, Selçukluların tarih sahnesine çıkışından, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışına, hatta 715 (1363) yılına kadar geçen olaylar anlatılmaktadır. Eserin en önemli özelliği Türkiye Selçukluları ve Beylikler devri için en orijinal kaynaklardan biri oluşudur.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin en temel bu üç kaynağının dışında; Ahmed b. Mahmud'un *Selçuknâme*'sinden, *Azîmî Tarihi*'nden, Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî'nin, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)*'inden, İbn Battûta'nın, *İbn Battûta*

¹⁰ Abdülkerim Özeydin, "İbn Bibî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 19, İstanbul 1999, s. 379-382.

Seyahatnâmesi 'nden, İbnü'l-Esir'in, *el-Kâmil fi't-Tarih* 'inden, Kemâlüdd'in İbnü'l-Adîm'in, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular* (H. 447-527=1055-1127'ından, Minhâc-ı Sirâcî el-Cûzcanî'nin, *Tabakât-ı Nâsirî*'sinden, Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah'ın, *Câmiu'd-Düvel'inden*, Reşîdü'd-dîn Fazlullâh'ın, *Câmi'ü't-Tevarih* 'inden, Sadreddin el-Hüseyni'nin, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye* 'sinden, Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin, *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular* 'ından, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi* (1042-1195''nden, Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî'nin, *Mesâlikü'l Ebsâr* 'ından, İbni Tagrıberdi'nin *En-Nücûmu'z-Zâhire* 'sinden de faydalanılmıştır. Ayrıca Bizans kaynaklarından, Anna Komnena'nın, *Alexiad* 'ı, *Ioannes Kinnamos'un Histaria* 'sı, Nikephoros Bryennios'un, *Tarihin Özü*, Niketas Khoniates'in, *Historia* (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri adlı eserlerden de istifade edilmiştir. Tüm bunların dışında kale kitabeleride en önemli ana kaynaklardandır.

1. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE ORDU VE KUŞATMA SAVAŞLARI

1.1. Türkiye Selçuklu Devleti'nde Orduyu Oluşturan Unsurlar

Türkiye Selçuklu Devleti'nin, askerî teşkilatı ve ordu sistemi hemen hemen Büyük Selçuklu Devleti'nin aynısıdır.¹¹ Türkiye Selçuklu Devleti ordusu, daimi kuvvetlerden gulâm ve iktâ askerleri ile yardımcı kuvvetler grubuna giren ücretli askerler, tâbi devlet kuvvetleri, Türkmenler-uc kuvvetleri ve gönüllerden oluşmakta idi.

1.1.1. Gulâmlar

Kelime anlamı olarak “*oğlan, erkek çocuk, köle, bende*¹²” manalarına karşılık gelen gulâm kavramı ve gulâm sistemi, bu sistemin Müslüman Türk devletlerinde uygulanması hususunda muhtelif araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan elde edilmiş olan verilere göre, köle veya esir olarak hizmete alınmış olan kimselerin, yetenekleri ve aldıkları eğitim neticesinde kazandıkları becerileri doğrultusunda başta ordu olmak üzere çeşitli devlet hizmetlerinde yerleştirilmeleri suretiyle işleyen mekanizmaya *gulâm sistemi* denmektedir.¹³

Gulâm sistemi, Bizans, Sasani vs. devletlerde görülen kölelerin orduda kullanılması ve ücretli askerlik uygulamalarından tamamen farklı bir müessese olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu sistem İslam medeniyetine has bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. İlk izlerine Hz. Ömer döneminde rastlanmakla beraber, Emeviler ve özellikle Abbasiler döneminde gelişme göstermiş olan bu sistem daha sonra Afrika'dan Asya'ya, Endülüs'ten Hindistan'a kadar uzanan sahada kurulan bütün

¹¹ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 629.

¹² Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (Hazırlayanlar: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebru Faruk Önal), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 752.

¹³ Erkan Göksu, “*Türkiye Selçuklu Devleti'nde Gulâm Eğitimi ve Gulâmhâneler*”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 24, Güz 2007, s. 65-84.

İslam devletlerinde idari ve askerî yapının temel ve vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.¹⁴

Selçuklu öncesi dönemde bilhassa Gazneliler’de de gulâmların kullanıldığı ve Farsça çoğul eki ile de *gulâmân* denilen ücretli askerler, Büyük Selçuklularda devletin güvenliğini sağlamak ve sınırlarını genişletmek amacı ile ordunun bir bölümünün sultanı ve sarayı korumak maksadıyla istihdam edildiği ve bunlara *gulâmân-ı saray* adının verildiği görülmektedir. Bunlar; Türk, Arap ve Deylemli gibi farklı milletlerden küçük yaşlarda saray hesabına satın alınarak özel olarak yetiştirilirdi. Ayrıca sultana hediye olarak gelen gulâmlar da bu gruba dâhildiler. Bunların arasında seçilenler sarayda eğitilir, törenler için saray terbiyesine tâbi tutulurlar, divan defterine kaydedilen bu askerler doğrudan doğruya sultana bağlı olarak görev yaparlardı. Yılda *bişt-gânî* adı verilen ve dört defa maaş alan bu Selçuklu gulâmları arasında, Türklerin yanında Rum, Ermeni ve Zenciler de bulunmaktaydı.¹⁵

Türkiye Selçuklu Devleti zamanında da öneminden bir şey kaybetmeyen gulâmlar, çok farklı etnik kökenlere mensuptular. Hint, Deylemli, Keşmirli, Kazvinli, Kıpçak, Türk, Çinli, Kürt, Hıtay, Tacik, Gürcü, Ermeni, Rum, Rus ve Latin (Frank) kökenli gulâmların varlığını tespit etmek mümkün olmuştur. Çoğunlukla köle pazarlarından alınan gulâmlar, bunun dışında ya baskın ve fetihler sırasında ele geçiriliyor, ya haraç (vergi ödemede) olarak gönderiliyor ya da sultana kendi devlet adamları ve diğer hükümdarlardan hediye olarak takdim ediliyordu.¹⁶ İbn Bibi, bu hususta eserinin çeşitli yerlerinde sıkça bilgi vermiştir. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse İbn Bibi, I. İzzeddin Keykâvus’un tahta geçmesinin ardından beylerin ona, erkek köle hediye etmiş olduklarından bahsediyor.¹⁷ Yine İbn Bibi, I. Alâaddin Keykubad’ın tahta çıkmasının akabinde, kıdemli emirlerin büyüklerinden ve serverlerin ileri gelenlerinden olan Emir Hüsameddin Çoban ile Emir Seyfeddin

¹⁴ Erkan Göksu, **Türkiye Selçuklularında Ordu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 27-28.

¹⁵ İsmail Hakkı Mercan, **Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara 2017, s. 67-68.

¹⁶ Muharrem Kesik, **At Üstünde Selçuklular**, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 28.

¹⁷ İbn Bibi, **El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye Selçuknâme**, (Çev: Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2014, s. 143.

Kızıl'ın sultana diğer pek çok hediyelerin yanında köleler de sunmuş olduklarını aktarıyor.¹⁸

Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde bu sistemin işleyişi ve gulâmların eğitim süreçlerine bir göz atalım. Türkiye Selçuklularında yaşları küçük olan gulâmların sahipleri tarafından yetiştirilmiş olduğu şüphesizdir. Bununla birlikte *gulâmhane* adı verilen *gulâm mektepleri* yahut *askerî kışlalar*'ın da mevcut olduğu ve gulâmların bu mekteplerde *babayân* denilen kişilerce yetiştirildikleri anlaşılmaktadır.¹⁹ Gulâmlar kendilerini yetiştirenlere son derece bağlılık göstermekte ve önemli görevlere gelseler bile, eski efendilerini genellikle unutmamaktaydılar. Çok fazla bilgi olmamakla birlikte Gulâmhanelerin en başta başkent Konya'da sarayda bulunduğu ve sonra da önemli şehirlerde olduğu tahmin edilebilir.²⁰

Gulâmlar, kendi içlerinde bazı gruplara ayrılmaktaydılar. Bu askerler içerisinde *halka-i has (dergâh)* denilen bir grup bulunmaktaydı ve hükümdarın şahsi hizmetlerinden görevli idiler. Onların en başta gelen vazifesi sultanın emniyetini tesis etmektir.²¹ *Gulâman-ı Has* adı verilen bir sınıf asker daha bulunmakta idi. İbn Bibi'nin eserinde kaydetmiş olduğu bilgilere göre bazı durumlarda gulâm sınıfından askerler bir komutan emrinde önem bakımından ikincil olarak nitelendirilebileceğimiz seferlere de gönderilebilmekte idiler. Kapıkulu askerlerinin içerisinde *Mülazıman-ı Yayak* adı verilen ve hükümdarın çadırını bekleyen askerler de vardı. Bunlar silahsız askerden idi ve gerek görüldüğü takdirde silahlandırılırdı.

Gulâmân sınıfı içerisinde seçilen askerlerden bazıları zamanla Türkiye Selçuklularında önemli üst görevler alabilecek kadar ilerleme kaydetmişler ve devletin kaderini belirlemede etkili roller üstlenmişlerdir.²² Bu kişilere örnek olarak Mübarizeddin Ertokuş, Celaleddin Karatay, Emir Hasoğuz, Seyfeddin Toruntay gibi son derece kıymetli devlet adamları verilebilir.²³ Gulâmlıktan yetişmiş ve devletin önde gelen isimleri olarak ön plana çıkmış kumandanlar, Türkiye Selçuklu

¹⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 244.

¹⁹ Göksu, *a.g.m.*, s. 68.

²⁰ Kesik, **a.g.e.**, s. 29.

²¹ Alptekin, **a.g.e.**, s.372.

²² Refik Turan, "*Selçuklular Döneminde Devlet ve Teşkilat*", (Editör: Refik Turan), **Selçuklu Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 469.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal**, TTK, Ankara 1988, s. 101.

Devleti'nin kültür ve sanat hayatında da önemli işlere imza atarak çok sayıda cami, medrese ve hastane yaptırıp bunlar için vakıflar tesis etmişlerdir.²⁴

1.1.2. Tımarlı Sipahiler

Kelime anlamı olarak *kesmek*, *ayırarak* manalarına karşılık gelen iktâ, terim olarak; “devlet başkanı veya onun adına yetki kullanan merci tarafından özellikle arazi gibi taşınmaz mallarla maden ocağı ve benzeri tabii kaynakların mülkiyet, işletme yahut faydalanma hak veya imtiyazlarının ya da bir bölgenin vergi gelirlerinin uygun gördüğü kimselere tahsisini ifade eder”.²⁵

İktâ sistemi Eski Çağ'dan itibaren çeşitli topluluklarda bilinen ve uygulanan bir sistem olmakla birlikte İslamiyet öncesi Türk devletlerinde, Emevi ve Abbasilerde de görülmektedir. Özellikle Büveyhîler tarafından geliştirilen bu sistem meşhur Selçuklu veziri Nizâmülmülk tarafından daha sistematik hale getirilmiştir. Selçuklular, hâkim oldukları toprakların bir bölümünü Türkmen beylerine, kumandan ve askerlere iktâ olarak vermişlerdir. Bu iktâ sahipleri kendilerine ayrılmış olan araziden elde ettikleri gelirlerle geçimlerini ve donatılarını sağlamakta idiler. Kendilerine büyük topraklar verilen emirler, iktâları olan bölgede her an sefere hazır durumda bulunan süvariler (sipahiler) beslerlerdi. Savaş zamanında bir araya gelen bu kuvvetler, Selçuklu ordusunun kalabalık bir bölümünü oluştururdu. Böylece devletin uygun gördüğü toprakları ekip biçen ve vergi vermekle mükellef sivil halk ile bu toprakları korumakla görevlendirilmiş olan asker arasında sıkı bir ilişki kurulmuş oluyordu. Toprağı işleyen köylü, kendisini devlet tarafından tahsis edilen bu topraklar için, bir tür gelir vergisi diyebileceğimiz toprak vergisini doğrudan doğruya devlete değil ama devletin bütün bu toprakları korumakla görevlendirdiği askere ödemek idi.²⁶

Türkiye Selçuklu Devleti'nin ordusunun oldukça mühim bir kısmını teşkil eden sınıf tımarlı sipahiler idi. Bunlar ocakzade yani babadan oğula geçmek suretiyle devletin en esaslı Türk askeri idiler. Bu askerin ellisi bir müfreze teşkil etmek üzere *Ellibaşı*

²⁴ Erdoğan Merçil, “*Gulâm*”, TDV *İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 180-184.

²⁵ Mustafa Demirci, “*İktâ*”, TDV *İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000, s. 43-47.

²⁶ Kesik, *a.g.e.*, s. 34.

adı verilen kumandanlar maiyetinde birçok kısımlara ayrılmıştı. Tımarlı sipahiler içerisinde uzun müddet harp ve darp görmüş, yaşı ilerlemiş, sekseni bulmuş ihtiyar süvariler de vardı. Muharebe zamanlarında bunların görüşlerinden istifade edilirdi. İbn Bibi, Sultan Alâaddin Keykubad'ın yapılan üstün hizmetlere, ileri görüşlülüğe ve beğenilen işlere övgü yağdırarak emirlerine iktâ dağıttığından sık sık bahsediyor.²⁷

Tımarlı sipahilerin önemli vilayet merkezlerindeki kumandanlarına *subaşı* (*sübaşı*) denilmekte idi. Subaşılar, vilayet merkezlerinde bulunarak hem o bölgenin emniyet ve asayişle meşgul olurlar, hem de muharebe zamanında kaza, nahiye ve köylerdeki iktâ askerlerini kumanda ederlerdi.²⁸ Vilayetlerde tımarlı sipahinin yanı sıra, piyade askerlerinin de bulunduğu bilinmektedir. Ancak bunların ihtiyaç neticesinde ücretli olarak tedarik edilmiş olma ihtimalleri yüksektir.²⁹

1.1.3. Yardımcı Kuvvetler

Türkiye Selçuklu Devleti ordusunun bir halkasını da herhangi bir sefere çıkıldığında orduya katılmak durumunda olan yardımcı kuvvetler oluşturmuştur. Bu kuvvetler de kendi aralarında sınıflara ayrılmış ve ihtiyaç halinde birlikleriyle orduya katılım sağlamışlardır.

Ücretli Askerler

Türkiye Selçuklu Devleti'nin ihtiyaç hissettiği durumlarda, daha çok devlete karşı meydana gelen büyük isyan hareketleri ile mücadelede ve yabancı devlet ve ordularına karşı girişilen büyük çaplı askerî seferlerde kullanıldığını gördüğümüz ücretli birliklerden oluşan ordudur.³⁰ Devlet, bu ücretli askerlerden meydana gelen ordudan geçici olarak yararlanmışır.³¹ Türkiye Selçuklu Devleti'nden daha evvelki Müslüman Türk devletlerinde bu sisteme pek fazla rastlanılmaz. Ancak Bizans ve Batı'da yaygın şekilde varlığını sürdüren bir sistem olarak karşımıza çıkan ücretli asker sisteminin, Türkiye Selçuklu ordusunda da erken dönemlerde kullanılmış

²⁷ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 473.

²⁸ Uzunçarşılı, **a.g.e**, s. 102-103.

²⁹ Alptekin, **a.g.e**, s. 373.

³⁰ Kesik, **a.g.e**, s. 36.

³¹ Turan, **a.g.e**, s. 470.

olması olasıdır. Ancak devletin kurulmuş olduğu tarihten XIII. yüzyıla kadar geçen zaman içerisinde Türkiye Selçuklu ordusunda ücretli askerlerin bulunduğunu gösteren herhangi bir bilgi ve kayda ulaşılamamış olması, bu hususta kesin yargılara varmaya imkân vermemektedir.³²

Türkiye Selçuklu Devleti'nin orduda ücretli askerlere yer vermesi hususunda edinilen ilk bulgular I. İzzeddin Keykâvus dönemine rastlamaktadır. İbn Bibi, eserinde İzzeddin Keykâvus'un Halep seferi esnasında, Maraş sahibi Emir Nusreteddin'e, saltanat kafilesinin kalabalık askerler ve birliklerle onun bölgesine gelmekte olduğunu, muvazzaf askerleri ve adamlarını hazır etmesi, piyade ve süvarileri göreve çağırması konusunda bir ferman yazmış olduğunu nakletmiştir.³³ Yine İbn Bibi, I. Alâaddin Keykubad'ın, Yassıçemen Savaşı (1230)³⁴ öncesinde, Türk'ten Frenk'ten Gürcü'den, Uc'dan, Rum'dan, Rus'tan, Arap'tan ve her milletten oluşan büyük bir ordu hazırlamış olduğundan bahsetmiştir.³⁵ Bu hususta örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Tâbi Devlet Kuvvetleri

Ortaçağ devletler hukuku gereğince savaş veya sulh yoluyla bir devletin hâkimiyetini kabul eden hükümdar veya emirlerin, klasik tabiiyet şartlarını ve bu şartlardan doğan mükellefiyetleri kabul ettikleri malumdur. Avrupa, Uzak Doğu vs. bölgelerde kurulmuş çeşitli devletlerde de mevcut olduğu bilinen tabiiyet hukukunun, Ortaçağ İslam devletlerinde bazı şart ve mükellefiyetleri bulunmakta idi.³⁶ Bunları yıllık haraç vermek, metbû hükümdar adına hutbe okutmak, para bastırmak, metbû hükümdar nezdinde hükümdarlık soyundan ve ekseriya tabi hükümdarın

³² Göksu, **a.g.e**, s. 121.

³³ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 210.

³⁴ Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı I. Alâaddin Keykubad, yaklaşmakta olan Moğol tehlikesine karşı bir dizi önemli önlemler almıştır. Bu önlemlerden biri de dış politikada akılcı ve barışçıl bir politika izlemesidir. Ancak onun bu çabaları, müttefikleri tarafından tam manası ile benimsenememiştir. Celaleddin Hârizmşah'ın sorumsuzca davranışları üzerinde, 1230'da gerçekleşen Yassıçemen Savaşı ile Hârizmşahlar Devleti tarihe karışmıştır. Detaylı bilgi için bkz. İbn Bibi, **a.g.e**, s. 388-397; **Anonim Selçukname**, (Tercüme ve Notlar: Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşkuner), Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 42; Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, **Câmiu'd-Düvel**, (Yay: Ali Öngül), Akademi Kitabevi, İzmir 2001, s. 71-72; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, s. 390-395; Faruk Sümer, "*Keykubad I*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 25, Ankara 2002, s. 358-359; Aydın Taneri, "*Celâleddin Hârizmşah*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 7, İstanbul 1993, s. 248-250; Süleyman Özbek, "*Türkiye Selçuklularının Çöküşünde Sebep Sonuç İlişkisi Yassıçemen'den Köseadağ'a*", **Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi**, C. 5, S. 1, 2018, s. 2-17.

³⁵ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 388.

³⁶ Göksu, **a.g.e**, s. 174-175.

oğullarından rehineler bulundurmak şeklinde sıralamak mümkündür. Bunlardan başka, unvanlar arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Metbû hükümdar *Sultan* unvanını taşıırken, tabi hükümdar *Melik* unvanını taşır. Bu mükellefiyetlerin yanında, metbû hükümdarın menfaatlerinin gözetilmesi kayıt ve şartı ile her tâbi hükümdar iç ve dış işlerinde tamamen bağımsız olup, üçüncü bir devletle harp veya sulh yapmakta, elçiler gönderip, elçiler kabul etmekte serbesttir.³⁷

Türkiye Selçukluları; Dânişmendliler, Mengücekler, Saltuklular, Hısn-ı Keyfâ, Amid ve Mardin Artukluları, Kilikya Ermeni Krallığı, Musul hâkimleri, Sümeysat, Haleb, Dımaşk şehirlerinde hüküm süren Eyyûbî melikleri, Trabzon Devleti, İznik Devleti, Rus Melikliği, Gürcü Krallığı ve Bizans İmparatorluğu gibi siyasi güçleri, belli tarihlerde kendine tâbi kılmayı başarmıştır. Selçuklu Devleti'nde, başta taht mücadeleleri olmak üzere çeşitli otorite boşlukları ve zaafiyetleri belirlediği anlarda hemen bu devlet ya da beyliklerin tâbiyetten çıktıkları görülmektedir. Bu nedenle tâbi devletlerle yapılan antlaşmaların belli zaman aralıklarında değiştiğini görmekteyiz ve yapılan her antlaşmanın bilgisi elimizde mevcut olmadığından hangi devlet ya da beyliğin Selçuklu ordusuna ne kadar asker gönderdiği konusuna açıklık getirememekteyiz.³⁸

Bununla birlikte İbn Bibi, bu hususta da eserinde pek çok yerde bilgi akışı sağlamaktadır. O, eserinde Rükneddin Süleymanşah'ın, Gürcistan seferine çıkmadan evvel yakınlarına, kardeşlerine ve civar meliklerine haberciler ve elçiler göndererek onlardan adamlarını toplamalarını, savaşa ve vuruşa hazır olmalarını istediğini belirtmiştir.³⁹ Yine İbn Bibi, Tekfur Leon'un, İzzeddin Keykâvus'a yazmış olduğu mektupta silahlı ve teçhizatlı 500 süvariye nerede isterse oraya savaşa göndereceğini yazdığını kaydediyor.⁴⁰ Sonuç olarak sayıları yapılan antlaşmalar doğrultusunda giderek artan tâbi devlet kuvvetleri Türkiye Selçuklu ordusu içerisinde önemli bir kısmı teşkil etmiştir.

³⁷ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2017, s. 102-103.

³⁸ Kesik, *a.g.e.*, s. 39.

³⁹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 101.

⁴⁰ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 197.

Türkmenler ve Uc Kuvvetleri

Selçuklu ordusu, hassa ordusundan, tâbi devlet kuvvetlerinden, iktâ sahipleri olan Türk ümerasının vermiş olduğu kuvvetlerden ibaret değildi. Bu üç kaynaktan başka, savaş sahasına yakın bazı şehir ve bölgelerde miktârları büyüklüklerine ve küçüklüklerine göre değişen, askerî kıtaların mevcut olduğu bilinmektedir.⁴¹

Türkmenler, Anadolu topraklarının fethi ve Türkleşmesinde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulmasında ve ülkenin savunulmasında büyük roller üstlenmiş önemli bir askerî güçtür. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulmasından itibaren kademe kademe Bizans İmparatorluğu, Trabzon Devleti ve Kilikya Ermeni Krallığı sınırlarındaki uc bölgelerine yerleştirilen Türkmenler, kaynaklarda *Türkmenü'l-Uc*, *Etrâk-i Uc*, *Etrâk-i Guz* şeklinde adlandırılmaktadır. Türkiye Selçuklu Devleti'nde, melikü'l-ümera dışında uc vilayetlerinde de aynı unvanı taşıyan üst düzey emirlerin bulunduğu ve bu bölgelere atanan subaşılardan uc beylerbeyliğine bağlı olduğu bilinmektedir.⁴² Uc beyleri ve beylerbeyi, sefer ve savaş zamanında emirlerindeki kuvvetlerle Selçuklu merkezî ordusuna katılarak, Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı görev ve yükümlülüklerini yerine getirmekte idiler. Tarihî kayıtlara göre, Selçuklu sultanları, sefer ve savaş zamanlarında diğer beylere olduğu gibi, uc beylerine de fermanlar gönderip onlardan emirlerindeki kuvvetlerle gelerek merkezî orduya katılmalarını istemekteydiler.⁴³ Sultan I. Alâaddin Keykubad'ın, Alâiye Kalesi üzerine gerçekleştireceği seferden evvel, asker hazır etmeleri için uc bölgelerine fermanlar yazılmasını buyurması gibi.⁴⁴

Gönüllüler

Gönüllüler, asıl meslekleri askerlik olmamakla birlikte zaman zaman gönüllü bazen de zaruret halinde orduya katılan veya askerî vazifeler ifa eden grubu teşkil ederler.⁴⁵ Bunlar gaza ve cihad maksadı ya da savaş sonrası elde edilecek ganimetten yararlanmak amacı ile kendi arzularıyla orduya katılım sağlardı. Kuşatılan şehir ve

⁴¹ Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Alp Arslan ve Zamanı III**, TTK Yayınları, Ankara 2016, s. 260.

⁴² Kesik, **a.g.e.**, s. 41-42.

⁴³ Göksu, **a.g.e.**, s. 225.

⁴⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 262.

⁴⁵ Göksu, **a.g.e.**, s. 228.

kalelerde askerî muhafız birliğinden olmadığı halde sadece yaşadığı şehri, toprağı, çoluk-çocuk ve emlâkını düşmana karşı korumak amacıyla devletin resmî asker ve ordusuna savunma sırasında yardımcı olan sivilleri de bu gruba dâhil etmemiz mümkündür.⁴⁶ Mesela Alâaddin Keykubad, Alâiye Kalesi kuşatması esnasında, gazaya katılmış olan fakirlere ve düşkünlere yüz baş sığır, bin baş koyun ve on bin dirhem gümüş dağıtılmasını emir buyurmuştur.⁴⁷

1.2. Türkiye Selçuklu Devleti'nde Kuşatma Savaşları, Uygulanan Taktik ve Araç-Gereçler

Türkiye Selçuklu Devleti'nin savaş türlerinden birini de kuşatma savaşları teşkil etmekteydi ve devletin kuruluşundan itibaren uygulanırdı. Kelime anlamı olarak *çevresini almak, sarmak, muhasara etmek*⁴⁸ manasına gelen kuşatma savaşları zamanla değişim ve gelişim göstermiştir. Muhasara hareketleri ve tekniklerinin tarihi Antikçağlara kadar inmektedir. Başlangıçta Müslümanların muhasara savaşlarında belirgin bir taktik ve stratejileri olmamıştır. Ancak zamanla kuşattıkları yerin durumuna ve düşmanın almış olduğu savunma önlemlerine göre değişik taktikler geliştirilmiştir.⁴⁹

Türkler, Türkistan sahasında genelde açık alanlarda savaşmışlardır. Bu sebeptendir ki onlar, kuşatma savaşlarına alışkın değillerdi. Kaldı ki onların muhasara esnasında kullanılan savaş araç-gereçleri hakkında da pek bilgileri yoktu. Ancak onlar, Orta ve Yakındoğu'ya geldiklerinde bu coğrafyanın şartlarına uygun olarak bu araç ve gereçlere sahip olup kullanmaya başladılar.⁵⁰ Bu hususta bir örnek vermek konunun idraki açısından yerinde olacaktır. Nitekim Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey'in, Malazgirt kuşatması esnasında kullanmış olduğu mancınığın, bir Norman fedaisi tarafından yakıldığını biliyoruz.⁵¹ Bu örnek bizlere onların henüz kuşatma savaşlarında acemi olduklarını göstermesi açısından mühimdir. Ancak onlar bu acemiliği kısa süre içerisinde atmış, bu araç ve gereçleri ustaca kullanmışlardır.

⁴⁶ Kesik, **a.g.e.**, s. 42.

⁴⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 266.

⁴⁸ Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş II, (Editör: Mertol Tulum), Tercüman Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1985, s. 773.

⁴⁹ İsrail Balcı, *"Muhasara"*, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 31, İstanbul 2006, s. 9-11.

⁵⁰ Salim Koca, **Selçuklular'da Ordu ve Askeri Kültür**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 171.

⁵¹ M. Said Polat, **Selçuklu Göçerlerinin Dünyası**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, s. 60.

Kuşatma savaşları konusunda tecrübeleri ve taktikleri bakımından Türkiye Selçuklu Devleti'ni inceleyelim.

Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarının bir kaleyi kuşatmaya ve almaya karar vermeleri ile bir takım yollar izlenir, bir takım taktikler uygulanırdı. Bunları aşama aşama aktararak, örnekler vererek açıklamaya çalışacağız.

Türkiye Selçuklu Devleti sultanları, ne tür bir savaş olursa olsun, bir yere sefer kararı alıyorsa evvela o bölge hakkında fikir sahibi olur, etrafındaki emirleri ile istişare yaparlardı. I. Alâaddin Keykubad tahta çıkmasının akabinde, emirleri ile yapmış olduğu istişareler neticesinde o zamanki adı ile *Kalonoros Kalesi*⁵² hakkında bilgi almış ve sefer kararı vermiştir.⁵³ Yine I. İzzeddin Keykâvus, Sinop'un fethine karar verirken, Sinop şehri ve kalesi hakkında bilgi toplamış, yapmış olduğu uzun müzakerelerin akabinde bu seferin gerçekleşmesinde karar kılmıştır.⁵⁴

Devlet merkezinde, bir şehir ya da kalenin kuşatılmasına karar verilmesi ile birlikte derhal hazırlıklar başlar, fermanlar yazılırdı. Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev, Antalya'nın fethine karar vermesinin akabinde, askerleri çağırarak için kâtiplere, askerlerin en kısa sürede saltanat dergâhının önünde hazır olmaları için ülkenin her tarafına menşur yazmalarını buyurmuştur.⁵⁵ Yine Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Halep üzerine yürümeden evvel, Maraş sahibi Emir Nusreteddin'e saltanat kafilesinin kalabalık askerler ve birliklerle onun bölgesine gelmekte olduğu, muvazzaf askerleri ve adamlarını hazır etmesi, piyade ve süvarileri göreve çağırması, çok miktârda mancınık ve cephaneye gibi kuşatma âletini temin etmesi hususunda ferman yazmıştır. Ayrıca uc beylerine de, sözleşmeli askerleri ve Türk kemandarlarını ve çok sayıda süvariye orduya katmalarını sağlamaları için ferman göndermiştir.⁵⁶

Bir şehir yahut kale kuşatmasına karar verilmesinin ve ordunun toplanmasının ardından bu sefere sultan bizzat iştirak etmeyecekse emirlerinden birini görevlendirirdi. Bu emir de ordusunu toplayıp kuşatma makine, araç ve gereçlerini

⁵² Alâiye Kalesi.

⁵³ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 259-261.

⁵⁴ Alptekin, **a.g.e**, s. 276.

⁵⁵ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 126.

⁵⁶ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 210.

beraberinde alarak, sultanın sancağı ile birlikte kuşatma mahalline doğru yol alır, kale ya da şehir önünde kumandanın çadırı kurulurdu. Şayet sefere sultan katılmış ise önce onun otağı kurulmakta idi.⁵⁷

Kale kuşatması başlamadan evvel haberciler aracılığı ile kale sahibinden teslim olması istenir, anlaşma sağlamak ve kaleyi sulh yolu ile almak amaçlanırdı. Sultan I. Alâaddin Keykubad, Alâiye Kalesi'nin yapımının ardından yüzünü Antalya tarafına çevirmişti. Yolda gözü bir vadide granit bir taşın üzerinde kurulmuş olan Alara kalesine düşmüştü. Kalenin sahibi Kir Fard'ın kardeşi idi ve o dünya zevklerinden uzak, şahitlik yolunu tutmuş, atlas yerine palas elbise giymeyi tercih eden biriydi. Sultan devlet büyüklerinden birisini, bir miktâr askerle kaleye gönderip *“Kardeşinin bir ay kadar önce kalesini teslim ettiğini, kendisinin de direnmeden aynı işi yaparsa iyiliklere mazhar olacağını yoksa cezalandırılacağını”* bildirmesini emretti. Sultanın isteği Alara Kalesi sahibine iletildiğinde, bu şahıs cevap vermeden öldü. Bunun üzerine kalenin ileri gelenleri kaleyi teslim etmek zorunda kaldılar.⁵⁸ Böylece kale sulh yolu ile alınmış oldu.

Türkiye Selçuklu Devleti, kuşatma savaşlarında, kalelerin tamamının elbette ki sulh yolu ile alınması mümkün olmuyordu. Teslim olmalarını istedikleri kale sahiplerinden red cevabının gelmesi üzerine kuşatma düzeni alınıyordu. Öncelikli olarak güçlü mancınklar yüksek yerlere yerleştiriliyor, okçular ok yağdırmak üzere yerlerini alıyor, askerlerin kale burçlarına tırmanmalarını sağlayacak merdivenler kale duvarlarına yaslanıyordu.⁵⁹ Bu merdivenler kimi zaman 10 kişinin aynı anda yukarı tırmanabileceği genişlikte olabiliyordu.⁶⁰ Kale burçlarına tırmanan askerler, aşağıya kemendler atarak arkadaşlarını yukarı çekmek için var güçleri ile çalışıyorlardı.⁶¹ Tüm bunların dışında taş darbeleri ile de kale sakinlerine huzur verilmiyordu.⁶²

Türkiye Selçuklu Devleti'nde, kale kuşatmalarında bir diğer önemli rolü ise lağımcılar üstlenmekteydi. Onlar, kuşatmış oldukları kalelerde herhangi bir çukur

⁵⁷ Kesik, **a.g.e.**, s. 160.

⁵⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 272-273.

⁵⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 127.

⁶⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 192.

⁶¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 128.

⁶² İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 412.

yahut yarık tespit edilmesi üzerine işe koyulurlardı. Lağımıcılar, bu yarıklar sayesinde sağlam kalelere ve sarp hisarlara zarar vererek derince kuyular kazarlardı.⁶³ Lağımıcıların önemi en çok da gerek olumsuz hava şartları, gerekse içeridekilerin inadı nedeni ile uzun süren kuşatmalar esnasında artıyordu.

Genel itibari ile çerçevesini çizdiğimiz bu kuşatma taktiklerinden elbette ki çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde kalelerin alınış hadiselerini naklederken detayları ile bahsedeceğiz. Ancak tüm bunlardan evvel Türkiye Selçuklu Devleti'nin her türlü savaşta kullanmış oldukları ok-yay, kılıç, mızrak, gürz, hançer, balta gibi silahların yanında kuşatma savaşlarına mahsus silahlarından ve bunların kullanılış biçimlerinden bahsetmekte yarar vardır.

1.2.1. Mancınık

Mancınıklar, ortaçağın en önemli kuşatma aletleridir.⁶⁴ Top icat edilmeden evvel *“kale dövmek üzere ağır taşlar atmaya mahsus makine olarak tanımlanan”*⁶⁵ mancınık, kuşatma savaşlarının vazgeçilmez araçlarından birini teşkil etmekte idi. Mancınının ilk defa Çin’de icat edildiği ve Türkler aracılığıyla Batı’ya tanıtıldığı düşünülmektedir. Eski Çin kaynaklarından edinilen bilgiler ışığında mancınının tarihinin M.Ö. V. yüzyıla kadar indirilebileceği anlaşılmaktadır. M.Ö. IV. yüzyıla ait metinlerde, dört ayaklı bir rampa üzerine monte edilen ve kol gücüne nispetle menzilini oldukça uzatan ve birçok oku aynı anda atabilen düzeneklerden söz edilmektedir. Sonraki Çin kaynaklarında taş mermiler atılan mancınığa değişik adlar verilmiştir. Batı’da mancınığı ilk defa Siracusa Hükümdarı Dionysios’un, Kartacalılar’a karşı kullanmış olduğu ileri sürülmektedir.⁶⁶

İlk mekanik savaş aracı olarak değerlendirilen ve muhasara âletlerinin başında gelen mancınık, germe, bükme veya çekme suretiyle bir direğin mihveri etrafında dönmesiyle işleyen veya dengeli bir hareketle büyük bir güçle taş, ok, nefit vs. cisimler fırlatan savaş âletidir. Mancınıklar ok, taş, nefit gibi tahrip amacı taşıyan

⁶³ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 305.

⁶⁴ İbrahim Duman, **Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Aletleri**, Selenge Yayınları, İstanbul 2020, s. 161.

⁶⁵ Şemseddin Sami, **a.g.e**, s. 1092.

⁶⁶ Nebi Bozkurt, *“Mancınık”*, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 27, Ankara 2003, s. 564-567.

maddelerin yanı sıra veba ve diğer bulaşıcı hastalıklar taşıyan fareler, at ve insan ölüleri gibi şeyleri düşman menzillerine atmak için de kullanılmıştır.⁶⁷

Selçuklularda, savaşlarda ordu tarafından kullanılan ağır silahlardan biri olan mancınık, daha ziyade surla çevrilmiş şehir ve kalelere karşı kullanılmıştır. Bu âletler kuşatma savaşlarının başrolü konumundadır. Mancınıklar, arabalar üzerinde taşınıp taşınmadıklarına, yani tekerlekler üzerinde hareket edip etmediklerine; her istikamete veya yalnız bir istikamete atış yapıp yapmadıklarına ve büyüklüklerine göre de çeşitlilik gösterebiliyordu. Mancınıkların atış menzili aşağı-yukarı bir okun atış menzili kadardı, 300 metreden başlıyor ve herhalde 1600 metreye kadar çıkabiliyordu.⁶⁸

Tüm bunlarla birlikte, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk devirlerinden itibaren kuşattıkları kalelerden, ele geçirmiş oldukları şehirlerden haberdar olmamıza karşın, uygulanan kuşatma yöntemleri ve kullanılan ağır silahlar hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler sınırlıdır. Selçuklu fetihlerini, ordunun müstahkem mevkiileri aşmaktaki başarısını dile getiren kaynakların bu askerî başarıların en önemli amili olan muhasara âletleri ve ağır silahlar üzerinde pek durmamış olmaları dikkat çekmektedir.⁶⁹ Büyük Selçuklu Devleti sultanı Tuğrul Bey'in, Malazgirt kuşatması esnasında Bitlis'ten dev bir mancınık getirttiği bilinmektedir.⁷⁰ Yine Türkiye Selçuklu Devleti'nin kale kuşatmalarından en ayrıntılı şekilde bilgi veren İbn Bibi, I. Alâaddin Keykubad'ın, Alâiye kuşatması esnasında 100 ağır mancınık kullanmış olmasından⁷¹ bahsetmesine rağmen, sayısının fazlalığı ile dikkat çeken bu muhasara âletinden ve işlevlerinden ayrıntılı bir şekilde bilgi vermemiş olması da kayda değerdir. Gideros Kalesi kuşatması esnasında da mancınıkların etkili bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir.⁷² Örnekler çoğaltılabilir.

⁶⁷ Göksu, **a.g.e.**, s. 347.

⁶⁸ Köymen, *Büyük Selçuklu...*, s. 272-274.

⁶⁹ Göksu, **a.g.e.**, s. 351.

⁷⁰ Köymen, *Selçuklu Devri...*, s. 257.

⁷¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 266.

⁷² Cevdet Yakupoğlu, Namiq Musalı, “Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnâmesi (683/1284): Çeviri ve Değerlendirme”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 37, S. 63, 2018, s. 77-133.

1.2.2. Arrade

Arrade, hareketli tekerlek üzerinde duran bir nevi küçük mancınık olarak tanımlanmaktadır.⁷³ Mancınıktan biraz daha küçük kuşatma silahı olan arrade, daha hafif taşlar fırlatmaya yarayan makinedir.⁷⁴ Ağır mancınık ile arrade arasında ne fark olduğu açık olarak bilinmemekle birlikte, bu fark yapılış tarzıyla beraber mermi olarak kullanılan küre şeklindeki taşların büyüklüğünden veya küçüklüğünden ileri gelmekte idi.⁷⁵ Arrade, yalnızca taş atmak için değil, neftçilerin şehri yakmak amacı ile hazırlamış oldukları neftleri tutuşturarak bu makine aracılığı ile kalelere yahut şehirlere atmalarına aracılık ederdi.⁷⁶

Bu silahlar saldırı amacı ile kullanıldığı gibi aynı zamanda savunma amacı ile kullanılmaktaydı. Örneğin, I. İzzeddin Keykâvus döneminde gerçekleştirilen Antalya kuşatması esnasında kale halkı, kendilerini savunmak ve teslim olmamak adına mücadele ederken kale içerisine arradeler yerleştirmişlerdi.⁷⁷

1.2.3. Neffâte

Kale içerisinde yangın çıkarmak amacıyla nefte bulanmış çul veya bez topaklarını atmaya yarayan âlettir.⁷⁸ Orduda *neffât* denilen sanatı, ateş vermek, yakmak olan *neftî* yani *neftçiler*, *barutçular* ve *nekkab* denilen kale deliciler de yeteri kadar bulunmaktaydı. Neftçiler, şehri yakmak için neft hazırlarlar ve bunu tutuşturup mancınık veya arradelerle kale ve şehre atarlardı.⁷⁹ Ortaçağda *makhale* denilen ve amacı yangın çıkarmak olan toplar da mevcuttu.⁸⁰ Kuşatma savaşlarında nefti kullanmak için özel askerî kıtalarda mevcuttu.⁸¹ İbn Bibi, II. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemi gerçekleştirilen Amid kuşatması esnasında askerlerin, işler yolunda

⁷³ Şemseddin Sami, **a.g.e**, s. 722.

⁷⁴ Kesik, **a.g.e**, s. 93, Köymen, Büyük Selçuklu..., s. 272.

⁷⁵ Köymen, Büyük Selçuklu..., s. 272-273.

⁷⁶ Uzunçarşılı, **a.g.e**, s. 108.

⁷⁷ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 171.

⁷⁸ Kesik, **a.g.e**, s. 93.

⁷⁹ Uzunçarşılı, **a.g.e**, s. 108.

⁸⁰ İbni Tagrıberdi, **En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)**, (Çev: D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 587.

⁸¹ V. J. Parry, "İslamda Harb Sanatı", **Tarih Dergisi**, S. 28-29, 2011, s. 194-218.

gidinceye kadar neffâtların ve mancınıkların neft atmayı sürdürdüklerinden bahsetmiştir.⁸²

1.2.4. Nakkâb

Nakkâblar delici âletlerdir. Lağımçılar ki bunlara nakkâbân da denirdi, bu âletlerle kuşatılan şehir ya da kalenin surlarında, önceden belirlenen en zayıf noktada kale duvarlarına doğru tüneller kazarlar, böylece temelleri oyulan taş yapıyı desteklemek üzere tahta direkler yerleştirirlerdi. Bütün bu işleri tamamladıktan sonra direkleri ateşe vererek o bölgeden güvenli bir mesafeye çekilirdi. Yanmaya başlayan direkler duvarın ağırlığını taşıyamadığı için surların o bölümündeki kısım olduğu gibi çökerdi.⁸³ Mayınlama sanatı, XII. ve XIII. yüzyıllarda yüksek bir seviyeye ulaşmış bulunuyordu.⁸⁴ İbn Bibi, Kâhta Kalesi kuşatması esnasında, hisar çukurunun yanında bir yarık tespit edildiğinden, iş bilir elli lağımçının gayretleri neticesinde o sağlam kaleye ve sarp hisara zarar vererek, derin bir kuyu kazıldığından bahsetmektedir.⁸⁵

1.2.5. Çarh

Türkiye Selçuklu Devleti ordusunda, mancınık ve arradeler dışında, muhtelif kaynaklarda *tîr-i çarh*, *kavsü'l-ziyâr*, *zenbûrek/zenberek* gibi isimlerle de ifade edilen çarhların da kullanıldığından söz edilmektedir.⁸⁶ Ancak döneme ait kaynaklarda bu silah hususunda detaylı bilgilere rastlanmamaktadır. Çarhlar, mancınık türünden bir silah olup, kale kuşatmalarında düşman tarafına ok atmaya yarayan önemli bir âlettir.⁸⁷

1.2.6. Merdiven

Surlara çıkmak amacı ile kullanılan bir âlettir. Türkiye Selçuklu Devleti ordusu çoğunlukla ipten yapılmış ve aynı anda on askerin tırmanmasına uygun olan

⁸² İbn Bibi, *a.g.e.*, s.475.

⁸³ Kesik, *a.g.e.*, s. 93.

⁸⁴ Parry, *a.g.m.*, s. 200.

⁸⁵ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 305.

⁸⁶ Göksu, *a.g.e.*, s. 364.

⁸⁷ Kesik, *a.g.e.*, s. 93; Duman, *a.g.e.*, s. 171.

merdivenleri kullanmıştır.⁸⁸ Kaynaklarda çokça rastladığımız bu merdivenler, Türkiye Selçuklu Devleti ordusunun kuşatma savaşlarında vazgeçilmez âletlerinden birini teşkil etmektedir.

İbn Bibi I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in gerçekleştirmiş olduğu Antalya kuşatması esnasında askerlerin kale duvarlarına merdivenler kurduğundan ve kaleye bu şekilde tırmanmış olduklarından bahsetmektedir.⁸⁹ Yine aynı kalenin Sultan I. İzzeddin Keykâvus döneminde gerçekleştirilen Antalya kuşatması esnasında da padişah buyruğu üzerine çitler bağlanarak merdivenler yapılmıştır.⁹⁰ Anonim Selçukname'de bu şehir ve kalenin merdivenlerin kullanılması ile alındığından bahsedilmektedir.⁹¹ Bu ifadelerden de merdivenlerin kaleleri ele geçirmek hususunda hayati önem taşıdığı sonucuna ulaşmamız mümkündür.

1.2.7. Kemend

Kemend, düşmanları ve bazı hayvanları tutmak için uzaktan atılan ucu ilmikli bir ipti ve boynuna geçirmiş olduğu şeyi sıkıştırmaya yarardı.⁹² Kemendler, kuşatma askerlerinin tırmanışları esnasında tutunmak için surlara fırlattıkları ucu daire şeklinde düğümlenmiş sağlam iplerdi. Kemend her daim yukarıya, yani surlara doğru atılmazdı. Bazen surlara ya da kaleye tırmanmayı başaran askerler aşağıdaki arkadaşlarını yukarı çekmek için aşağı doğru da kemend atmakta idiler.⁹³ Nitekim İbn Bibi, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in gerçekleştirmiş olduğu Antalya kuşatması esnasında askerlerin kale burçlarına tırmanmalarının ardından aşağıda bulunan arkadaşlarını kemendler yolu ile yukarı çekmiş olduklarını kaydetmiştir.⁹⁴

⁸⁸ Kesik, **a.g.e.**, s. 94.

⁸⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 127.

⁹⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 171.

⁹¹ **Anonim Selçukname**, (Tercüme ve Notlar: Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşkun), Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 40.

⁹² Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s. 914.

⁹³ Kesik, **a.g.e.**, s. 94.

⁹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 128.

2. KALENİN TANIMI, BÖLÜMLERİ VE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ İÇERİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

2.1. Kalenin Tanımı ve Bölümleri

Sözlükte, *kökünden koparmak, kazımak* anlamındaki *kal* kökünden türeyen kalaa “*tırmanılması zor, çıkılamayan bir dağdan kopan büyük kaya parçası veya dağ gibi büyük bulut*” manasına gelmektedir.⁹⁵ En genel anlamı ile bu şekilde tanımlayabileceğimiz kale için birbirlerine benzer pek çok tanım yapılmıştır. Bunlar; “*stratejik bir yeri, bir geçidi korumak ve gerekli askerî kuvveti barındırmak üzere yapılmış, tahkim edilmiş yapı*”; “*düşmanın gelmesi beklenilebilen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı*”; “*düşmandan korunmak ve onun tecavüzüne mani olmak için kalın ve metin duvarlarla yapılmış olup, düşmana ok ve mermi atmaya mahsus siper ve mazgallar bulunan inşaat*”; “*bir yeri dış saldırılara karşı korumak amacıyla yapılan, kalın ve yüksek duvarlarla bunların üstüne belli aralıklarla yerleştirilen burçlardan oluşan yapı*”; “*düşmanın gelmesi beklenen stratejik yollar üzerinde, askerî önemi olan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda, savunma ve güvenliği sağlamak için yapılan, kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı*”; “*bir geçidi, stratejik bir yer ya da bölgeyi ve orada yaşayanları korumak ve gerekli askerî gücü barındırmak amacıyla yapılmış yüksek kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı*”; “*eski zamanlarda, içine halkın ve askerin kapanıp düşmana direnmeleri için kurulan yüksek ve kalın duvarlı, kuleli, burçlu ve mazgallı geniş yapı*”; “*düşman saldırılarından korunmak amacıyla yapılmış burçlar, kuleler ve duvarlardan oluşan savunma yapısı*” tanımlarıdır.⁹⁶

Kaleler genellikle şehirlerin etrafları, yol kavşakları, ana yollar, geçit yerleri, dağlar arasındaki boğazlar, denize uzanan burunlar, kıyılardan biraz uzaktaki adalar, köprübaşları, denizlerin boğazları gibi stratejik ehemmiyet arz eden yerlerde, arazinin var olan özelliklerinden fayda sağlanılarak inşa edilmişlerdir. Kaleler, birtakım ihtiyaçlar göz önüne alınarak inşa edilmiştir. Bu ihtiyaçlar; kolay bir şekilde ve aynı zamanda az sayıda kişi ile savunulabilecek şekilde olmaları, gerekli

⁹⁵ Semavi Eyice, “Kale”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 24, İstanbul 2001, s. 234-242.

⁹⁶ Ali Boran, Anadolu’daki İç Kale Cami ve Mescitleri, TTK, Ankara 2001, s. 7-8.

görüldüğü takdirde içeride bulunanların dışarı çıkmasına imkân tanıyacak bir bölümün var olması, uzun süren ve zorlu kuşatmalara da dayanıklılık göstermesi, kalenin birkaç cephesinin tabii bir biçimde korunması, su kaynaklarına kolay ulaşabilme vs.⁹⁷

Kaleler, umumiyetle kalın ve yüksek duvarlardan ve aralıklarla çıkıntı teşkil eden kulelerden oluşan bir tahkimat yapısıdır. Kuleler veyahut burçlar yaklaşık elli metrede bir, yan tesiri yapacak şekilde inşa edilmekte idi. Burçların, birbirlerinin önünü görmeleri, onları ateş altına almaları gerekiyordu. Burçlar, surlar üzerindeki genişliğinden ziyade yüksekliği olan dört veya daha çok köşeli yahut dairevi şekilde inşa edilen savunma tesisleridir. Üstleri açık ya da kapalı olabileceği gibi daha çok açık şekilde tercih edilmekteydi. Surların üzeri her yere yetişebilmek amacıyla düz yapılı ve buralara *seğirdim yeri* denilirdi. Müdafiler buradan her yeri rahatlıkla görebilmekte idiler.⁹⁸ Yine surlar üzerinde bir metre yüksekliğinde askeri korumak amacıyla inşa edilmiş siperlikler mevcuttu ve bunlara *setâir* denirdi.⁹⁹

Kale meydanı, kalenin ortasında müdafilerin toplanmasına, talim ve terbiyelerine yarayan geniş bir yerdi. Surların önünde umumiyetle içerisi su ile dolu bir *müdafaa hendeği* bulunurdu. Surların üst kısımlarına yakın yerlerde çıkma olarak taş veya ahşaptan yapılan kulelere, senkendâz, tuğla veya taş atıcı yahut metris denilirdi. Bu kulecikler surun dibine yaklaşmış olan düşmanın tepesine ateş, ok, taş vs. atmakta kullanılırdı. Halkın galat olarak *Tahtakale* dediği tahte'l-kale, surun haricinde, surlara bitişik olan arazi kısımları idi. Kale dibi ise kale duvarlarının tam dibine isabet eden toprak parçasına karşılık geliyordu. Tüm bunların dışında kale kapıları da son derece önemli müdafaa vasıtası idi. Kale kapıları, kalın ve kuvvetli ağaçlardan yapılmaktaydı. Üzerleri de demir veya bakır levhalarla kaplanırdı.¹⁰⁰

Kaleler genel itibari ile iç kale, dış kale, şehristan, ahmedek gibi bölümlerden oluşmakta idi. Bununla birlikte ahmedek ve dış kale, her kalede bulunmamakla birlikte bazı kalelerde, yalnızca iç kaleden ibaret de olabilmekteydi. İç kale olarak

⁹⁷ Ali Boran, “*Türk Sanatında Kale Mimarisi*”, (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), **Türkler Ansiklopedisi**, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 878-892.

⁹⁸ Nazmi Sevgen, **Anadolu Kaleleri I**, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara 1959, s. 6; Eyice, *a.g.m.*; Boran, *a.g.m.*

⁹⁹ İbni Tagrıberdi, **a.g.e.**, s. 590.

¹⁰⁰ Sevgen, **a.g.e.**, s. 7.

tabir edilen bölüm, “*surlarla çevrili bir kentin en yüksek yerinde hükümdarın, beyin ya da komutanın oturmasına ayrılmış, en son savunma yeri olan kale bölümü*” olarak karşımıza çıkmaktadır. İç kaleler, şehrin en iç ve en yüksek yerinde bulunmaktadır. Çoğu zaman iç kale ile karıştırılan ahmedek ise, daha Türkiye Selçukluları çağında rastlanılan ve dış kaleye bitişik bir biçimde inşa edilen, askerî işlevli yapılardır. Kentin ana bölümünü oluşturan şehristan, ticaret ve konut alanları, dinî ve diğer kamu yapılarını içine alan bölümdür. Tüm bu yapıları içine alan bölümün etrafının surlarla çevrilmesi ise dış kaleyi oluşturmaktadır.¹⁰¹

2.2. Kalelerin Türkiye Selçuklu Devleti İçerisinde Yeri ve Önemi

Ortaçağda kurulmuş olan devletlerin, dağlar, ırmaklar, denizler gibi doğal sınırların dışında, kesin ve net bir biçimde, anlaşmalar ile sağlanmış bir sınırları bulunmamakta idi. Bu sebeptir ki, etrafta var olan devlet güçleri, istedikleri zaman, sınır ihlali yapabilmekte, söz konusu arazilere serbestçe girip çıkılabilmekteydi. İşte böyle yerlerde, ülkelerin savunma sistemini, çoğu zaman etrafı surlarla çevrili şehirler (kale-kentler) yahut kaleler oluşturmuyordu. Bu önemli yapılar, çağın birer gereği olarak, devletlerin egemenliğini temsil eden birer sembol, birer yerleşim yeri, birer savunma yapıları olarak karşımıza çıkıyor.¹⁰²

Ortaçağ’ın anlayışına göre, bir yerin ele geçirilmesi, fethedilmesi, ancak o yerin kalesinin düşürülmesi ile mümkün olmaktadır. Aksi takdirde, bölge fethedilmiş, üzerine egemenlik kurulmuş sayılmıyordu. Yine devrin bir gereği olarak, halk, askerî güç, maddi zenginlikte umumiyetle şehirler ve kalelerde toplanıyordu. Bu nedenle, şehirler ve kaleler istilacı güçlerin başlıca hedefleri durumuna geliyordu. Tüm bu sebeplerden dolayı, ortaçağ devletlerinin hükümdarları, ülkelerini ve halkını her türlü tehditten korumak, can ve mal güvenliği sağlamak maksadı ile kaleler inşa etmek, şehirlerinin etrafını kalın ve yüksek surlarla çevrelemek zorunda idiler.¹⁰³

Ortaçağ’ın muazzam yapıları olan kalelerin, Türklerin Anadolu’ya göçü ile önemi son derece iyi kavranmıştır. Zira Türkiye Selçuklu Devleti sultanları, mevcut bu

¹⁰¹ Boran, **a.g.e.**, s. 8-9.

¹⁰² Salim Koca, “*Moğol İstilasına Karşı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd’ın Güvenlik Politikası*”, **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 5, 2009, s. 187-216.

¹⁰³ Koca, **a.g.m.**, s. 190.

yapılardan faydalanmak adına var güçleri ile çaba göstermişlerdir. Birer savunma yapıları, askerî üs (subaşılık merkezleri) ve yerleşim yerleri olarak kullanacakları bu kaleler, onlar için son derece ehemmiyet arz etmiştir. Şimdi onların Anadolu'ya yerleşmeleri ve akabinde kaleleri kullanım şekillerine göz atarak, devlet için ne mana taşıdıklarını ve önemini vurgulayalım.

Türkler, IX. yüzyıldan itibaren Merkezî Asya'dan göç etmeye başlamış, bu uzun yıllar süre gelen göç, onların farklı milletler ve farklı kültürlerle tanışmasına imkân sağlamıştır. Tanıştıkları bu farklılıklardan etkilenen Türkler, Anadolu'ya geldiklerinde, çoğunlukla geçmiş son derece eskiye dayanan yerleşim merkezleri ile karşılaşmışlardır. Anadolu'ya gelmelerinin ardından, çoğu eski çağlardan kalma pek çok kale ile karşılaşan Türkler, bunlardan günümüze kadar gelmiş olan bazı kaleleri tahkim ettirmiş, bunlara yeni yeni eklemeler yaparak güçlendirmiştir. Kaleler, bulundukları yörelerin iklim ve doğal yapısına uygun olarak şekillendirilmişlerdir. Anadolu'nun Türkleşmesi meselesinde de önemli bir paya sahip olan kalelerin alınması ile Türk iskânı yeni bir boyut kazanmıştır.¹⁰⁴ Birçoğu Roma ve Bizans'tan kalan yerleşim yeri ve modellerinde, Türklerin, Anadolu'ya gelmesi ile bir takım değişim ve gelişimler yaşanmaya başlamıştır. Yaşanan bu değişim ve gelişimleri üçlü bir sınıflama içerisinde ele almak mümkündür. Şöyle ki;

Türkler, Anadolu'ya gelmeleri ile var olan eski kentlere yerleşmiş ve fazla değişim ve gelişime yol açmamışlardır. Kaldı ki, Anadolu kentlerinin birçoğunu bu gruba dâhil etmek mümkündür.

Türkler, tahrip olmuş kentleri tahkim etmiş ve üzerine yeni yapılar inşa etmişlerdir.

Türkler, aynı zamanda yeni kentler de kurmuşlardır.¹⁰⁵

Türklerin Anadolu'yu fethinden evvel, bölgede kale kentlerin başlıca özellikleri, büyük bir bölümünün sur içerisinde olması ve çoğunlukla yönetsel ve askerî işlev taşıyan bir iç kalenin bulunması, yayılma alanının sınırlı olması sebebi ile de ticaret

¹⁰⁴ Boran, Türk Sanatında Kale..., s. 1307-1328.

¹⁰⁵ D. Türkan Kejanlı, "Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Kent Sistemi, Kale ve Merkez-Çarşı Gelişimi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/3, 2010, s. 287-302.

alanına sahip olması gereken yerler biçimindeydi. XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki kentlerde kalelere daha fazla önem verilmeye başlanmış, bu sebeple de Anadolu'daki çoğu yerleşim yerlerine kaleler inşa edilmiştir.¹⁰⁶

Anadolu'ya gelen Türkler, yeni kaleler inşa ettirdikleri gibi, stratejik bakımdan önem arz eden eski kaleleri onarmış, iç kalesi olmayan kalelere iç kale eklemiş, yeni yerleşim yerlerini yanına kaleler kurmuşlar ve bu kalelerin gelirini yakın köylerden temin etmişlerdir. Türk güçlerinin aileleri ile birlikte kalelerde kalmaya başlamaları ile de kale kent sistemi gelişim göstermiştir. Selçuklu kentlerinin ortak yönleri, dörtgen şeklinde inşa edilen küçük iç kalelerin olması ve şehrin etrafının surlarla çevrili olmasıdır. Ancak bazen bazı surların etrafında hendek bulunmakta, bazı kentlerde ise iç kalelerin de etrafının hendeklerle çevrilmesi ile güvenliği sağlanmaktadır.¹⁰⁷

XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Anadolu'nun önemli kentleri, daha çok askerî amaçlarla kullanılan bir iç kale ve onu çevreleyerek konut alanlarını kuşatan kalın surlarla çevrili bir dış kale görünümünü almıştır. Bu yüzyıldan sonra gelişen ticaret ağının etkisi ile dış kale ortadan kalkmaya başlarken, bu tarihten sonra inşa edilen kaleler yalnızca iç kaleden ibaret olmuştur.¹⁰⁸ Tam anlamı ile Türk çehresinin hâkim olduğu bu şehirler, zamanla gelişerek çoğalmış ve büyüme kaydetmiştir. XIII. yüzyılın ortalarında Türkiye Selçuklularının kale, köy ve çiftlik mülkleri dışında yüz şehri olduğunu belirten St. Quentinli Simon, yine 25 beylik merkezinden söz etmektedir. Yine İbn Bibi'yi incelediğimizde 30 civarında şehirden bahsetmemiz mümkün olmaktadır.¹⁰⁹

Ortaçağ'ın en önemli savunma yapısı olan kalelerin, Türkiye Selçuklu Devleti'nin izlediği yol ve yöntemlerle, yerleşim yerleri olarak kullanılması ve bunun giderek değişim ve gelişim göstermiş olduğundan bahsettik. Şimdi de, bu savunma yapılarının, Türkiye Selçuklu Devleti sultanları tarafından savunmalarına ve askerî üs (subaşılık) merkezleri olarak nasıl kullanıldıklarına göz atalım.

¹⁰⁶ Kejanlı, *a.g.m.*, s. 289.

¹⁰⁷ Kejanlı, *a.g.m.*, s. 290.

¹⁰⁸ Kejanlı, *a.g.m.*, s. 290.

¹⁰⁹ Tülay Metin, "*Selçuklular Çağında Şehir Hayatı*", (Editör: Refik Turan), **Selçuklu Tarihi El Kitabı**, Grafikler Yayınları, Ankara 2014, s. 516.

Türkiye Selçukluları döneminde, Sinop, Antalya ve Alâiye fetihleri, fetih sonrası gerçekleştirilen imar faaliyetleri veyahut Konya, Kayseri ve Sivas kalelerinin inşa ediliş ve tamir kitabelerine baktığımızda, Selçuklu emirlerinin askerî kimliklerine ilişkin kayıtlara ulaşmamız mümkündür. Bu kayıtlar ile Selçuklu döneminde Anadolu kentlerine verilen unvan listeleri karşılaştırılarak değerlendirildiğinde Anadolu’da bir takım yerleşmelerin askerî-stratejik potansiyeller kapsamında Selçuklu savunma sisteminin mekânsal örgütlenmeleri olarak askerî üs ya da subaşılık merkezleri işlevinde örgütlendirildiğini kestirmek mümkündür. Nitekim döneme ilişkin vekayiname kayıtlarından, Selçukluların, Türk-İslam devlet geleneğinin bir mirası olarak Kayseri, Sivas, Çorum, Aksaray, Ankara, Amasya, Simre, Niksar, Malatya, Elbistan, Harput, Ahlat, Erzurum, Erzincan, Niğde, Develi gibi askerî-stratejik potansiyele sahip merkezleri subaşı olarak adlandırılan askerî valilerin yönetiminde daimi askerî kuvvet bulunduran subaşılık merkezleri olarak değerlendirdikleri anlaşılmaktadır.¹¹⁰

Bu noktada Selçuklu vekayinamelerinden kışlık merkez ya da saraykent işlevine sahip olduğu anlaşılan Kubâd-âbâd yerleşmesinin, Selçuklu dönemine tarihlenen kitabe metinlerinde subaşı Bedreddin Sutaş tarafından doğrudan merkeze bağlı bir subaşılık merkezi olarak yönetildiğine ilişkin kayıtlar, Kubâd-âbâd yerleşmesinin, aynı zamanda, askerî ve stratejik merkez işlevi üstlendiğini de düşündürmektedir. Öte yandan, Selçuklular Karadeniz kıyısındaki Sinop ile Akdeniz sahillerindeki Antalya ve Alâiye gibi askerî-stratejik öneme sahip kentleri kuzey-güney milletlerarası ticaret yolunun güvenliğinin sağlanmasına ya da deniz aşırı fetih organizasyonlarına dönük olarak subaşı ya da sonraki dönemlerde *emirü’s-sevâhil* ya da *melikü’l-sevâhil* veya *reisü’l-bahr* adı verilen askerî valiler yönetiminde deniz üsleri olarak kullanmışlardır.¹¹¹

Türkiye Selçuklularının, Bizans-Selçuk sınır bölgeleri boyunca uzanan Kuzey ve Güney uc eyâletlerinin askerî-yönetmel merkezleri işlevindeki Kastamonu ve Ankara kentlerini ise göçebe Türkmen boylarının Bizans sınırları ötesine akın ve fetih

¹¹⁰ İsmail Kalburcu, “*Selçuklu Kentsel Sistemi*”, (Yayına Hazırlayanlar: M. Metin Hülagü, Abdülkadir Yuvalı, Ali Aktan, vd.), **Selçuklu Tarihi Kültür ve Medeniyet (Bildiriler II)**, TTK, Ankara 2014, s. 91-102; Koray Özcan, “*Anadolu’da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademelenme*”, **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2006, s. 21-61, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 120.

¹¹¹ Kalburcu, **a.g.e.**, s. 97-98.

faaliyetlerinin örgütlendiği askerî-stratejik merkezler olarak değerlendirdikleri söylenebilir. Nitekim Sultan I. Alâaddin Keykubad döneminde Kastamonu merkezli Kuzey Uc eyâleti beylerbeyi Hüsameddin Çoban Bey'in Karadeniz ötesine yapılan Kırım seferini organize ettiğine ya da Güney uc eyâleti beylerbeyi Seyfeddin Kızıl Bey'in, Ankara'da sur dışı ilk kolonizasyon içerikli yapı faaliyeti olarak Kızıl Bey Mescidi'ni yaptırdığına ilişkin kayıtlar, söz konusu kentlerin askerî faaliyetlerin örgütlendiği merkezler olduğunu ortaya koymaktadır. Sultan II. Kılıç Arslan döneminde Aksaray kentinin yeniden imar edilerek *Dârü'l-cihâd (cihad yeri)* veya *Dârü'z-zafer (zafer yeri)* ya da *Darü'r-ribat (askerî üs)* gibi unvanlar ile adlandırılması, Selçuklu savunma sistemi içerisinde Aksaray kentinin üstlendiği askerî ve stratejik işleve işaret etmektedir.¹¹²

Son olarak Türkiye Selçuklularının kale teşkilatı hakkında bilgi vererek bölümümüzü noktalayalım. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kale teşkilatı hususunda detaylı bilgiler bulunmuyor olsa da kale kumandanları ve görevleri hususunda birçok kayıt mevcuttur.

Kale kumandanı anlamına gelen ve kaynaklarda karşımıza dizdâr, kaledâr gibi adlar ile de çıkan kûtvâller, kaynaklarda karşımıza farklı unvan ve lakaplarla çıkmaktadır. Uluğ, kutluğ, bilge/bilgâ gibi lakaplarla anılan kûtvaller, sadakatleri ve yetenekleri ile sivrilmiş devlet ricali arasından seçilmişler ve sultan veya bölgenin subaşı tarafından tayin edilmişlerdir.¹¹³ Görevlerini ise şu şekilde sıralamamız mümkündür:

“Kale ve çevresini muhafaza edip, gerekli savunma tedbirlerini almak,

Evleri, anbarları, zahireleri, zeredhâne ve silahları düzenlemek,

Kale muhafızlarını kapı ve burçlarda bulundurmak, bunların yerinde olmalarını sağlamak ve zaruret olmadıkça kaleden dışarı çıkmalarına müsaade etmemek,

Kale halkını, bölgede sakin bulunan reayayı müreffeh ve rahat tutmak, bölgenin zenginliği ve bayındırlığı için çalışmak,

¹¹² Özcan, a.g.m, s. 27.

¹¹³ Göksu, a.g.e, s. 268-269.

Doğru olmayan hareketlerde bulunan kimselere uygun cezalar vermek,

Kaleye gelen devlet ricalini karşılamak,

Kaleye giriş yapan kimseyi kefilsiz koymamak,

Kaleye giriş-çıkış yapanları kontrol ederek gerekirse silahlarına el koymak veya tevkif etmek,

Kale muhafızlarına hoşgörü ve ihtimam göstermek,

Muhafız, nöbetçi ve diğer görevlilerin huzurlu ve düzen içinde görevlerini yapabilmeleri için maaşları, alışılmış usul ve kanun üzere ve doğru bir şekilde nâibler tarafından ödenmesini sağlamak.¹¹⁴”

İbn Bibi'nin eseri incelendiğinde hangi kalelere kûtvâl tayin edildiği veya kûtvâl tarafından yönetildiğini tespit etmemiz mümkündür. Bunlara örnek olarak, Akil Kalesi¹¹⁵, Alâiye Kalesi¹¹⁶, Amid Kalesi¹¹⁷, Anamur Kalesi¹¹⁸, Andusanc Kalesi¹¹⁹, Antalya Kalesi¹²⁰, Arkanin Kalesi¹²¹, Aydos Kalesi¹²², Çemişkezek Kalesi¹²³, Çermük Kalesi¹²⁴, Hancin Kalesi¹²⁵, Kâhta Kalesi¹²⁶, Kancin Kalesi¹²⁷, Kayseri Kalesi¹²⁸, Kögonya Kalesi¹²⁹, Luluva Kalesi¹³⁰, Magfa Kalesi¹³¹, Semaniye Kalesi¹³², Silifke Kalesi¹³³, Sinop Kalesi¹³⁴, Süveyda Kalesi¹³⁵, Vatina Kalesi¹³⁶ verilebilir.

¹¹⁴ Göksu, **a.g.e.**, s. 271-273.

¹¹⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

¹¹⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 271.

¹¹⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

¹¹⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

¹¹⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

¹²⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 129.

¹²¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

¹²² İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

¹²³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 307.

¹²⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

¹²⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 192.

¹²⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 301.

¹²⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 192.

¹²⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 145.

¹²⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 271.

¹³⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 271.

¹³¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

¹³² İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

¹³³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

¹³⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 182.

¹³⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

3. TÜRKİYE SELÇUKLULARI ZAMANINDA ANADOLU'DA KALELER VE KUŞATMA

Türkiye Selçuklu Devleti'nin, Anadolu'da hüküm sürdüğü yıllarda, fethedilmiş olan birçok kalenin mevcudiyeti bilinmektedir. Ancak biz söz konusu bu kalelerin tamamının tespitini ve ne şekilde alınmış oldukları hususlarına kaynakların yetersizliği sebebi ile tam manasıyla açıklık getiremiyoruz. Fakat yine kaynakların verdikleri bilgiler ışığında, günümüzde isimlerinin dahi bilinmediği kalelerin mevcudiyetini tespit edebiliyoruz.

Çalışmamızın bu bölümünde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kısa veya uzun vadede hâkim olduğu bütün kaleler alfabetik bir biçimde sıralanmıştır. Devletin hâkim olduğu süreç içerisinde herhangi bir kuşatmaya maruz kalıp kalmadıkları, kaynaklarda ne vesile ile isimlerinin geçtiği, fiziksel anlamda herhangi bir değişikliğe uğrayıp uğramadıkları tespit edilmiştir. Kalelerin isimleri söz konusu dönem içerisinde anıldığı şekilde aktarılmıştır. Ancak okuyucuya kolaylık sağlamak adına, kalelerin günümüzde anıldıkları isimlere de başlıklar halinde yer verilmiştir.

3.1. Afyonkarahisar Kalesi

Eski adı *Karahisarısâhib* olan Karahisar ismi, şehrin ortasından yükselen kayalığın renginden ve üstünde bulunan hisardan gelmektedir. Sâhib ise Sâhib Ata Fahrettin Ali'nin adı ile alakalıdır. Bizans çağında adı geçen *Akroinon Kalesi'nin* burada bulunduğu tahmin edilmektedir. Kale, Bizans döneminde Arap ve Türk akınlarının hedefi olmakla birlikte, Türkler'in ne zaman hâkimiyet tesis etmiş oldukları bilinmemektedir. Ancak şehrin yakınlarındaki Altıgöz Köprüsü'nün kitabesi, XIII. yüzyıl başlarına işaret etmektedir.¹³⁷

Afyonkarahisar Kalesi'nin durumu hakkında kaynaklarda yeterli bilgiler bulunmamakla birlikte 1277'de Konya'yı ele geçiren Karamanoğlu Mehmed Bey'in aynı yıl Afyonkarahisar üzerine yürüdüğü bilinmektedir. Ancak kalenin sağlamlığı

¹³⁶ İbn Bibi, a.g.e, s. 477.

¹³⁷ Feridun Emecen, "Afyonkarahisar", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1988, C. 1, s. 443-446.

dolayısıyla geri çekilmek durumunda kalmıştır.¹³⁸ Bir müddet Sahib Ata Oğulları'nın hâkimiyeti altında kalan şehir daha sonra, Germiyanogulları ve 1428 yılı itibari ile Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçmiştir.¹³⁹

Afyonkarahisar'ın simgesi haline gelmiş olan Afyonkarahisar Kalesi, şehrin tam ortasında ve 226 m yüksekliğindedir. M. Ö. 14. Yüzyılda Hitilerce yapıldığı tahmin edilmektedir. Türkiye Selçuklu Devleti döneminde de onarılarak kullanılmış olan bu önemli kale günümüze ayaktadır.¹⁴⁰

3.2. Ağlı Kalesi

Adına rastladığımız ve kalenin Türkler tarafından nasıl fethedildiği sorularına cevap veren yegâne eser, Osmanlı şehzadesi Cem Sultan'ın emri ile Ebû'l-Hayr-ı Rûmî tarafından 1473-1480 yılları arasında kaleme alınan *Saltuknâme*'dir. Söz konusu eser sayesinde, kalenin XIII. yüzyılın son çeyreğinde bölgeyi Şibad (Şabbat) unvanında bir Bizans komutanının yönettiğini öğrenmekteyiz. Yine bu eser sayesinde Ağlı Kalesi'nin, Selçuklu komutanlarından Melik Muzaffereddin tarafından otuz sekiz günlük zorlu bir kuşatmanın ardından ele geçirildiği bilinmektedir.¹⁴¹ Ağlı Kalesi'nin, otuz sekiz gün boyunca kuşatılmış olması, kalenin ne derece sağlam olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ancak kale hakkındaki tarihî bilgiler, bu kaynak dışında yok denecek kadar azdır.

Bugün Kastamonu ili, Ağlı ilçesi sınırlarında bulunan Ağlı Kalesi, on bin metre kareden daha fazla bir genişliğe sahiptir ve yayvan bir kaya halini almıştır. Kale içerisinde birçok oyma oda ve geçitler bulunmaktadır. Bugün kalenin üzeri, düz ve geniş bir kaya gibi görünmektedir. Kalede 1920'li yıllarda bazı ecnebilerin hafriyat yapmış olduğu köylüler tarafından rivayet edilmiştir.¹⁴² Kale günümüzde, bazı kalıntıları dışında tamamen yıkık vaziyettedir.

¹³⁸ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 22.

¹³⁹ Emecen, *a.g.m.*, s. 443.

¹⁴⁰ H. Kuruyazıcı, "*Afyonkarahisar*", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 26-27.

¹⁴¹ Cevdet Yakupoğlu, "*Kastamonu Adının Ortaya Çıkışını Anlatan En Eski Kaynak: Saktuknâme*", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 16, s. 200-220.

¹⁴² Mehmet Behçet, *Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi)*, Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Kastamonu 1998, s. 40; Talât Mümtaz Yaman, *Kastamonu Tarihi*, Kastamonu

3.3. Ahlat Kalesi

Ahlat, Ortaçağın en büyük, en kalabalık ve en müstahkem şehirlerinden biridir. Ahlat'ın tarihi ise Urartu devrine kadar gitmektedir. Şehir Urartular'dan, Osmanlılar'a kadar çeşitli devlet ve hanedanların idaresi altında kalmıştır.¹⁴³ IX. yüzyılda yerli beylerin elinde bulunan Ahlat, Araplar tarafından fethedildikten sonra 928'de Bizanslılar'ın eline geçmiştir. Daha sonraki süreçte tekrar yerli beylerin hâkimiyetine girmiştir. XI. asırda Anadolu'nun kapılarının Selçuklular tarafından açılması ve Türkmenlerin buraya muhaceretleri sırasında Müslümanların elinde bulunan Ahlat, bu fetih hareketinin merkezi olmuştur. 1100 tarihinde Ahlat'ı, merkezi Silvan'da bulunan Mervanîlerden Nasrüddevle'nin elinde görüyoruz. Aynı tarihte Selçuklu beylerinden Sökmen el-Kutbî, Ahlat'ı Mervanîler'den almıştır.¹⁴⁴ Ahlat Kalesi'nin bu tarihlerde mamûr olduğunu tahmin edebiliriz.

Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarlarından I. Alâaddin Keykubad'ın kısa bir süre için ele geçirmiş olduğu Ahlat Kalesi, öteden beri harap haldeydi. Çok müstahkem olmayan bu kale saldırıları önleyemiyordu. I. Alâaddin Keykubad döneminde, Celaleddin Hârizmşah'ın, müstahkem şehir Ahlat'ı, uzunca bir müddet kuşatması ve ağır bir şekilde tahrip etmesi neticesinde şehir ele geçirilmiş oldu. Celaleddin Hârizmşah'ın, uygunsuz tutum ve davranışları neticesinde gerçekleşen Yassı Çemen Savaşı (Ağustos 1230) neticesinde, I. Alâaddin Keykubad büyük bir zafer kazandı. Celaleddin Hârizmşah'ın 1231'deki ölümünün ardından da Ahlat, Türkiye Selçuklu Devleti hakimiyetine girmiş oldu (1232).¹⁴⁵ İbn Bibi, bu hususta detaylı bilgiler vermemektedir. Ancak Ahlat'ın tarihine baktığımızda bölgenin, son derece önemli güçler tarafından yönetildiği bir gerçektir. Ayrıca Ahlat Kalesi ve kalenin durumu hususlarında kaynaklarda yeterli bilgiler mevcut olmamakla birlikte, Ahlat'ın adı sıkça zikredilmektedir. Bu da Ahlat'ın ne derece önemli bir kent olduğunu kanıtlamaktadır.

Abdurrahman Paşa Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 1995; Ahmet Gökoğlu, **Paphlagonia (Paflagonya) Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi I**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1952, s. 170.

¹⁴³ Faruk Sümer, "Ahlat", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 19-22.

¹⁴⁴ Sevgen, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁴⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 18.

1242 yılına kadar Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetinin devam ettiği Ahlat'a, Köseadağ Savaşı'nın ardından Moğollar hâkim olmuştur. İlhanlı hâkimiyetinde Ahlat'ın 1246-1275 yıllarında öneminden bir şey kaybetmediği bilinmektedir. Bu İlhanlı hükümdarı Olcaytu devrinde şehrin eyalet merkezi olmasından anlaşılmaktadır. Ebu Said Bahadır Han devrinde de mamur ve müreffeh olan şehir, 1335 yılından sonra Moğolların iç mücadeleleri sebebi ile zarar görmüştür. İlhanlıların ardından sırası ile Timurlular, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safeviler'in idaresine geçmiştir. Osmanlılar tarafından ele geçirilen Ahlat şehrinin yeni kalesi Yavuz Sultan Selim döneminde, Çaldıran Savaşı sonrasında inşa edilmeye başlanmış, 1555-1556'da ise genişletilerek tamamlanmıştır.¹⁴⁶

Eski Ahlat Kalesi, 1242'de yaşanan zelzele ile de tamamen yıkılmıştır.¹⁴⁷ Yeni inşa edilen kale ise bizim araştırma konumuz dâhilinde değildir.

3.4. Akil Kalesi

Akil Kalesi¹⁴⁸, İbn Bibi'nin eserinde Amid Kalesi'nin alınması vesilesi ile karşımıza çıkmaktadır. II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1240 yılında Amid'i fethetmesinin¹⁴⁹ ardından civar kalelerin ele geçirilmesi ile Akil Kalesi'de Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiştir. Bu esnada bölge Hârizmlilerin aralarında taksim ederek askerî feodalizm kurdukları bir yerdir.¹⁵⁰

İbn Bibi, Amid'in fethedilmesinin ardından, Akil Kalesi komutanları ve kale muhafızının, Selçuklu devlet büyüklerinin huzuruna çıkarak, kale anahtarını ve mallarını sunduğunu yazmaktadır. Akil Kalesi, böylece Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiş; ancak kale muhafızı ve komutanları değiştirilmemiştir.¹⁵¹ Herhangi bir kuşatmaya gerek kalmaksızın, Selçuklu hâkimiyeti altına alınan Akil Kalesi hakkında başka herhangi bir bilgiye rastlamıyoruz. Ancak Amid'deki

¹⁴⁶ Sevgen, **a.g.e**, s. 33.

¹⁴⁷ Sevgen, **a.g.e**, s. 31-32.

¹⁴⁸ Müsel Öztürk'ün, tercümesini yapmış olduğu 2014 yılı basımlı İbn Bibi'nin eserinde kaleyi bu şekilde okumuştur. Günümüzde bu kalenin Eğil Kalesi'ne karşılık geldiği tespit edilmiştir.

¹⁴⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 436-440.

¹⁵⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 436.

¹⁵¹ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 477.

Selçuklu hâkimiyetinin 1302’de son bulması, bizleri Akil Kalesi’nin de aynı zamanlarda elden çıktığı sonucuna ulaştırmaktadır.

Diyarbakır’ın, Eğil ilçesinde bulunan ve bugün *Eğil Kalesi* olarak bilinen Akil Kalesi’nin bundan sonraki tarihi ve kaderi hakkında bilgiler kısıtlıdır. Ancak kalenin söz konusu dönemde faal bir şekilde kullanıldığı ve daha sonraki süreçlerde adının herhangi bir isyan, karışıklık, vs. ile de anılmamış olması, bizleri, bölgede huzurlu bir yaşamın olduğu sonucuna ulaştırabilmektedir. Kale günümüze büyük bir çoğunluğu yıkık vaziyette ulaşmıştır.

3.5. Aksaray Kalesi

Günümüze gelemeyen Aksaray Kalesi’nin ve surlarının ilk olarak ne zaman ve kimler tarafından yaptırılmış olduğu bilinmemektedir. Bununla beraber kalenin M.Ö. I. yüzyılda Kapodakya kralı Archelaos tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir. Kalenin VII. yüzyılda başlayan ve X. yüzyıl ortalarına kadar devam eden Arap-Bizans seferleri esnasında tahrip edildiği tahmin edilmektedir.¹⁵²

M.S. I. yüzyılda burada bir koloni kuran Romalılar, askerî ve ticarî yolların tutulmasına ve ticari hayatın güvenliğine büyük önem verdikleri için, Aksaray da konumu itibari ile özel bir ilgi görmüştür. Önemli askerî ve ticarî yollar üzerinde, bir ırmak kenarında ve düz bir alanda kurulmuş olan Aksaray’ın, Roma döneminde de kale ve surlarla çevrili olduğu kanısına varılmaktadır. Bugün Uluırmak’ın kuzeydoğusunda görülen duvar parçaları da bu görüşü desteklemektedir. Bizans döneminde de kale ve surların korunduğu ve bazı onarımlarla yeniden kullanıldığı düşünülmektedir. Zira önemli bir konuma sahip olan şehrin kale ve surları, bölgedeki diğer kalelerle birlikte İmparator Justinianus döneminde onartılmış olmalıdır.¹⁵³

Coğrafi ve stratejik açıdan son derece önemli bir mevki de bulunan bu şehir ve kale Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine ilk defa Kutalmışoğlu Süleymanşah devrinde geçmiş bulunmaktadır. Bu fethin tarihi ile alakalı ise farklı görüşler ve farklı tarihler

¹⁵² Nevzat Topal, “*Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri*”, **Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, Niğde 2016, s. 19.

¹⁵³ Muhammet Görür, “*Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri*”, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1991, s. 51.

verilmiştir. Aksaray'ın fethi ile ilgili olarak İbnü'l-Ezrak; Alp Arslan'ın ölümünden sonra hükümdar olan Melikşah'ın Süleymanşah ve kardeşlerini serbest bıraktığı ve onların Anadolu'ya geçerek 1072 tarihinde Malatya, Kayseri, Aksaray, Sivas ve bütün Anadolu'yu fethedip oralara hâkim olduklarını kaydeder. Zeki Oral, Aksaray'ın 1077 yılında Selçuklu topraklarına katıldığını, 1080 yılı olayları münasebetiyle Süleymanşah'ın Konya ve Aksaray hükümdarı olduğunu ifade etmektedir. Ahmed bin Mahmud eserinde, Konya, Kayseri ve Aksaray'ın Melikşah tarafından alınarak Süleymanşah'a verildiğini nakleder.¹⁵⁴ Her ne şekilde olursa olsun varılacak sonuç şudur ki Aksaray şehri ve kalesi, Türkiye Selçuklu Devleti kurucusu Süleymanşah devrinde 1072-1080 tarihleri arasında hâkimiyet altına alınmıştır. Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın 1080 yılı olayları itibari ile Konya ve Aksaray hükümdarı olarak adının geçmesi, yine oğlu I. Kılıç Arslan'ın, Konya ve Aksaray hükümdarı olarak tarihe geçmiş olması bu tezi destekler mahiyettedir.¹⁵⁵

Türkiye Selçuklu Devleti sultanları Aksaray'da hâkimiyetlerini tesis etmelerinden sonra da bu şehre özel bir ilgi duymuşlardır. Şehrin gelişmesi ve savunulması hususlarında ellerinden gelen gayreti göstermişlerdir. Nitekim II. Kılıç Arslan, Aksaray şehrini, askerî bir üs ve bir karargâh haline getirmiştir.¹⁵⁶ II. İzzeddin Keykâvus, Aksaray'a özel bir ihtimam göstererek imar faaliyetlerinde bulunmuş, kalesini tahkim ettirmiştir.¹⁵⁷ Aksaray Kalesi, aynı zamanda I. Alâaddin Keykubad'ın yaklaşan Moğol tehlikesine karşı tahkim ettirmiş olduğu kaleler arasında yer almaktadır.¹⁵⁸

Aksaray şehri ve kalesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1318 tarihi itibari ile tamamen yıkılmasının ardından Emir Ertana'nın kontrolüne geçmiştir.¹⁵⁹ Zira 1333 tarihinde burada bulunmuş olan İbn Battûta, eserinde bu şehir ve idaresi hakkında şu bilgilere yer vermiştir:

¹⁵⁴ Topal, **a.g.t.** s. 7.

¹⁵⁵ M. Zeki Oral, "Aksaray'ın Tarihi Önemi ve Vakıfları", **AÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 2, Güz 2014, s. 221-248.

¹⁵⁶ Ersan, **a.g.e.** s. 25.

¹⁵⁷ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, (Çeviren: Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 23; Ahmed bin Mahmud, **Selçuknâme**, (Hazırlayan: Erdoğan Merçil), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011, s. 301.

¹⁵⁸ Nevzat Topal, **Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri**, Enstitü Matbaacılık, Ankara 2009, s. 44.

¹⁵⁹ Topal, **a.g.e.** s. 50.

“Aksarâ’ya (Aksaray’a) yönelerek çıktık yola. Bu şehir Anadolu’nun en sağlam ve güzel beldelerindendir. Etrafı akarsu ve bahçelerle çevrili. Şehri üç kanal bölüyor; bunlar evlerin içinden geçiyor! Meyve bahçeleri, bağlar, bostanlar şehrin içine kadar yayılmış. Burada koyun yünüyle dokunan halı ve kilimler Aksarâyî diye tanınır ve benzerlerine başka hiçbir yerde rastlanmaz. Üretilen mallar Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve diğer Türk ülkelerine ihraç edilir. Aksarâ, Irak hükümdarına (İlhanlı’ya) bağlı şehirlerdendir. Anadolu topraklarında ele geçirilen yerleri Irak hükümdarı adına yöneten Ertenâ beyinin vekili Şerif Hüseyin bu şehrin hâkimi olduğu için biz onun evinde konakladık. Şerif Hüseyin de aslında ahıdır; onunda yoldaşları çoktur. Bize sınırsız ikramlarda bulundu, öteki yoldaşları gibi hareket etti.”¹⁶⁰

Aksaray şehri ve kalesi Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılmasının ardından Karamanoğulları ve Ertana Beyliği arasında zaman zaman el değiştirmiş, 1397 yılı itibari ile de Yıldırım Bâyezid döneminde Osmanlı Devleti’nin hâkimiyeti altına girmiştir.¹⁶¹

Şehrin ortasındaki ilk çağlardan kalma bir yığma tepe üzerine inşa edilmiş olan Aksaray Kalesi, yerel tarihçilerin ifadelerine göre XX. yüzyılın başlarında hemen hemen sağlam bir vaziyette idi. Evliya Çelebi’nin eserinde yer vermiş olduğu anlatımlara bakılarak kalenin altı adet kapısının bulunduğu bilgisine ulaşılabilmektedir. 1927 yıllarında bahsedilen altı adet kapıdan üçünün varlığı ve yeri bilinmektedir. Kalenin 1950’li yıllarda bazı kalıntılarının mevcut olduğu bilinmekle birlikte günümüzde herhangi bir kalıntısı kalmış değildir.¹⁶²

3.6. Alâiye Kalesi

Alâiye, antik çağda Korecesium adıyla Perge, Side ve Aspendos gibi önemli şehirleri ile birlikte Pamphylia bölgesinde yer almakta idi. Günümüzdeki Antalya körfezinin doğusunda Bergama Kralı II. Attolus (M.Ö. 159-138) döneminde kurulan şehir, III. Attolus’un varis bırakmadan ölmesiyle vasiyeti üzerine Romalılara geçmiştir. Ancak M.Ö. II. yüzyılda korsanların istilasına uğrayarak bir korsan limanı ve üssü haline gelmiştir. Alâiye Kalesi’nin ilk kurucuları Romalı korsanlar olmuştur. Şehrin yarımada üzerinde Kandereli Burnu’nu meydana getiren dağın üzerinde kurulan ilk kale ancak bir şato niteliğindedir. Uzun bir süre korsanların sığınağı olarak kullanılan bu şatonun ardından Roma İmparatoru Pompeus döneminde buraya yeni bir kale inşa

¹⁶⁰ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (Çev: A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s. 284.

¹⁶¹ Topal, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁶² Bekir Deniz, “Aksaray Kalesi”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, 2017, s. 225-257.

edilmiştir. Bizans İmparatorluğu döneminde ise kalenin askerî ve ticarî önemini koruduğu, günümüze kadar gelen bazı kalıntılardan pek çok dinî yapı ve surlarla oldukça büyüdüğü anlaşılmaktadır.¹⁶³

Alâiye Kalesi, denize uzanan Kandereli Burnu üzerindedir. Denizden yüksekliği 260 metreyi geçmektedir. Kalenin inşa edildiği dağlık burun ise 800 m²'yi geçmektedir. Surlarının uzunluğu 7 kilometreyi bulan bu kale, kuleler, tersane, şehristan ve içkale bölümlerinden oluşmaktadır. Bu önemli şehir ve kale Kıbrıs Krallığı'na bağlı iken, Sultan I. Alâaddin Keykubad devrinde Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiştir.¹⁶⁴

I. Alâaddin Keykubad'ın, Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oturması (1220) ile birlikte istikrarlı bir saltanat devri başlamıştır. Babası I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve kardeşi I. İzzeddin Keykâvus izledikleri politikalar ve yaptıkları başarılı seferlerle ülke sınırlarını genişletmişler, önemli ticaret merkezlerinden Sinop ve Antalya'ya sahip olmuşlardı. Zira Anadolu, batı ile doğuyu, kuzey ile güneyi en kestirme şekilde bağlayan bir konumdaydı. Konumu dolayısı ile de ticaret kervanlarının uğrak yeri oluyordu. Bölgede tam bir hâkimiyet kurmanın yolu ticaret yollarını kontrol ve emniyet altına almakla mümkündü. Ticaret merkezlerine giden yolların son bulduğu yerler ise sahillerdi. Sinop ve Antalya'nın fethi ile denizlere ulaşarak, güney-kuzey ticaret yolundaki iki önemli liman elde edilmişti. Fakat güney ve kuzey sahillerindeki diğer limanlarla desteklenmediği sürece yeterli değildi. Tüm bunların bilincinde olan I. Alâaddin Keykubad da tahta çıktığında ilk seferini güney sahillerinde Antalya kadar önemli bir mevkie olan Alâiye (Kalonoros/Galanoros) üzerine yapmıştır.¹⁶⁵

Anonim Selçukname'de Sultan I. Alâaddin Keykubad'ın sefere çıkış tarihi 618 (1221-22) olarak verilmekte ve buna ek olarak Konya surlarının tamamlanmasından sonra bu seferin gerçekleştiği kaydedilmektedir.¹⁶⁶ İbn Bibi ise bu kuşatma hususunda verdiği ayrıntılı bilgilerin yanında herhangi bir tarih belirtmemiştir.

¹⁶³ Adnan Gürbüz, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Alâiye Kalesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2001, s. 207-226.

¹⁶⁴ Boran, *a.g.e.*, s. 141.

¹⁶⁵ Uyumaz, *a.g.e.*, s. 22-23.

¹⁶⁶ Anonim Selçukname, s. 41.

İbn Bibi'nin aktardıklarına göre Sultan, bir gün bir mecliste emirleri ile sohbet ederken şöyle buyuruyor:

“... Şimdi bizim de eğlence (bezm) rahatlığından kurtulup savaş (rezm) sazına el atmamız ve saltanat kanunlarını uygulamamız gerekir. Ülkenin her yerindeki halkın rahatını sağlamak ve cihangirlik görevini yerine getirmek için düşünce gözünüzü iyice açın. O düşünceden çıkacak sözler üzerine harekete geçip savaşa başlayalım.”¹⁶⁷

Sultanın bu sözleri üzerine Emir-i Ahur Emir Esededdin ve Antalya subaşı Mübarizeddin Ertokuş:

“Deniz kenarında bir şehir var. Oranın kışı insana mutluluk veren bahar gibidir. Kırı, laleden lâl rengine bürünmüş olup, güzelliğinden dolayı suyunu taşıyor. Orası çok latif ve taze açmış bir gül gibidir. Fakat var olan diken yüzünden rahat değildir. Antalya gibi cennet güzelliğine sahip değilse de toprağı tamamen amber yapısındadır. Kalonoros kalesinin yanında gök düz bir araziye benzer. Orası geçit vermeyen dağlar, granit taşlardan yapılmış bir hisar ve deniz tarafından ise, Mısır padişahlarının üzerine ağır vergiler (bac) yüklemiştir. Yüksek yerleri yıldızlara değen o kale siz padişahımızdan başkasına taht yeri olamaz. Şimdiye kadar Kayser soyundan din, adalet, mal ve tedbir sahibi padişahların hiçbirinin aklına oraya asker çekmek gelmedi” şeklinde konuştular.¹⁶⁸

Bu görüşün sultana uygun gelmesi üzerine I. Alâaddin Keykubad, uc beylerine asker, mühimmat tedariki için fermanlar yazılmasını buyurur. Yazılıp sultan tarafından imzalanan fermanlar ulaklarla uc beylerine iletilir. Sultan, Kayseri'den Konya'ya geldiğinde, uc beylerinden gelen askerler ile birlikte on günden az bir süre zarfında, tam tertibat ve teçhizatlı bir ordu Konya'da toplanır. Kara ordusunun Antalya'daki deniz kuvvetleriyle desteklenmesi uygun görülür.¹⁶⁹

Ordu, zafer ve fetih yolunda akın akın ilerlemeye başlarken Sultan, zafer kazanmak amacı ile ordularının üç kola ayrılmasını buyurdu. İbn Bibi'nin ifadelerine göre;

“Bir grup, çevik kaplanlar gibi sarp kayaları zıplayarak geçecek; bir grup, timsahlar gibi deniz tarafından savaşa girecek; bir grup da hızlı dalgalar gibi gemilerle kale üzerine yürüyeceklerdi. Ayrıca yüksekliğine göğün hayran kaldığı ve her zaman kara bulutların altında saklı kalan oradaki dağa, attığı taşın Elburz dağına bile sıkıntıya düşürebilecek dağ gibi bir mancınığı arabayla çıkaracaklar ve o tepenin üzerinde savaş sırasında sert kayaları çimen sayan yiğitler yerleşecekti.”¹⁷⁰

¹⁶⁷ İbn Bibi, a.g.e, s. 259.

¹⁶⁸ İbn Bibi, a.g.e, s. 259-60.

¹⁶⁹ Uyumaz, a.g.e, s. 23.

¹⁷⁰ İbn Bibi, a.g.e, s. 263.

İbn Bibi'nin aktardıklarına göre; bu hazırlıkların tamamlanmasının ardından, sultan kaleyi hem karadan hem denizden kuşattı. Ordu kalenin etrafını çepeçevre sardı. Sultanın buyruğu ile kalenin etrafına yerleştirilen 100 ağır mancınığı çalıştırdılar. Mevsim kış olmasına rağmen bu şekilde iki ay kadar savaştılar. Daha sonra sultan sefere katılan gönüllülere ve fakirlere 10 000 dirhem gümüş ile 100 baş sığır ve 1000 baş koyun dağıtarak maneviyatı yükseltti. Emirlerin ve büyüklerin her biri bu hususta sultanı teşvik etmişlerdi.¹⁷¹

Yaşanan bu gelişmeler, Selçuklu kuvvetlerinin inancının artmasında etkili oldu. Daha fazla direnemeyeceğini anlayan Kalonoros Kalesi hâkimi Kyr Fard (Kyr Vart/Kir Fard)¹⁷², Antalya subaşı Mübarizeddin Ertokuş ile önceden mektuplaşmış ve görüşmüş bulunduklarından, ona adamını göndererek; komşuluk hakkı olarak sultan gözetiminde aracılık yapmasını ve hayatını korumasını diledi. Mübarizeddin Ertokuş durumu I. Alâaddin Keykubad'a arz etti ve bu haber sultanı ziyadesiyle memnun etti. I. Alâaddin Keykubad, kaleyi teslim almak ve Kyr Fart'ın kızı ile evlenmek, mukabilinde de kendisine Akşehir beyliğini ve birkaç meşhur köyün mülkiyeti menşurunu göndermek suretiyle bir anlaşmaya varıldı. Kyr Fart iktâ ve temlik menşurunu alıp kaleden indi; sultanın otağında özür diledi ve diz çöküp tazimlerini arz etti. Selçuklu padişahı sancak ve çetiri ile ve kös, boru ve zurna sesleri içinde kaleye doğru ilerlerken, beldenin büyükleri ve keşişleri onu hediyeler sunarak karşıladılar.¹⁷³

Böylesine önemli bir kaleyi ele geçiren Sultan I. Alâaddin Keykubad, emirlerine dönerek onlara:

“Yüce Allah'a bizim yıldızımızı yükseltmesinin, bu önemli fetihle bize yeni bir hayat vermesinin şükranesi olarak O'nun her zaman büyüklükle anılması için bu sert kayalar üzerine öyle bir kale yapalım ki engin ve keskin düşünce onu görmekten şaşkınlığa düşsün, milletlerin seçkinleri, padişahların çabaları, arasındaki farkı görsün ve kalacak olan o hatıradan bizim bilgimiz ve yeterliliğimiz hakkında bir sonuca varsın. Ondan sonra o yerin, adı, adımız ve lakabımızla şeref kazansın. İhtişamıyla çember şeklindeki gökle, nilüfer renkli kümbedle ve 12 kapılı sarayla yarışsın” dedi.

¹⁷¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 266.

¹⁷² Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Ali Hacıgökmen, “I. Alâaddin Keykubad'ın (1220-1237) Kayınpederi Kir Fard Hakkında Bir Araştırma”, **Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi**, C. 2, S. 1, 2012, s. 121-130.

¹⁷³ Osman Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 357-58.

Sultanın fermanı üzerine mahir yapı ustaları, çalışkan ve çevik işçiler, eli uz ressamlar derhal işe koyuldular.¹⁷⁴ Böylece yeniden inşa ettirilen Alâiye Kalesi ortaçağlarda, Akdeniz'in ithalat ve ihracatının yapıldığı çok önemli bir ticaret limanı olarak büyük ekonomik etkinliklerin merkezi durumuna gelmesinden başka, Selçukluların burada denizciliğe başlamaları yönünden de önemini bir kat daha arttırmıştır.¹⁷⁵

XIV. yüzyıl gezginlerinden olan meşhur İbn Battûta da, Anadolu'ya gelmiş olduğu vakit bu şehre uğramış ve gördüklerini kaydetmiştir. 1333'te Karaman Beylerinden Yusuf Bey'in idaresinde bulunan Alâiye'yi ziyaret eden İbn Battûta şunları aktarmıştır:

“Rum diyarı diye bilinen bu ülke, dünyanın belki en güzel memleketi! Allah Teâlâ güzellikleri öbür ülkelere ayrı ayrı dağıtırken burada hepsini bir araya toplamış! Dünyanın en güzel insanları, en temiz kıyafetli halkı burada yaşar ve en leziz yemeklerde burada pişer. Allah Teâlâ'nın yarattığı kullar içinde en şefkatli olanlar buranın halkıdır. Bu yüzden şöyle denir: “Bolluk ve bereket Şam diyarında, sevgi ve merhamet ise Rum'da!” Bu kelime ile buranın halkı kast olunuyor. Alâiye deniz kenarında bir şehirdir, ahalisi tümüyle Türkmenlerden oluşmaktadır. Kahire, İskenderiye ve Suriye tüccarları bu şehre gelip alışveriş ederler. Kerestesi bol olduğu için buradan yüklenen balyalar İskenderiye, Dimyat ve öteki Mısır limanlarına gönderilir. Şehrin üst tarafında gayet sağlam ve sarp bir kale var. Ulu Sultan Alâaddin (Keykubad) Rûmî tarafından yapılmıştır.”¹⁷⁶

İbn Battuta'nın bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere zaman içerisinde hâkimleri değişen bu şehir ve kale öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir.

1293 yılı itibari ile Karamanoğulları, 1427'de Memlûkler ve 1471'de de Osmanlılar tarafından ele geçirilen kale, Kanuni Sultan Süleyman tarafından yeniden inşa edilmiştir. 1955'te başka bir onarım gören Alâiye Kalesi, günümüze sağlam bir şekilde ulaşmış olup, Türk kalelerinin en önemlileri arasında yer bulmaktadır.¹⁷⁷ Günümüzde de yerli yabancı turistlerin ziyaret edildiği bir mekândır ve Alanya Kalesi olarak anılır.

¹⁷⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 271-72.

¹⁷⁵ Sevim, Merçil, **a.g.e.**, s. 528.

¹⁷⁶ İbn Battûta Seyahatnâmesi, s. 273-274.

¹⁷⁷ Boran, **a.g.e.**, s. 141.

Alanya Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Alâiye Kalesi.

3.7. Alara Kalesi

Halk arasında *Alara Kalesi* adı ile bilinen köşk, Alanya – Antalya – Konya karayolu üzerindeki Alara Hanı sapağından 10 km kadar içeride ve handan 1 km uzaklıkta bulunan kayalık bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Bölgenin fethedilmesiyle birlikte I. Alâaddin Keykubad tarafından yaptırılan bir dizi köşkten biri olduğu kabul edilmektedir ve Alara Hanı ile birlikte 1213 yılında inşa edildiği düşünülmektedir. Köşkün üzerinde yer aldığı kayalık tepe, iç içe iki sıra surla kale haline getirilmiş ve dış surun içine giriş, kayalara oyulan merdivenli bir dehlizden sağlanmıştır. İç kaleye ise kare planlı bir giriş kulesinden geçilmektedir.¹⁷⁸ Bu kale, I. Alâaddin Keykubad tarafından, Alâiye'nin alınmasının hemen ardından ele geçirilmiş ve Alara Hanı'nın inşaatı sırasında kalede bazı onarımlar ve eklemeler yapılmıştır.¹⁷⁹

İbn Bibi, Alara Kalesi ve alınış şekli hususunda kıymetli bilgiler vermiştir. Aktardıklarına göre I. Alâaddin Keykubad, Alâiye Kalesi'ni ele geçirmesinin ardından yönünü Antalya taraflarına çevirmiştir. İbn Bibi'nin ifadelerine göre: *“Yolda gözü bir vadide granit bir taşın üzerinde kurulmuş gök gibi sağlamlaştırılmış, zamanın gözünün hayran kaldığı hemen yanında ihtişamı Nil nehrine benzeyen suyu masmavi olan bir nehrin aktığı, göğe yakınlığından dolayı zirvesinde nöbet tutan bir nöbetçinin boyunu eğmek zorunda kaldığı, sarplıkta Kaf dağının yanında zerreden daha küçük görüldüğü Alara kalesine düşmüştür.”*¹⁸⁰

Kalenin sahibi Kyr Fard'ın kardeşi idi ve o dünya zevklerinden uzak, şahitlik yolunu tutmuş, atlas yerine palas elbise giymeyi tercih eden biriydi. Sultan devlet büyüklerinden birisini, bir miktar askerle kaleye gönderip *“Kardeşinin bir ay kadar önce kalesini teslim ettiğini, kendisinin de direnmeden aynı işi yaparsa iyiliklere mazhar olacağını yoksa cezalandırılacağını”* bildirmesini emretti. Sultanın isteği Alara Kalesi sahibine iletildiğinde, cevap veremeden öldü. Bunun üzerine kalenin

¹⁷⁸ Ara Altun, “Alara Kasrı”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul 1989, s. 342.

¹⁷⁹ Ayşıl Tükel Yavuz, “Anadolu’da Eşodaklı Selçuklu Hanları”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 2, 1976, s. 187-204.

¹⁸⁰ İbn Bibi, a.g.e, s. 272-273.

ileri gelenleri kaleyi teslim etmek zorunda kaldılar.¹⁸¹ Böylece yol üzerinde ele geçirilen bu önemli kale sulh yolu ile alınmış oldu.

Alara Kalesi, günümüzde birkaç kalıntının haricinde yıkık vaziyettedir. Ancak kalenin inşa kitabesi günümüze kadar gelmiştir. 2007 yılında yapılan kazı çalışmaları esnasında ise çalışmaların başlangıcında küçük bir kale yerleşmesi olduğu düşünülen kentin, aslında Ortaçağ'da kent karakteri taşıyan bir yerleşme olabileceği yönünde bulgular ele geçirilmiştir.¹⁸² Sınırlı alanda gerçekleştirilmiş olan kazılar neticesinde elde edilen bulgular, ilerleyen süreçte daha detaylı yapılacak kazı çalışmaları ile de kale hakkında daha fazla bilgi edinileceği sonucuna ulaştırmıştır.

3.8. Amasya Kalesi

Amasya'nın bilinen en eski adı *Amaseia*'dır. Fakat şehrin ne zaman ve kimler tarafından kurulmuş olduğu bilinmemektedir. Tarihini Hititler devrine kadar indirebildiğimiz Amasya, Helenistik Selevkoslar döneminde, zaman zaman Pontus krallarının baş şehri olmuştur. M.Ö. 63'te Roma Devleti sınırları içerisinde kalmıştır. M.S. III. yüzyılda bir piskoposluk merkezi olarak önem kazanan şehir, 712'de Araplar tarafından ele geçirilmiş; ancak birkaç yıl içerisinde İmparator III. Leon (717-741) idaresi altındaki Bizans kuvvetleri şehri yeniden ele geçirmişlerdir.¹⁸³

Amasya şehri ve kalesinin, ne zaman Türklerin idaresine girmiş olduğu netlik kazanmamıştır. Ancak XI. yüzyıl başlarında Dânişmendli Beyliği'nin idaresi altında olduğu bilinmektedir. Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı II. Kılıç Arslan'ın (1155-1192), Dânişmendli hâkimiyeti altında olan bütün toprakları ilhak etmesi ile Amasya'da, Selçuklu hâkimiyeti başlamıştır.¹⁸⁴

Kaynaklarda adından sıkça bahsedilen şehir, II. Kılıç Arslan'ın vefatından evvel ülkeyi oğulları arasında paylaştırması ile Melik Nizameddin Argunşah'ın idaresinde

¹⁸¹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 272-273.

¹⁸² Osman Eravşar, "*Alara Kalesi Kazısı*", *Türkiye Arkeolojisi (Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometre Sempozyumu'nun 30. Yılı Anısına)*, (Yayına Hazırlayan: Fahriye Bayram), T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 2008, s. 26-28.

¹⁸³ İlhan Şahin, Feridun Emecen, "*Amasya*", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 1-4.

¹⁸⁴ Şahin, Emecen, *a.g.m.*, s. 1.

kalmıştır.¹⁸⁵ İbn Bibi, eserinde, I. Alâaddin Keykubad'ın, Amasya'yı emirlerinden Bereket'e iktâ olarak verdiğiinden bahseder.¹⁸⁶ Amasya bundan sonraki süreçte önemli bir isyana sahne olmuş ve adı bu isyan dolayısıyla anılmıştır. Nitekim bu hadisenin adı Baba İshak İsyanı'dır.

Türkiye Selçuklu Devleti tarihinin en büyük Türkmen ayaklanması olan Baba İshak İsyanı, 1240 yılında II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde vuku bulmuştur. Anadolu'da dar bir alana sıkışmak suretiyle durumları giderek kötüleşen ve yoksullaşan Türkmenler, II. Gıyâseddin Keyhüsrev yönetimindeki devletin bazı uygulamaları sebebi ile Baba İshak'ın etrafında toplanmıştır. Bunlara sürgün edilen Hârizm Türklerinin eklenmesi ile de sayıları ciddi boyutta artmıştır. II. Gıyâseddin Keyhüsrev, isyanın bastırılması için Baba İshak üzerine asker göndermiştir. Nitekim Selçuklu kuvvetleri Baba İshak'ı yakalamış; Armağanşah, onu Amasya Kalesi burcunda asarak idam etmiştir. Baba İshak'ın bu şekilde öldürülmesi üzerine isyancılar galeyana gelerek Amasya şehri ve halkına büyük zararlar vermişlerdir.¹⁸⁷

İbn Bibi, Amasya Kalesi'nin adını başka bir olay vesilesi ile de zikrediyor. Bu da II. İzzeddin Keykâvus'un, kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı, Amasya Kalesi'nde hapsedmesidir. İbn Bibi, II. İzzeddin Keykâvus'un, kardeşine Amasya ile Uluborlu arasında seçim yapmasını istediğini kaydetmektedir. Amasya Kalesi'ni tercih eden IV. Rükneddin Kılıç Arslan, daha sonra buranın havasının kendisine iyi gelmediği gerekçesi ile Uluborlu Kalesi'ne gitmiştir.¹⁸⁸ Bir Selçuklu melikinin, burada hapsedilmiş olması, kalenin son derece sağlam ve güvenilir bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Amasya'da, diğer pek çok şehir gibi Köseadağ Savaşı (1243)'nın ardından Moğol idaresine geçmiş bulunmaktadır. Daha sonraki süreçte Ertana Beyliği'nin idaresinde kalan şehir, Emir Hacı Şadgeldi tarafından ele geçirilmiştir. Oğlu Ahmed Bey

¹⁸⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 50; Aksarayî, **a.g.e.**, s. 23; İbnü'l-Esir, **el-Kâmil fi't-Tarih**, C. 9, (Tercüme: Ahmet Ağırakça, Beşir Eryarsoy, Zülfikar Tüccar...), Ocak Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 583.

¹⁸⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 423.

¹⁸⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 480; Bahattin Keleş, "Anadolu Selçukluları Döneminde Meydana Gelen Baba İlyas ve Baba İshak İsyanı'nın Amasya Tarihindeki Yeri ve Önemi", **Uluslararası Amasya Sempozyumu**, (Editörler: Fatih Köksal, Cavit Güzel, Gürkan Cevger, vd.), KIBATEK Yayınları, Ankara 2017, s. 311-323.

¹⁸⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 571.

döneminde, Kadı Burhaneddin'in ele geçirdiği şehir, Yıldırım Beyazıd tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır (1398).¹⁸⁹

Amasya Kalesi, hem coğrafi şartların elverişli olması, hem de tahkimatların yapılmış olması sebebi ile kuvvetli bir kaledir. Yeşilirmak'a dik bir şekilde inen tepede, kayaların üzerinde çok eski zamanlardan beri bir kalenin mevcut olduğu bilinmektedir. Kalenin, doğu ve güneyinden inen duvarlar, nehir boyunca şehri kuşatan aşağıdaki duvarlarla birleşmektedir. Aşağı kale, şehrin ortasından geçen Tozanlı Irmağı'nın kenarında tek kat duvarlı, alçak, taş bir kaledir. Güney tarafında Akçak Köprü'ye çıkan Karanlık Kapı, Bayezid Köprüsü'ne bakan Midenos Kapı, doğuda Sekiz Kapısı olmak üzere dört kapısı vardır.¹⁹⁰

Helenistik devre ait olan Amasya Kalesi, XVII. yüzyıla kadar kimliğini ve varlığını muhafaza etmiştir. Bugün ise XIII. yüzyıla kadar kullanılan şato tarzındaki binanın bazı kalıntılarıyla, nehre doğru inen duvarların bazı parçalarından ve Roma devrine ait kale kalıntısından başka bir şey mevcut değildir.¹⁹¹

3.9. Amid Kalesi

Amid Kalesi'nin inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Hurriler zamanında (M.Ö. 2000'li yıllar) yapıldığı sanılmaktadır. Kentin surları Roma döneminin sonlarında, IV. yüzyıl ortasında yapılmış, bir süre sonra ise batı bölümünün genişletilmesi ile aşağı yukarı günümüzdeki biçimini almıştır. Kale, Dicle Nehri'nin batı ucunda, Karacadağ'a kadar uzanan geniş Bazalt Yaylası'nın üzerinde kurulmuştur.¹⁹²

Hiz. Ömer döneminde İyaz b. Ganem tarafından (639) İslam topraklarına katılan Amid Kalesi'nin surları, 899 yılında Abbasiler tarafından yeniden yaptırılmıştır. 1011 yılında Mervanîler, surları tamir ettirmiştir. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Amid'e Fahrüddeve, Artuk Bey ve Arap Emiri Seyfüttepe'yi göndermiş ve bölgeyi

¹⁸⁹ Şahin, Emecen, *a.g.m.*, s. 1.

¹⁹⁰ Sevgen, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁹¹ Sevgen, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁹² Boran, *a.g.e.*, 34-35, H. Kuruyazıcı, "Diyarbakır", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 461-463; Canan Parla, "Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi", **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 22/1, 2005, s. 57-84.

fethetmiştir (477/1084-85).¹⁹³ Melikşah döneminde de tamir gören kale, onarılmış ve üzerine tamir kitabesi konulmuştur. Tarihi süreç içerisinde pek çok defa el değiştiren bu kale, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti altına girene kadar sırasıyla; Nisanoğulları (1142-1183), Artukoğulları (1183-1232) ve Eyyûbîler'in (1232-1240) hüküm sürdüğü bir yer olmuştur.¹⁹⁴

Amid gibi önemli bir şehir ve kalenin Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girişi II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanat dönemine denk gelmektedir. Şöyle ki; Türkiye Selçuklu Devleti'ne en parlak dönemini yaşatmış olan büyük sultan I. Alâaddin Keykubad'ın vefat etmesinin akabinde yerine kendisi kadar başarılı olmayan oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev geçmiştir. Onun devlet yönetimindeki başarısızlığı nedeni ile yönetimde çıkan zafiyet uzun vadede büyük sorunlara neden olmuştur. Zira meydana boş bulan Emir Saadeddin Köpek¹⁹⁵ kendi hırsları uğruna pek çok devlet adamını bertaraf etmiş, devlet yönetimi önemli bir sarsıntı geçirmiştir. Saadeddin Köpek'in bertaraf edilmesi ile de bir ara devlet kendini toparlamış, bu sarsıntıya rağmen içerde ve dışarıda kudretinden bir şey kaybetmemiştir. Nitekim Eyyûbi Melikleri, Trabzon Rum ve Sis Ermeni hükümdarları, hatta İznik'te kurulan Bizans Devleti, Selçuklulara olan tabiiyetlerini devam ettiriyor, II. Gıyâseddin Keyhüsrev namına hutbe okutup para bastırıyorlardı.¹⁹⁶

Tüm bu gelişmelere rağmen Hârizmlî Türkmenlerin başıboş hareketleri önlenememiştir. Bu mesele karşılıklı mücadeleler ve anlaşmalarla sürekli olarak devam ede gelmiştir. Ancak kesin ve kati bir sonuç elde edilememiştir. Zaman zaman elde edilen zaferler Hârizmlî Türkmenlerin yıkıcı faaliyetleri nedeni ile gölgelenmiştir. Bu nedenle Selçuklu ordusu, bu meseleye her ne kadar noktayı

¹⁹³ İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 258-260.

¹⁹⁴ Boran, **a.g.e.**, s. 34-35.

¹⁹⁵ Türkiye Selçuklu Devleti, devlet adamlarından olan Saadeddin Köpek, işlemiş olduğu mefhum cinayetlerle ve Türkiye Selçuklu Devleti tahtını ele geçirme teşebbüsü ile tanınmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Muharrem Kesik, “*Sâdeddin Köpek*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 35, İstanbul 2008, s. 392-393; Salim Koca, “*Sultan I. Alâaddin Keykubad'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zafiyeti ve Emir Saadeddin Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü*”, (Editör: Mehmet Ali Hacıgökmen), **Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı**, S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2001, s. 165-197; İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 139, 357, 359, 428, 448, 454, 553.

¹⁹⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 436.

koymuş ve Harran'da zafer kazanmış olsalar da beklenen karşılanmadığı için yönünü Amid tarafına çevirmiştir.¹⁹⁷

İbn Bibi, eserinde bu kuşatma ve fetih ile alakalı detaylı bilgiler aktarıyor. Anlattığına göre, Selçuklu emirleri, Zahirreddin Tercüman'ın çadırında yapmış oldukları toplantı neticesinde Amid'e gitme ve orayı kuşatma kararı aldılar. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e de bir ulak göndererek kararlarını bildirdiler ve ondan asker yardımını istediler. Sultan mektubu okumuş, almış oldukları bu kararı onaylayarak, Sivas subaşı Çaçnigir Mübarizeddin Çavlı ile Niksar subaşı Mübarizeddin Yavtaş'ın, Danişmend vilayetinin bütün askerleriyle Amid'in yolunu tutmalarını buyurmuştur.¹⁹⁸

Mübarizeddin, büyük bir ordu ile gelerek kuşatmaya katıldı. Ancak her ne kadar Amid'de muhafız, azık, asker ve zahire kıtlığı ve halk içinde zor günler yaşanıyor olsa da Amid gibi bir kalenin fethi kuşatma, savaşma ve zor kullanma gibi girişimlerle gerçekleşecek gibi değildi. İbn Bibi, bunun nedenini açıklarken kaleyi *“burçlarının her biri, sert kayadan bir dağa benzeyen o muazzam kale”* olarak tasvir ediyor. Bu nedenle de Amid Kalesi'nin alınması ancak hile, aldatma ve oyun kurma gibi taktikler yolu ile gerçekleştirilebilirdi.¹⁹⁹

Amid kuşatmasının devam ettiği esnada Emir Zahirreddin Tercüman'ın naibi Nasıreddin Aslan b. Kaymaz, yörenin ileri gelenlerinden olan İbn Dinar'ın, kale duvarlarının yanında dikildiğini fark ederek onun yanına gitti. Kendisine hâl hatır sormasının ardından;

“Efendimize ne zamana kadar kuşatma zahmeti çektirecek, savaş sıkıntısı vereceksiniz? Melikü'l-ümera'nın savaşa son vermek, bazılarını emellerine ulaştırmak konusunda vazgeçmeyeceği ve geri alamayacağı sözleri var. Eğer güvendiğin yakınlarından birini haberci olarak ona gönderir, saltanat devletinin senin hakkında düşündükleri iyi şeyleri öğrenirsen yerinde olur” deyince *“İkindi namazı vakti şu şekilde ve yapıda güvendiğim birini Nehir kapısından size göndereceğim. O kimse, Zahirreddin ne buyurursa, dinleyip bana nakledecek.”* cevabını verdi.²⁰⁰

¹⁹⁷ Coşkunger, **a.g.e.**, s. 302; Kaymaz, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁹⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 472-473.

¹⁹⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 473.

²⁰⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 473.

Kararlaştırılan vakitte Nasireddin dilenci kılığındaki birini yanına alarak, Zaireddin'in huzuruna çıkardı. Zaireddin ilgi ve alaka gösterdiği bu haberciye, şehrin sultanın kullarına teslim edilmesi halinde mükâfatlandırılacaklarından bahsederek, sözlerini tutacağına dair de ağır yeminler etmesinin ardından onu şehre yolladı. Bu haberi alan İbn Dinar, büyük sevinç yaşadı ve habercisini Zaireddin'in yanına gönderdi. Haberci, *"Bu şehrin teslimi konusunda şu söyleyeceklerimden başka yol görmüyorum: Sultan'ın askerleri, hendeğin kenarındaki ön duvarın demir kapısını ateşe versin. Ateş işini görürken, ben karanlık gecede mancınıkların ipini aşağı sarkıtır, askerleri kaleye çekerim. O şekilde savaş kazanılır."* dedi. Ayrıca *"Emir Zaireddin, ettiği vaadleri tutacağı ve verdiği sözden dönmeyeceği konusunda yemin etsin."* diyerek uyarıda bulundu.²⁰¹

Tüm bunların neticesinde varılan anlaşma gereği Zaireddin, sözünü tutacağını, İbn Dinar'ın sıkıntılarının giderilmesi için elinden gelen gayreti göstereceği, Hısn-ı Keyfa'da bulunan Melik Salih için nal baha vergisi olarak dört yüz bin dirhem göndereceği konularında yeminler etti. Haberi alan İbn Dinar, haberciye *"Dört yüz bin dinara sana teslim ettikleri zaman onu sandığa koy, ağzını mühürleyip geri dön. Kapı yanıp dökülünce Sultan'ın devletinin emirleri, anlaşmada kararlaştırılan şeyleri yerine getirir. Biz de yiğitleri yukarı çekmek için ipleri aşağı sarkıtırız."* dedi.²⁰²

Habercinin geri dönerek Zaireddin'e olanı biteni anlatması üzerine o, Mübarizeddin Çavlı'nın yanına giderek olanı biteni anlattı. Böylece durumdan Çavlı başta olmak üzere bütün Selçuklu emirleri ve subaşları haberdar oldu. Ertesi gün sipahiler, kararlaştırıldığı üzere balyalanmış üzüm çubuklarını kalenin kapısına çekmeye başladılar. Yukarıdan gelen ok, sapan ve taş atan âletlere aldırış etmeden işlerine devam ettiler. Kapının önünün üzüm çubuğu ile dolmasının ardından nefit atıcılarının, Nemrut ateşi yakmaları ile kapı yanarak demirleri yere dökülmeye başladı.²⁰³

Yaşanan bu gelişmelerin akabinde İbn Dinar, Selçuklu sipahilerini yukarı çekmek için aşağı kemendler attı. Bu esnada çıkan gürültü ve patırtı karşı grubun nöbetçileri

²⁰¹ İbn Bibi, a.g.e, s. 474.

²⁰² İbn Bibi, a.g.e, s. 474-475.

²⁰³ İbn Bibi, a.g.e, s. 475.

tarafından fark edildi. Olanı biteni anlamak için meşalelerini yakan nöbetçiler, İbn Dinar'ın oğluna emanet edilmiş olan burçlardan Selçuklu sipahilerinin çıkmış olduklarını fark ettiler. Onların hıyanetine uğramış olduklarını anladılar.²⁰⁴

Netice itibari ile Amid ileri gelenleri, İbn Dinar tarafından satılmış olduklarını anlayarak çözümü Selçuklu kumandanları ile görüşmekte buldular. Yapılan görüşme neticesinde şehrin teslimi üzerinde mutabakata varıldı. Buna göre, Amid halkı bütün haklarına sahip olmalarından başka Dicle kenarında bulunan tarla ve bağlarının dîvânî vergilerden ve avâriz mükellefiyetinden muaf bulunduklarına dair belgeler alacaklardı. Ayrıca Sultan namına kendilerine iktâ, mülk ve hilatler ihsan edileceği vaat edildi. Bu suretle iki tarafın anlaşması üzerine ertesi gün bütün Selçuklu subaşlıları ve beyleri kendi sancak ve askerleri ile şehre girip bayraklarını surların üzerine diktiler. Selçuklu kumandanları, halkı saltanat sarayında kabul edip sultana biat ettirdiler. Amid yöresinde bulunan Süveydâ, Ergani, Çermük, Akil ve diğer kaleler de kolaylıkla ele geçirilerek hepsine muhafızlar, askerler ve memurlar tayin edildi. Bizzat Amid subaşılığı da Mübarizeddin İsa Candar'a verildi.²⁰⁵

Kaynaklarda Amid'in fethinin kesin ve net bir tarihi verilmese de muhasaranın Hârizmlilerin mağlubiyetinden (1241 Nisan-Mayıs) sonra başladığına ve İbn Bibi'nin muhasara esnasında şiddetli sıcaklar hüküm sürdüğünü kaydetmesi ile 1241 yılı yaz aylarında gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Bu muazzam kalenin Türkiye Selçuklu Devleti tarafından fethedilmesi son derece ehemmiyet arz etmekteydi. Şöyle ki artık Elcezire hâkimiyetini temin etmek eskisi gibi güç olmayacaktı. Kutalmışoğulları'nın içinde “*Şark hâkimiyeti hasreti*” daima bulunmaktaydı. Bu isteğin gerçekleşmesi de Elcezire'ye hâkim olmaktan geçmekte idi. Elcezire'ye hâkim olmanın yolu ise bölgenin kuvvetli stratejik mevkillerini elde bulundurmak ile mümkündü. Bu inanç Kutalmışoğulları'nın kafasında “*Meyyafârikin'e sahip olunmadıkça Selçuklu sultanlarının çetirleri daima bağlı kalacaktır*” şeklinde bir mana kazanmıştı. Amid'in zaptı ise Meyyafârikin melikine,

²⁰⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 475.

²⁰⁵ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 438-439; Coşkun, **a.g.e.**, s. 302-303; Kaymaz, **a.g.e.**, s. 80-81; Mehmet Ali Çakmak, “*II. Gıyâseddin Keyhüsrev Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti (1237-1246)*”, (Editör: Refik Turan), **Selçuklu Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 401-402; Sevim, Merçil, **a.g.e.**, s. 579; Sevim, Yücel, **a.g.e.**, s. 168-169.

coğrafi ve stratejik bakımdan sıranın kendi beldesine gelmiş olduğu hususunda haber veren bir ihtar maiyetinde idi.²⁰⁶

Bu önemli kent ve kale Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkim olmasından (1240-1302) sonra Moğollar'ın eline geçmiştir. Ardından önce Akkoyunlular (1401-1507), ardından Safeviler (1507-1515), 1515 yılı itibari ile de Osmanlıların hüküm sürdüğü bir kale ve kent olmuştur. Osmanlı döneminde kale tamir görmüş, Kanuni Sultan Süleyman tarafından da iç kale genişletilerek bugünkü halini almıştır. Osmanlılar döneminde kaleye dönem dönem onarımlar, eklemeler yapılmış, 1815 yılında dış kale ve iç kale onarılarak, Cumhuriyet döneminde de küçük küçük tamiratlar geçirmiştir.²⁰⁷ Kale günümüzde kent dokusu içerisine sıkışmış olmakla birlikte Anadolu'da bütünlüğünü koruyabilen en önemli kale niteliğindedir.²⁰⁸

3.10. Anamur Kalesi

Anamur Kalesi, bugünkü Anamur'un 6 kilometre güneybatısındaki Eski Anamur (Anamorium) harabelerinin içinde, Anamur burnunun doğu tarafında bulunmaktadır.²⁰⁹ Kentin Helenistik dönemde de var olduğu bilinmektedir. III. Antiokhos, Anamorium'dan geçip Selinos'u almıştır (M.Ö. 197). Kent, M.S. 52'de yerli bir halk tarafından kuşatılmış, IV. Antiokhos tarafından kurtarılmış ve deniz surları sağlamlaştırılmıştır. M.S. 382'de adı İsaauriae piskoposluğu içinde geçen kentte, IV. Antiokhos (Kommagene) ve Titus-Valerianus sikkeleri bulunmuştur. VII. yüzyıl ortalarına değin zengin bir kent olarak varlığını sürdüren Anomorium, Kıbrıs'ın Araplar tarafından alınmasıyla boşaltılmıştır. Kale, VIII. yüzyıldan sonra Müslüman Araplar ve Bizans arasında el değiştirmiştir.²¹⁰

Anamur Kalesi'nin, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girdiği dönemde tahtın sahibinin I. Alâaddin Keykubad olduğunu görüyoruz. İbn Bibi, Anamur Kalesi'nin alınış şekli hususlarında ayrıntılı bilgiler vermemekle birlikte kalenin fethinin Antalya bölgesinin subaşı Mübarizeddin Ertokuş tarafından yapıldığını

²⁰⁶ Kaymaz, **a.g.e.**, s.82.

²⁰⁷ Boran, **a.g.e.**, s. 35.

²⁰⁸ Kuruyazıcı, *a.g.m.*, s. 461-463.

²⁰⁹ Boran, **a.g.e.**, s. 162.

²¹⁰ B. Madra, "Anemurium", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I**, İstanbul 1997, s. 97-98; Sevgen, **a.g.e.**, s. 49-50.

aktarmaktadır.²¹¹ Mübarizeddin Ertokuş, Anamur ve daha başka sahil kalelerini yerli Rum ve Ermenilerden boşaltıp teslim almış, buralara Türk muhafız askerlerini ve başlarına dizdarları tayin etmiştir.²¹² I. Alâaddin Keykubad döneminde onarılmış olan Anamur Kalesi'ne devletin yıkılışına kadar hâkim olunmuştur. Daha sonra Karamanoğulları hâkimiyetine girmiştir. Kalenin kitabesine göre Karamanoğlu II. İbrahim tarafından 1450 yılında kale büyük bir tamir görmüştür. Bu tarihten sonra kaleye, mamur edilen manasında *Mamure Kalesi* denmiştir.²¹³ Günümüzde de bu isimle anılmaktadır.

Bugün eski Anamur'da antik devirden kalma düzensiz taşlardan yapılmış ve iyi korunmuş surlar bulunmaktadır. Kalenin ikinci bir dış suru da doğu-batı istikametinden denize inmektedir. Her iki surun çevirdiği alanda bir tiyatro, bir odeon²¹⁴ ve ne olduğu pek anlaşılmayan üçüncü bir yapı bulunmaktadır. Bundan başka şehir sahasında bir su kemeri ile özel yapı harabeleri görülmektedir. Şehir surlarının dışında yükselen geniş nekropolde çok korunmuş, birbirinin yanında birçok mezarlar bulunmuştur. Burada İslami devre ait Çarşı Camii ve Akmesicid ile Anamur Kalesi dâhilinde bir Selçuklu eseri olarak Alâaddin Camii vardır.²¹⁵ İç kale ise Anamur şehrinin içinde ve denizin kenarında bulunmaktadır ve günümüze sağlam olarak gelmiştir. Alanya Kalesi ile benzerlik gösteren iç kale tamamıyla Türk devri özelliğini yansıtmaktadır.²¹⁶

3.11. Andusanc Kalesi

Andusanc Kalesi'nin varlığını İbn Bibi'nin vermiş olduğu bilgiler sayesinde tespit ediyoruz. Şöyle ki İbn Bibi, I. Alâaddin Keykubad döneminde gerçekleşmiş olan sahil kalelerinin fethi ile alakalı bir başlık altında bu kale hususunda bilgiler

²¹¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

²¹² Turan, **a.g.e.**, s. 365.

²¹³ Boran, **a.g.e.**, s. 162.

²¹⁴ Antik Yunan'da, konserler verilen, şiirler okunan, oyunlar oynanan, genellikle dikdörtgen biçiminde, üzeri kapalı yapı.

²¹⁵ Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri", **Vakıflar Dergisi**, VII, Ankara 1968, s. 149-205.

²¹⁶ Boran, **a.g.e.**, s. 163.

vermiştir. Fethin gerçekleşme tarihini net olarak vermek mümkün olmamakla birlikte 1220 yılından sonra gerçekleşmiş olduğunu söyleyebiliriz.²¹⁷

İbn Bibi, kalenin yeri hakkında bir takım ipuçları vermektedir. Onun bu fethi anlatırken beraberinde Silifke ve Anamur Kalelerini zikretmiş olması, bizleri Andusanc Kalesi'nin de söz konusu bölgelere yakın olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Sultan I. Alâaddin Keykubad'ın, Ermeni Prenslığı üzerine gönderdiği, Mübarizeddin Ertokuş'un fethini gerçekleştirmiş olduğu²¹⁸ Andusanc Kalesi'nin Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

3.12. Ankara Kalesi

Ankara Kalesi'nin ilk inşa tarihi ve şekli bilinmemektedir. Yalnız M.Ö. II. asrın başında Romalılar Galat seferini yaparken, bu kalenin mevcudiyeti ve Tekdosagların²¹⁹ buraya sığınmış olduklarını görmekteyiz.²²⁰ Galatya Romalılara geçince, artık kaleye lüzum kalmadığı gibi, esasen şehir büyüyerek kale dışına taşmış ve böylece ihmale uğramıştır. Ancak M.S. 222-260 arasında, imparator Severus Aleksander ve Valerianus'un Perslere karşı yaptıkları harplerde mağlubiyete uğramalarından sonra bütün Anadolu şehirleri gerek Perslerin ve gerekse diğer barbar kavimlerin yağmalarına maruz kaldığından, Ankara şehrinin kalesi de bazı hamiyetli kimselerin şahsi servet ve himmetleri ile ya büyük bir tamir görmüş ya da yeniden ve temelden yapılmıştır.²²¹

Ankara şehri ve kalesi, kuruluşundan itibaren Anadolu coğrafyasındaki jeostratejik konumu dolayısıyla Anadolu'ya hâkim olmak isteyen güçlerin hedefi olmuştur. Birçok devlet tarafından ele geçirilmiştir. Şehir etrafında paleolitik çağdan itibaren yerleşim gören yerler bulunmaktadır. Şehir merkezinde ilk yerleşimin mevcut arkeolojik ve tarihî veriler ışığında Frigler tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir.

²¹⁷ Uyumuz, **a.g.e.**, s. 29-30.

²¹⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

²¹⁹ Galatların bir boyudur.

²²⁰ Afif Erzen, **İlkçağda Ankara**, TTK, Ankara 2010, s. 94-95; H. Kuruyazıcı, "*Ankara*", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 103-107.

²²¹ Erzen, **a.g.e.**, s. 94-95.

Frig hâkimiyetinden (M.Ö. VIII-VII. yüzyıllar) Türk hâkimiyetine kadar geçen sürede şehir, sırası ile Lidya, Pers, Büyük İskender ve halefleri, Galatlar ile Roma/Bizans hâkimiyetleri altında bulunmuştur. Şehre hâkim olan devletler zamanında şehri kısa süreliğine de olsa ele geçirmeyi denemiş güçler arasında Gotlar, Sabarlar, Tedmurlular, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler ve Pavlikanlar sayılabilir. Ankara müstahkem kalesi ve jeostratejik konumu dolayısıyla bu güçleri kendine çekmiştir.²²²

Ankara Kalesi, Malazgirt Zaferi öncesinde Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı Türkmen beyleri tarafından da kuşatılıp, tahrip edilmiştir. Selçukluların bu gaza ve cihad faaliyetleri ile ele geçirmiş olduğu yerler arasında Ankara'da vardır (1073). Küçük bir Türk garnizonu tarafından korunan şehir I. Haçlı Seferi²²³ sırasında Raimond de Toulouse tarafından ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan işgal edilmiş ve kaledeki Türkler kılıçtan geçirilmiştir. Haçlılar ile İmparator Alexios Komnenos arasında yapılan anlaşma uyarınca Ankara 23 Haziran 1101'de Bizans İmparatorluğu'na bırakılmıştır.²²⁴ Ancak şehrin ilk Türk fatihinin bilinmediği gibi bu tarihten sonra Ankara'nın Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girişi ve tarihi de netlik kazanmış değildir.²²⁵ Bu tarihten sonra şehir tekrar Türkler tarafından fethedilmiştir.

Ankara Kalesi'nin, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girişi hususunda ancak çıkarımlar yolu ile bir takım tahminler yürütülmektedir. Bu da kalenin 1127 yılından daha evvel ele geçirilmiş olduğu düşüncesidir. Bu görüşün öne sürülmesi ise I. Mesud'un, Ankara'yı kardeşi Melik Arab'tan 1127 yılında almış olması ile yakından alakalıdır.²²⁶

Bilindiği gibi Türk devletlerinde devlet idaresi hanedan üyelerinin ortak tasarrufunda sayılıyordu ve tahta geçecek olan şehzadenin net kurallar ile belirlenmemiş olması sorun teşkil ediyordu. Türk siyasi hukukunun kudretini yıkmak, saltanat usulünü

²²² Hasan Akyol, "Ankara'nın Türk Hâkimiyetine Girişi ve Şehrin İlk Türk Fatih", *Belleten*, C. XXX, S. 289, Aralık 2016, s. 757-771.

²²³ XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasının "Kudüs'ü Kurtarma" sloganı ile Türkleri Anadolu'dan atmak ve bütün Ortadoğu'yu ele geçirmek için başlattığı siyasi amaçlı askerî hareketlerden birincisidir. Detaylı bilgi için bkz. Işın Demirkent, "Haçlılar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 525-546.

²²⁴ Abdülkerim Özeydin, "Ankara (İslami Dönem)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 203-204.

²²⁵ Akyol, *a.g.m.*, Özeydin, *a.g.m.*

²²⁶ Özeydin, *a.g.m.*

değiştirmek mümkün olmadığından her sultanın ölümü bir taht kavgasına, mücadele ve parçalanmaya fırsat vermekteydi.²²⁷ Bu sebeple Türkiye Selçuklu Devleti sultanları sadece ele geçirmek istedikleri kaleleri değil, aynı zamanda bu kavgalar esnasında birbirleri ile mücadelede de kaleleri kuşatırlardı. Bu hususta birden fazla örnek verebiliyoruz. Ankara Kalesi de tarihî süreç içerisinde defalarca bu mücadelelerin yaşanmış olduğu bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ankara Kalesi, yeri ve öneminin Türkiye Selçuklu Devleti'nin eline geçmesi ile artarak devam etmesi gibi nedenlerle, kardeşler arasında yaşanan taht kavgalarında, iktidar mücadelelerinde de ön plana çıkmıştır. Zira Sultan I. Mesud, vefatından evvel büyük oğlu ve aynı zamanda veliahdı olan II. Kılıç Arslan Elbistan melikliği yaparken, küçük oğlu Şahinşah ise Ankara ve Çankırı bölgelerinde hüküm sürmekte idi.²²⁸ II. Kılıç Arslan'ın Selçuklu tahtına çıkmasından sonra, kardeşler arasında anlaşmazlık vuku bulmuş, Sultan kardeşlerinden Dolat'ı boğdurmak sureti ile ortadan kaldırırken, diğer kardeşi Şahinşah ise korkuya kapılarak melik olarak tayin edildiği Ankara ve Çankırı taraflarına kaçmıştır.²²⁹ Kardeşler arası uzun ve zorlu mücadeleler neticesinde ise II. Kılıç Arslan, Ankara ve Çankırı havalisine giderek kardeşi Şahinşah'ı mağlup etmiş, onu kaçırmaya mecbur bırakmıştır.²³⁰

Bir diğer mücadele ise Mesud ve Süleymanşah arasında vuku bulmuştur. II. Kılıç Arslan vefat etmeden evvel ülke idaresini 11 oğlu arasında paylaştırmış, bu paylaşım neticesinde Muhyiddin Mesud'u Ankara, Çankırı ve Eskişehir bölgesine melik tayin etmiştir.²³¹ Muhyiddin Mesud, ilim ve edebiyat hamisi olmakla birlikte, aynı zamanda iyi bir asker idi. Bir taraftan meliklik bölgesinin merkezi olan Ankara'yı, ilk defa kendi zamanında bir sanat ve kültür merkezi haline getirmişken, diğer yandan uca olması münasebetiyle, Bizans aleyhinde fetihlerini genişleterek, Safranbolu havalisine kadar sınırlarını ilerletmişti. Hatta bu şehri de muhasara makineleri ile sıkıştırarak, İmparatorun yardıma gönderdiği kuvvetleri pusuya düşürmüştü; bir kısmını öldürürken, bir kısmını da esir etmiştir. Ayrıca Bizans'ın

²²⁷ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2015, s. 306.

²²⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 224; Sevim, Merçil, **a.g.e.**, s. 547; Alptekin, **a.g.e.**, s. 248; Ali Sevim, Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, TTK, Ankara 1989, s. 130.

²²⁹ Alptekin, **a.g.e.**, s. 248.

²³⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, 228,

²³¹ Alptekin, **a.g.e.**, s. 257; Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 242; Sevim, Merçil, **a.g.e.**, s. 552; Mehmet Ali Çakmak, Rifat Dağlı, *"II. Kılıç Arslan Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti"*, (Editör: Refik Turan), **Selçuklu Tarihi El Kitabı**, Grafikler Yayınları, Ankara 2014, s. 338; Sevim, Yücel, **a.g.e.**, s. 135.

Balkanlardaki mücadelelerinde asker yardımı dahi göndermiştir. Böylece Muhyiddin Mesud Ankara, Çankırı, Kastamonu, Bolu ve Eskişehir bölgelerinin çoğunu hâkimiyetine almıştır.²³²

II. Süleymanşah, tahta geçmesinin akabinde diğer kardeşlerini kendisine tabi kıldığı halde Mesud'a bir şey yapamamıştır. Mesud hâkimiyeti altında bulunan bazı şehirleri II. Süleymanşah'a vermiş olmakla birlikte müstahkem Ankara Kalesi merkez olmak üzere bulunduğu bölgede müstakil ve bağımsız olarak hâkimiyetini devam ettiriyordu. II. Süleymanşah, yapmayı planladığı ikinci Gürcistan seferine çıkmadan evvel önemli bir engel olarak düşündüğü Mesud'un, Ankara'daki hâkimiyetine son vermek, böylece Selçuklu birliğini tamamlamak ve doğuya sefere giderken ardında bütünü ile birleşmiş bir Anadolu bırakmak istiyordu. İbn Bibi, Süleymanşah'ın, Ankara seferi hakkında bilgi vermezken, İbnü'l-Esîr, Ankara hâkimi Mesud'un Süleymanşah'a düşman olduğunu belirterek iki kardeş arasında bu sebeple savaş olduğunu kaydeder. Bazı kaynaklar ise Ankara'nın müstahkem bir şehir olduğunu bu sebeple kuşatmanın uzun sürdüğünü belirtirler. Kaynaklardaki bilgiler gözden geçirildiğinde muhasaranın üç yıldan daha az bir süre devam ettiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü Gürcistan Seferi'nden önce 1202 tarihinden sonra Ankara kuşatılmaya başlanmış ve şehrin alınmasından sonra da Süleymanşah, 6 Temmuz 1204 tarihinde vefat etmiştir.²³³

Bir diğer taht mücadelesi ise I. İzzeddin Keykâvus'un tahta geçmesinin ardından Alâaddin Keykubad'ın onu tanımayarak isyan etmesi ve Ankara Kalesi'ne kapanarak müdafaya çekilmesi üzerine yaşanmıştır. I. İzzeddin Keykâvus, devlet adamlarının yardımı ile tahta çıkmış, devlet işlerini tanzim etmiş olmasına rağmen, iktidarı hâlâ, Ankara Kalesi'ne sığınmış olan Melik Alâaddin Keykubad'ın tehdidi altında idi. Her şeyden evvel I. İzzeddin Keykâvus'un bu tehlikeden kurtulması ve tahtını emniyet altına alması lazımdı.²³⁴ Bu hususta ise İbn Bibi detaylı bilgiler aktarmaktadır. İbn Bibi, eserinde İzzeddin Keykuvus'un, ülke sorunlarını halletmek amacıyla emirleri ile görüş alışverişinde bulunduğu esnada şunlardan bahsettiğini söylüyor: "*Kardeşim*

²³² Halil Arslan, "*II. Kılıç Arslan'ın Çocukları Arasındaki Mücadeleler ve Bu Mücadelelerin Neticeleri*", **Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s. 72.

²³³ Selim Kaya, **I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)**, TTK, Ankara 2006, s. 91.

²³⁴ Salim Koca, "*Sultan I. İzzeddin Keykâvus ile Melik Alâaddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi*", **Belleten**, C. LIV, S. 211, Aralık 1990, s. 935-943.

*Ankara’da olduğu sürece güvenlik ve huzur içinde kalır. Bizim güvenimizin ve huzurumuzun kaynağı ise onun oradan atılmasına bağlıdır. O işi en önemli işimiz saymamız gerekir. Onda başarıya ulaşmadan ve o meseleyi halletmeden endişemiz bitmez.*²³⁵”

Sultanın bu sözleri üzerine emirlere, subaşılar, taraftarlarına ve asker bulunduranlara fermanlar gönderilmiş, çok kalabalık bir asker ve muazzam bir topluluk, Konya’nın önünde boş alanda hazır bulunmuştur. Sultan, savaş ve kuşatma araç-gereçlerini, yakma ve yıkma âlet ve edevatını hazırladıktan sonra Ankara’ya doğru hareket etmiştir. İzzeddin Keykâvus’un, Ankara üzerine yola çıkmış olduğu haberini alan Melik Alâaddin ise kaleyi sağlamlaştırmak, askeri savaş düzenine sokmak, şehir halkının gönlünü almak, onların vefa ve bağlılık sözlerini yenilemek için çaba harcamıştır.²³⁶

Kısa süre içerisinde Ankara’ya ulaşan I. İzzeddin Keykâvus, kuvvetlerini kalenin önünde saf saf dizdi ve şehri çepeçevre kuşattı. Öyle ki İbn Bibi’nin birazda abartılı ifadeleriyle askerlerin heybeti, görenleri ve akıl sahiplerini şaşkınlığa uğratabilecek derecede idi. İlk gün taraflar arasında teke tek karşılaşmalar yapıldı. Melik Alâaddin Keykubad’ın safında bulunan komutan Mübarizeddin İsa ile Sultan I. İzzeddin Keykâvus’un hizmetinde olan emir-i candar Necmeddin Behramşah arasında çok küçük yaşta, okul sıralarında başlayan rekabet burada da kendini göstermiş, iki ezeli rakibi karşı karşıya getirmiştir. Komutan Mübarizeddin İsa, kardeşi ile birlikte ortaya çıkıp meydan okuyunca, Necmeddin Behramşah da Sultan I. İzzeddin Keykâvus’tan izin alarak er meydanına çıktı. İki rakip önce mızraklarla dövüşe başladılar. Mızraklar parçalanınca, bu defa ellerine ağır güzler aldılar. Bu silahlarla da yenilemeyince bu defa ellerine kılıç aldılar. Fakat Melik Alâaddin Keykubad’ın, çavuşlar vasıtasıyla komutan Mübarizeddin İsa’yı geri çağırması üzerine, çarpışma yenen ve yenilen belli olmadan sona erdi.²³⁷

O yılın (1212) baharının ilk günlerinden ertesi yılın baharının ilk günlerine kadar taraflar arasında savaş oldu. Mancınıklar çalıştı ve şehir kuşatma altında kaldı. O

²³⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 162.

²³⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 162.

²³⁷ Koca, *a.g.m.*, 941.

sırada Sultan, şehrin karşısına bir medrese yaptırdı. Onu yaptırırken, “Eğer şehrin fethi gerçekleşirse, şehirde vakıflar kurup onun geliriyle her bakımdan yeterli olan hocalar görevlendiririm. Eğer şehrin alınması beklemede kalırsa, oturmak için bir saray yaptırmış olurum” diye düşündü.²³⁸

Kuşatma nedeni ile meydana gelen darlık, yiyecek ve zahire kıtlığı haddini aşınca, halktan bazı kişiler bir araya gelerek;

“Çaresiz ve ne yapacağımızı bilmez duruma düştük. Sultan o medreseyi kardeşinin emellerini söndürmek için yaptı. Şehri alıncaya kadar da askerini burdan çekmez. Biz daha fazla bu sıkıntıya dayanamayız. Belki de Melik Alâaddin de sağlam imanı ve insaflı dolayısıyla bizi daha fazla ıstırap ve acı çekmeye zorlamaz” diyerek Melik Alâaddin’in huzuruna çıktılar.

Ona da “Siz melikimiz biliyorsunuz ki biz kullarınız sizin tarafınızı tutmakla büyük zahmetlere katlandık. Hiçbir taraftan da yiyecek yardımı ve güç desteği geleceğini sanmıyoruz. Eğer şehri onlara teslim etmezsek, onlar durumumuzun kötüleşmesi yüzünden hiç şüphesiz bu yıl bu şehre girerler. Şehri böyle kılıç zoruyla aldıkları zaman güçlüye zayıfa, sıradana seçkine velhasıl hiç kimseye acımazlar. Eğer kullarının düşündüklerini uygulayıp şehri onlara teslim ederlerse o zaman onlar tarafından affedilebilirler” dediler.²³⁹

Tüm bu konuşmaların neticesinde Melik Alâaddin;

“Söylediklerinizin hepsi doğru. Bu durum herkesten çok bana dokunuyor. Eğer kardeşimle bir anlaşma yapılacaksa ona canımıza ve malımıza dokunmayacağı konusunda yemin ettirip söz verdirmemiz gerekir. Bu durumda ülke üzerine düşen bu felaketin giderilmesi ve bu kargaşanın sona erdirilmesi için şehri teslim etmekten başka çaremiz yok” diye buyurdu.²⁴⁰

Bu gelişmeler neticesinde Melik Alâaddin, kendisine ve şehir halkına dokunulmamak şartı ile teslim olabileceğine dair, Sultan I. İzzeddin’e elçi gönderdi. Sultan, Beylerbeyi Emir Hüsameddin Çoban, Melikü’l-Ümera Seyfeddin Kızıl Bey, Emir Seyfeddin Ayaba ve Pervâne Celaledin Kayser’in huzurunda, Melik Alâaddin Keykubad ve adamlarına bir zarar gelmeyeceğine, Alâaddin’in yanındakilerle birlikte selâmetle itimat ettiği bir kaleye gönderilip orada yaşayabileceğine, Ankara Kalesi’nin zabtına mani olanlara ceza tatbik olunmayacağına dair bir ahitname imzalayıp elçiye verdi. Alâaddin Keykubad ile Sultan I. İzzeddin Keykâvus arasında arabuluculuk görevini Seyfeddin Ayaba yürüttüğü için kalenin teslim alınma

²³⁸ İbn Bibi, a.g.e, s. 164.

²³⁹ İbn Bibi, a.g.e, 165.

²⁴⁰ İbn Bibi, a.g.e, s. 165.

işlemleriyle de o ilgilendi. 1213 baharında kale teslim alınır alınmaz saltanat alameti olan bayrak kale burçlarına çekildi.²⁴¹

Bundan sonra Ankara, I. Alâaddin Keykubad döneminde 1235'te Tâceddin Pervâne'ye iktâ edilmiştir. Köseadağ mağlubiyetinden sonra Moğol takibinden kaçan II. Gıyâseddin Keyhüsrev Tokat'ta bulunan hazinelerini alarak Ankara'ya sığınmıştır. II. İzzeddin Keykâvus, 1250'de Ankara Kalesi'nin surlarını tamir ettirmiştir. III. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde Ankara kısa bir süre için Selçuklu tahtında hak iddia eden Alâaddin Siyavuş ile Karamanlıların eline geçmiş, 1304-1341 yılları arasında ise İlhanlılar'a tabi kalmıştır.²⁴² Ahilerin yönetimine müteakip Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu süre içerisinde de kale önemini korumuştur.²⁴³

Ankara Kalesi, doğal bir kayalık üzerinde yer almaktadır. Denizden yüksekliği 978 m'yi bulurken, Ankara ovasından yüksekliği 111 m'yi bulmaktadır. Kale, iç kale ve şehri kuşatan dış surlardan oluşmaktadır. Dış surlar, kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. 20 adet kulesi bulunan dış kaleden günümüze pek bir şey kalmamıştır. İç kale, güney ve batı sur duvarları dik bir açı yapmaktadır. İç kalenin doğu duvarı tepenin topografyasına göre düzenlenmiştir. Doğu, batı ve güney duvarlarında 15-20 m'de bir olmak üzere 42 tane beşgen kule yerleştirilmiştir. İç kale, 130x330 m boyutlarında 43 000 m²'lik bir alanı kaplar ve dikdörtgen planlı ve dört katlıdır. İç kalenin güneydoğu köşesinde Doğu Kalesi, kuzeydoğu köşesinde ise kalenin en yüksek yeri olan Ak Kale bulunmaktadır. Dış surlarda güneyde Hisar Kapı, güneyde Zindan Kapı, kuzeydoğu köşesinde Parmak Kapı, batıda Genç Kapı'sı yer almaktadır. Ankara Kalesi, tarihi boyunca farklı amaçlarla kullanılmıştır. Savunma işlevinin yanı sıra, zindan, devlete ait önemli vesikaların ve belgelerin yer aldığı ve korunduğu, değerli eşyaların, paraların saklandığı yer olarak da kullanılmıştır.²⁴⁴

Dış kale, iç kale ile doğuda *Şark Kalesi*'nde, batıda Hatip çayına bakan yamaçta birleşmektedir. Kuzeyde *Ak Kale*'ye bitişen ikinci duvar Selçuklular tarafından yapılmıştır. Kuzeybatıdaki kıvrımda Türkiye Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un 1249'da kaleyi tamir ettirdiğini bildiren bir kitabe bulunmaktadır. Bu

²⁴¹ Uyumaz, **a.g.e**, s. 17.

²⁴² Özeydin, *a.g.m*, s. 203-204.

²⁴³ Boran, **a.g.e**, s. 50.

²⁴⁴ Boran, **a.g.e**, 50-51.

kitabenin hemen altından başlayan ve dereye doğru inen yer altı dehlizi mevcuttur. Diğer bir kitabe de Hisar Kapısı üzerindedir. 1330 tarihini taşıyan kitabe, Farsçadır. Vergilerin alınma tarzına dair bir talimatı ihtiva etmektedir. Ankara'da İlhanlı hâkimiyeti 1304'te başlayıp 1341'te son bulduğuna göre bu kitabenin İlhanlılara ait olduğu anlaşılmaktadır. Kalede bu iki kitabeden başka İslami devirlere ait bir belge mevcut değildir.²⁴⁵

3.13. Antakya Kalesi

Eski adı Antiochia olan Antakya, M.Ö. 300'de I. Seleukus tarafından iki ehemmiyetsiz Yunan kolonisinin yerinde tesis edilmiştir. Kale de bu dönemde inşa edilmiş olmalıdır.²⁴⁶ Dünyanın en büyük kalelerinden olan Antakya Kalesi'nin surları garpta Asi nehri kenarına kadar iner. Bu sebeple kalenin bir kısmı yüksekte, Habib Neccar dağı üzerinde, diğer kısmı da dağın alt kısmında ve düzlükte. Bugün kalenin bu kısmını, hâlâ birçok yerde izi görülebilen eski surların enkazı ile tespit etmek mümkündür. Yukarı kısımlar, eski haline yakın bir vaziyette varlıklarını muhafaza edebilmişlerdir.²⁴⁷ İlkçağlarda ve özellikle Roma-Bizans İmparatorlukları döneminde Akdeniz havzasının en büyük ve en önemli şehirlerinden biri olan Antakya, olimpiyat oyunlarının düzenlendiği, kalabalık nüfuslu, 12 km uzunluğunda muazzam surları bulunan önemli bir ticaret ve sanayi merkezi olarak dikkat çekmiştir.²⁴⁸

Bu önemli kent ve kalenin Türkiye Selçukluları ile olan münasebeti ilk sultanları olarak kabul edilen Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın bölgedeki faaliyetleri ile başlamıştır. Anadolu fatihi ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Süleymanşah, devletin temellerini yeni yeni atmış olduğu bir dönemde Suriye'de birtakım faaliyetlerde bulunduktan sonra yönünü Antakya'ya dönmüş bulunmakta idi.²⁴⁹ İbnü'l-Cevzî, eserinde 467 (1074-1075) yılı olaylarından bahsederken, Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Antakya'ya yönelmiş olduğundan söz eder. Süleymanşah'ın Antakya muhasarasından istediği sonucu elde edememiş olmasını

²⁴⁵ Sevgen, **a.g.e**, s. 55.

²⁴⁶ Rifat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antakya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı 1709-1860", **Belleten**, C. LVIII, S. 221, Nisan 1994, s. 119-157; Sevgen, **a.g.e**, s. 60.

²⁴⁷ Sevgen, **a.g.e**, s. 60.

²⁴⁸ Halil Sahillioğlu, "Antakya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul 1991, s. 228-232.

²⁴⁹ Sevim, Merçil, **a.g.e**, s. 522; Alptekin, **a.g.e**, s. 212; Sevim, Yücel, **a.g.e**, s. 99.

onu kent hâkimi ile anlaşma yapmaya mecbur bırakmıştır. Yapılan anlaşma şartlarına göre Süleymanşah, yıllık 20 bin dinar karşılığında Antakya ve yörelerinin yağmadan korunması görevini üstlenmiştir.²⁵⁰ Azîmî de, ayrıntılarından bahsetmediği bu muhasarayı 467 (1074-1075) yılı olaylarının içerisinde ele almıştır. İbnü'l-Cevzî'nin aksine kalenin Türkler tarafından fethedilmiş olduğunu nakletmektedir.²⁵¹

Süleymanşah'ı 1084 yılında yeniden Antakya önlerinde görüyoruz. Süleymanşah'ın Antakya önlerine tekrar gelişinin nedenini aktarmadan önce bu sırada bölgenin yönetimi hususunda bilgi aktaralım. Malazgirt Zaferi'ni takip eden yıllarda Bizans İmparatorluğu ile ilişkisi kesilmiş olan Antakya şehri, Ermeni asıllı Bizans generali Filaretos'un yönetimi altında bulunuyordu. Filaretos, Anadolu'ya yapılan Türk akınlarından istifade ederek Urfa-Maraş arasındaki yerleri ele geçirerek bağımsız bir prenslik kurmak gayesi ile hareket etmekteydi. Bu amacını gerçekleştirmek için de Selçuklu ve Bizans devletlerine tâbi olma siyaseti uyguluyordu.²⁵²

Kaynaklarda ittifakla bahsedilen bir husus vardır ki, o da Filaretos'un halka son derece kötü davranması ve yönetimdeki yanlış tutumlarıdır. Öyle ki kendi oğlunu dahi hapse attırmaktan çekinmemiş bir kimseydi. Aktarılan bilgilere göre Filaretos'un bu tutum ve davranışlarından dolayı bizzat oğlu, Süleymanşah'a bir mektup göndererek *“Belirleyecekleri bir gecede kentin kendisine teslim edileceği”* hususunda söz verdi. Bu mektup doğrultusunda derhal harekete geçen Süleymanşah, sebebi nedir bilinmez durumdan şüpheye kapılarak yolculuğunu yalnızca geceleri devam ettirdi. Süleymanşah ve ordusu Antakya önlerine geldiğinde şehirde bulunanlar ipler sarkıttılar. Surlara çıkan bir grup asker Fâris Kapısı'na inerek kapıları açtılar. Süleymanşah ve askerlerinin şehre girmiş olması ile de fetih tamamlanmış oldu. Ancak Antakya iç kalesi henüz ele geçirilmiş değildi. Yaklaşık bir ay kuşatılan Antakya Kalesi, netice itibarı ile aman ile fethedildi. Süleymanşah Antakya'da bulunan tarihî mekânların hiçbirine zarar vermeyerek, askerlerine *“Hristiyanlardan hiçbir kimseye saldırıda bulunmamalarını ve hiç kimsenin evine girip kalmamalarını”* bildirdi. Burada imar faaliyetlerini de başlatan Süleymanşah

²⁵⁰ Sıbt İbnü'l-Cevzî, **Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular**, (Seçme, Tercüme ve Değerlendirme: Ali Sevim), TTK, Ankara 2011, s. 202.

²⁵¹ Azîmî, **Azîmî Tarihi**, (Metin, Çeviri, Notlar ve Açıklamalar: Ali Sevim), TTK, Ankara 2006, s. 24.

²⁵² Ali Sevim, **Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi**, TTK, Ankara 1989, s. 57.

kısa zaman içerisinde halkın güvenini ve sevgisini de kazanmış oldu.²⁵³ Böylece Kutalmışoğlu Süleymanşah, 10 Şaban 477 Pazar (12 Aralık 1084) günü Antakya şehrini ele geçirirken,²⁵⁴ 12 Ramazan 477 (12 Ocak 1085) de ise Antakya Kalesi'nin fethini gerçekleştirmiş oldu.²⁵⁵

Antakya Kalesi'nin fethinden sonra kale hakkında kaynaklarından ittifakla bahsettiği bir husus daha vardır. Bu da kalenin, 484 (1091-1092) yılında Suriye'de yaşanan bir deprem dolayısı ile bazı burçlarının hasar görmüş olduğu bilgisidir.²⁵⁶ Antakya şehri ve kalesi yaklaşık on dört yıl boyunca Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti altında kaldıktan sonra Haçlılar tarafından zapt edilmiştir. Şöyle ki Sülemanşah'ın Tutuş'la yaptığı savaş esnasında ölümü üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah buraya Yağısıyan'ı vali olarak tayin etmişti (1087).²⁵⁷ İbnü'l-Esir'in anlatımına göre; Haçlıların Antakya üzerine gelmiş oldukları bilgisine ulaşan Yağısıyan, derhal gerekli tedbirleri aldı. Haçlılar, Antakya önlerinde uzunca bir müddet kalarak muhasarada bulunmuş olmalarına rağmen kaleyi ele geçirmiş değillerdi. Zamanın aleyhlerinde işlediklerinin farkında olan Haçlılar, burçlardan birinin muhafazası ile görevli Rûzbe adında bir zırh ustası ile anlaştılar. Rûzbe'nin bu anlaşma ile yapmış olduğu ihanet, onun vadiye açılan önemli bir yerde muhafızlık yapması sebebi ile Antakya Kalesi'nin düşmesinde etkili oldu. Derhal demir parmaklıklar içerisinde geçen Haçlılar, halkın uykuda olmasının vermiş olduğu avantajla şehre girdiler.²⁵⁸ Yapmış oldukları yağma ve katliamlarla neticelenen bu melun hadise Cemaziyelevvel ayında (Nisan-Mayıs 1098) vuku bulmuştu.²⁵⁹

Antakya şehir ve kalesine 1098 yılından 1268'e kadar birçok Haçlı sülalesi hükmetmiştir. Onların hâkimiyeti ise 1268'de Memlûk sultanı Baybars'ın burayı ele geçirmesi ile noktalanmıştır. Buradaki mevcut Memlûk hâkimiyeti ise Yavuz Sultan

²⁵³ İbnü'l-Cevzi, **a.g.e.**, s. 261-262; Kemâludd'in İbnü'l-Adîm, **Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular (H. 447-521 = 1055-1127)**, (Seçme, Tercüme ve Değerlendirme: Ali Sevim), TTK, Ankara 2014, s. 51-53; İbnü'l-Esir, **el-Kâmil fi't-Tarih**, C. 8, (Tercüme: Ahmet Ağırakça, Beşir Eryarsoy, Zülfikar Tüccar...), Ocak Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 312.

²⁵⁴ İbnü'l-Adîm, **a.g.e.**, s. 51; İbnü'l-Cevzi, **a.g.e.**, s. 261; el-Ömerî, **a.g.e.**, s. 222; Azîmî, **a.g.e.**, s. 29.

²⁵⁵ İbnü'l-Adîm, **a.g.e.**, s. 53.

²⁵⁶ Azîmî, **a.g.e.**, s. 32; İbnü'l-Adîm, **a.g.e.**, s. 125; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. 8, s. 357.

²⁵⁷ Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 230.

²⁵⁸ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. 8, s. 412.

²⁵⁹ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. 8, s. 412; el-Ömerî, **a.g.e.**, s. 231; Azîmî, **a.g.e.**, s. 37.

Selim'in Mısır Seferi (1516) esnasında Osmanlı Devleti'nin söz konusu kaleyi ve bölgeyi ele geçirmesi ile son bulmuştur.²⁶⁰

Roma ve Bizans döneminin en önemli şehir ve kalelerinden olan Antakya'daki tarihsel yapıların birçoğu meydana gelen depremler ve yangınlar sebebi ile günümüze ulaşmış değildir. Yer yer korunmuş olan surların Orantes kıyısını izleyen bölümü I. Selevkos tarafından yaptırılmıştır. Doğudaki iç sur Justinianos (527-565), dış sur ise Tiberius dönemine (14-37) tarihlenmektedir. Batıdaki ise I. Theodosius dönemine (379-395) aittir. 395-396'da kent surları oldukça geniş bir onarım görmüştür. Silpus Dağı üzerindeki kale ve surlar oldukça iyi korunmuştur. Uzunluğu 30 km'ye kadar uzanan Antakya surları, Türkiye'de bu alandaki en önemli yapılardandır.²⁶¹

3.14. Antalya Kalesi

Antalya Kalesi, Bergama hükümdarı II. Attalos Fladelfs tarafından -ki kendisi aynı zamanda şehrin de kurucusudur- M.Ö. 158 yılında yaptırılmıştır. Şehrin tarihî, siyasi ve askerî gelişimine uygun olarak kale, egemen olan devletler tarafından zaman zaman tamir ve takviye edilmiştir. Liman etrafında yer alan şehrin eski çekirdeğini kuşatan ve onu dâhilen tali kısımlara ayıran kale ve surlar, esas itibarıyla eski çağlardan kalma ise de, orta ve hatta yeniçağlarda birçok defa tamir edilmiş ve genişletilmiştir. Türkler de Antalya Kalesi'nin tahkimatında birçok ilave ve tadiller yapmışlardır. Antalya Kalesi'nin Türkler tarafından tamiri ise şehrin Selçuklular tarafından fethiyle başlamıştır.²⁶²

Antalya Kalesi'nin ilk olarak Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti altına girmesi I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanat döneminde gerçekleşmiştir. Antalya'nın hâkimiyet altına alınması bilhassa ticaret açısından ehemmiyet arz etmekteydi. Zira Selçuklu sultanları daima bu bilinçle hareket etmiş ve askerî seferlerine de bu doğrultuda yön vermişlerdir. Akdeniz, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ticari anlamda dünyada söz

²⁶⁰ Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 251.

²⁶¹ B. Madra, "*Hatay*", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 776-768.

²⁶² A. Latif Armağan, "*XVI. Yüzyılda Antalya*", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 38, s. 93-111.

sahibi olabilmesi ve batı ile iktisadi ilişkilerini en üst düzeye çıkarabilmesi açılarından önemli bir bölge idi.²⁶³ Bu önemli ithalat ve ihracat limanı olan Antalya, ilk olarak II. Kılıç Arslan tarafından 1182’de kuşatılmış; ancak alınamadığı için bölgedeki Bizans hâkimiyeti devam etmiştir.²⁶⁴

Anadolu, IV. Haçlı Seferi neticesinde İstanbul’un Latinlerce ele geçirilmesinin ardından, Bizans’ın egemen olduğu sahalardaki hâkimiyet mücadelelerine sahne oldu. Bütün bu bölgelerde olduğu gibi Antalya da hâkimiyet mücadelelerinin yaşandığı bir yöre haline gelmişti. Tüm bu gelişmeler ve kargaşa ortamında Akdeniz sahil güvenliği sağlanamaz, ticaret yapılamaz bir noktaya gelmişti. Antalya kalesi ve şehrinin idaresini ise Aldobrandini adında bir İtalyan ele geçirmişti.²⁶⁵

Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in Antalya’nın fethi için harekete geçmesi, ticari nedenlerle ve bölgedeki asayişin temin etme çalışmalarına ilaveten bir takım nedenlere dayanmaktaydı. Bunlardan biri Horosan’a, Irak ve diğer bir takım coğrafyalara mensup olan ve Antalya’ya ticaret yapmak üzere gelen bir tüccar kafilesinin soyulması idi. Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev’e durumlarını bildiren bu kafilenin talepleri Antalya’nın fethi amacı ile harekete geçilmesinin nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁶

İbn Bibi, eserinde bu kuşatma hususunda ayrıntılı bilgiler vermektedir. İlk olarak İbn Bibi’nin anlattıklarına bir göz atalım. O, eserinde Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in tüccarların kendisinden yardım istemelerinin akabinde, en kısa zamanda kalabalık ve güçlü bir ordunun toplanması maksadı ile derhal harekete geçmiş olduğundan bahsediyor. Kâtiplere, bu amaç doğrultusunda ülkenin her tarafına menşurlar yazmalarını buyurdu. Bu çalışmalardan sonra ise Sultanın istediği o güçlü ve kalabalık ordu saltanat dergâhının önünde toplanmış oldu.²⁶⁷

²⁶³ Hüseyin Algül, “*Türkiye Selçukluları Devrinde Akdeniz Siyasetine Genel Bir Bakış*”, (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), **Türkler Ansiklopedisi VI**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1123-1133.

²⁶⁴ Kaya, **a.g.e.**, s. 125; Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 306.

²⁶⁵ Kaya, **a.g.e.**, s. 126; Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 306.

²⁶⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 306.

²⁶⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 126.

Gerekli hazırlıkların tamamlanması ile Sultan Gıyâseddin ve ordusu kısa zamanda, Antalya sınırlarına varmış oldu. Selçuklu sultanının düşmana korku salan ordusunun askerleri Antalya'yı çepeçevre sardılar. On kadar güçlü mancınığı yüksek noktalara yerleştirdiler. İki ay boyunca sabah akşam durmaksızın savaş ve kuşatma ile meşgul oldular. Ancak kale içerisinde bulunan düşmanın ümidini kıramadılar.²⁶⁸

Gelişmeleri yakından takip eden Sultan Gıyâseddin, kuşatma stratejisini değiştirerek, askerlerin gürz ve kılıç yerine, ok ve yay kullanmalarını, gruplara ayrılmasını ve bu şekilde kale duvarlarına merdivenler koymalarını buyurdu. Sultanın bu fermanına vakit kaybetmeksizin uyan askerler, son derece hızlı bir şekilde hareket ederek merdivenleri kale duvarlarına dayadılar. Bunların arasında merdivenlerden tırmanarak düşmanları kılıçtan geçiren ilk kişi Konya'nın muhafız sipahilerinden Hüsameddin lakaplı Yavlak Arslan adlı bir yiğitti. Yavlak Arslan'ın bu hareketinden sonra Frenk askerleri bulundukları mevzileri terk ederek kaçmaya başladılar.²⁶⁹

Düşmanın yüreğine korku salan bu olay, Selçuklu askerlerinin rüzgâr hızı ile kale duvarlarına tırmanmalarını sağladı. Kale burçlarına tırmanan Selçuklu askerleri hızlı bir şekilde aşağıda kalan arkadaşlarını kemendler vasıtasıyla yukarı çektiler. Netice de Sultanın sancağı kalenin en yüksek yerine dikildi. Kale kapılarının açılması ile de askerler şehre girmiş oldu.²⁷⁰

İbn Bibi'nin aktarmış olduğu bu kuşatmanın seyri ve ele geçirilişi hakkında başka kaynaklar ilave bilgiler mevcuttur. Şöyle ki şehrin ele geçirilmesine az kala Aldobrandini, karşılaştığı güç durumu Kıbrıs'tan yardım alarak atlatmıştır. Durumu fırsata çeviren Haçlılar yapmış oldukları yardım ve himaye sayesinde Antalya'ya yerleşen Aldobrandini'yi Kıbrıs kralının bir tâbi gibi himaye ediyor ve şehri koruyorlardı. Yapılan bu yardım ve destek sebebi ile ordusunu geri çeken I. Gıyâseddin Keyhüsrev, şehri ancak Latinlerin idaresinden şikâyet eden halkın yardımı ile ele geçirebildi. Rumlar ve Frenkler arasındaki bu ayrılığı ve halkın kendisini desteklemesini fırsat bilen Sultan Gıyâseddin, şehri tekrar şiddetle

²⁶⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 127.

²⁶⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 127.

²⁷⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 128.

muhasara ederek 5 Mart 1207’de ele geçirdi.²⁷¹ Anonim Selçukname’de bu fethin I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in 1205’te tahta geçmesinden iki yıl sonra yani 1207’de gerçekleştiği kaydedilmiştir.²⁷² el-Ömerî, eserinde bu fethi 603 yılı (1206-1207) yılı olayları başlığı altında anlatmıştır.²⁷³

Antalya Kalesi’nin ele geçirilmesinin ardından bir müddet orada kalan Sultan Gıyâseddin, kuşatma sebebi ile kalenin zarar gören yerlerini tamir ettirmiştir. Akabinde ambarları ve silah depolarını ağzına kadar doldurarak ve kadı, hatip, müezzin, vs. tayinlerini gerçekleştirerek Konya’nın yolunu tutmuştur.²⁷⁴ Antalya’nın subaşılığına ise Mübarizeddin Ertokuş getirilmiştir.²⁷⁵

Antalya şehrinin ve kalesinin 1207 yılı itibari ile Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmesinden yaklaşık dokuz yıl sonra yörede bir takım hadiseler vuku bulmuştur. Bu esnada Türkiye Selçuklu Devleti’nin tahtında I. İzzeddin Keykâvus oturmakta idi. İbn Bibi, bu hadise hakkında vermiş olduğu ayrıntılı bilgilere ilaveten herhangi bir tarih vermiş değildir. Bu nedenle Antalya’nın ikinci defa fethedilmiş olduğu tarih onun eserinden yola çıkılarak ulaşılabilecek bir bilgi değildir. Ancak dönemin diğer kaynakları ve gönderilmiş olan fetihnamelerin incelenmesi ile fethin 22 Ocak 1216’da vuku bulduğunu söylemek mümkündür.²⁷⁶

İbn Bibi’nin eserinde aktarmış olduklarına göre, Antalya halkı Türkiye Selçuklu Devleti ile yapmış oldukları anlaşmaya bağlı kalmalarından bir müddet sonra isyana ve itaatsizliğe başvurdular.

Kanunları ve anlaşmayı terk ederek aralarında “*Ne zamana kadar dinimize ve ümmetimize karşı olan bir topluluğa itaat edeceğiz? Yüzlerini haç kıblesine çevirmeyen insanlara daha ne kadar hizmet etmeye devam edeceğiz? Yapacağımız en doğru iş odur ki, milliyet duygularımızı harekete geçirelim. Hepimiz bir araya gelip bu zilletten ve kötü durumdan kurtulalım. Bir gece bekçi kılığına girip hep birlikte silah kuşanalım ve aniden beldenin yöneticilerine ve şehrin naiblerine saldıralım. Öldürücü kılıçlarımızla hepsini balıklara yem yapalım. Mallarını, hazinelerini, hayvanlarını ve diğer eşyalarını ele geçirerek aramızda taksim edelim. Hürriyetimizi kazanarak bağımsızlık göğünde istediğimiz gibi uçalım. Eğer ilahî kader, Müslümanların başına bir şey musallat eder de Sultan bizim üzerimize gelmezse ne âlâ. Yok, eğer Müslümanlar durumu öğrenip bize*

²⁷¹ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 306-307.

²⁷² Anonim Selçukname, s. 39.

²⁷³ el-Ömerî, **a.g.e.**, s. 338.

²⁷⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 128-129.

²⁷⁵ Alptekin, **a.g.e.**, s. 269.

²⁷⁶ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 332.

*saldırmaya kalkarsa, biz onlardan önce davranarak o karışıklıkta şehri tekrar Frenklere teslim edelim. Öyle yapalım ki, ya canımızı verelim ya da amacımıza ulaşalım” dediler.*²⁷⁷

Bu planın vakit kaybetmeksizin uygulamaya konmasıyla da bütün Selçuklu yöneticilerinin, ailelerinin, çocuklarının canlarına kıydılar. Yaşanan bu talihsiz olayın Sultan I. İzzeddin Keykâvus’un kulağına gitmesi ise yalnızca üç gün sürdü. Antalya’da vuku bulan bu hadiseden son derece üzüntü duyan Sultan, derhal devlet büyüklerini çağırarak;

*“Antalya, düşman kâfirlerin saldırısına karşı sıkı bir korumaya alınmış deniz kenarında bir şehirdi. Çok güvendiğimiz o bölge şimdi elimizden çıkmıştır. Eğer en kısa zamanda bu olayın üzerine gitmezsek, deniz sahillerinde bulunan diğer sınır sakinleri, bu gevşekliğimizin ve zayıflığımızın haberini alınca isyana ve küstahlığa başlarlar. Ondan dolayı ülkenin temelinde sarsıntı ve çatlak meydana gelir. Devletin sağlığı bozulup hastalığı artar. O durumda o işi telafi etmek ve orayı geri almak güçleşir” dedi. Vakit kaybetmeksizin toplanan ordu, Antalya’nın fethi için harekete geçti.*²⁷⁸

Sultanın ve Selçuklu ordusunun gelmiş olduğu haberini alan Antalya Rumları ne yapacaklarını bilemez halde çareyi önce suçu birbirlerine atmakta, sonra Frenk meliklerine başvurmakta buldular. Onlardan gelen birkaç gemi yardımı ile de canlarını ve kaleyi sağlama aldıklarını düşünerek, savaş araç gereçlerini yerleştirdiler.²⁷⁹

Diğer taraftan Selçuklu sultanı, askerlerine şehri çepeçevre sarmalarını ve ok atmayı bir an olsun bırakmamalarını emrederek şehrin ok yağmuruna tutulmasını istedi. Buna karşılık kaledekiler yalnızca taş atabiliyorlardı. Kuşatmanın beklenenden daha uzun bir müddet devam etmesi üzerine strateji değişikliğine gidildi. Selçuklu sultanın, bir defada on askerin çıkabileceği merdivenler yapılmasını istemesi üzerine savaşın seyri de değişmiş oldu. Beyler planı vakit kaybetmeksizin uygulamaya koydu. Merdiveni taşıyacak olan grubu, duvara tırmanacak askeri ve ok yağdıracak birliği belirlediler. Ertesi gün merdivenler kale duvarlarına dayandı. Askerler, onarlı guruplar halinde beraberlerindeki ağır gürzleri ve hafif silahları ile burçlara tırmanmaya başladılar. Oldukça hızlı hareket etmeleri, Frenkleri şaşkına ve bozguna uğrattı. Kale kapılarının açılması ile de iki taraf arasında çok çetin bir çarpışma yaşandı. Ertesi gün Sultan, kaleden içeri girerek kendisini tahsis edilmiş olan

²⁷⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 169.

²⁷⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 170.

²⁷⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 171.

Selçuklu tahtına oturdu.²⁸⁰ Anonim Selçukname’de şehrin kurulan merdivenler sayesinde alındığı kaydedilmektedir.²⁸¹ Bu fetihten sonra Antalya kalesi tekrar tamir edilmiş ve şehirde bir tersane kurulmuştur.²⁸² Nitekim I. Alâaddin Keykubad Antalya’yı, kışlık merkez olarak kullanmıştır.²⁸³

Antalya Kalesi, Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılmasından sonra Beylikler döneminde de önemini korumuş bulunmaktadır. 1331-1332’de Antalya’ya gelmiş olan meşhur seyyah İbn Battuta, eserinde Antalya şehri ve kalesi, surları hakkında önemli bilgilere yer vermiştir. Aynen naklediyoruz:

“Ahali içindeki taifeler ayrı ayrı mahallelere yerleşmiş. Hristiyan tüccarlar “Mînâ” (liman) adıyla anılan semtte oturmaktadırlar. Bu mahallenin çevresini büyük bir duvar kuşatmakta. Cuma vakti ve her gece bu duvarın kapıları kapalı tutulmaktadır. Şehrin yerli halkı olan Rumlar başka bir mahallede kendi başlarına oturuyorlar, onların bulundukları yerde surlar çevrilmiş. Yahudilerin de kendilerine ait yerleşim alanları vardır. Burasıda yine büyük bir duvarla çevrili. Şehrin beyi, ailesi, devlet erkânı ve kapıkullarının oturdukları semt yukarıda açıkladığımız diğer taifelerden tamamen ayrılmıştır. Onların etrafı da surla çevrili, neredeyse kale gibi. Müslüman ahaliye gelince bunlar şehrin tam merkezinde bir Cuma Camii, medrese, pek çok hamam, gayet düzenli planıyla kalabalık ve zengin çarşılar bulunmaktadır. Tüm şehrin etrafını; yukarıda bahsettiğimiz semtleri de içine alan geniş bir sur kuşatıyor.”²⁸⁴

Bu muazzam şehir ve kale, Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılmasının ardından sırasıyla Hamidoğulları ve onun bir şubesi olan Tekeoğulları ile devamında Osmanlılar tarafından yönetilmiştir. Ancak kale, her hükmeden güç tarafından zaman zaman onarılmış olsa da, rüzgârı önlemiş olduğu gibi bir gerekçe ile 1935-40 yılları arasında yıktırılmıştır.²⁸⁵

3.15. Arkanin Kalesi

Diyarbakır’ın Ergani ilçesinde bulunan Arkanin Kalesi, bugün *Ergani Kalesi* olarak bilinmektedir. Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girişi 1240’ta, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in Amid’i topraklarına katmasının akabinde gerçekleşmiştir.²⁸⁶ İbn Bibi, Amid’in, Türkiye Selçukluları tarafından ele

²⁸⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 171-173.

²⁸¹ Anonim Selçukname, s. 40.

²⁸² Armağan, *a.g.m.*, s. 103.

²⁸³ Uyumaz, **a.g.e.**, s. 24.

²⁸⁴ İbn Battuta, **a.g.e.**, s. 274-275.

²⁸⁵ D. Günay, “*Antalya*”, (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 109-111.

²⁸⁶ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 438-439; Sevim, Merçil, **a.g.e.**, s. 579; Coşkun, **a.g.e.**, s. 302-303.

geçirildiğini duyan diğer kale komutanları gibi, Arkanin Kalesi komutanının da devlet büyüklerinin huzuruna çıkararak, kalenin anahtarı ve mallarını sunmuş olduğundan söz etmiştir.²⁸⁷ Sulh yolu ile ele geçirilen Arkanin Kalesi'nin adı, gerek İbn Bibi'nin gerekse diğer kaynakların içerisinde sıkça zikredilmemekle birlikte günümüzde yıkık durumdadır.

3.16. Aydos Kalesi

İbn Bibi, eserinde I. Alâaddin Keykubad'ın, Mübarizeddin Ertokuş'u, Ermeniler üzerine göndererek sahil kalelerinin fethi ile görevlendirdiğinden bahsetmektedir. Emir Mübarizeddin Ertokuş tarafından fethinin gerçekleşmiş olduğu kalelerden biri de Aydos Kalesi olmuştur. İbn Bibi her ne kadar bu fethin tarihini vermemiş olsa da söz konusu seferin 1225'te düzenlendiği bilinmektedir.²⁸⁸ Bununla birlikte, Aydos Kalesi'nin, Magfa, Andusanc, Anamur ve Silifke gibi diğer kalelerle birlikte alınmış olduğunun kaydedilmesi²⁸⁹, bizlere bu kalenin de adı geçen bölgelere yakın olabileceği sonucuna ulaştırmıştır.

3.17. Burdur Kalesi

Burdur Kalesi, karşımıza Aksarayî'nin eserinde, çeşitli vesileler ile adını geçirmesi ile çıkmaktadır. Kalenin adı, Türkiye Selçuklu Devleti'nin, üç kardeş tarafından yönetildiği ve II. Alâaddin'in öldürülmesinden sonra diğer iki kardeş, Sultan II. İzzeddin ve Sultan IV. Rükneddin'in saltanat mücadeleleri sebebi ile anılmıştır. Aksarayî, Sultan İzzeddin'in galip ayrıldığı taht mücadelesinin ardından, Sultan Rükneddin'in kendisini destekleyenler ile birlikte Burdur Kalesi'ne gönderilerek hapsedildiğinden bahsetmektedir.²⁹⁰ Aksarayî, olayın tarihi hakkında bilgi vermemiş olsa da, Sultan İzzeddin'in tek başına tahta çıktığı tarih, 1254'tür.²⁹¹ Bu bilgilerden yola çıkarak, Burdur Kalesi'nin, bu zaman dilimi içerisinde kullanıldığı ve bir şehzadenin hapsedilmesi dolayısı ile de güvenli olduğu sonucuna ulaşabiliriz. İlaveten kalenin 1254'ten önce Selçuklu egemenliği altında olduğunu kesin olarak

²⁸⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

²⁸⁸ Uyumaz, **a.g.e.**, s. 33-34.

²⁸⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

²⁹⁰ Aksarayî, **a.g.e.**, s. 30.

²⁹¹ Sevim, Merçil, **a.g.e.**, s. 587.

ifade etmek mümkündür. Günümüzde, Burdur ili sınırları içerisinde böyle bir kale tespit edilememiştir.

Cebeliye Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Kastamonu Kalesi.

3.18. Çankırı Kalesi

Antikçağ'da adı, Karatekin tepesindeki Gangra Kalesi'ne dayanan Çankırı'nın adı, Arap kaynaklarında *Hancere*, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde *Kengırı*, *Kângırı* şekillerinde, Cumhuriyet döneminde ise *Çankırı* şeklinde anılmıştır. Eski çağlarda Hitit Devleti hâkimiyetinde olan bölge, M.Ö. 1200'den sonra Paflagonların idaresi altına girmiştir. Çankırı'nın ilk yerleşim yeri olarak bilinen ve o zamanki adı ile *Gangra Kalesi* olan kalenin bu dönemde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bir dönem Pontus Krallığı'nın idaresine giren bölge, Roma İmparatorluğu döneminde sırası ile Galatya ve Paflagonya sınırları içerisinde kalmıştır. Yunan tarihçi Strabon'a göre burası İç Paflagonya'da küçük bir şehir ve kale olup, Kral Morzeos'un ikâmetgâhı idi. Daha sonra Galatya Kralı Deiotaros tarafından alınmıştı. Roma hâkimiyeti boyunca önemini koruyan şehir, Bizans döneminde bir sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Bölge, Emeviler tarafından, 711-712, 727-728 tarihlerinde akınlara uğramıştır. Ancak kalenin müstahkem yapısı sayesinde alınamamıştır.²⁹²

1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Türklerin eline geçen şehir, Süleymanşah'ın emirlerinden Karatekin²⁹³ tarafından fethedilmiş, bundan sonra ise Dânişmendlilerin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1101'de Haçlıların saldırısına uğrayan şehir, 1134'te Emir Gazi'nin ölümünden sonra Bizanslılar tarafından ele geçirilmiştir.²⁹⁴ Bizans tarihçisi Ioannes ve Niketas bu olaya eserlerinde yer vermiştir. Aktardıklarına göre, Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı I. Mesud ile ittifak yapan Bizans İmparatoru II. Ioannes, Dânişmend Beyi Muhammed üzerine yürümüştür. Ancak Selçuklu kuvvetlerinin saf değiştirmesi işleri karıştırmıştır. İmparator kendi kuvvetleri ile

²⁹² İlhan Şahin, "Çankırı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 216-218.

²⁹³ Detaylı bilgi için bkz. Alev Çakmaklı Kuru, "Çankırı Fatih Emir Karatekin'in Türbesi", *Bilgi-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 43, 2007, s. 63-84.

²⁹⁴ Şahin, *a.g.m.*, 216-217.

Çankırı surlarına saldırırsa da geri püskürtülmüştür. Özellikle Niketas, bu hususta surların son derece güçlü olduğunu ve içeridekilerin kalelerini ustaca savunduklarını aktarmaktadır.²⁹⁵ Şehir ancak anlaşma yolu ile ele geçirilmiştir.²⁹⁶ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Çankırı kalesi ve surları oldukça müstahkem bir yapıda idi. Alınması oldukça güçtü.

Bizans hâkimiyetinin kısa sürdüğü Çankırı, Dânişmendliler tarafından yeniden ele geçirilmiştir. Ardından Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine giren Çankırı, kaynaklarda çeşitli olaylar vesilesi ile anılmaktadır. Nitekim Sultan I. Mesud (1116-1155), oğlu Şahinşah'ı Ankara ve Çankırı'nın idaresine tayin etmiştir.²⁹⁷ Yine Çankırı adı II. Kılıç Arslan (1155-1192)'ın Şahinşah'a yaptığı baskılar neticesinde Ankara ve Çankırı'yı kendi otoritesi altına alması olayı ile karşımıza çıkmaktadır.²⁹⁸ Aksarayî eserinde Çankırı'dan, Türkmen isyanları dolayısı ile Ali Bahadır'ın bölgede çıkarmış olduğu karışıklık sebebi ile de bahseder.²⁹⁹

Çankırı, Türkiye Selçuklu Devleti'nin dağılmasının ardından, Candaroğulları Beyliği'nin topraklarına katılmıştır. Ardından Osmanlı hükümdarı I. Murad tarafından ele geçirilmiş; ancak onun buradaki idaresi uzun sürmemiştir. Yine Osmanlı hükümdarı I. Bâyezid tarafından ele geçirilen Çankırı, Ankara Savaşı (1402)'nin ardından Timur tarafından, Candaroğlu İsfendiyar Bey'e verilmiştir. Osmanlılar ve Candaroğulları arasında el değiştiren şehir, neticede Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir.³⁰⁰

Çankırı şehrinin kuzeyinde, Karatekin Tepesi'nde bulunan Çankırı Kalesi, Roma, Bizans, Dânişmendliler, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından kullanılmıştır. İçerisinde Çankırı Fatihî için yapılmış Emir Karatekin Türbesi bulunan kale, günümüzde yıkık durumdadır.³⁰¹

²⁹⁵ **Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)**, (Çev: Işın Demirkent), TTK, Ankara 2001, s. 12-13; Niketas Khoniates, **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, (Çev: Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1995, s. 13-16.

²⁹⁶ Iannes, s. 13.

²⁹⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 14; Ioannes, s. 145.

²⁹⁸ Ioannes, s. 209.

²⁹⁹ Aksarayî, **a.g.e.**, s. 56.

³⁰⁰ Şahin, **a.g.m.**, s. 217.

³⁰¹ H. Kuruyazıcı, "Çankırı", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 385-386.

Çemişgezek Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Çemişgezek Kalesi.

3.19. Çemişgezek Kalesi

Günümüzde Tunceli ilinin Çemişgezek ilçesinde bulunan Çemişgezek Kalesi'nin ne zaman ve kimler tarafından inşa edildiği hususlarında bilgiler yok denecek kadar azdır.³⁰² Kale, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine, Sultan I. Alâaddin Keykubad devrinde girmiştir. Çemişgezek Kalesi hakkında, İbn Bibi önemli bilgiler verirken alınış şekline de bahsetmiş bulunmaktadır. Bu esnada Artuklu toprakları dâhilinde bulunan bu kale, Artuklu emiri Mesud'un, Türkiye Selçuklu Devleti aleyhine ittifaklarda bulunması üzerine Selçuklular tarafından alınmıştır. Bu kalenin alınması konusunda I. Alâaddin Keykubad'ın emri ile görevlendirilen Malatya subaşı Emir Esededdin, seçme beş bin süvarisi ve savaş araç-gereçleri ile Çemişgezek Kalesi'nin yolunu tutmuştur.³⁰³

İbn Bibi eserinde bu kale için yapmış olduğu tasvirlerle sağlamlığından ve öneminden son derece ustaca bahsediyor:

“O kalenin varlığı Amidî'nin kalbini rahatlatıyordu. Çünkü oranın dayanağı ve temeli demirdendi. Başının biri göğe kadar yükselmişti. Oraya düşüncenin kemendi dahi ulaşamazdı. Orada Tanrı derin bir çukur var etmişti. Düşünce, rüyasında dahi öylesini göremezdi. Önünde Nil gibi bir ırmak akardı. Orayı geçmekten fil bile korkuya kapılırdı. Suyun bir tarafında sağlam bir şehir vardı. Oranın inişi ve çıkışı yüz kaleye bedeldi. Etrafındaki topraklar, bahar mevsiminin güzelliğine sahipti. Nimeti nar çiçeği gibi dolup taşardı.”³⁰⁴

Çemişgezek Kalesi önüne varan Selçuklu kuvvetleri, buranın muhasara ile alınmasının son derece zor olduğu konusunda hemfikir oldular. Çözümü ilk olarak anlaşma yapmakta bulan Emir Esededdin, bu konuyu kendilerine iletmesi için bir elçi görevlendirdi. Ancak kale dizdarı elçiye son derece kötü davranmakla birlikte hiçbir şekilde anlaşma yapmak istemediklerini bildirdi. Sulh yolunun böylece kapanması üzerine tek çare savaşmak olarak kaldı. Selçuklu kuvvetlerinin bir hafta

³⁰² Bülent Güner, M. Dursun Çitçi, “Çemişgezek Kasabasının Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 13, S. 1, Elazığ 2003. s. 21-48.

³⁰³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 302.

³⁰⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 302.

boyunca gece-gündüz savaşmalarına rağmen kale karşısında aciz kalmaları, yeni bir yöntem izlenmesini zaruri kıldı.³⁰⁵

On adet demir sandık yapılarak, onların da içine okların çıkması için delikler açılar ve her birinin içerisinde adamlar yerleştirdiler. Oyuğun üzerinden sarkıtılan askerler ok yağdırdılar; ancak yine de başarı sağlayamadılar.³⁰⁶ Tüm bu olumsuzlukların yaşandığı ve Selçuklu ordusunun sıkıntıya düştüğü sırada Emir Esededdin'in yanına gelen bir genç, dağın eteğinde dolaşırken hisarın yanında görmüş olduğu yarık sayesinde ve lağımcıların gayretleri ile kalenin fethinin gerçekleşeceğinden bahsetti.³⁰⁷ Bu kutlu haberi alan Emir Eseddin, bahsedilen yarığın olduğu bölgeye lağımcıları sevk ederek, kaleye olabildiğince büyük bir delik açmalarını buyurdu. Lağımcılar kuvvetli darbelerle sarp kaleye zarar verdiler. Neticede geniş ve derin bir kuyu kazmayı başardılar.

Bunun üzerine Emir Esededdin emirleri yanına çağırarak: *“Allah'ın yardımı ve saltanat makamının uğuruyla kuyu açıldı. Kararlı davranışımız, kale halkının huzurunu ve rahatını kaçırdı. Şimdi askerlerin bir kısmı, her zaman yaptıkları gibi ok yağdırmaya devam etsinler. Savaşçı yiğitlerin bir kısmı kaplan gibi dağa tırmanıp, her biri Rüstem ve Bijen gibi oradaki kuyuya insinler. Murat ve isteklerini o timsah gibi taşın ağzından çıkarsınlar”*³⁰⁸ dedi.

Lağımcıların son derece önemli bir rol üstlendiği Çemişkezek Kalesi'nin fethi böylece gerçekleşmiş oldu. Neticede kale dizdarının barış teklifleri ve af dilemesi ile savaşın yerini barış aldı. Haberin I. Alâaddin Keykubad'a iletilmesi ile Selçuklu sultanı, itibarlı adamlarından birini kalenin komutanlığına gönderdi. Bu önemli ve sağlam kalenin onarımı için pek çok kişiyi görevlendirerek, kaleye eskisinden daha görkemli bir görünüm kazandırdı.³⁰⁹ Anonim Selçukname'de, Çemişkezek kalesinin alınması için verilen kararın bahar ayında olduğu kaydedilmektedir. Buna karşın fethin gerçekleşmiş olduğu tarih hususunda herhangi bir bilgi verilmemiştir.³¹⁰ Ancak olayların geçmiş olduğu dönem incelendiğinde 1226 yılında gerçekleşmiş olduğunu söylememiz mümkündür. İlave olarak kalenin bundan sonraki akıbeti ve durumu hakkında kaynaklarda bilgi olmasada Türkiye Selçuklu Devleti'nin yöredeki

³⁰⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 302-304.

³⁰⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 304.

³⁰⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 304-305.

³⁰⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 305.

³⁰⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 306-307.

³¹⁰ Anonim Selçukname, s. 42.

hâkimiyetinin Köseadağ Savaşı'na kadar devam ettiğini söyleyebiliriz. Kalenin bugün yalnızca bir duvarından küçük bir kısmı günümüze ulaşmıştır ve *Çemişgezek Kalesi* şeklinde anılmaktadır.

3.20. Çinçin Kalesi

Çinçin Kalesi'nin Türkiye Selçukluları tarafından iki defa fethedildiği bilinmekle birlikte yerinin tespiti yapılamamıştır. İlk olarak I. İzzeddin Keykâvus tarafından alınan bu kalenin I. Alâaddin Keykubad dönemindeki kuşatması ve fethi hususlarında İbn Bibi detaylı bilgiler vermektedir.

I. Alâaddin Keykubad'ın, Ermen vilayetlerine gönderdiği Mübarizeddin Çavlı komutasındaki Selçuklu ordusu, Ermeni Prenslığı üzerine hareket etmiştir. Karşılarına İbn Bibi'nin tasviri ile *“düşüncenin bile ulaşamayacağı yükseklikte, içi zahire ve Ahrimen'i korkutan savaşçı yiğit dolu bir kale”* çıkmıştır.³¹¹ İbn Bibi, eserinde, Çinçin Kalesi hakkında çok daha geniş bilgi ve tasvirlerle yer veriyor. Aynen naklediyoruz:

“Üzerinde Simorg'un yuva yaptığı Çinçin adında yüksek ve sağlam bir kale

Onun üzerinde, bakıldığı zaman ayın yüksekliğiyle farkı anlaşılmayan bir dağ vardı.

Her yanı granit taş ve kayaydı. Oranın yolu düşünce için bile çok dardı.

Önünde güzellikte ve renkte göğü geride bırakan yemyeşil bir otlak vardı.

Ortasında ise helal edilmiş şaraba benzeyen berrak bir su akıyordu³¹²...”

Çinçin Kalesi önlerine gelen Selçuklu ordusu, ordu emirinin hükmü ile kalenin etrafını sarak, ok yağdırmaya başladılar. Kale halkı çaresiz kalmakla birlikte, derhal içerisinde bulundukları durumu Tekfur Leon'a bildirerek yardım istediler. Buna karşılık Leon, Frenklerle iş birliği yaparak çok sayıda askeri bölgeye sevketti.

³¹¹ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 343.

³¹² İbn Bibi, **a.g.e**, s. 344.

İki ordunun karşılaştığı ovoidan Selçuklu ordusu galip ayrıldı. Çaresiz kalan Leon, kalan kuvvetleri ile birlikte kaçmak durumunda kaldı.³¹³

Mübarizeddin Çavlı, karargâhında zaferini kutlamasının ardından, huzuruna son derece müşkül durumda olan bir keşiş çıkarak: *“Biz her işte aciz duruma düştük. Bu kuşatma yüzünden ömür nakdini namertlik göğüne saçtık. Ben şimdi kelleyi koltuğa alarak, ne buyuracak diye saflar kıran siz Sipehdâr’ın huzuruna geldim.”*³¹⁴ dedi.

Emir Mübarizeddin, bu durumu son derece hoş karşılayarak, canlarına ve özel mallarına el sürülmeyeceğine dair bir yemin mektubu kaleme aldırdı. Ermeniler, derhal kale içerisindeki hiçbir zahire ve silaha dokunmadan, Çinçin Kalesi’ni boşalttılar. Saltanat bayrağının kale burcuna dikilmesi ile birlikte, fetih tamamlanmış oldu.³¹⁵ İbn Bibi, bu fetih hususunda herhangi bir tarih vermemesine karşın, seferlerin 1225 yılında yapıldığı bilinmektedir.³¹⁶ Kalenin bundan sonraki akıbeti ve tarihi hususlarında herhangi bir kayıt mevcut değildir.

Çermik Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Çermük Kalesi.

3.21. Çermük Kalesi

Eserinde adını *Çermük* olarak zikreden İbn Bibi, kalenin Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine geçişini, II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in Amid’i fethinin akabinde gerçekleştiğinden söz eder. Amid’in ele geçirilmesinin ardından bölgedeki kale komutanları kendi istekleri ile Selçuklu sultanına biat etmişlerdir. Bunlardan biri de Çermük Kalesi komutanıdır.³¹⁷

Çermük Kalesi’nin, 1240 yılında Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmesinin ardından, adına kaynaklarda rastlanmamaktadır. Diyarbakır’ın Çermik ilçesinde

³¹³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 346-348.

³¹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 348.

³¹⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 348-349.

³¹⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 365-366.

³¹⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

bulunan Çermük Kalesi, bugün *Çermik Kalesi* olarak anılmaktadır ve ortaçağlardan kaldığı bilinen kalenin yalnızca duvar kalıntıları günümüze ulaşmıştır.³¹⁸

3.22. Dârende Kalesi

Dârende Kalesi, İbn Bibi'nin eserinde birkaç yerde adının geçmesi ile karşımıza çıkmaktadır. İbn Bibi, eserinde Sâhip Şemseddin İsfahanî'nin, Pervâne ve oğlunu ele geçirdiğinden ve Pervâne'nin Dârende Kalesi'ne götürüldüğünden söz etmektedir.³¹⁹ Yine aynı eserde, Pervâne'nin, Dârende Kalesi'nde boğularak öldürüldüğünden bahsedilmektedir.³²⁰ Kaynaklarda hakkındaki bilgiler kısıtlı olan Dârende Kalesi'nin adı el-Ömerî'nin eserinde ise 1277'de Anadolu topraklarına gelen Baybars'a itaat arz etmeleri ile de geçmektedir.³²¹ Yine İbni Tagrıberdi eserinde Baybars'ın Dârende Kalesi'ne uğradığından söz etmektedir.³²²

Malatya'nın Dârende ilçesinde bulunan kale, bugün *Zengibar Kalesi* adı ile anılmaktadır. Dârende ilçesindeki en eski yerleşme, Dârende Kalesi içinde gelişerek dışa taşmıştır.³²³ Kalenin herhangi bir kitabesinin bulunmaması, ne zaman ve kimler tarafından inşa ettirilmiş olduğu hususlarına açıklık getirmeyi mümkün kılmamıştır. Bununla birlikte Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti altına hangi sultan zamanında ve ne zaman girdiği de bilinmemektedir. Ancak bu yapının 1220'lerden itibaren Selçuklu egemenliği altına alındığını söylemek mümkündür. Kale günümüze büyük bir çoğunluğu yıkık vaziyette ulaşmıştır.

3.23. Develi Kalesi

Kayseri'nin Develi ilçesinde bulunan Develi Kalesi, şehrin batısında bulunmaktadır.³²⁴ Develi Kalesi'nin üzerinde herhangi bir kitabenin bulunmayışı, kalenin kimler tarafından ve ne zaman inşa edildiği sorularının yanıtlanmasını

³¹⁸ H. Kuruyazıcı, "*Diyarbakır*", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s.461-463.

³¹⁹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 529.

³²⁰ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 532.

³²¹ el-Ömerî, *a.g.e.*, s. 138.

³²² İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 54-55.

³²³ D. Kınık, "*Malatya*", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 1156-1158.

³²⁴ D. Kınık, M. Aydın, "*Kayseri*", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 975-977.

engellemektedir. Kale, Anadolu şehirlerinin birçoğunda olduğu gibi iç kale, iç sur ve dış sur olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.³²⁵

Kalenin, ne zaman ve ne şekilde Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti altına girdiği bilinmezken, Anonim Selçukname’de, I. İzzeddin Keykâvus’un 560 (1164-1165)’ta Kayseri’yi ele geçirmiş olduğu kaydı mevcuttur.³²⁶ Bu bilgidan yola çıkarak, Develi Kalesi’nin de hâkimiyet altına alındığı varsayımında bulunmamız mümkündür. Ancak aksinin de mümkün olabileceği ihtimalini de unutmamak gerekir.

Develi Kalesi, tarihî olayların yaşandığı önemli ve stratejik bir noktada yer almaktadır. Nitekim İbn Bibi, II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasında yaşanan taht mücadelesi dolayısıyla Develi Kalesi’nden söz etmiştir. Kılıç Arslan Konya’dan kaçmak durumunda kalması ile yönünü Develi Kalesi’ne dönmüş ve bir süre burada kalmıştır.³²⁷ Yine el-Ömerî’nin eserinde bahsi geçen bu kale, 1277’de Anadolu seferine çıkmış olan Memlûk sultanı Baybars’a itaat etmiş olması dolayısıyla anılmaktadır.³²⁸ İbnî Tagrıberdi’de bu bilgiyi teyit eder.³²⁹ Selçukluların yıkılışına kadar bu kale elde tutulmuş olsada Moğol egemenliğini de kabul etmiş görünüyor. Beylikler devrinde, 1398’de Dulkadiroğulları beyi Mehmed Bey ile taht mücadelesine girişen Sevlî Bey, yenilerek bu kaleye sığınmıştır. Osmanlılar döneminde, Fatih Sultan Mehmed zamanında bölgede yaşayan Develioğulları aşiretinin isyanı neticesinde kale yıktırılmıştır. Bu hadiseden sonra kale giderek önemini kaybetmiştir.³³⁰ Günümüzde yıkık durumdadır.

Diyarbakır Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Amid Kalesi.

Eğil Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Akil Kalesi.

³²⁵ Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, “Develi Abideleri”, **Belleten**, C. XIX, S. 75, Temmuz 1955, s. 377-384.

³²⁶ Anonim Selçukname, s. 37.

³²⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 567-570.

³²⁸ el-Ömerî, **a.g.e.**, s. 138.

³²⁹ İbnî Tagrıberdi, **a.g.e.**, s. 54-55.

³³⁰ Sultan Topçu, “Develi’deki Türk Eserleri”, **Erciyes Üniversitesi SBE**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, s. 25.

Ergani Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Arkanın Kalesi.

3.24. Erzurum Kalesi

Erzurum'un coğrafi özellikleri sebebiyle tarihin eski çağlarından beri birçok medeniyetin yerleşim merkezi olduğunu görmekteyiz. Şehrin hem doğudan gelen önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması hem de bir askerî merkez olması önemini arttırmış ve bölgeye egemen olan güçler şehrin savunmasına çok büyük önem vermişlerdir. Erzurum Kalesi'nin tarihi; şehrin tarihi kadar eskidir. Bu şehre sahip ve hâkim olan milletlerin Erzurum Kalesi'nde payları vardır. Erzurum Kalesi'nin mimari tarzının gelişimi şöyle gerçekleşmiştir: Silah teknolojisi geliştikçe, kalenin içindeki nüfus arttıkça duvarların daha sağlam yapılmasına, mevcut duvarların etrafına yenilerinin çekilmesine ihtiyaç doğmuştur. Savaşlardan sonra kale duvarlarının yıkılan yerleri tamir edilmiş veya beğenilmeyen kısımlar yıkılarak yenileri ve hatta ilaveleri yapılmıştır.³³¹

Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius tarafından V. yüzyılda yaptırdığı bilinmekte olan Erzurum Kalesi, şehre hâkim bir tepe üzerinde kurulmuştur.³³² Tarihin ilk çağlarında Hititlerin, İskitlerin ve ortaçağın başında Hazar Türkleri'nin ardından IX. yüzyıldan sonra Oğuz Türkleri'nin Erzurum ve civarında akın yapmak sureti ile bazen yerleşip kalmış olduklarını, bazen de bir müddet için yerlerini başka yabancı hâkimlere bıraktıklarını kaynakların vermiş oldukları bilgilerden anlamaktayız.³³³

Erzurum Kalesi ve çevresinde Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetinin başlamasından evvel, Büyük Selçuklu Devleti tarafından gönderilmiş olan akıncılar ve nihayetinde kurulan Saltuklu Beyliği ile Selçuklu hâkimiyeti başlamış bulunmaktadır. Gerçekleşen bu akınlar esnasında Erzurum ve çevresini ele geçiren

³³¹ Hatime Üstüner Çelik, “Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Erzurum'da Sosyal ve Kültürel Hayat”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2011, s. 46.

³³² D. Kınık, “Erzurum”, (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 549-551.

³³³ Gürsoy Solmaz, “Orta Çağda Erzurum Kalesi”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 2, Erzurum 1999, s. 231-249.

Emir Saltuk'un,³³⁴ beyliğini 1071 ilâ 1080 yılları arasında kurulmuş olabileceği hususlarında görüşler mevcuttur.³³⁵ Her ne şekilde olursa olsun Erzurum ve çevresinde kurulmuş olan bu beylik bölgedeki mevcudiyetini bir asırdan fazla devam ettirmiş ancak Türkiye Selçuklu Devleti sultanı II. Süleymanşah'ın bu şehri ve kaleyi ele geçirmesi ile beylik de tarih sahnesinden silinmiştir.

II. Rükneddin Süleymanşah, 1196-1204 yıllarını kapsayan bu kısa hâkimiyet dönemi içerisinde Doğu Anadolu'da Türk birliğini sağlama anlamında önemli girişimlerde bulunmuş bir Selçuklu sultanıdır. O, Gürcüler'in Türk-İslam ülkelerini devamlı surette istila etmeleri ve son olarak Erzurum'a kadar ilerleyerek bölge için tehlike oluşturmaları üzerine harekete geçmiştir. Asıl hedefi onlar üzerine yürümek olan II. Süleymanşah sükûneti sağlamak maksadı ile harekete geçmiştir.³³⁶

İbn Bibi'nin aktarmış olduklarına göre bu kararı alan II. Süleymanşah, güçlü ve kalabalık bir ordu toplamak maksadı ile derhal haberciler ve aracılar vasıtasıyla yakınlarına, kardeşlerine ve çevre meliklere fermanlar gönderdi. Selçuklu Sultanının fermanı doğrultusunda hareket eden melikler kuvvetleri ile ona katıldı. Ancak Erzurum'a vardığı vakit, Melik Alâaddin Saltukî'nin onun fermanının gereklerini yerine getirmede ihmalkâr davranmış olduğunu görünce öfkeye kapıldı. Vakıt geçmeden onun azli hususunda ferman çıkaran II. Süleymanşah, o ülkenin topraklarını, kalelerini ve beldelerini elinden aldı. Buranın yönetimini ise kardeşi Mugiseddin Tuğrulşah'a devretti.³³⁷ İbn Bibi, bu hususta vermiş olduğu bilgilerin yanında herhangi bir tarih belirtmezken, İbnü'l-Esir farklı bir rivayetten bahsetmektedir.

İbnü'l-Esir, eserinde Alâaddin Saltukî'nin, Selçuklu sultanı ile bir anlaşmaya varmak maksadı ile onu karşılamaya çıktığından; ancak II. Süleymanşah'ın onu yakalayarak şehri ele geçirmiş olduğundan bahsetmektedir.³³⁸ el-Ömerî de eserinde bu olayı

³³⁴ Reşîdü'd-dîn Fazlullâh, *Câmi'ü't-Tevârih (Zikr-i Âl-i Selçûk)*, (Tercüme ve Notlar: Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 84.

³³⁵ Abdülkerim Özeydin, "Saltuklular", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 56-57.

³³⁶ Kaya, *a.g.e.*, s. 76.

³³⁷ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 101-103.

³³⁸ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, C. 10, s. 45.

benzer bir şekilde aktarmıştır.³³⁹ Netice itibari ile bu önemli şehir ve kale herhangi bir muhasara olmaksızın, 24 Mayıs 1202’de Selçuklu hâkimiyeti altına girmiştir.³⁴⁰

Erzurum Kalesi’nin hâkimi Mugiseddin Tuğrulşah’ın vefatının ardından yerine geçen oğlu Rükneddin Cihanşah’ın, babası gibi itaatkâr ve sadık davranışlar sergilememesi nedeni ile yeni bir mücadele evresine girilmiştir. Ancak bu esnada Türkiye Selçuklu Devleti sultanı olan I. Alâaddin Keykubad, bu durumu düzeltmek niyeti ile harekete geçmiş, kaleyi amanla teslim alarak herhangi bir muhasaraya gerek kalmaksızın hâkimiyeti yeniden tesis etmiştir. Bu esnada af dileyen Cihanşah’ı da bağışlamıştır. Bir hafta boyunca Erzurum Kalesi’nde kalan I. Alâaddin Keykubad, buraya yeni memurlar ve kumandanlar tayin etmiş, bölgedeki kaleleri gerekli silahlar ve zahire ile doldurmuştur.³⁴¹

Sultan I. Alâaddin Keykubad’ın yaklaşmakta olan Moğol tehlikesine karşı almış olduğu tedbirler arasında savunma yapılarını güçlendirmek de vardı. Bu amaçla onun Erzurum Kalesi’ni tahkim ettirdiği ve buraya asker sevkıyatı yapmış olduğunu biliyoruz.³⁴² Bu sebeple tahkim edilen kaleler arasında bulunan Erzurum Kalesi’nin, Türkiye Selçuklu Devleti’nin doğudaki en önemli kalelerinden biri olduğunu söyleyebiliriz.

Sultan I. Alâaddin Keykubad’ın bu isabetli önlemlerine rağmen onun vefatı ile Erzurum şehri ve kalesinin de kaderi tersine dönecektir. Zira onun yerine Selçuklu tahtına geçen oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev, babası gibi devlet yönetme kabiliyetine sahip bir sultan değildir. Onun bu özelliklerine ilaveten Selçuklu topraklarında Babai İsyanı³⁴³’nın patlak vermesi ve devletin bu isyanı bastırmadaki zafiyeti Moğollara Anadolu topraklarında yapacakları tahribat için büyük bir fırsat olmuştur.³⁴⁴

³³⁹ el-Ömerî, **a.g.e.**, s. 333.

³⁴⁰ Faruk Sümer, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri**, TTK, Ankara 2015, s. 52.

³⁴¹ Uyumaz, **a.g.e.**, s. 64-67; Coşkun, **a.g.e.**, s. 291-292.

³⁴² Koca, “*Moğol İstilasına Karşı Sultan I. Alâeddin Keykubad’ın Güvenlik Politikası*”, s. 191.

³⁴³ İsyanın başkahramanı Baba İshak, Sümeysat’a yakın Kefersud nahiyesinde yarı bir Türk şamanı ve yarı Müslüman şeyhi olarak ortaya çıkmış, bu muhitte, içtimai, dinî ve siyasi tesirleri mezcederek Türkmenleri etrafında toplamıştır. Onlara dinî telkinlerde bulunarak, memlekette hüküm süren adâletsiz ve haksızlıkları kendince izah ederek onları isyana teşvik etmiştir. 1240 yılında baş gösteren bu isyanı bastırmada Türkiye Selçuklu Devleti son derece zorlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 440-446; Mehmet Ali Çakmak, “*II. Gıyâseddin Keyhüsrev Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti*”, (Editör: Refik Turan), **Selçuklu Devleti Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 402-404; Sevim, Merçil,

İbn Bibi, Erzurum'un başına gelen yıkımı ve Baycu Noyan'ın bölgedeki faaliyetleri hususunda bir takım bilgiler vermiştir. Anlatmış olduklarına göre Moğol kumandanlığına getirilen Baycu'nun yerini sağlamlaştırmak ve ilgileri üzerine çekmek maksadı ile bir başarı sağlama arzusu onu Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına yönlendirmiştir. Kaldı ki devletin Babai İsyanı'nı bastırmada zorluk çekmiş olması ona aramış olduğu fırsatı vermiş bulunmaktadır. Çok geçmeden harekete geçen Baycu, 30 bin kişilik seçme askerleri ile Erzurum önlerine gelmiştir. Surun etrafına kurmuş oldukları mancınık ve arradeler sayesinde gece-gündüz taş yağmuruna tuttukları Erzurum'da çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir (1242). Dünyaya korku salmış olan Moğollara rağmen Erzurum'un gerek müstahkem yapısı ve surlarının sağlamlığı, gerekse şehrin subaşı Sinaneddin Yakut ile Hristiyan ve Frank askerlerinin komutanı İstankus'un kahramanca mücadeleleri şehrin ustaca savunulmasında büyük rol oynamıştır.³⁴⁵

Erzurum'da gösterilen bu kahramanlık ve büyük mücadele bir ihanetle sonlanacaktır. Zira şehrin şahnesi olan Şerefeddin Duvinî'nin Baycu ile anlaşarak, kararlaştırmış oldukları bir gece tam teçhizatlı 200 askeri kalenin burcuna çekmesi Erzurum'un kaderinde etkili olmuştur. Onun askerleri içeriye çekmesi üzerine açılan kapılardan giren Moğol kuvvetleri, şehrin tarihinde tanık olmadığı büyük bir yıkım, talan ve yağmaya sebep olmuştur.³⁴⁶ Moğollar, yapmış oldukları bu yağma ve tahribin ardından Erzurum'u yakıp surlarını da yıkmışlardır. Şehir adeta viraneye dönmüştür.³⁴⁷ Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar egemenliği altında bulunan Erzurum, Köseadağ Savaşı'nın ardından Moğol ordularının uğrak yeri olmuş ve bu nedenle çok zarar görmüştür.³⁴⁸

Erzurum Kalesi, 1308 yılı itibarı ile İlhanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde kalede bir takım tadilatlar yapılmıştır. Daha sonraki süreçlerde sırasıyla Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safeviler eline geçmiş bulunan kale, 1514 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Kalenin Osmanlı döneminde tamir ve tadilatı

a.g.e., s. 579-581; Sevim, Yücel, **a.g.e.**, s. 169-170; Kaymaz, **a.g.e.**, s. 63-69; İbn Bibi, **a.g.e.**, 478-482; Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, **a.g.e.**, s. 85-87.

³⁴⁴ Erkan Göksu, "Erzurum'un Sonbaharı", **Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, C. 4/8, Güz 2009, s. 1323-1334.

³⁴⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 490-491.

³⁴⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 491-492.

³⁴⁷ Göksu, "Erzurum'un Sonbaharı", s. 1332.

³⁴⁸ Cevdet Küçük, "Erzurum", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 11, İstanbul 1995, s. 321-329.

Kanuni Sultan Süleyman'ın I. ve II. Şark seferleri esnasında gerçekleşmiştir. 4 Temmuz 1827'de Rusların işgaline maruz kalan şehirde, dış kalenin taşlarının sökülmesi ile *Rus Kalesi* denilen yeni bir yapı ortaya konulmuştur. 1867-1874 yılları arasında tekrar onarılan kale, I. Dünya Savaşı'nda Rusların yeni işgaline maruz kalmış olmasından dolayı günümüzde çok az bir iz kalmasına neden olmuştur. İç kale ise dış kaleye nazaran çok daha sağlam bir şekilde varlığını korumuş, 1976 yılında da bir tamir geçirmiştir.³⁴⁹

3.25. Gerger Kalesi

Bugün Adıyaman'ın, Gerger ilçesinin güneyindeki Oymaklı köyünde bulunan Gerger Kalesi, *Berber* adı ile bilinir. Burası sarp bir kayalık üzerine inşa edilmiştir.³⁵⁰ Tarihi son derece köklü olan bu kale I. Alâaddin Keykubad döneminde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Anonim Selçukname'de, *Gereg* şeklinde zikredilen kalenin, fethinin tarihi net olarak verilmemekle birlikte, I. Alâaddin Keykubad'ın, Kâhta ve Çemişkezek Kalelerini fethinin akabinde bu kalenin ele geçirildiği kaydedilmiştir. Ayrıca kalenin Çavlı Davâk'ın kontrolüne verildiği de yazılıdır.³⁵¹ Çemişkezek ve Kâhta kalelerinin fethinin 1227'de gerçekleştiği³⁵² göz önüne alındığından Gerger Kalesi'nin fethini de aynı zaman dilimi içerisinde ele almamız mümkündür.

Bu tarihten sonra uzun müddet Selçuklu idaresinde bulunan kale, Moğol istilası esnasında bir müddet elden çıkmıştır. Memlûk sultanı Baybars'ın, içerisinde zahire, sarnıç ve 270 hane bulunan Kâhta ve Gerger kalelerini 1266 yılında aldığı bilinmektedir.³⁵³ Gerger Kalesi, bulunduğu sarp bölgenin de katkısı ile günümüze kadar bozulmadan gelmiş kaleler arasında yer almaktadır.³⁵⁴

³⁴⁹ Boran, *a.g.e*, s. 16-17.

³⁵⁰ İsmail Ukav, "Adıyaman İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli ve Geliştirme Fırsatları", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 13, S. 51, Güz 2014, s. 15-33.

³⁵¹ Anonim Selçukname, s. 42.

³⁵² Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 372.

³⁵³ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 596.

³⁵⁴ Ukav, *a.g.m*, s. 26.

3.26. Gevale Kalesi

Gevale Kalesi Konya ilinin Selçuklu ilçesinde bulunan Saray mahallesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Konya şehir merkezinin 10 km batısında, 1670 m yüksekliğindeki Kaburga Dağı'nın zirvesinde yer almaktadır. Kalenin burçlarının uzaktan takke gibi görünmesi sebebi ile halk arasında *Takkeli Dağ* olarak da anılmaktadır. Kalenin kimler tarafından ne zaman yaptırılmış olduğu bilinmezken, tarihi M.Ö. VII. yüzyıla kadar inmektedir.³⁵⁵

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Anadolu'daki faaliyetlerinin ilkleri arasında Gevale Kalesi'nin ele geçirilmesi vardır. Anonim Selçukname'den edindiğimiz bilgiye göre, kale Rumanus Makri'nin elinden alınarak Selçuklu hâkimiyetine geçmiştir.³⁵⁶

Gevale Kalesi'nin, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine geçmesi ile birlikte, kaynaklarda bu kale hakkında değişik sebeplerle yer yer bahsedilmiştir. Nitekim Ioannes Kinnamos, eserinde bu kalenin son derece sağlam ve emniyetli olduğundan söz etmiştir.³⁵⁷ Yine Aksarayî, eserinde I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in yeğeni III. Kılıç Arslan'ı Gevale Kalesi'ne göndermiş olduğunu kaydetmiştir.³⁵⁸

Moğolların Anadolu'yu işgalleri ve Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarının tahttaki varlıklarının sembolik olduğu dönemlerde, Anonim Selçukname'de kaydedilenlere göre Eşrefoğulları beyleri akın ve yağmalarda bulunarak Gevale Kalesi'ni gece yarısı işgal etmiştir. Bu olayın gerçekleşmiş olduğu tarih ise 16 Kasım 1293 yılıdır.³⁵⁹ Yaklaşık kırk gün kadar Eşrefoğulları'nın elinde kalan Gevale Kalesi ve sakinleri sıkıntı içerisine düşmüştür. Yaşananlar dolayısı ile Cemaleddin, Sultanın kardeşi ve Konya serveranı, Eşrefoğluna bir mektup göndermiştir: *“Bu yaptığın, büyük bir iştir. Gevale Kalesi büyük bir lokmadır ve Rum memleketinin anahtarıdır. Moğol nesli kesilmemiştir. Özellikle tahtta da Geyhatu gibi bir han var. Kendi fakirlerinin kanına*

³⁵⁵ Haşim Karpuz, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya II**, TTK, Ankara 2009, s. 1061; İbrahim Hakkı Konyalı, **Konya Tarihi**, Memleket İletişim A. Ş., Konya 2007, s. 122; Ahmet Çaycı, Zekeriya Şimşir, “Gevale Kalesi 2015 Yılı Arkeolojik Kazı Çalışmaları”, <http://www.xxortacag.sakarya.edu.tr/pdf/03acayci-zsimsir.pdf> adresinden alınmıştır, 22.04.2018.

³⁵⁶ Anonim Selçukname, s. 35.

³⁵⁷ Kinnamos, s. 28.

³⁵⁸ Aksarayî, **a.g.e.**, s. 25.

³⁵⁹ Anonim Selçukname, s. 66.

girme!” Daha sonra kale sahiplerine teslim edildi. Kalenin fethi 9 Ocak 1293 yılı olarak kaydedilmiştir.³⁶⁰

Türkiye Selçuklu Devleti’nden sonra Gevale Kalesi’ne Karamanoğulları, ardından da Osmanlılar hâkim olmuştur. XVI. yüzyıla kadar sağlam olduğu tespit edilen kalenin ne zaman terk edildiği ise bilinmemektedir. Kale bugün arkeolojik kazıların yapılabileceği bir yer halindedir.³⁶¹

3.27. Gideros Kalesi

Antik Çağ kaynaklarının aktardıklarına göre, bir Hellen yerleşkesi olarak karşımıza çıkan Gideros, söz konusu dönemlerde ticaret ve liman kenti olarak bilinmekte idi. Türk fethinin gerçekleştiği 1284 yılından evvel Gideros, Bizans’ın elinde bulunmaktaydı. 1277 yılı sonrası Selçukluların, Kastamonu’daki uc beylerbeyi görevini üstlenmiş bulunan Muzaffereddin Yavlak Arslan, atalarından kendisine intikal eden gaza geleneğini yerine getirmek, Selçuklu hudutlarını genişletmek ve yahut Bizans’tan gelecek tehditleri bertaraf etmek vazifesini üstlenmişti.³⁶²

Hazırlıklarını tamamlayan Yavlak Arslan, Selçuklu ordu sistemine uygun bir biçimde kuşatma araç gereçleri ile birlikte yola koyulmuştur. Ordusunun sayısı hususunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Anadolu’daki birçok şeyi kontrol altında tuttukları gibi asker sayısını da kontrol eden Moğollar sebebi ile bu sayısının yüksek olması ihtimali son derece düşüktür. Bu sayının tahminen üç-dört bin civarı olduğu düşünülebilir.³⁶³

17 Eylül 1284’te Gideros’a ulaşan Yavlak Arslan ve ordusu, kaledeki Bizans kuvvetleri, Trabzon Komnen Devleti³⁶⁴ ve Bizans Ülkesi’nden gelmiş olan

³⁶⁰ Anonim Selçukname, s. 66.

³⁶¹ Karpuz, **a.g.e**, s. 1062.

³⁶² Cevdet Yakupoğlu, Namiq Musalı, “Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnâmesi (683/1284): Çeviri ve Değerlendirme”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 37, S. 63, 2018, s. 77-133.

³⁶³ Yakupoğlu, Musalı, *a.g.m* s. 105.

³⁶⁴ IV. Haçlı Seferi (1204) sonucunda, İstanbul’un Latinler tarafından istila edilmesinden önce, Bizans İmparatoru I. Andronikos Komnenos’un (1183-1185) oğlu Manuel’den olan torunları Aleksios ve David kardeşler, Gürcü Kraliçesi Tamara’nın da yardımları ile başkentten kaçmışlar ve Doğu Karadeniz bölgesine hâkim olarak Trabzon Rum İmparatorluğu’nu kurmuşlardır (1204 Nisan). Bu imparatorluk varlığını, Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmed’in Trabzon’u fethetmesine kadar (1461) 257 yıl boyunca devam ettirmeyi başarmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Murat Keçiş, “Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 28/46, 2009, s. 143-162; Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, (Çeviri:

kuvvetlerle karşılaşmıştır. Derhal harekete geçen Türk kuvvetlerinin saldırıları, Bizans ve Trabzon birliklerinin geri çekilerek kaleye kapanmalarına neden olmuştur. Düşman kuvvetlerine önemli kayıplar verilmeyi başaran Türkler derhal kaleyi kuşatma altına almıştır. Kaledekiler de buna karşılık surlar üzerinden mancınık taşları ve çark oku yağdırmaya başlamıştır. Mancınıklarını kurarak önemli ve isabetli atışlar yapan Türk kuvvetleri çok sayıda can kaybına yol açarken, Gideros Kalesi'nin önemli bir tahribata uğramasını sağlamıştır. 24 Eylül 1284'te, kalenin doğu tarafında bulunan ve diğerine kıyasla daha alçak bir zemin üzerine kurulan hisar üzerine kesin bir saldırı düzenlenmesi fetih ile neticelenmiştir. Mancınık darbeleri ile hisarın surları yıkılmış, atılan neftler hisarın ateş altında kalmasını sağlamıştır. Oldukça güç durumda kalan hisar halkının bir kısmı kaçarken, bir kısmı mücadele etmiş; ancak sonuç değişmemiştir. Diğer hisar ise 3 Ekim 1284'te fethedilmiştir.³⁶⁵ Böylelikle Gideros'un fethi tamamlanmıştır.

Gideros Kalesi, Kastamonu'nun Cide ilçesinin 10 km batısında yer almaktadır. Doğu ve batıdan uzayan iki burnun arasında kalan deniz liman halindedir. Bu burunlar üzerine karşılıklı kaleler inşa olunmuştur. Doğu kalesi 200 metre boyunda, ortalama olarak 30 metre eninde kayalık bir burundan ibarettir. Kuzey tarafı kesilmiş gibi denize inmektedir. Doğusu bir boyun noktasıyla karaya bitişmektedir. Güneydoğu tarafı zayıf olmasından dolayı buralar suni sur ve burçlarla takviye olunmuştur. Batıya doğru kayanın üzerinde bir kademe olup zayıf olan güneyi bir duvarla tahkim olunmuştur. Yine burada bir su mahzeni bulunmaktadır.³⁶⁶

Batı Kalesi, doğu kısmı gibi denize doğru uzamış bir burundan ibarettir. Güneydoğuya bakan yüzü dik bir meyille denize inmektedir. Doğu-kuzeyinde 2 metre yüksekliğinde bir duvar bulunmaktadır. Bu kısmın duvarlarla takviye olduğu bugün kalan temellerinden anlaşılmaktadır. Kuzey tarafı da dik olarak

Fikret İşıltan), TTK, Ankara 2017, s. 393- 526; Melek Öksüz, “Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 2005, s. 11-25; Kenan İnan, “Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/14, s. 71-84.

³⁶⁵ Yakupoğlu, Musalı, *a.g.m.*, s. 119.

³⁶⁶ Gökoğlu, *a.g.e.*, s. 164-165.

denize inmektedir. Batı yönünde bir boyun noktası olup, burası kazılan hendek ve yapılan duvarla takviye olunmuştur. Üzerinde bir su mahzeni de vardır.³⁶⁷

Karadeniz sahilinde eski iskân yerlerinden birisi olan buradaki kaleler Romalılar zamanında yapılmış, Bizans ve Osmanlılar tarafından da kullanılmıştır.³⁶⁸ Gideros Kalesi'nden geriye günümüzde, Gideros Koyu'nun her iki ağzında sur kalıntıları kalmıştır. Kalıntılardan yola çıkarak doğu tarafının daha geniş bir alanı kapsadığını, batıdaki hisarın ise daha sarp bir zemin üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür.³⁶⁹

3.28. Hafik Kalesi

Sivas'ın Hafik ilçesinde bulunan Hafik Kalesi'nin ne zaman ve kimler tarafından inşa edilmiş olduğu bilinmemektedir. Hafik Kalesi adına İbn Bibi'nin eserinde rastlamaktayız. İbn Bibi, Sahib Şemseddin İsfahanî'nin, cezalandırmak istediği emiri dad'ı Hafik Kalesi'ne hapsetmiş olduğundan bahsetmiştir.³⁷⁰ Hafik Kalesi'nde II. Kılıç Arslan'ın, Sivas'ı ele geçirmesi ile hâkimiyet kurulduğu bilinmektedir. 1175 yılı itibari ile uzun bir müddet Selçuklu egemenliği altında kalan kalede 1243 Köseadağ mağlubiyetinin ardından Sivas'ta gerçekleşen Moğol işgali kendini göstermiş olmalıdır.³⁷¹

Hafik Kalesi'nin Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti boyunca ne şekilde ve ne amaçla kullanıldığı hususlarında yeterli bilgiler mevcut değildir. İbn Bibi de eserinde yalnızca yukarıda aktardığımız olay vesilesi ile adını zikretmektedir. Bunun yanı sıra Kadı Burhaneddin Devleti'nin tarihçisi Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, bizzat Kadı Burhaneddin'e sunduğu eserinde kalenin adını *Havik* şeklinde zikrederken sık sık burada meydana gelen olaylardan bahsetmiştir.³⁷² Hafik Kalesi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ardından sırası ile Ertana Beyliği, Kadı Burhaneddin Devleti, Osmanlı

³⁶⁷ Gökoğlu, **a.g.e.**, s. 165.

³⁶⁸ Gökoğlu, **a.g.e.**, s. 165.

³⁶⁹ Yakupoğlu, Musalı, *a.g.m.*, s. 100-101.

³⁷⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 528-529.

³⁷¹ Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, "Hafik", <http://www.sivaskulturturizm.gov.tr/TR-76101/hafik.html> adresinden alınmıştır, 19.02.2019.

³⁷² Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdî, **Bezmi u Rezm (Eğlence ve Savaş)**, (Çev: Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2014, s. 131-187-195-232-234-283.

Devleti, Timur Devleti ve yeniden Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir. Kale günümüzde yıkık durumdadır.

3.29. Hancin Kalesi

Bir ortaçağ yapısı olan Hancin Kalesi, Adana'nın Saimbeyli ilçesinde bulunmakta, *Haçin* ve *Saimbeyli* adları ile de anılmaktadır. Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine I. İzzeddin Keykâvus döneminde giren Hancin Kalesi, bu esnada Ermenilerin elinde bulunmakta idi. Çukurova Ermenilerinin Antakya'yı işgalleri, Türkiye Selçuklu Devleti-Haçlı anlaşmasının bozulmasına neden olmuş, anlaşmazlık yerini gerginliğe ve düşmanlığa bırakmıştır. Ermenilerin her fırsatta Selçuklu topraklarına saldırması, bu seferi kaçınılmaz kılmıştır. Ülkenin güneyinde cereyan eden bu gerginlik ve karmaşa ortamına son vermek isteyen I. İzzeddin Keykâvus, Ekim 1216'da Ermeni toprakları üzerine harekete geçmiştir.³⁷³

İbn Bibi, Sultan İzzeddin ve ordusunun bu kaleyi fetihleri hususunda önemli bilgiler vermiştir. O, Hancin Kalesi'ni tasvir ederken, Leon'un en sağlam kalelerinden biri olduğundan bahseder. Sultan İzzeddin, bu önemli kalenin halk ve Ermeniler için son derece güven veren bir sığınak olduğunu bilerek önce bu kaleyi almak istemiştir. Düşüncesine göre Hancin Kalesi gibi sağlam bir kalenin fethi diğer kalelerin fethini kolaylaştıracaktır.³⁷⁴

Selçuklu kuvvetleri, Sultan İzzeddin'in emri doğrultusunda derhal mancınıklarını yerleştirerek üç gün boyunca hiç durmadan çalıştırdı. Karşılarındaki manzaradan son derece ürken halk ne yapacaklarını bilmez bir halde, Sultan İzzeddin'den üç gün mühlet talep ettiler. Bu süre içerisinde tekfurlarına danışarak, kendilerine yardım edip edemeyeceklerini öğrenmek istediler. Aksi durumda kaleyi teslim etmek niyetinde olduklarını beyan ettiler. Bunun üzerine Sultan, isteklerini kabul ederek mancınıkların da durdurulmasını emir buyurdu.³⁷⁵

³⁷³ Sevim, Merçil, **a.g.e.** s. 564-565; Yakupoğlu, **a.g.e.** s. 364; Sevim, Yücel, **a.g.e.** s. 150; Coşkun, **a.g.e.** s. 278; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 333.

³⁷⁴ İbn Bibi, **a.g.e.** s. 191.

³⁷⁵ İbn Bibi, **a.g.e.** s. 191.

Kale halkı bir haberci ile Tekfur'a içerisinde bulundukları durumu haberdar etti. Ancak Tekfur, *"Benim durumum sizden daha kötü. Size yardım edecek güçte değilim. Durumunuzu kurtarmak için kendi bildiğinizi yapmakta serbestsiniz"* dedi. Aldıkları bu haber karşısında Sultan İzzeddin'e haber gönderen kale halkı, *"Cihan padişahı canımızı bağışlar, çoluk çocuğumuza, mallarımıza askerlerimizden bir zarar gelmeyeceğine dair söz verirse, kaleyi ona teslim ederiz"* dediler. Onların bu isteğini geri çevirmeyen Sultan, derhal kaleyi teslim alarak gerekli atamalarını gerçekleştirdi.³⁷⁶ Böylece Hancin Kalesi, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiş oldu. Kale günümüzde büyük bir bölümü yıkık durumda olmasına karşın yapılan restorasyon çalışmaları ile onarım görmüştür.

3.30. Harput Kalesi

Harput Kalesi, Elazığ'ın Harput ilçesinde yer almaktadır. Anadolu'nun köklü yerleşim yerlerinden biri olan Harput'un tarihi Urartular'a kadar dayanmaktadır. Bizans dönemine kadar yalnızca iç kaleden ibaret olan Harput şehri, Türk hâkimiyetinin başlaması ile özellikle Artuklular döneminde iç kalenin kuzey ve batısı yönünde genişlemiş, kale dışında da yeni yerleşim birimleri oluşturulmuştur. Eskiçağlardan beri önemli bir müdafaa merkezi olan Harput Kalesi, stratejik öneminden dolayı defalarca onarım ve bakım görmüştür. En eski onarım kitabesi ise Artuklular dönemine aittir. Söz konusu kitabeden, Nizâmeddin İbrahim döneminde oldukça geniş bir tamiratın yapıldığı anlaşılmaktadır. İnşa edilirken doğal faktörler göz önünde bulundurulmuş Harput Kalesi, saldırılara karşı kuzey, güney ve doğudan uçurumlarla çevrilidir ve son derece korunaklıdır.³⁷⁷

Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetine I. Alâaddin Keykubad döneminde giren Harput Kalesi'nin fethi hususunda Anonim Selçukname'de herhangi bir tarih verilmemiştir. Buna ilaveten Harput Kalesi ile birlikte 16 kalenin daha Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girdiği belirtilir.³⁷⁸ I. Alâaddin Keykubad'ın, Eyyûbiler ile olan münasebetlerin giderek gerginleşmesi ve tehlikeli bir hal alması

³⁷⁶ İbn Bibi, a.g.e, s. 192.

³⁷⁷ Enver Çakar, "17. Yüzyılda Harput Kalesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 26, S. 2, Elazığ 2016, s. 337-350.

³⁷⁸ Anonim Selçukname, s. 42.

üzerine başlattığı seferler neticesinde Harput Kalesi de ele geçirilmiştir.³⁷⁹ Sultan Alâaddin Keykubad, Emir Kemâleddin ve diğer devlet erkânına Harran, Urfa, Rakka ve oralara bağlı yerlerin fethi için harekete geçmelerini buyurmuştur.³⁸⁰ İbn Bibi, bu seferler neticesinde Harput'un ele geçirildiğini kaydetmekle birlikte, ayrıntılara yer vermemiştir.³⁸¹

Harput Kalesi, daha sonra sırası ile Dulkadiroğulları, Akkoyunlular, Safeviler ve 1516'da da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.³⁸² Kalenin bugün büyük bir kısmı ayaktaadır.

3.31. Harran Kalesi

Kale, Şanlıurfa'nın Harran ilçesi sınırları içinde bulunmaktadır. Harran'ın tarihi arkeolojik verilerden anlaşıldığı üzere M.Ö. 6000'lere kadar geriye gitmektedir. Harran Kalesi, yerleşimin etrafını çevreleyen surlar ve iç kaleden meydana gelmektedir. İç kale son şeklini Ortaçağ'da almıştır.³⁸³

Harran, köklü geçmişi ve konumu itibarı ile pek çok hâkimiyetin tesis edildiği bir yer olmuştur. Asurlular, Medler, Keldânîler, Persler, İskender, Selefkoslar ve daha birçok devletin hâkimiyeti altına girmiştir. Ancak konumuz ve dönemimiz ele alındığında kalenin fethi Türkiye Selçuklu Devleti sultanı I. Kılıç Arslan'ın döneminde gerçekleşmiştir.³⁸⁴

Bu çerçevede Harran'ın ilk olarak Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmesi, I. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da hâkimiyetini tamamen tesis etmek maksadı ile doğu ve güneydoğu seferine çıkması neticesinde gerçekleşti. Bu sırada Harran, Musul Selçuklu valisi Çökürmüş'ün idaresinde bulunuyordu.³⁸⁵ İbnü'l-Esir, bu olayların yaşandığı tarih olarak 1105/11062'yı verir ve sultanın asıl hedefinin Haçlıların elinde bulunan Urfa'yı almak olduğunu kaydeder. Bu esnada Çökürmüş'ün adamlarının,

³⁷⁹ Coşkun, **a.g.e.**, s. 294-295.

³⁸⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 433.

³⁸¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 452.

³⁸² Çakar, *a.g.m.*, s. 338-339.

³⁸³ Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesi Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 289-290.

³⁸⁴ Ramazan Şeşen, "Harran", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 16, İstanbul 1997, s. 237-240.

³⁸⁵ Sevim, Merçil, **a.g.e.**, s. 535.

sultana Harran'ı teslim etmek maksadı ile haber göndermesi üzerine, Kılıç Arslan yönünü Harran'a çevirmiş ve almıştır.³⁸⁶ Urfalı Mateos da aynı bilgileri vermekle birlikte 555 (1107) tarihine işaret etmektedir.³⁸⁷ Böylece Türkiye Selçuklu Devleti eline geçmiş olan Harran, kısa bir süre sonra, önce Musul Atabeyliği'nin, ardından ise Eyyûbilerin hâkimiyeti altına girmiştir.³⁸⁸

Harran'ın ilk olarak Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girişi, herhangi bir mücadele ve kuşatmaya gerek kalmaksızın gerçekleşmiştir. Ancak I. Alâaddin Keykubad döneminde yeniden Selçuklu hâkimiyetine girecek olan Harran şehri ve kalesi bu esnada kuşatmaya maruz kalacaktır. Bu bilgilere ve kuşatma süresince yaşananlara İbn Bibi'nin vermiş olduğu kıymetli bilgiler sayesinde vâkıf olmaktadır.

I. Alâaddin Keykubad'ın, Eyyûbiler ile olan münasebetlerin giderek gerginleşmesi ve tehlikeli bir hâl alması üzerine başlattığı seferler neticesinde Harran bir kez daha ele geçirilmiş oldu.³⁸⁹ Sultan Alâaddin Keykubad, Emir Kemâleddin ve diğer devlet erkânına Harran, Urfa, Rakka ve oralara bağlı yerlerin fethi için harekete geçmelerini emir buyurdu.³⁹⁰

Harran Kalesi önlerine gelen Selçuklu kuvvetleri, mancınıklarını yerleştirerek, gece-gündüz çalışarak işe koyuldular. İbn Bibi, Harran Kalesi'ni şu şekilde tasvir ediyor: “... oranın kale duvarlarının yüksekliği Koç burcunun yüksekliğiyle yarışıyor, sağlamlığı Kaf dağının sağlamlığını unutturuyor, hendeğindeki suların dalgaları göğün ruhunu ürpertiyor, burçlarının ihtişamı, İskender seddini geride bırakıyor...”³⁹¹. Tüm bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Harran Kalesi'nin tüm sağlamlığı ve ihtişamına rağmen, Selçuklu kuvvetlerinin dur durak bilmeyen saldırıları, mancınıklar sayesinde atılan taşların darbeleri ve ok yağmuru sayesinde kale sakinlerinin huzuru kaçmıştır. Bu sıkıntılı duruma rağmen kale halkı iki ay boyunca kuşatmaya direnmiştir.³⁹²

³⁸⁶ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. 8, s. 514.

³⁸⁷ Urfalı Mateos, s. 231.

³⁸⁸ Şeşen, “Harran”, s. 237-240.

³⁸⁹ Coşkun, **a.g.e.**, s. 294-295.

³⁹⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 433.

³⁹¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 433.

³⁹² İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 433-434.

Harran Kalesi ve halkının bu dirençlerine karşılık, şehirde bulunan Gürcü ve Frenk askerlerinin uygunsuz hâl ve davranışları onları teslimiyete mecbur etmiştir. Bu sebeple onlar, sözüne ve ifade yeteneğine güvendikleri birini, içlerinde bulundukları durumu anlatmak ve anlaşılmaya varmak maksadı ile Emir Kemaleddin'in huzuruna gönderdiler.³⁹³

Emir Kemâleddin, kale halkının bu isteğini, kaleden kadınlarından ve çocuklarından başka hiçbir şey çıkarmamak şartı ile kabul etti. Neticede ele geçirilen Harran Kalesi, içerisinde bulunan sayısız mücevher ve hazineler ile Selçuklu hâkimiyetine girmiş oldu. İbn Bibi, bu fethin bin fethi bedel olduğunu kaydetmektedir.³⁹⁴

Türkiye Selçuklu kuvvetlerinin, Harran'da işleri yoluna koymasının ve ayrılmasının ardından, Malatya ulaklarından bir haber gelmiştir. Ulaklar, *"Melik Kâmil, saltanatın muzaffer bayraklarının dönüşünden sonra Harran'a geri geldi. Kuşatma yoluyla kaleyi yeniden eline geçirdi. Muhafızı ve görevlileri, naibleri ve askerleri çuvallara doldurup develere yükleyerek Mısır tarafına gönderdi ve onları müebbet hapse koydu."*³⁹⁵ dediler.

Ulakların söylediklerinin ardından Sultan Alâaddin;

*"Harran'ı almak o kadar zor değil. Oranın havasına alışmış olan muzaffer askerlerimiz uygun bir zamanda harekete geçip fazla zahmet çekmeden, büyük zorluklarla karşılaşmadan orayı yeniden ele geçirebilirler. Benim düşüncem, kalabalık bir grup ve mükemmel bir toplulukla muzaffer askerimizi Amid'i kuşatmaya göndermek ve orayı topraklarımıza katmaktır."*³⁹⁶ dedi.

Böylece elden çıkmış olan Harran Kalesi, bundan sonra Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine bir daha geçmemiştir. Eyyûbiler, Moğollar, Memlûkler, Akkoyunlular ve Karakoyunlular tarafından ele geçirilen ve sık sık el değiştiren³⁹⁷ Harran ve Harran Kalesi'nin bugün surlarının neredeyse tamamı ortadan kalkmıştır. Surlar üzerindeki kapılardan yalnızca Halep Kapısı ayakta durmaktadır. İç kale ise, surların güneydoğusunda bulunmaktadır.

³⁹³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 434.

³⁹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 434.

³⁹⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 435.

³⁹⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 435.

³⁹⁷ Şeşen, *"Harran"*, s. 237-240.

İsparta Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. İsparta Kalesi.

3.32. İsparta Kalesi

İsparta Kalesi³⁹⁸, karşımıza İbn Bibi'nin eserinde çıkmaktadır. İbn Bibi, *İsparta Kalesi*, olarak zikrettiği kaleyi, Akdeniz sahil kalelerinin en güzidesi ve en büyüğü şeklinde tasvir etmektedir. Aktardıklarına göre İsparta Kalesi, Sultan III. Kılıç Arslan'ın saltanat günlerinde fethedilmiştir.³⁹⁹ Ancak eserinde, söz konusu kalenin fethinin ne şekilde ve ne zaman gerçekleştiği sorularına cevap verebilecek ayrıntılara girmemiştir. III. Kılıç Arslan'ın, saltanatının 1204-1205 tarihlerine karşılık gelmesi⁴⁰⁰ kalenin fethinin de bu tarihlerde gerçekleştiğini göstermektedir. Zira bu hükümdarın saltanatı oldukça kısa sürmüştür.

Günümüzde Isparta'da böyle bir kalenin mevcut olmadığı bilinmektedir. Ancak İbn Bibi'nin övgü ile bahsetmesi ve adını *İsparta* olarak zikretmesi, Akdeniz bölgesinde bulunan başka bir kaleden bahsetmiş olabileceği ihtimalini de doğurmaktadır.

3.33. İznik Kalesi

İznik, tarihi oldukça köklü, çok eski bir yerleşim merkezidir. İznik Kalesi'nin temelleri M.Ö. 310'da Filip'in oğlu Antigones tarafından şehrin etrafının basit surlarla çevrilmesi ile atılmıştır. Yaklaşık 20 yıl kadar sonra İznik Kalesi, sağlam surları ile düşmana geçit vermeyecek bir yapı haline gelmiştir. Çevrelemiş olduğu saha bakımından da Anadolu'daki nadir kaleler arasında yer alan bu yapı, oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Kale burçlarının birbirlerine olan yakınlığı ile de dikkat çekmektedir. 238 kule ve burcu bulunmaktadır. Aynı zamanda dört ayrı kapısı mevcuttur ve bugün şehrin güneyinde bulunan kapısına *Yenişehir Kapısı*, kuzeyindeki kapısına *İstanbul Kapısı*, doğudaki kapısına *Lefke Kapısı*, batıdaki kapısına ise *Deniz/Göl Kapısı* denilmektedir. Bu muazzam kalenin içme suyunu

³⁹⁸ Müsel Öztürk'ün, tercümesini yapmış olduğu 2014 yılı basımlı İbn Bibi'nin eserinde kaleyi bu şekilde okumuştur. Kalenin Isparta Kalesi olduğu bilinmekle birlikte günümüzde Isparta'da böyle bir kale mevcut değildir.

³⁹⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 166.

⁴⁰⁰ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 288.

temin etmek amacı ile Lefke Kapısı'nın dışında güneyde su bendleri bulunmaktadır.⁴⁰¹

İznik şehri ve kalesinin, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine kadar geçen süre içerisindeki hâkimleri ve tarihi hususlarında kısaca bilgi vermek gerekirse, şehir M.Ö. 316'da kurulmuştur. M.Ö. II. yüzyılda Romalıların eline geçen İznik, M.S. 259'da Gotların saldırısına uğrayarak büyük tahribata uğramıştır. Şehir, Romalıların hâkim olduğu dönem içerisinde kalenin onarımı ve surlarının tahkim edilerek son şeklini almış olmasının dışında, Hristiyanlık âlemi için son derece mühim olan I. Konsil (M.S. 325) ve VII. Konsil (M.S. 787) toplantılarına ev sahipliği yapmış olması ile de karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰² Bir diğer önemli detay da Müslüman Arapların, 726 yılından itibaren Bizans yönetiminde bulunan Anadolu üzerine yapmış oldukları akınlar esnasında İznik'i kuşatmış, ancak ele geçirememiş olmalarıdır.⁴⁰³ Bundan sonra Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın bölgede kendi devletinin temellerini atmasına kadar geçen süre zarfı içerisinde İznik şehri ve kalesi Bizanslılar'ın elinde kalmıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucu hükümdarı Kutalmışoğlu Süleymanşah, Anadolu'ya gelmesinin akabinde, Bizans Devleti'nin içerisinde bulunduğu taht kavgalarından faydalanarak fetihlerini batı yönünde genişletme imkânı bulmuştur.⁴⁰⁴ Bizans'ın içerisinde bulunduğu buhrandan faydalanarak son derece akıllı bir siyaset takip eden Süleymanşah, ülkesini ciddi anlamda ileri bir kademeye taşımayı başarmıştır.

Süleymanşah, Anadolu'da fetih harekâtını sürdürdüğü esnada Bizans tahtını ele geçirmek isteyen Anatolikon teması kumandanı Nikephoros Botanelates'e de destek vermiştir. Botanelates onun desteği ile İstanbul'a giderek III. Nikephoros adıyla tahta çıkarken, Süleymanşah da onun İstanbul'a harekâtının ardından İznik ve civarını ele

⁴⁰¹ Sevgen, **a.g.e**, s. 156-165.

⁴⁰² Mehmet Ali Hacıgökmen, **Türkiye Selçuklu Başkentleri, İznik ve Konya**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2019, s. 25-26.

⁴⁰³ Ostrogorsky, **a.g.e**, s. 146.

⁴⁰⁴ Güray Kırpık, Hasan Akyol, "*Kutalmışoğlu Süleymanşah*", (Ed: Refik Turan), **Selçuklu Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 284; Kırpık, Sevim, Yücel, **a.g.e**, s. 99; Sevim, Merçil, **a.g.e**, s. 522-523; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 84.

geçirerek burası başşehir olmak üzere Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.⁴⁰⁵ Osman Turan, fethin tarihini 1075 olarak işaret ederken, Mehmet Altay Köymen ve M. Halil Yınanç, fethin 1077 yılında gerçekleşmiş olduğunu söylemektedir. Zeki Velidi Togan, 1080 yılına dikkat çekerken, J. Laurent 1081, Mehmet Altay Köymen 1092 yılına da işaret eder.⁴⁰⁶

İznik'in, Süleymanşah tarafından fethi konusu ana kaynaklarda şöyle kaydedilmiştir: Azîmî, 467 (1074-1075) yılı olaylarından bahsederken, Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın, İznik'i fethettiğini kaydetmiştir.⁴⁰⁷ İbnü'l-Cevzî ise Süleymanşah'ın Antakya'ya son derece benzeyen bir kıyı kenti olan İznik'i Aralık 1084'te fethetmiş olduğunu söylemektedir.⁴⁰⁸ Anna Komnena ise bu fetih hususunda net bir tarih vermezken, 1081 yılında Türklerle yapılan Drakon Suyu Antlaşması öncesinde Süleymanşah'ın İznik'i üs edinmiş olduğu bilgisini vermektedir.⁴⁰⁹ Süryani Mihail, İznik'in Süleymanşah tarafından fethedilmiş olduğunu kaydetmekle birlikte herhangi bir tarih vermemiştir.⁴¹⁰

Her ne şekilde ve tarihte olursa olsun böylesine önemli bir kentin ele geçirilmesi ve başşehir yapılmasının bir takım nedenleri vardı. Bunların başında İznik'in son derece müstahkem bir yapıya sahip olması gelmekte idi. Şehir aynı adla anılan gölün doğu kıyısında kurulmuştu. İznik şehrinin doğu, kuzey, güney tarafı surlarla çevriliydi. Batı kısmını çevreleyen göl, tabii bir koruma teşkil ederken, kuşatma sırasında dışarıyla irtibat, özellikle yiyecek ve içecek ihtiyacı hep göl tarafından kayıklarla sağlanmaktaydı. Surların uzunluğu ise 6 km'yi bulmaktaydı. Şehrin içi oldukça büyük bir orduyu barındırabilecek büyüklükte idi. Tüm bunlarla birlikte siyasi anlamda da Bizans'ın içerisinde bulunduğu karışıklıklar göz önüne alındığında İznik'in başşehir olmasının bir nedeninin de bu olduğu açıkça ortadadır.⁴¹¹

⁴⁰⁵ Ali Sevim, “Süleymanşah I”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38, İstanbul 2010, s. 103-105.

⁴⁰⁶ Hacıgökmen, a.g.e, s. 38-40.

⁴⁰⁷ Azîmî, a.g.e, s. 24.

⁴⁰⁸ İbnül Cevzi, a.g.e, s. 261.

⁴⁰⁹ Anna Komnena, *Alexiad*, (Çev: Bilge Umar), İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, s. 124.

⁴¹⁰ *Suryanî Patrik Mihailin Vakainamesi (1042-1195)*, (Çev: Hront D. Andreasyon), Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Ansiklopedisi, 1994, s. 29.

⁴¹¹ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, 2011, s. 231-260; Hacıgökmen, a.g.e, s. 32-34.

İznik'te işler Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Antakya üzerine sefere çıkması ve yerine naip olarak Ebu'l-Kasım'ı bırakması ile yeniden karışmış bulunmakta idi. Ebu'l-Kasım bu görevi icra ederken, aynı zamanda Süleymanşah'ın Halep'te vefatının ardından da büyük mücadeleler vermek durumunda kalmıştır. Zira İmparator Alexios, bunu fırsata çevirerek başlarında Tatikios'un bulunduğu kuvvetlerini İznik üzerine gönderdi. Ona son derece dikkatli davranmasını öğütledi. Tatikios, İznik surları önlerine geldi ve hiçbir Türk'ün görünmediği bu surlar önünde ordusu savaş düzenini aldı. Türkler yaklaşık 200 asker ile kapıları açarak bu kuvvetler üzerine saldırdılar. Gün batımına kadar aynı savaş düzeni içerisinde kalan Tatikios, bir netice elde edemeyince İznik'in 1 km kuzeyine çekildi. Bu esnada Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın komutanlarından Porsuk'un 50 000 kadar askerle birlikte İznik üzerine geldiğini haber alması sebebi ile tamamen geri çekilmek durumunda kaldı.⁴¹²

Beklendiği üzere Porsuk, oldukça fazla sayıda kuvvetle İznik önlerine geldi ve şehri yaklaşık üç ay boyunca kuşattı. Uzun bir müddet kuşatma altında kalan Ebu'l-Kasım artık direnemeyecek bir noktaya geldiğinde İmparatora bir haber gönderdi ve *“Porsuk'a teslim olmaktansa, adlarının ona (İmparatora) köle oldular şeklinde anılmasını”* yeğlediklerini söyledi. Yaşananlar neticesinde bu isteğe kayıtsız kalmayan İmparator, asıl amacı Türklere yardım etmek olmasa dahi, kişisel bir başarı sağlamak gayesi ile Ebu'l-Kasım'a bir ordu gönderdi. Bu ordu, Ermiş Georgios Kulesi denilen yere vararak, Türklerin açmış oldukları kapıdan doğu kulesi üzerindeki mazgallara çıktılar. Onların gürültü çıkarması ve şamata etmeleri, Porsuk ve kuvvetlerince İmparatorun İznik'e gelmiş olduğu ve şehri savunmaya koyulduğu şeklinde yorumlandı. Bu nedenle kuşatmayı kaldırmak yolunu seçtiler.⁴¹³ Böylece İznik'teki savunucular bu tehlikeyi de bertaraf etmiş oldular.

İznik, henüz bu tehlikeyi yeni bertaraf etmişti ki bu kez Emir Bozan'ın başında bulunduğu Büyük Selçuklu Devleti kuvvetleri harekete geçti (1092). Aynı zamanda Melikşah, İmparatora içerisinde akrabalık bağlarının kurulması yönünde önerilerin olduğu bir mektup da göndermişti. Alınan bu önlemler ve Emir Bozan'ın kenti defalarca kez kuşatmasına rağmen herhangi bir başarı sağlanmış değildi. Zira Ebu'l-Kasım ve kuvvetleri kenti son derece ustaca savunmakta idiler. Bunun yanında

⁴¹² Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 197-198.

⁴¹³ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 202.

İmparatordan da gerekli desteği görüyorlardı. Bu nedenle sonuca bir türlü ulaşamayan Bozan, kuvvetlerini geri çekerek Ulubat yakınlarında ordugâhını kurdu.⁴¹⁴

Ebu'l-Kasım bu durumu fırsata dönüştürmek isteyerek beraberinde yüklü altınlar ile birlikte Melikşah'ın huzuruna çıkarak savaşı sonlandırmak istedi. Onun bu girişimlerde bulunmak amacı ile yola çıkmasının ardından, kardeşi Ebu'l-Gazi, İznik'e gelmiş bulunmaktaydı. Yaşanan bu gelişmeleri fırsata dönüştürmek isteyen tek kişi Ebu'l-Kasım değildi; zira İmparator Ebu'l-Gazi'ye mektup üzerine mektup göndererek İznik'in teslimi konusunda anlaşma yapmayı talep ediyordu. Bu karışıklıklar içerisinde Sultan Melikşah vefat etmiş, esir bulunan Süleymanşah'ın oğulları bir şekilde yolunu bulup İznik'e gelmişlerdi. Onların İznik'e ulaşmış olmaları gerek halk, gerekse yöneticiler tarafından sevinçle karşılandı. Baba mirası olarak gördükleri İznik'i, Kılıç Arslan'a teslim ettiler. Bu sayede İznik, yeniden başşehir durumuna getirildi ve Kılıç Arslan'ın atamalar yapması ile de her türlü tedbir alınarak, işler yoluna koyuldu.⁴¹⁵

Türkiye Selçuklu Devleti'nin, ilk başkenti olan İznik, Haçlı kuvvetlerinin Anadolu'ya gelmeleri ile elden çıkmış ve tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiştir. Ancak bu kuşatma ve neticesinde alınan mağlubiyet, hiç şüphesiz kolay olmamış, bunda ise şehrin müstahkem yapısı birincil rol oynamıştır. Şöyle ki, Haçlı kuvvetleri son derece kalabalık bir sayıda Anadolu'ya geçmiş, başlarında Bohemond'un bulunduğu ve bütün kontlarının kararı ile yönlerini İznik'e çevirmişlerdir. Bunu yaparken arkada kalan Saint-Gilles ve kuvvetleri beklenmemiş olsa da ilerleyen süreçte kuşatmaya onlar da katılmışlardır. İznik önlerine gelen Haçlı kuvvetleri burada şehrin müstahkem yapısına uygun olarak bir kuşatma stratejisi belirlemişlerdir. Bu bağlamda şehri üç taraftan kuşatma kararının çıkması ile iş bölümü yapılmıştır. Bu sayede her üç grupta da rekabet duygusu uyanacak, böylece kuşatma zafer ile sonlanacaktı.⁴¹⁶

⁴¹⁴ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 202-203.

⁴¹⁵ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 203-206.

⁴¹⁶ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 325.

Kale içerisinde bulunan Türkler, Malatya yöresinde Dânişmendlilerle savaşmakta olan Sultan Kılıç Arslan'a imdat çağrıları yapıyor olsalar da, gelmesinin son derece uzun sürmesi, bu esnada zorlu kuşatma şartlarının giderek ağırlaşması gibi nedenlerden dolayı İmparator ile bir anlaşma yapma yolunu tutmuşlardır. Aynı günlerde Saint-Gilles de İznik önlerine geldi ve tahta kuleleriyle İznik surları üzerine saldırıya geçti. Diğer taraftan “*Kılıç Arslan geliyor*” diye söylentiler çıkmış bulunmasından cesaret alan Türkler yeniden savunmaya geçerek, anlaşmayı askıya aldılar.⁴¹⁷

Bu sırada, İznik'e varan Sultan ve Selçuklu kuvvetleri, tüm güçleri ile Haçlılarla savaşa tutuştular. Gün boyu devam eden çatışmada üstünlük her iki tarafa da geçmemekle beraber, çok sayıda insan hayatını kaybetti. Anna Komnena bu hususta Kılıç Arslan'ın, Haçlılar karşısında bir şey yapamayacağını anladığını ve kale içerisinde bulunanlara, “*Bundan böyle, en uygun saydığınız neyse onu yapın*” bildiriminde bulunduğunu yazıyor.⁴¹⁸

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Saint-Gilles, emrinde bulunan kuvvetlerle, *kaplumbağa* adını verdiği tahtadan yapılmış kulesinin yapımının bitmesinin ardından yeni bir strateji ile kendisine düşen sur bölümüne (Diz çöken) saldırıya geçti. Saint-Gilles, iki ayrı gruba ayırdığı askerlerini de bu aracın içerisine yerleştirdi. Buna göre birinci grup, surlar üzerinde düşmanla savaşacak, ikinci grup ise bundan yararlanarak, yanlarına aldıkları araçları ile burcun altını kazacaklardı. İkinci gruptaki askerler aynı zamanda oydukları burcun altına kütükler de yerleştirmişlerdi ki, bu kütüklerin ateşe verilmesi ile burç git gide çökmeye başladı. Bundan cesaret alan Haçlılar, var güçleri ile kuşatmayı sürdürdüler.⁴¹⁹

Bütün bu zor şartlara rağmen, Türkler yiyecek ve içecek yönünden herhangi bir sıkıntı içerisine girmemişlerdi. Zira şehrin batı tarafı, bu ihtiyaçlarını karşılamaları hususunda müsait bulunuyordu. Haçlıların donanmalarının olmaması sayesinde bu mümkün oluyordu. Ancak onlar, bu hususta Bizanslıların devreye girmesini

⁴¹⁷ Anna Komnena, **a.g.e**, s. 325-326.

⁴¹⁸ Anna Komnena, **a.g.e**, s. 326.

⁴¹⁹ Anna Komnena, **a.g.e**, s. 327.

kararlaştırmışlardı. Nitekim İmparator, bunu sağlamış, Türklerin yiyecek ve içecek temin ettikleri İznik Gölü'ne donanmasını göndermişti.⁴²⁰

İznik Kalesi, her taraftan kuşatılmış bulunmaktaydı. Zira Haçlılar, durmaksızın surlara gedikler açıyor, mancınıklarını çalıştırıyor, taşlar fırlatıyorlardı. Ancak Bizans İmparatoru, her ne kadar Haçlılarla birlikte hareket etmiş olsa da, onların güvenilmez olduklarını ve kendisine herhangi bir yardımda bulunmayacaklarını gayet iyi bilmekteydi. Bu nedenle o, güvendiği komutanlarından Boutoumites'i, İznik Kalesi'ne gönderdi. Boutoumites, İmparatorun verdiği can güvenliğinden ve iyi niyetinden Türklere bahsederek, zor durumda bulunan Türklerle anlaşma sağlayarak, şehrin yönetimini ele aldı. Küçük birlikler halinde boşaltılan şehir (19 Haziran 1097), yedi hafta üç gün süren kuşatmanın ardından Türkler'den geri alınmış oldu.⁴²¹ Bu hususta Azîmî, olayın geçtiği yıl olan 490 (1096-1097)⁴²² tarihini verirken, İbnü'l-Adîm, 19 Haziran 1097'de İznik'in yapılan gizli anlaşma gereğince Bizanslılara teslim edildiğinden bahsetmektedir.⁴²³ 16 yıl süren Türk hâkimiyetinden sonra, yeniden Bizans hâkimiyetine giren İznik şehri ve kalesi, Türkiye Selçuklularının ilk başkentleri olması dolayısıyla da son derece ehemmiyet arz etmektedir. Kale, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar bir daha Türkler tarafından ele geçirilememiştir.

İznik şehri ve kalesi bu tarihten sonra yeniden Türk hâkimiyetine gireceği tarihe kadar öneminden ve müstahkem yapısından bir şey kaybetmedi. Bu önemli kentin bir sonraki Türk fatihi Orhan Gazi oldu. Orhan Gazi'nin Bizans ile yapmış olduğu Palekanon Savaşı (1329)'nın ardından düşürülen İznik, Osmanlı hâkimiyetine geçmiş oldu (2 Mart 1331).⁴²⁴ Bu gün tarihi mirasımızın en çok korunduğu yerlerden biri olan İznik'in, surları bugün dahi İznik'i çevrelemekte ve kalesi, Bizans ve Osmanlı şehir kimliğini korumayı sürdürmektedir.

⁴²⁰ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 327-328.

⁴²¹ Anna Komnena, s.328-329.

⁴²² Azîmî, **a.g.e.**, s. 36.

⁴²³ İbnü'l-Adîm, **a.g.e.**, s. 85.

⁴²⁴ Uğur Kurtaran, "*Bir İmparatorluğun Doğuşu Osmanlı Kuruluş Dönemi*", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, S. 5, Ocak 2012, s. 244-265; Ahmet Güneş, "*İznik*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 23, İstanbul 2001, s. 545-547.

XIV. yüzyılın önemli seyyahlarından olan İbn Battuta, Anadolu’da bu şehri de gezerek o dönemki hali hususunda önemli bilgiler vermiştir:

“Şehre (İznik’e) girmek için evvela köprü gibi bir yolu takip etmek gerekiyor. Oradan da ancak bir süvari geçebilir. Bu yüzden şehir iyi korunmuştur. Göl onu her yandan çeviriyor. Şimdi bomboş olan şehirde saray hizmetkârlarından birkaçı ve sultanın hanımı Nilüfer Hatun oturuyor. Şehir ahalisine hükümrânlık eden erdemli, iyi yürekli bir kadın... Şehir üzerinde dört sur bulunuyor. Her iki sur arasında su dolu hendekler açılmış. İçeri girmek için tahta köprülerden geçilir. Diledikleri zaman kaldırırlar köprüleri. Şehir içinde bahçeler, tarlalar, evler var. Her insanın evi, tarlası ve bahçesi toplu halde, yan yana. Suyu da hemen yakınında olan kuyulardan geliyor...”⁴²⁵”

3.34. Kâhta Kalesi

Günümüzde Adıyaman’ın en büyük ve en kalabalık ilçesi olan Kâhta, tarihî süreç içerisinde pek çok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır ve köklü bir geçmişe sahiptir. Tarihini Hititlere kadar indirmemiz mümkündür. M.Ö. III. yüzyılda, Arsames isimli bir kralın bölgede hüküm sürdüğü bilinmektedir. Kâhta’nın Mezopotamya’ya olan yakınlığı sebebi ile daha pek çok farklı hâkimler bölgede hüküm sürmüştür. M.Ö. VII. yüzyılda Asur, M.Ö. VI. yüzyılda Pers, M.Ö. IV. yüzyılda Makedon ve Seleukos, M.Ö. I. yüzyılda ise Kommagene Krallığı kurulmuştur.⁴²⁶

Kâhta Kalesi’nin ne zaman inşa edilmiş olduğu bilinmemekle birlikte, Hititler tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir. Ortaçağda son derece mühim bir mevkide bulunan Kâhta Kalesi, sınır kalesi olma özelliği taşımıştır. İç kale, Kâhta çayından 200 m kadar yüksekte yer almaktadır. İç ve dış kale olmak üzere iki bölümden oluşan Kâhta Kalesi’nin içerisinde sarnıç, cami, çarşı, pazar yeri, zindan ve hapisane bulunmaktadır.⁴²⁷

Kâhta Kalesi, Büyük Selçuklu Devleti sultanı Alparslan’ın Malazgirt Zaferi’nden sonra 1085 yılı itibari ile Selçukluların eline geçmiş, zaman zaman Malatya Dânişmendlileri, Artuklular ve Selçuklular arasında el değiştirmiştir.⁴²⁸ Türkiye

⁴²⁵ İbn Battuta Seyahatnamesi, s. 297.

⁴²⁶ Ekrem Demir, "Kâhta'nın Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 24, S. 1, 2004, s. 227-247.

⁴²⁷ Boran, **a.g.e.**, s. 69-70.

⁴²⁸ Demir, **a.g.m.**, s. 227-247.

Selçuklu Devleti'nin söz konusu kaleye hâkim olması ise Sultan I. Alâaddin Keykubad dönemine tesadüf etmektedir.

Merkezi Amid olan Diyarbekir Artukluları'nın, öteden beri Selçuklulara tâbi iken, Melik Mesud, Sultan I. Alâaddin Keykubad adına okunan hutbeyi kesmiş, sultanı ve bilhassa müttefiki Melik Eşref'i komşu ve tehlikeli görerek daha uzakta bulunan kudretli ve müsait bulunduğu Eyyûbi hükümdarı Melik Kâmil'e tabi olmuştur. Onun bu tutum ve davranışları sebebi ile Sultan I. Alâaddin Keykubad, Doğu Anadolu'ya geniş çaplı bir sefer düzenlemiş, gereken tüm hazırlıklar yaparak harekete geçmiştir.⁴²⁹

Sultan I. Alâaddin Keykubad, tüm bu hazırlıklar ile birlikte Kâhta Kalesi'nin fethi görevini de Emir Mübarizeddin Çavlı'ya verdi. Çavlı çok geçmeden beraberindekilerle birlikte Kâhta Kalesi önlerine geldi. Bir mancınığı kale kapısına, iki mancınığı da kalenin sağına ve soluna kurdurdu. Bu gelişmeleri yakından takip eden Artuklu Meliki Mesud, telaşlanarak Melik Eşref'ten yardım talebinde bulunduğu bir mektubu elçisi vasıtası ile gönderdi. Onun bu isteğine kayıtsız kalmayan Melik Eşref, on bin kadar süvariye hizmetine yolladı.⁴³⁰

Çavlı, kuvvetlerinin bir bölümünü mancınıkları çalıştırmak ve kuşatmayı sürdürmek için Kâhta Kalesi önlerinde bıraktı. Kuvvetlerinin geri kalanı ile birlikte ise kalenin yanında bulunan boş alanda gelen kuvvetlerle çarpışmak amacıyla hazır bulundurdu. Şiddetli hücumların, kanlı çarpışmaların neticesinde talih Selçuklu kuvvetlerine güldü. Bu zaferin ardından Selçuklular tüm güçleri ile kaleye yöneldiler. Mancınıkların güçlü darbeleri ile surlar yıkılmaya başladı. Bu olanlar karşısında sıkıntıya ve korkuya kapılan kale halkı, barış istemek ve af dilemek durumunda kaldılar. Onların bu isteklerini memnuniyetle karşılayan Çavlı, kaleyi teslim etmelerini emir buyurdu. Ertesi gün Selçuklu sancağı kalenin zirvesine dikildi. Fethin akabinde gerekli düzenlemeler ve tadilatlar yapıldı. Böylece Kâhta Kalesi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetine girmiş oldu.⁴³¹ Anonim Selçukname'de

⁴²⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 368-369; Sevim, Merçil, *a.g.e.*, s. 570; Refik Turan, "*Sultan Alâaddin Keykubad Dönemi ve Ehemmiyeti*", (Editör: Refik Turan), *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 389; Uyumaz, *a.g.e.*, s. 38-39; Sevim Yücel, *a.g.e.*, s. 157-158.

⁴³⁰ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 296.

⁴³¹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 299-301.

Kâhta Kalesi'nin Sultan I. Alâaddin Keykubad'ın has kölesi Candâr Ay Apa'ya verilmiş olduğu kaydedilmiştir.⁴³²

Kâhta Kalesi, bundan sonra 1242'de patlak veren Babai İsyanı esnasında yağmalanmıştır. Adı Memlûk-Moğol mücadeleleri esnasında sıkça anılan kale, 1283-1284'te Halep valisi Kara Sungur tarafından ele geçirilerek tahkim edilmiştir. Osmanlı hâkimiyetine geçene kadar, Dulkadiroğulları Beyliği'nin hâkimiyeti altında kalan Kâhta, ardından Timur tarafından zaptedilmiştir. Timur'un bölgeden çekilmesi ile Memlûkler'in hâkim olduğu kale, 1526'da Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim tarafından ele geçirilmiştir.⁴³³ Kale günümüze sağlam olarak ulaşmıştır.

Kalonoros (Galanoros) Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Alâiye Kalesi.

3.35. Kancin Kalesi

Yerinin tespit edilemediği Kancin Kalesi, I. İzzeddin Keykâvus'un, Ermeniler üzerine sefere çıkmasının ardından fethedilen kalelerden biri olması dolayısıyla karşımıza çıkmaktadır. İbn Bibi'nin, Kancin Kalesi'nden evvel Hancin Kalesi'nin fethinin gerçekleşmesinden ve Selçuklu kuvvetlerinin yönlerini Kancin Kalesi'ne çevirmiş olduğundan⁴³⁴ bahsediyor olması bizlere yeri hakkında bir fikir vermektedir. Adana'nın Saimbeyli ilçesinde bulunan Hancin Kalesi'ne yakın bir mevkide olduğu düşünüldüğünde, Kancin Kalesi'nin de bu civarlarda bulunduğunu söylememiz mümkündür.

1216'da Ermeniler üzerine sefere çıkan I. İzzeddin Keykâvus, Hancin Kalesi'nin fethinin ardından yönünü Kancin Kalesi'ne çevirmiştir. Teslim olmak yerine savunmaya girişen kale halkının bu tutumu neticesinde mancınıklar kurulmuş, hisarın yıkılması işine girişilmiştir. Aynı anda on kişinin tırmanabileceği geniş merdivenler sayesinde kaleye tırmanan Selçuklu askerleri, hücumla geçmişlerdir. Aşağıda kalan kuvvetler durmaksızın ok yağdırarak, kaleye tırmanan kuvvetlerin

⁴³² Anonim Selçukname, s. 42.

⁴³³ Demir, *a.g.m.*, s. 230-231.

⁴³⁴ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 192.

işlerini kolaylaştırmışlardır. Merdivenler sayesinde kaleye tırmanan askerler derhal hücumu geçmiş ve oldukça fazla kan dökülmüştür. Netice itibari ile kalenin kapısının açılması ile Kancin Kalesi'nin fethi gerçekleşmiştir. Sultan İzzeddin, vakit kaybetmeksizin kaleye komutan tayin etmiş ve Tekfur Leon ile savaşmak üzere yola koyulmuştur.⁴³⁵ Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine böylece girmiş olan kale hususunda başka herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Karaman Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Larende Kalesi.

3.36. Karacahisar Kalesi

Karacahisar Kalesi, Eskişehir'in güneybatısında Porsuk Çayı'nın yanındaki platonun üzerinde kurulmuş bir Bizans kalesidir. Ancak hangi tarihte yapıldığı ve Bizans döneminde hangi ad ile anıldığı bilinmemektedir. Karacahisar Kalesi tekfuru XIII. yüzyılda Selçukluların uca yerleştirdiği Türkmenlerin batıya geçmesine engel olmakta idi. Selçuklu Devleti söz konusu yöreyi uc beylerbeyinin emri altında bulunan uc beylerine teslim etmişti. Anadolu'da Moğol baskısının yaşandığı yıllarda, kalenin coğrafi ve stratejik önemi artarken, Karacahisar tekfuru da ön plana çıkmıştı.⁴³⁶

Karacahisar Kalesi, 1288 yılında Selçuklu sultanı II. Mesud adına, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi tarafından fethedilmiştir.⁴³⁷ Yöredeki tekfurların Osman Gazi'yi bir tehlike olarak görmeleri ve ona karşı birleşmeleri neticesinde gerçekleşen fetihle alakalı kaynaklarda geniş bilgiler verilmektedir. Aktarılanlara göre kale, en zayıf tarafından yani doğu yönünden kuşatılmıştır. Türklerin bu güçlü kaleyi fethetmesi kolay olmamıştır. Askerlerin bir kısmı sur ve burçlara tırmanmış, Köse Mihal'in de yardımları ile fetih başarıyla noktalanmıştır.⁴³⁸ Kalenin fethedilmesinin ardından Selçuklu sultanı II. Mesud, Osman Gazi'ye alem, tuğ ve

⁴³⁵ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 192.

⁴³⁶ Halime Doğru, "Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundaki Önemi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, 2001, s. 105-127.

⁴³⁷ Halil İnalçık, "Osman I", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 443-453.

⁴³⁸ Doğru, *a.g.m.*, s. 113.

tabl göndererek uc beyliğini onaylamıştır.⁴³⁹ Kale üzerinde Selçuklu hâkimiyeti Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir. Karacahisar Kalesi, günümüze büyük bir çoğunluğu yıkık vaziyette ulaşmıştır.

3.37. Kastamonu Kalesi

Eski bir Türk beldesi olan Kastamonu, Anadolu'nun Batı Karadeniz mıntıkasında bulunmaktadır. Kastamonu Kalesi'nin inşası hususunda bir takım araştırmacılar kalenin, Bizans çağında ve onlar tarafından yapılmış olduğunu söylemektedir.⁴⁴⁰ Kalenin inşası, şehrin daha evvelki tarihi bilinmediği için Bizans hükümdarlarından Komnenos'a atfedilmiştir ve bu sebeple bir ortaçağ eseri olarak kabul edilmektedir.⁴⁴¹

Kastamonu'nun kalesi kadar tarihi de son derece ihtişamlıdır. Köklü bir geçmişe sahip olan Kastamonu'nun, ilk olarak adının nereden geldiği ve tarihî süreç içerisinde nasıl kullanıldığı konularına açıklık getirelim. Şehrin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte bölgenin eski sakinlerinden Kaşka kavminin buraya şehir anlamına gelen *Tumanna* adını verdiği, bundan dolayı da Kaşkalar'ın şehri demek olan *Gastumanna* şeklinde anıldığı, daha sonra bunun Kastamonu'ya dönüştüğü ileri sürülmektedir. Bunun yanında Bizans hanedanı Komnenlar tarafından yaptırılan veya tamir edilen kaleye *Kastra-Komneni* denildiği, bu isimlendirmeye istinaden buranın *Kastamonu* adını aldığı iddia edilmiştir. Ancak şehrin adının klasik ilkçağlarda ve ortaçağın ilk yarısına ait eserlerde geçmemesi bu görüşlerin bir faraziyeden öteye gitmediğini göstermektedir.⁴⁴²

Kastamonu şehrinin adı, İslam coğrafyacılarının eserlerinde *Kastamûniyâ*, *Kastamûniye*, *Kastamûnî* şeklinde geçmektedir. Bizans kaynaklarında bu şehrin adının *Kastamon* olarak geçtiği tespit edilmektedir.⁴⁴³ Yine ortaçağ batı kaynaklarında *Castamea*, *Casstimana*, *Castemol* şeklinde anılmıştır. Osmanlı

⁴³⁹ Doğru, *a.g.m.*, s. 114.

⁴⁴⁰ Mahmut Akok, "Kastamonu Şehri Tarihi İç Kalesi", *Belleten*, C. IX, S. 35, Temmuz 1945, s. 401-404.

⁴⁴¹ Sevgen, *a.g.e.*, s. 204-205.

⁴⁴² İlhan Şahin, "Kastamonu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 585-588.

⁴⁴³ Ioannes Kinnamos'un *Historiası*, s. 11-13.

kaynaklarında ise bu adın genellikle *Kastamoni* şeklinde zikredildiğini görmekteyiz.⁴⁴⁴

Kastamonu ve havalisi eskiçağda Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar ve Persler gibi değişik güçlerin elinde bulunmuştur. M.S. 330’lu yıllara kadar Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır. Ancak daha sonra Bizans İmparatorluğu’nun egemenliğine geçmiştir. M. S. 626’da kısa bir süre için Sasani hükümdarı Hüsrev Perviz’in hâkimiyetine girmiştir. Ancak uzun sürmeyen bu hâkimiyet, Bizans hükümdarı Herakleios (610-641)’un yaptığı seferler neticesinde son bulmuştur.⁴⁴⁵

Kastamonu, Malazgirt Savaşı’nın ardından, Anadolu’nun batı uçlarına yayılan ve Türkiye Selçuklu Devleti kurucusu Süleymanşah’a bağlı olduğu bilinen Emir Karategin tarafından 1084 yılından kısa bir süre sonra ele geçirilmiştir. Ancak yeniden Bizans hâkimiyetine girdiği bilinen Kastamonu, daha sonra Dânişmendliler tarafından tekrar fethedilmiş ve bölgede uzunca bir müddet devam edecek Bizans-Dânişmendli mücadelesinin de ilk adımı atılmıştır.⁴⁴⁶

Bizans tarihçisi Ioannes, eserinde bu mücadelelerin ilk safhalarına -detaylı olmamakla birlikte- yer vermiştir. O, İmparator II. Ioannes’in 1130’da Paflagonya bölgesine bitişik olan Kastamonu’ya -Kastamon şeklinde kaydediyor- yapmış olduğu seferden bahsetmektedir. Seferin sebebini, Türklerin burada yaşayan Romalıları karşı olumsuz tutumları olarak aktararak, neticenin kendi lehlerine olduğunu kaydetmektedir. Böylece, Dânişmendli hâkimiyeti, yapılan bu seferle geçici olarak sona ermiştir.⁴⁴⁷ Yine Ioannes’in aktardıklarına göre, Dânişmendli beyi Emir Gazi Kastamonu’yu kuşatma altına alarak zaptetmiştir (1132/33). Müellifin aktarmış olduklarına göre, durumu haber alan Bizans İmparatoru eşinin vefatı ve hastalığı sebebi ile savaşa son vermiştir. Kastamonu’nun elden çıkmasından kısa bir müddet sonra Emir Gazi vefat etmiş, yerine oğlu Emir Muhammed geçmiştir. Emir Muhammed ile I. Mesud’un aralarının açık olmasını fırsata çeviren Ioannes, I. Mesud ile iş birliği yaparak Muhammed’e karşı bir ittifak kurmaya muvaffak oldu.

⁴⁴⁴ Şahin, *a.g.m.*, s. 585-588.

⁴⁴⁵ Cevdet Yakupoğlu, **Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi: Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu XIII.-XV. Yüzyıllar**, Gazi Kitabevi, Ankara 2009, s. 16.

⁴⁴⁶ Şahin, *a.g.m.*, s. 585-588.

⁴⁴⁷ Ioannes Kinnamos, s. 11-12.

Ancak –aktarılanlara göre- Türklerin ihanetine uğrayan İmparator, önce Çankırı'yı kuşattı, başarılı olamayarak yönünü Kastamonu'ya çevirdi. Şehri anlaşıma yolu ile ele geçirdi.⁴⁴⁸ Yine Bizans tarihçisi Niketas da eserinde aynı olaylardan bahseder.⁴⁴⁹

Bizanslılar ve Dânişmendliler arasında sık sık el değiştiren Kastamonu, netice itibari ile Dânişmendli Emir Gazi tarafından ele geçirilmiş, bu beyliğin hâkimiyeti ise Karadeniz kıyılarına kadar genişlemiştir. XII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise Kastamonu ve yöresinin Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarının ünlü bir uc beyi olan Emir Hüsameddin Çoban'ın kurmuş olduğu Çobanoğulları Beyliği'nin idaresi altına girmiş olduğunu görmekteyiz.⁴⁵⁰

Kastamonu Kalesi'nin nasıl bir kuşatma sonucunda ele geçirilmiş olduğu bilgisine detayları ile vâkıf olamamaktayız. Ancak bu hususta yarı efsanevi bilgiler veren bir kaynağın mevcudiyeti bilinmektedir. Bu eser, Osmanlı şehzadesi Cem Sultan'ın emri ile Ebû'l Hayr-ı Rûmî tarafından 1473-1480 yılları arasında kaleme alınan *Saltuk-nâme*'dir. Eserde aktarılanlara göre Sarı Saltuk da kendini bu mücadelelerin içerisinde göstermektedir. Bu esnada tekfur Moni'nin hâkim olduğu Kastamonu Kalesi, eserde *Cebeliye Kalesi* olarak aktarılmıştır. Eserde Kastamonu üzerine yürüme emrinin bizzat Sarı Saltuk tarafından emredildiği aktarılır. Tekfur Moni'nin Kastamonu'ya sığınarak yardım istemesi üzerine Gerece, Poli⁴⁵¹, Daday, Taşköprü ve Boyabad tekfuruları imdadına yetişmiş, ancak Atabey Gazi, Moni'yi bir mızrak darbesi ile öldürmüştür. Moni'nin başını keserek askerlerine gönderen Atabey Gazi ve kuvvetleri zafer elde ederken, sayısız ganimete sahip olmuşlardır.⁴⁵² Kastamonu Kalesi, XIII. yüzyıl boyunca Çobanoğulları ve dolayısıyla Selçukluların elinde kalmıştır. Surları Selçuklular tarafından güçlendirilmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin, Moğol tahakkümüne girmesi ve hızlı bir şekilde yıkılma sürecine girmesi ile birlikte, XIV. yüzyılda bölgenin Candaroğulları'nın hâkimiyeti altına girdiğini görmekteyiz. I. Murad döneminde Osmanlı Beyliği himayesine giren Kastamonu, dönem dönem el değiştirmiştir. Ancak Fatih Sultan

⁴⁴⁸ Ioannes Kinnamos, s. 12-13.

⁴⁴⁹ Niketas, s. 12-13.

⁴⁵⁰ Şahin, "Kastamonu", s. 585-588.

⁴⁵¹ Bolu.

⁴⁵² Yakupoğlu, "Kastamonu Adının...", s. 200-220.

Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra Anadolu'da kurmak istediği birlik için Candaroğulları Beyliği'ne son vermesi (1461) ile Kastamonu da, Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁴⁵³

Kastamonu Kalesi, şehir merkezinin batısında bulunmaktadır. Güneyinde Vakıf Deresi ve batıda Kerpiçlik bölgesi olmak üzere, dere seviyesinden yaklaşık olarak 112 m yüksekliğinde doğal bir kaya üzerine oturmaktadır. Bugün yalnızca iç kalesi ayakta olmakla birlikte, ortaçağda şehri kuşatan ve vadiye kadar inen surlar bulunduğu tahmin edilmekte ise de bugün bu surlardan eser kalmamıştır. Ana kaya üzerinde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda düzgün olmayan dikdörtgen planlı olan kale, kuzeyden güneye 115 m ve doğudan batıya 30-50 m genişlik gösterir. Kalenin toplam dokuz burcu bulunmaktadır. Günümüzde sadece iç kale görüntüsü veren bölümü ayaktaadır.⁴⁵⁴

Kastamonu Kalesi, bugün coğrafi konumunun da katkısı ile bütün ihtişamıyla ayakta durmaktadır. Ortaçağ Türk kale mimarisinin önemli bir eseri olan bu kale, söz konusu dönem ve günümüz arasında adeta köprü vazifesi görmektedir. Bu nedenle Kastamonu Kalesi'ne gereken değerin verilmesi ve yaşatılması yöre tarihi açısından en asli vazifeler arasında yer almaktadır.

3.38. Kayseri Kalesi

Yüzyıllar boyunca tarihî ehemmiyetini kaybetmeyen Kayseri, Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Tarihi Hitit devrinden de evvel başlayan Kayseri'nin eski adı ise *Mazaka* 'dır.⁴⁵⁵ Kayseri Kalesi'nin kuzey kısmını teşkil eden surlar ilk defa VI. asırda Doğu Roma imparatoru Justinianos tarafından yaptırılmıştır.⁴⁵⁶ Uzun bir müddet Bizans egemenliği altında kalan kale, Pers ve Müslüman akınları esnasında tahrip olmuştur.

⁴⁵³ Şahin, "Kastamonu", s. 585-588.

⁴⁵⁴ **Kastamonu Kültür Envanteri**, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2018, s. 1; Sevgen, **a.g.e.**, s. 205; Gökoğlu, **a.g.e.**, s. 171-172; Behçet, **a.g.e.**, s. 28.

⁴⁵⁵ Sevgen, **a.g.e.**, s. 208; Mehmet İnbaşı, "Kayseri Kalesi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, OTAM Dergisi**, S. 11, 2000, s. 825-848.

⁴⁵⁶ D. Kınık, M. Aydın, "Kayseri", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 975-977.

Kayseri'ye ilk Selçuklu akınları, Büyük Selçuklu Devleti sultanı Alp Arslan zamanında yapılmıştır. Anadolu'ya akınlar yapan Afşin Bey'in Kayseri'yi tahrip ve yağma ettiği bilinmektedir (1067).⁴⁵⁷ Kayseri'nin Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine ilk ne zaman girdiği hususunda çeşitli görüşler bulunmakla birlikte dönemin önemli ana kaynaklarında bu konu hakkında bir takım bilgilere yer verilmiştir. Sadreddin el-Hüseynî, eserinde Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Melikşah'ın Konya, Aksaray ve Kayseri'yi ele geçirmiş olduğundan ve söz konusu yerleri Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın idaresine bıraktığından bahsetmektedir.⁴⁵⁸ Ahmed b. Mahmud yine bu konuda aynı olaylardan bahsetmektedir.⁴⁵⁹ Tüm bu anlatılanlara karşılık Kayseri'de Dânişmendliler'in uzun yıllar hüküm sürdüğü bilinen bir gerçektir. Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetinin ise bölgede II. Kılıç Arslan'ın faaliyetleri neticesinde başlamış olduğunu biliyoruz.

Dânişmendli Beyliği'nin kurucusu olan Alp Arslan'ın emirlerinden Danişmend Gazi, Malazgirt Zaferi'nin ardından kendisine iktâ olarak verilen Sivas'ta beyliğinin temellerini atmış, daha sonra burayı bir merkez olarak kullanarak Amasya, Tokat, Niksar, Kayseri, Zamantı, Elbistan, Develi ve Çorum'u da topraklarına katarak, hâkimiyetini uzun yıllar devam ettirmiştir.⁴⁶⁰ Türkiye Selçuklu Devleti'nin en önemli rakiplerinden olan Dânişmendliler, zaman zaman Selçukluların dahi önüne geçmeyi başarmış güçlü ve köklü bir beylik olarak bilinmektedir.

Kayseri şehri ve kalesinin Selçuklular tarafından ele geçirildiği esnada Türkiye Selçuklu Devleti tahtında II. İzzeddin Kılıç Arslan bulunmakta idi. Bu esnada Kayseri ise Melik Zünnun'un idaresinde bulunuyordu. Anonim Selçukname'de Zünnun'un Kayseri'de yapmış olduğu zulümler sebebi ile Kılıç Arslan'ın harekete geçtiği kaydedilmiştir. Kılıç Arslan bölgeye asker sevkıyatı yaparak 560 (1164-1165)'da Kayseri'yi topraklarına katmış, bu vilayete yöneticiler tayin etmiştir.⁴⁶¹ Süryani Mihail, bu olayın 1169 yılında vuku bulduğunu söylemektedir.⁴⁶² Aksarayî, Kayseri'nin Kılıç Arslan tarafından alındığından bahsetmekle birlikte bu hususta

⁴⁵⁷ Köymen, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Alp Arslan..., s. 23.

⁴⁵⁸ Sadreddin el-Hüseynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, (Çev: Necati Lügal), TTK, Ankara 1999, s.49.

⁴⁵⁹ Ahmed b. Mahmud, *a.g.e.*, s. 299.

⁴⁶⁰ Abdülkerim Özeydin, "Dânişmendliler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 474-477.

⁴⁶¹ Anonim Selçukname, s. 37.

⁴⁶² Suryanî Mihail, s. 206.

herhangi bir tarihe işaret etmemiştir.⁴⁶³ Kayseri bu surette ele geçirilerek Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına katılmış, yıllar içerisinde de devletin önemli kentleri arasındaki yerini almıştır.

Kaynaklarda Kayseri Kalesi, Melik Alâaddin Keykubad ve İzzeddin Keykâvus'un saltanat davası ile mücadeleye tutuşmaları hususunda karşımıza çıkmaktadır. Zira bu esnada Kayseri'de bulunan İzzeddin Keykâvus, kardeşinin kuvvetleri ile üzerine geldiği haberini almış; ancak herhangi bir hazırlığa fırsat kalmadan şehir kuşatma altına alınmıştır (1211 yazı).⁴⁶⁴ İbn Bibi, bu kuşatma hususunda her iki taraftan oldukça fazla insanın yaşamını yitirmiş olduğundan ve kuşatmanın uzun sürdüğünden bahsetmektedir.⁴⁶⁵

Türkiye Selçuklu Devleti tahtına I. Alâaddin Keykubad'ın geçmesi ile bu hükümdarın Moğol tehlikesine karşı almış olduğu önlemlerden biri de önemli yerlerin kaleleri ve surlarının tamiri olmuştur. Nitekim Kayseri Kalesi, Bizanslı tarihçi Nikephoros'un da eserinde aktardıklarına göre, XI. yüzyılın ikinci yarısında duvarları deprem sebebi ile hasar görmüş, bayındır günlerinden geriye birkaç burç dışında bir şey kalmamıştır.⁴⁶⁶ Bu nedenle sultanın onartmış ve bakımını yaptırmış olduğu kalelerden biri de askerî üs olarak seçilmiş Kayseri Kalesi olmuştur. Yapmış olduğu bu faaliyetleri kitabelerle ölümsüzleştirmiş olan Sultan I. Alâaddin Keykubad'ın kitabesi, bu gün Kayseri Askerî Hastanesi'nde bulunmakta olup şöyle yazılıdır: *“Bu mübarek yapı, Keyhüsrev oğlu, din ve dünyanın şerefi, fetihler sahibi, dünya sultanlarının efendisi, sultanların büyüğü, müslümanların emirinin delili, yüce Sultan Keykubad devrinde 621/1224 yılında tamamlanmıştır.”* Bir diğer kitabe, bu gün Kayseri Merkez Postahanesi'ne bakan burcun üzerindedir ve *“Keyhüsrev oğlu, yüce Sultan, din ve dünyanın şerefi, fetihler sahibi, Müslümanların emirinin delili Keykubad”* ibaresi yazılıdır.⁴⁶⁷

I. Alâaddin Keykubad'ın Kayseri'ye ayrı bir önem vermesi, buranın Selçuklular'ın ikinci başkenti olarak bilinmesi, sultanların vakitlerinin çoğunu burada geçirmesi,

⁴⁶³ Aksarayî, **a.g.e.**, s. 23.

⁴⁶⁴ Uyumaz, **a.g.e.**, s. 14.

⁴⁶⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 143-149.

⁴⁶⁶ Nikephoros Bryennios, **Tarihin Özü**, (Çev: Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 72.

⁴⁶⁷ Kemal Göde, *“Alâaddin Keykubad ve Kayseri”*, **Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, I. Alâaddin Keykubad Özel Sayısı, 1988, s. 61-65.

Kayseri'nin yerinin ve öneminin anlaşılması için yeterli görünmektedir.⁴⁶⁸ Ancak Köseadağ'da alınan ağır mağlubiyet ile birlikte, Kayseri'de de Moğolların yaptıkları tahribatlar ve yıkımların yaşanması gecikmemiştir. Zira İbn Bibi, Moğolların Köseadağ'da elde ettikleri zaferin akabinde yönlerini Kayseri civarına çevirdiklerinden ve yol boyu yıkım ve tahribatlarına devam etmiş olduklarından bahseder.⁴⁶⁹

İbn Bibi, Kayseri önlerine gelen Baycu Noyan komutasındaki Moğol kuvvetlerinin, sağlamlığından kimsenin şüphe etmediği Dericiler Çarşısı tarafındaki burcun karşısına üç mancınık kurulduğunu kaydetmektedir. Bu mancınıkların 15 gün boyunca taş darbeleri ile kale burçlarında ciddi yarıklara yol açmasına karşın, halk cesaretinden hiçbirşey kaybetmemiştir. Her iki taraf da ağır kayıplar vermiştir. Bu sırada örneklerine sık rastlanılan bir olay vuku bulmuştur. Önce şehrin iğdişbaşı Hacuk oğlu Hüsam, ardından şehrin subaşı Topal Fahreddin Ayaz, Moğollarla anlaşarak, olanı biteni Baycu'ya aktarmıştır. İbn Bibi'ye göre bu olay vuku bulmamış olsa Moğollar geri dönmeyi planlamaktaydı.⁴⁷⁰

Yaşanan bu gelişmeler neticesinde askerlerine silah başı yapmalarını buyuran Baycu, şehri ok yağmuruna tuttu. Mancınıklar sayesinde derin hasar verdikleri burca merdiven dayayan Moğol kuvvetleri kaleye çıktı. Kapısını açtıkları kaleye bütün kuvvetleri ile giren Moğollar, bundan sonra küçük büyük, yaşlı genç tanımaksızın önlerine çıkan herkesi kılıçtan geçirdiler. Bu katliamlara ek olarak şehrin önemli yer ve binalarını yakarak ateşe verdiler.⁴⁷¹

Bundan sonra Anadolu'da etkisini gitgide göstermeye başlayan Moğol baskısına direnemeyen Türkiye Selçuklu Devleti sultanları tahttaki varlıklarını yalnızca sembolik olarak sürdürmüşlerdir. İçlerine düştükleri bu durumdan kurtulmak isteyen devlet adamlarının Memlûk sultanı Baybars'tan yardım istemeleri üzerine 1277'de Anadolu'ya gelerek Moğolları Elbistan'da büyük bir hezimete uğratan Baybars,

⁴⁶⁸ Göde, *a.g.m.*, s. 61-65.

⁴⁶⁹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 502.

⁴⁷⁰ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 502-503.

⁴⁷¹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 503-504.

Kayseri’de tahta oturmuş; ancak Selçuklu devlet adamlarının verdikleri sözleri tutmamaları üzerine geri dönmüştür.⁴⁷²

1277 yılı sonrası Moğolların tahribine uğrayan kale Selçukluların yıkılmasına müteakip doğrudan İlhanlı idaresi altında kalmıştır. 1335 sonrası ise İlhanlıların son Anadolu valisi Emir Ertana’nın yönetimine geçmiştir. Kadı Burhaneddin yönetiminden sonra şehir ve kale Osmanlıların eline geçmiştir. Ancak Timur’un Kayseri’yi işgal etmesi üzerine çekilmek zorunda kalmıştır.⁴⁷³

Sonuç olarak Malazgirt Zaferi’nin ardından Türklerin kontrolüne giren Kayseri Kalesi, gerek Dânişmendliler zamanında⁴⁷⁴, gerekse Selçuklular zamanında onarım görmüştür. Birbirini takip eden istilalar sonunda büyük tahriplere maruz kalan surlardan pek az şey kalmıştır. İç ve dış olmak üzere iki kısımdan oluşan Kayseri Kalesi’nin dış kalesi, geniş bir sahayı kaplamakla beraber bugün harap haldedir. Dış kalenin muhtelif burçları ile Sivas Kapısı, Meydan Kapısı, Boyacı Kapısı isimleriyle anılan kapıları vardır. Kalenin doğu tarafında İzzeddin Keykâvus tarafından tamir ettirilen Yoğunburç, yapının bel kemiğini teşkil etmektedir. İç kale ise dört köşelidir. Nispeten daha iyi muhafaza edilmiş haldedir. İç kalede 195 adet burç bulunmaktadır. Biri doğuya, diğeri güneye ve kuzeye olmak üzere üç kapısı bulunmaktadır. Bu kapının iki tarafında Selçuklulara ait birer aslan heykeli göze çarpmaktadır. Kalenin kuzey kapısından Atmeydanı’na çıkılmaktadır.⁴⁷⁵

Fatih Sultan Mehmed, 1466’da Kayseri’yi ele geçirmesinin ardından iç kaleyi tamir ettirmiştir. XVIII. yüzyılda eklemeler yapılan iç kale, XIX. yüzyılda büyük hasar görmüştür. İç kale 1988’den itibaren çarşı haline getirilmiştir.⁴⁷⁶

⁴⁷² İbni Tagrıberdi, **a.g.e.**, s. 53; İbrahim Güneş, “*Memlûk Sultanı I. Baybars’ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 20, S. 2, Elazığ 2010, s. 343-360; İsmail Yiğit, **Memlûkler 648-923/1250-1517**, Kayihan Yayınları, İstanbul 2015, s. 53.

⁴⁷³ Mehmet İpşirli, “*Kayseri*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 25, Ankara 2002, s. 96-101.

⁴⁷⁴ Süryani Mihail, s. 105.

⁴⁷⁵ Sevgen, **a.g.e.**, s. 210-211.

⁴⁷⁶ Boran, **a.g.e.**, s. 126.

3.39. Kemah Kalesi

Kemah Kalesi, Erzincan iline bağlı olup, Kemah ilçesinin yerleşim merkezinde bulunmaktadır.⁴⁷⁷ Kalenin, Arsak kralları zamanında M.Ö. 205'te inşa edilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Beş köşeli olan kalenin burçları, bedenleri büyük taşlarla inşa edilmiştir.⁴⁷⁸ Bölgeye sırası ile Hayaşalar, Urartular, İskit ve Kimmerler, Medler, Persler ve Romalılar hâkim olmuşlardır. Kemah, 379-678 yılları arasında Romalıların ve Bizanslıların egemenliği altında kalmış, İslamiyet'in ortaya çıkmasının akabinde bölge Arap akınlarına maruz kalmıştır. Malazgirt Zaferi'nin akabinde Türklerin eline geçen Kemah, Emir Mengücek Gazi'ye iktâ olarak verilmiştir.⁴⁷⁹

Mengücek Beyliği'nin 1228 yılına kadar bölgede söz sahibi olmasından sonra, I. Alâaddin Keykubad'ın başlattığı sefer akabinde ele geçirilen Kemah Kalesi'nde Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti başlamıştır. İbnü'l-Esir bu hususta ve kale hakkında önemli bilgiler nakletmiştir. Onun anlattıklarına göre I. Alâaddin Keykubad, Erzurum üzerine yürümek niyetinde olduğunu ve Davudşah'ın askerleri ile birlikte kendisine katılmasını istemiştir. Davudşah onun istekleri doğrultusunda kuvvetleri ile ona katılmış; ancak I. Alâaddin Keykubad, onu tutuklatarak Erzincan'ı da kendi ülkesine katmıştır. Bununla beraber I. Alâaddin Keykubad, Erzincan'a bağlı son derece müstahkem olan ve Davudşah tarafından da ehemmiyet gösterilen Kemah Kalesi üzerine yürümek ve orayı da ele geçirmek niyetinde idi. Sultan, kalenin son derece sarp ve muhasara yolu ile alınmasının hiç de kolay olmadığı bu kaleyi başka bir yoldan almak istedi. Elinde esir bulunan Davudşah'a kalenin kendisine teslim edilmesini, aksi takdirde öldürüleceğini söyledi. Bunun üzerine kaledeki adamına haber gönderen Davudşah, I. Alâaddin Keykubad'ın isteğini yerine getirmiştir. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetinin başlamış olduğu Kemah Kalesi, İbnü'l-Esir'in kaydetmiş olduğuna göre 1228'de ele geçirilmişti.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Adem Başibüyük, "Doğal Süreçlerin Ortaya Çıkardığı Tarihin Önemli Bir Stratejik Noktası: Kemah (Erzincan) Kalesi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 9, S. 11, 2004, s. 353-368.

⁴⁷⁸ Sevgen, *a.g.e.*, s. 215.

⁴⁷⁹ Başibüyük, *a.g.m.*, s. 353-368.

⁴⁸⁰ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, C. 10, s. 331.

1228’de Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine giren Kemah Kalesi, çok geçmeden Moğollar tarafından ele geçirilmiştir. XIV. yüzyılın ilk yarısında, İlhanlıların zayıf düşmelerinden Osmanlı hâkimiyetinin XVI. yüzyıl başlarında kati surette başlamasına kadar sık sık el değiştirmiştir. Ertana Beyliği, Kadı Burhaneddin, Akkoyunlular ve Karakoyunlular arasında mücadeleye neden olan Kemah Kalesi, kati olarak Yavuz Sultan Selim tarafından 19 Mayıs 1515’te Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁴⁸¹ Son derece müstahkem ve sarp olan Kemah Kalesi hakkında Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde de bilgilere ulaşmaktayız. Eserde kalenin bir benzeri olmadığından ve üç sağlam kapısının bulunduğundan bahsedilmektedir.⁴⁸² Burç ve bedenleri sağlam blok taşlardan yapılmış olan Kemah Kalesi içerisinde, üç cami ve sekiz mescit kalıntısı bulunmaktadır. Kale, günümüzde yıkık durumdadır.⁴⁸³

3.40. Kezipert Kalesi

Malatya yöresinin önemli kalelerinden biri olan Kezipert Kalesi hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Kaynaklarda adı, Selçuklu şehzadelerinin Kezipert Kalesi’nde hapsedilmeleri dolayısı ile geçmektedir. Kalenin Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine geçişini II. Kılıç Arslan’ın Malatya’da tam egemenlik sağlaması (25 Ekim 1178)⁴⁸⁴ ile gerçekleşmiş olabileceğini tahmin etmekteyiz.

Kezipert Kalesi, I. Alâaddin Keykubad’ın, tahta oturmadan evvel burada hapsedilmiş olduğu bilgisi ile de karşımıza çıkmaktadır. İbn Bibi, I. Alâaddin Keykubad’ın, Malatya’da hapis bulunduğu ikinci kale olarak Kezipert Kalesi’ni (Güzerprit) işaret etmektedir.⁴⁸⁵ Müellif bu bilgi haricinde herhangi bir yerde, herhangi bir olay vesilesi ile bu kaleden bahsetmemiştir. Bugün, Kezipert Kalesi’nin bulunduğu yer, Akçadağ’da Hisardere köyüne karşılık gelmektedir⁴⁸⁶ ve ayakta değildir.

⁴⁸¹ Sevgen, **a.g.e.**, s. 213-214.

⁴⁸² Başbüyük, **a.g.m.**, s. 353-368.

⁴⁸³ D. Kınık, “*Erzincan*”, (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 547-549.

⁴⁸⁴ Göknur Göğebakan, “*Malatya*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 27, Ankara 2003, s. 468-473,

⁴⁸⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 228-229.

⁴⁸⁶ Tülay Metin, “*Türkiye Selçukluları Devrinde Malatya*”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 138-139.

3.41. Kibotos Kalesi

İznik civarında olduğu rivayet edilen Kibotos Kalesi'nin varlığı I. Haçlı Seferi öncesinde, bu seferin öncüsü kitlelerinin buraya sığınmaları ile tespit edilmiştir. Rivayete göre Pierre L'Hermit⁴⁸⁷ ve Walter'in, Kibotos Kalesi'ni işgal etmeleri üzerine Türkler, kaleye doğru harekete geçmişlerdir. Walter ve adamlarını öldüren Türkler ardından, Pierre'nin İstanbul'a gitmesini de fırsata çevirmişlerdir. Kaleye olan taarruzlarına hız kesmeden devam eden Türkler, rivayete göre buraya sığınmış olan Haçlı kuvvetlerini yakmak maksadıyla surların etrafına odun yığmışlardır. Rüzgârın ters yönden esmesi sebebiyle istediklerini yapamalarında Haçlıları bozguna uğratmayı başarmışlardır. Bu hadise 21 Ekim 1096'da gerçekleşmiştir.⁴⁸⁸ Kalenin bundan sonraki durumu bilinmemekle birlikte, Türkiye Selçuklu Devleti'nin İznik'ten çekilişi ile buradaki hâkimiyetinin de son bulduğunu söylemek mümkündür.

3.42. Konya Kalesi

Türkiye Selçuklu Devleti'nin merkezi, başkenti, derin izler ve yapılar bıraktığı, nice hükümdarların saltanatına şahitlik eden, pek çok defa taht mücadeleleri sebebi ile kuşatılan, düşman işgaline uğrayan, daha nice özellikleri içerisinde barındıran Konya şehri ve kalesi gerek çalışmamız gereğince, gerekse Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olması hasebiyle özel bir mevkiye sahiptir.

Kimler tarafından, ne şekilde kurulduğu bilinmeyen Konya şehrinin ilk yerleşim alanının küçük bir tepe olan Alâaddin Tepesi olduğu tahmin edilmektedir. Konya adının Frig dilindeki *Kawania*'dan gelmiş olduğu ve bunun *Konion* şekline dönüştüğü, daha sonra Roma Çağı ve Bizans döneminde *İkonion/İkonium* olarak söylenmiş olduğu belirtilmektedir. İslam coğrafyacılarının eserlerinde *Kūniye* olarak anılan şehrin adı, Türkler tarafından da aynı şekilde benimsenerek *Konya* olarak söylenmiştir.⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ Fransız keşiş.

⁴⁸⁸ Peter Tudebodus, **Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi Kudüs'e Yolculuk**, (Tercüme ve Notlar: Süleyman Genç), Kronik Kitap, İstanbul 2019, s. 64.

⁴⁸⁹ Tuncer Baykara, "*Konya*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara 2002, s. 182-187.

Bir dönem Frig Devleti'nin egemenlik kurmuş olduğu Konya'ya, devletin M.Ö. 590'lı yıllarda tarih sahnesinden çekilmesi ile Kimmerler hâkim olmuştur. Konya daha sonra sırası ile M.Ö. VII. yüzyılda Lidyalılar'ın, M.Ö. VI. yüzyılda Perslerin, M.Ö. 334 yılında da Makedonya Krallığı'nın hâkimiyeti altına girmiştir. Roma Çağı'ndaki gelişmelerle yıldızı giderek parlayan Konya, çağının en önemli şehirleri arasında anılmıştır. Roma İmparatorluğu döneminde gerçekleştirilen imar faaliyetleri ile gelişen şehir, Bizans döneminde, merkezi yönetim anlayışı, kilisenin tutuculuğu ve Arap akınları yüzünden olumsuz etkilenmiştir.⁴⁹⁰

Arap kaynaklarında *Quniya* olarak geçen şehir, Emeviler zamanında, 704 yılında bir süre Müslümanların eline geçmiştir. Ancak hâkimiyetlerinin oldukça kısa sürdüğü bu şehir, Bizanslılar tarafından geri alınmıştır. Konya 723'te Mervan b. Muhammed komutasındaki bir birlik tarafından alınmıştır. Konya yaklaşık 250 yıllık bir süre boyunca Arap-Bizans mücadelesinin yaşandığı ve taraflar arasında sıklıkla el değiştiren bir şehir olmuştur. XI. yüzyılın ikinci yarısına geldiğimizde ise şehrin tarihi ve kaderi tümüyle değişecektir. Zira Anadolu'ya Türk akınları başlamıştır.⁴⁹¹

Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine Kutalmışoğlu Süleymanşah döneminde geçtiği bilinen Konya'nın, Selçuklular ile teması bu vesile ile oldukça eskiye dayanmaktadır. Öyle ki Süleymanşah, henüz devletin temellerini atmaktadır. Türkiye Selçuklu Devleti kurucusu Kutalmışoğlu Süleymanşah, Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın vefatının akabinde meydana gelen kargaşa ortamından istifade ederek, kardeşleri ile birlikte Anadolu'ya gelmiştir. Bundan sonra ise Süleymanşah'ı Anadolu içlerinde görmekteyiz.⁴⁹² Anadolu harekâtına hız kesmeden devam eden Süleymanşah, Türkiye Selçuklu Devleti'nin en önemli kenti olan Konya'yı, dolayısı ile de Konya Kalesi'ni ele geçirmiştir.

Konya Kalesi'nin fethinin tarihi net olarak bilinmemekte; ancak ana kaynaklarda ele geçirildiğinden söz edilmektedir. Anonim Selçukname'de, Süleymanşah'ın Konya'yı Martavkusta'dan aldığı⁴⁹³ kaydedilmiş; fakat başka detaydan bahsedilmemiştir.

⁴⁹⁰ Hacıgökmen, **a.g.e.**, s. 65-66, 558; Zeki Atçeken, **Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması**, TTK, Ankara 1998, s. 8-10; Baykara, *a.g.m.*, s. 182-187.

⁴⁹¹ Hacıgökmen, **a.g.e.**, s. 66-67; Atçeken, **a.g.e.**, s. 8-10; Baykara, *a.g.m.*, s. 182-187.

⁴⁹² Uyumaz, **a.g.e.**, s. 4.

⁴⁹³ Anonim Selçukname, s. 35.

Sadreddin el-Hüseyinî, eserinde Konya, Aksaray ve Kayseri'nin fethinin Büyük Selçuklu sultanı Melikşah tarafından gerçekleştirildiğini ve idaresine Süleymanşah'ın getirildiğini kaydetmiştir.⁴⁹⁴ Ancak o da bu fetihler ve tarihleri hususlarında herhangi bir bilgi vermez. Ahmed bin Mahmud da Sadreddin el-Hüseyinî'yi destekler biçimde, eserinde bu husustan bahseder.⁴⁹⁵

el-Ömerî, eserinde 477 yılı (1084-1085) olaylarını aktarırken, Kutalmışoğlu Süleymanşah'tan Konya, Aksaray ve diğer Rum şehirlerinden Suriye'ye kadar olan toprakların sahibi olarak söz eder.⁴⁹⁶ Yine İbnü'l-Esir aynı yıllardan söz ederken Süleymanşah'ı Konya, Aksaray ve çevresinin hükümdarı olarak gösterir.⁴⁹⁷ Netice itibari ile kaynaklarda Konya'nın, ne şekilde ele geçirildiği hususlarında yeterli bilgiler bulmak mümkün olmamıştır.

Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın ölümü ve akabinde gerçekleşen Fetret Dönemi (1086-1092) Selçukluların Anadolu'da zor bir döneme girmesine neden olmuştur. Tüm bunlara ek olarak I. Haçlı Seferi'nin gerçekleşmesi, Selçukluların Anadolu içlerine çekilmesiyle sonuçlanmıştır. İznik'in elden çıkması sebebi ile I. Kılıç Arslan, Malatya'yı merkez edinmiş, yeni başkent Malatya olmuştur. Ancak I. Kılıç Arslan'ın 1107'deki ölümü ile birlikte ikinci defa Fetret Dönemi yaşanmıştır (1107-1110). Bu dönemin noktalanışı, Konya'da ilk tahta çıkan ve Selçuklu sultanı unvanını alan Şahinşah ve sonrasında Mesud döneminde Konya, artık bütün kaynakların ittifakla kabul ettiği başkent olarak anılmıştır.⁴⁹⁸

Konya'nın, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olmasının birden fazla nedeni vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi şüphesiz coğrafi konumudur. Bulunduğu yer Anadolu'nun kuzey-güney, doğu-batı hattının tam merkezidir. Bununla birlikte geniş bir ovanın ortasında bulunan Konya'nın otlaklarının yeterli olması Türk boylarının buraya yerleşmelerindeki önemli etkenlerden biri olmuştur. Yine Konya, iklimi ve tabii şartları ile Türklerin yaşam şartlarına uygun, yaylak-kışlak hayatlarını sürdürebilecekleri bir yerdir. Yine Dânişmendli faktörü de Konya'nın devlet merkezi

⁴⁹⁴ Sadreddin el-Hüseyinî, **a.g.e.**, s. 49.

⁴⁹⁵ Ahmed b. Mahmud, **a.g.e.**, s. 172.

⁴⁹⁶ el-Ömerî, **a.g.e.**, s. 222.

⁴⁹⁷ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. 8, s. 312.

⁴⁹⁸ Hacıgökmen, **a.g.e.**, s. 67-68; Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", s. 231-260.

olmasında son derece etkili olmuştur. Bununla birlikte Türklerin öteden beri kullandıkları bozkır savaş taktiğini Konya’da rahatlıkla uygulayabilecek olmaları bu kentin başkent olmasında etkisi olan bir diğer nedendir.⁴⁹⁹

Konya’nın devlet merkezi olmasının ardından, kalesinin kuşatılma nedenlerinin başında taht kavgalarının gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Zira neredeyse her hükümdar değişmesi ile birlikte ortaya çıkan bu zaafiyet, kardeşler arası mücadelelerin yaşanmasını gerekli kılmıştır. Bu sebeple Konya, I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in saltanatı döneminde (1192-1196), kardeşi II. Süleymanşah tarafından kuşatılmıştır.

Sultan II. Kılıç Arslan, vefat etmeden evvel ülke yönetimini on bir oğlu arasında paylaştırmış, bu sebeple daha sağlığında başlayan taht kavgaları ölümünün ardından da devam etmiştir. Uzunca bir müddet devam eden bu mücadelelerin yalnızca Konya’nın II. Süleymanşah tarafından kuşatılması ve akabinde tahta oturması ile alakalı bölümünü inceleyeceğiz.

II. Süleymanşah, kendisi için uygun ortamın hazırlanmasının ardından, şahsına itaat eden kardeşlerinin de desteğini olarak ordusunu toplamaya koyulmuştur. Sivas, Kayseri ve Aksaray yolu üzerinden Konya önlerine gelmiştir.⁵⁰⁰ Konya halkı, Gıyâseddin Keyhüsrev’i son derece sevmekte ve saygı duymakta idi.⁵⁰¹ İbn Bibi, halkın Gıyâseddin’e olan bağlılığı sebebi ile şehri uzunca bir müddet savunduklarını kaydetmektedir. Hatta halkın, Süleymanşah’ın askerlerini Konya bahçelerinin civarına dahi yaklaştırmadığı ve bu şekilde dört ay kadar direndiklerini yazar.⁵⁰² Ancak Konya’nın bu şekilde müdafaasının son derece güçleşmesi ile birlikte, şehrin ileri gelenleri Süleymanşah’a elçi göndermişlerdir:

“Her ikiniz de efendimizin oğlusunuz. Verdiğiniz görevleri yerine getirmek, devletin namusunu korumak, elimizden geldiği kadar size bağlı olmak ve hizmet etmek boynumuzun borcudur. Eğer Melik Rükneddin, babası zamanında kardeşinin veliahtlığına yaptığı ahde sadık kalır, dünyada ve ahirette kötü bir ad bırakacak kuşatmadan vazgeçer de Konya’dan uzaklaşırsa, kendisine sefer masrafı olarak kendi dar imkânlarımızla aşağıda zikredilen bir tazminat vergisi veririz: beş yüz bin gümüş nakit para, her renkten üç yüz İstanbulî atlas kumaş, iki yüz boy altın işlemeli elbis, her renkten üç bin arşın çuha; her türden on bin arşın keten, iki yüz baş katır; üç yüz baş at;

⁴⁹⁹ Hacıgökmen, **a.g.e.**, s. 68-73; Hacıgökmen, “Türkiye Selçukluları Zamanında Konya’nın Devlet Merkezi Oluşu”, s. 231-260.

⁵⁰⁰ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 268.

⁵⁰¹ Aksarayî, **a.g.e.**, s. 24.

⁵⁰² İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 61.

iki bin baş sığır; üç yüz baş deve; on bin baş koyun gibi şeyleri üç taksitte hazineye, ahıra ve saray mutfağına veririz. Yok eğer ülkeyi ele geçirmek için hurs dişini bilemiş, “Melikler arasında acıma olmaz” sözüne uyarak, sonu şereften ve şandan düşme, vefadan dostluktan ve insanlıktan uzaklaşmayla bitecek olan dünyevi isteklerine boyun eğmeye ve mertlik ve doğruluk çevresinden uzaklaşmaya niyetli değilse; Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev’e, oğullarına, hazinelerine, malına, mülküne, mahiyetine ve adamlarına zarar vermeyeceği hususunda yemin etsin. Onun düşünce kuşu Konya’dan nereye uçmak istiyorsa oraya selamette ucsun. Biz, onu uğurlamak için kutlu rikabının yanında üç bin okçu göndeririz. Onlar onu mübarek düşüncesinde olan ülkenin sınırlarına ulaşırlar. Onun kutlu talihle başka bir melikin ülkesine varmakla hücceti kalkar. O zaman kapıyı açarız. Sultan şehre girer ve saltanat tahtına oturur⁵⁰³” dediler.

Bu fikre olumlu bakan ve kabul eden Rükneddin Süleymanşah barış yaparak Konya’da Selçuklu tahtına oturmuştur.⁵⁰⁴

Anonim Selçukname’de, Rükneddin’in Konya kuşatmasından kısaca bahsetmekte ve 6 Aralık 1190’da kuşatmanın şiddetinin artması nedeni ile Gıyâseddin’in kaçarak İstanbul’a gitmiş olduğu bilgisi kaydedilmiştir.⁵⁰⁵ Gıyâseddin Keyhüsrev’in bundan sonra dokuz yıl kadar pek çok şehri ziyaret ettiği ve maceralı bir hayat yaşadığı bilinmektedir. O, bu dokuz yılın sonunda tıpkı kardeşi I. Gıyâseddin Keyhüsrev gibi Konya önlerine bu kez kuşatmaya ve evvelce bıraktığı tahtı elde etmeye gelecektir.⁵⁰⁶

II. Rükneddin Süleymanşah’ın ölümünün akabinde, emirler yalnızca üç yaşında olmasına rağmen oğlu III. Kılıç Arslan’ı sultan ilan ettiler. Ancak II. Rükneddin Süleymanşah’ın kardeşi I. Gıyâseddin Keyhüsrev, İstanbul’da geçirdiği sürgün hayatı boyunca kendisine hatırı sayılır dostlar edinmiştir. Dahası soylu bir Rum kızı ile evlenmiş, kayınpederi Manuel Mavrozomos’un da telkinleri ile dokuz yıl evvel kaybettiği tahtı elde etmek amacı ile harekete geçmekte gecikmemiştir.⁵⁰⁷

İbn Bibi, I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in Konya’yı muhasarası ve tahtı ele geçirmesi hususunda bilgiler nakletmektedir. Konya halkının Gıyâseddin’in tahta yürüyüşünü haber almaları, onların aynı sadakati şimdi de III. Kılıç Arslan’a göstermelerine engel olamamıştır. Kısa süre içerisinde silahlarına davranarak ve savunmaya hazır bir şekilde bekleyerek: “Biz Sultan Rükneddin’e oğlunun veliahtlığını tanıyacağımız

⁵⁰³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 621-62.

⁵⁰⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 62-64; Aksarayî, **a.g.e.**, s. 24.

⁵⁰⁵ Anonim Selçukname, s. 38.

⁵⁰⁶ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 291-297.

⁵⁰⁷ Tamara Talbot Rice, **Anadolu Selçuklu Tarihi**, (Çev: Tuna Kaan Taştan), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, Ankara 2015, s. 66-67.

konusunda söz verdik. Anlaşma ve sözleşmemizi sağlam yeminlere dayandırdık. Padişah bizi anlayışla karşılaştın. Biz ahdimize vefasızlık etmeyecek, kendimizi bağladığımız o anlaşmanın düğümlerini çözmeyeceğiz⁵⁰⁸” dediler.

Gıyâseddin, kendisine karşı alınan bu kararlar ve tutumdan dolayı öfkesine hâkim olamayarak, ağaçların kesilmesini, evlerin yıkılmasını ve şehrin mamur yerlerinin ateşe verilmesini emretti. İbn Bibi; bu yıkımı anlatırken, uzun yıllar boyunca yapılan ne varsa yıkıldığından söz etmektedir. Tüm bu yaşananların, halkın tutumunda herhangi bir değişime neden olmaması ve savunmaya devam etmeleri üzerine Sultan III. Kılıç Arslan;

“Ben, amcamın öc almak, adamlarımı ve mallarımı ele geçirmek için harekete geçtiğini biliyorum. Onu gerçekleştirmek için her yola başvuracağını sanıyorum. O halde ailenizin hayatını boş yere tehlikeye atmayın. Durumunuzu kurtarmak için gerekli olan şeyleri en iyi şekilde yapmaya bakın. Eğer canım bağışlanırsa, bu benim için bulunmaz bir nimet ve elde edilemez bir ganimet olur⁵⁰⁹” dedi.

Sultan Kılıç Arslan’ın bu tutumu ve kararı, Konya’nın ve Konya halkının daha fazla zarar görmemesi için de son derece yerinde idi. Gıyâseddin’e gönderilen haberler ve karşılıklı görüşmeler neticesinde, yeğenine son derece şefkatli davranan Gıyâseddin, ona Tokat’ı iktâ olarak verdi. Kendisi ise Türkiye Selçuklu Devleti’nin, yeni sultanı olarak evvelce kaybettiği tahtına ikinci defa oturmuş oldu (1205).⁵¹⁰ Bu tarihten sonra Konya Kalesi’nin tamirden geçirildiğini tahmin ediyoruz.

Konya Kalesi, Türkiye Selçuklu Devleti tarihi içerisinde müstesna bir yere sahip olan I. Alâaddin Keykubad döneminde etrafı yeniden surlarla çevrilmek sureti ile yeni bir çehre kazandı. Bu hususta İbn Bibi, detaylı bilgiler aktarmakta ve Alâaddin Keykubad’ın, surları inşa etmesinin nedenini şu şekilde aktarmaktadır: Gerek nüfusu gerekse zenginliği ve güzelliği ile dikkat çeken Konya, her türlü nimeti bünyesinde bulunduruyor olsa da surdan mahkûm idi. Konya’nın bu durumu “*Süsten mahrum bir kılıç gibi*” şeklinde tasvir ediliyordu. Bu durum karşısında, Sultan, beraberindeki devlet emirleri ve yakın adamlarına;

⁵⁰⁸ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 114.

⁵⁰⁹ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 114-115.

⁵¹⁰ İbn Bibi, **a.g.e**, s. 116-125.

“Dünyanın her yerinden insanların rahat ve huzur aramak için binbir umutla geldikleri, malını mülkünü bırakıp eşiğini günlerin olaylarından uzak bir yuva olarak seçtikleri böyle bir şehri hisar süsünden mahrum bırakmak hata olur. Her ne kadar haşmetimiz ve canlar yakan kılıcımız, dünyanın etrafını saran bir sur olsa da yine de hırs ve tamah felaketine karşı tedbir almamız gerekir. Çünkü zamanın dönmesi aynı kararda olmaz. Onun işi olay yaratmak ve insanlarda keder meydana getirmektir.”⁵¹¹ şeklinde konuştu.

İbn Bibi’ye göre, Alâaddin Keykubad’ın yerinde görüş ve kararları, etrafındakiler tarafından da uygun bulundu. Sultanın emri gereğince iş bilir mimarlar, usta ressamlar göreve çağrıldı. Vakit kaybetmeksizin harekete geçildi. Yapılması gereken işler tespit edildi. Sultanın emri üzerine burçların, sur bedenlerinin ve kapıların yerleri resmedildi. Büyük bir dikkatle yapılan çizimi inceleyen Sultan, beğenmediği birkaç yerin düzeltilmesini buyurdu. Netice itibari ile neler yapılması gerektiği ve ne şekilde yapılacağı hususlarına açıklık getirilmesiyle birlikte harekete geçildi. Sultan, özel naiblerini çağırarak dört kale kapısının, birkaç burç ile beden yapım masrafının hassadan karşılanmasını, geri kalan işlerin masraflarının ise ülkenin büyük emirleri arasında paylaştırılmasını buyurdu.⁵¹²

Vakit kaybetmeden surların temelleri atılarak inşasına başlandı. Kısa zamanda bitmesi adına çalışmalar gece gündüz devam etti. Büyük bir çaba ve yoğun gayretler neticesinde, bedenler ve burçlar yükseldi, kayaların üzerine kabartma resim ve heykeller yapıldı. Yumuşak taşlar ve mermerler üzerine Kur’an ayetlerinden, Peygamber hadislerinden en çok bilinenleri, Şehnâme’nin beyitlerinden ve vecizelerden parçalar yazmak suretiyle hiç boş yer bırakmadılar. Bu gayretler neticesinde kısa süre içerisinde Konya surlarının inşası tamamlanmış oldu.⁵¹³

Sultan Alâaddin, inşanın tamamlanmasının ardından atının üzerinde hendeğin etrafında dolandı. Yapılanları detaylı ve büyük bir dikkatle inceledi. Ortaya çıkan eserden son derece memnun kalarak, çalışmalarından dolayı emeği geçen herkesin adlarının bir taş üzerine altın harflerle yazılmasını buyurdu. Bu ilgi ve iltifat karşısında son derece memnun olan çalışanlar, atlarından inip yüzlerini yere koyarak, teşekkür ettiler.⁵¹⁴

⁵¹¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 275-276.

⁵¹² İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 276-277.

⁵¹³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 277.

⁵¹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 277-278.

Anonim Selçukname’de, büyük emirler olarak bahsedilen Çaşnigir Seyfeddin ve Zeyneddin Başara’nın, Sultana yanlış bir tutum sergilediklerinden ve onu dikkate almadıklarından bahsedilmektedir. Kaydedilenlere göre bu durumun farkında olan Sultan Alâaddin, onlara “*Benim için bir şehir imar ediniz!*” dedi. Çaresizce kabul etmek durumunda kaldılar. 140 emir, 140 burcun yapımını üstlendi. 618 (1221-1222) yılında ise Konya’nın inşası tamamlanmış oldu. Bu sebeptendir ki söz konusu emirler, sultana kin beslediler.⁵¹⁵

İbn Bibi, her ne kadar eserinde surların yapım gereğinden yukarıdaki şekilde bahsediyor olsa da, sur inşasının bir diğer önemli nedeni de yaklaşmakta olan Moğol tehdidi idi. İleri görüşlülüğü ve isabetli kararları ile bilinen Sultan I. Alâaddin Keykubad, bu tehdidi sezmesinin ardından önemli devlet merkezlerinin savunma yapılarını güçlendirmek istedi. Bu nedenledir ki ehemmiyeti herkesçe malum olan Konya’nın surları en muntazam şekilde inşa edildi.⁵¹⁶

Konya Kalesi’nin kaderi ve görüntüsü, tıpkı Türkiye Selçuklu Devleti’nin kaderinin bir anda değişmesi gibi tahribata uğrayacaktır. Zira bundan sonraki dönemlerde Moğollar’ın Köseadağ Savaşı’nda elde ettikleri galibiyet bütün Anadolu’nun kaderini değiştirmiştir. İlerleyen süreçte Selçuklu tahtına kimin çıkacağına dahi Moğolların karar vermesi Konya’nın yeniden şehzadeler tarafından kuşatılmasını da engellemiştir. Konya Kalesi’nin de bundan sonraki kaderi tıpkı devletin kaderi gibi karanlık olmaya mahkûm olmuştur.

Mengü Kaan’ın, kardeşi Hülagu’yu, *İl-han* unvanını vererek İran’a göndermesi ile Hülagu kışlık merkezi olarak Mugan’ı seçti. Bu sebeptendir ki Baycu ve ailesi, askerleri ve hayvanları ile birlikte Anadolu’ya geçmeye mecbur kaldı. 1256 yılında Baycu Selçuklu hükümdarı II. İzzeddin Keykâvus’a göndermiş olduğu mektup ile Anadolu’ya neden geldiğini açıklamakta kendisine bir yaylak bir de kışlak tayin edilmesini talep etmekte idi. Onun bu isteği Selçuklu hükümetini endişeye düşürmüş,

⁵¹⁵ Anonim Selçukname, s. 41.

⁵¹⁶ Koca, “*Moğol İstilasına Karşı Sultan I. Alâaddin Keykubad’ın Güvenlik Politikası*”, s. 187-216.

bir kısım devlet adamları isteğinin yerine getirilmesini uygun bulurken, bir kısmı ise Baycu'ya inanılmaması ve derhal hazırlıkların yapılmasını uygun bulmuştur.⁵¹⁷

Aksarayî de, bu olaya eserinde yer verirken 1258 yılına işaret etmektedir. Baycu'nun bu esnada çok sayıda askerle birlikte Erzurum'dan Aksaray'a geldiğini, yıkımlar sebebiyle Sultan İzzeddin'in barış yapmak niyetinde olduğunu; ancak Vezir Kadı İzzeddin'in telkinleri ve cihad yapılması konusundaki ısrarları ile mücadele edilmesine karar verildiğini kaydetmektedir.⁵¹⁸ Netice itibarıyla Selçuklu kuvvetleri ile Konya'dan ayrılan Vezir İzzeddin, Beylerbeyi Yavtaş ve Arslan Doğmuş kumandasındaki Selçuklu ordusu da Aksaray'a yürüdü. Bu durumdan haberdar olan Baycu da aynı istikamette yoluna devam etmesiyle o da Sultanhanı'na ulaştı. Her iki tarafın da karşı karşıya gelmesi ve yaşanan mücadele neticesinde Selçuklu kuvvetlerinin yenilgiye uğraması, Türkiye Selçuklu Devleti'nin bir kez daha çok ciddi bir darbe almasına neden oldu. Baycu'nun zaferin akabinde hızla Konya'ya ilerleyişi, Sultan İzzeddin'in Konya'dan ayrılarak burayı kendi kaderine mahkûm etmesi ve devlet adamlarının kendi aralarındaki anlaşmazlıklar, şehri ve halkı tehlikeye soktu.⁵¹⁹

Baycu, kazandığı bu zaferin ardından Konya'ya doğru ilerledi. Bu esnada Sultanhanı bozgunundan kaçarak Konya'ya gelen Nizameddin Ali, Konya'nın içerisinde bulunduğu bu sıkıntılı hali gidermek adına önce kavgaları yatıştırdı, ardından Moğol askerlerinin ve noyanlarının ihtiyaçlarının karşılanması adına halkı fedakârlık yapmaya davet etti.⁵²⁰ Konya hatibi de Cuma günü kendisine ve karısına ait ne kadar kıymetli eşya varsa yanına alarak halka: *“Ey Müslüman cemaati! Böyle bir düşman karşısında bu felakete uğradık. Şimdi bizi kurtaracak servetimizden başka bir şeyimiz kalmamıştır. Malınızı esirgmeden harcayıp hayatınızı satın alınız. Aramızda mal toplayıp canımız, kadın ve çocuklarımız uğrunda feda edelim”* dedi. Bu konuşmanın ardından halk da elinden geleni yaptı. Konya'da Sultan ve askerlerin kalmaması üzerine halk, yaklaşmakta olan Moğollara karşı şehrin kapılarını kapattı.⁵²¹ Anonim Selçukname'de, Baycu'nun Konya'yı tahrip etme niyetiyle yemin ettiğinden ve

⁵¹⁷ Coşkun, **a.g.e.**, s. 317; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 497.

⁵¹⁸ Aksarayî, **a.g.e.**, s. 31-32.

⁵¹⁹ Coşkun, **a.g.e.**, s. 317.

⁵²⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 577.

⁵²¹ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 499-500.

Nizameddin Ali'nin çabaları ve verdiği altınlar sayesinde şehrin yakılıp yıkılmasının engellediğinden bahsedilmektedir.⁵²² İbn Bibi'ye göre Baycu Noyan'ın emriyle sultanların türbesinin bulunduğu yer muaf tutulmak suretiyle dış surların burçları yıkılmıştır.⁵²³

Konya Kalesi'nin, daha sonraki süreçlerde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin -her ne kadar Moğol gölgesi altında varlığını devam ettiriyor olsa da- varlığını sürdürdüğü bir dönemde Karamanoğulları tarafından ele geçirildiği bilinmektedir. Anadolu'da, Moğol tahakkümünün süre gelmesi ve devletin bu konuda aciz kalmasından dolayı baş gösteren isyanlardan biri olan Karamanoğulları hareketi, her anlamda diğer isyanlardan farklılık göstermektedir. Burda ki en önemli etken şüphesiz, bir devletin başkentinin ele geçirilmesi ve bunun yanında yanlarında II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu olduğunu iddia ettikleri Siyavuş (Cimri)'un bulunması idi.

Moğolların baskı ve zulümlerine karşı mücadele bayrağını devralan Karamanoğlu Mehmed Bey, daha evvel Hatiroğlu Şerefeddin ile ittifak yapmış, şimdi ise Memlûk Sultanı Baybars'ın da desteğini alarak isyana başlamıştır. Mehmed Bey, Selçuklu hükümdarı II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu olduğunu söylediği Gıyâseddin Siyavuş adında *Cimri* lakaplı bir şahıs ile birlikte Selçuklu tahtına oturmak gayesiyle harekete geçerek Konya üzerine yürüdü. Yanında müttefikleri olan Eşrefoğulları ve Menteşeoğulları da bulunuyordu. Konya'da hükümet işleriyle alakadar olan Eminateddin Mikâil ve Bahâeddin Mehmed, Karaman Türkmenlerinin Konya'ya girişine mani olamadılar. Şehri ele geçiren Mehmed Bey, Siyavuş'u sultan ilan ederken, kendisini de vezir seçtirerek hükümet işlerini ele aldı (Mayıs 1277).⁵²⁴ Anonim Selçukname'de, bu olayın tarihi 22 Nisan 1279 olarak verilmiş, Karamanoğulları ve beraberindeki kuvvetlerin şehri ateşe vererek yaktıkları ve

⁵²² Anonim Selçukname, s. 46.

⁵²³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 579.

⁵²⁴ Yahya Başkan, "*Karaman Oğulları Beyliği*", (Editör: Haşim Şahin), **Anadolu Beylikleri El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 271; Mehmet Ersan, Mustafa Alican, **Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 49-50; Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 36; M. Akif Erdoğan, **XIII.-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Beylikler Dönemi**, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2013, s. 130-132.

yağmaladıkları kaydedilmiştir.⁵²⁵ İbn Bibi bu olay hakkında herhangi bir tarih vermezken, şehrin yakılıp yıkıldığını ve yağmaya maruz kaldığını teyit eder.⁵²⁶

Karamanoğulları'nın Konya'daki hâkimiyeti oldukça kısa bir müddet devam etmiştir. Yaklaşık 37 gün süren saltanat, nihayet Gıyâseddin Keyhüsrev, Fahreddin Ali ve Moğolların kuvvetleri ile birlikte Konya üzerine gelmesi ile son bulmuştur. Konyalılar bu haberin kendilerine ulaşması ile birlikte Ahmedek kapısını açık bırakarak, surların diğer kapılarını kapattılar. Hendekler üzerinde bulunan köprüleri yıktılar. Ahi Ahmedşah ve iğdişbaşı Emir Fahreddin, kalede mancınık, arrade vb. savaş makinelerini ve âletlerini kurarak müdafaaya hazırlandılar. Bu esnada Konya'da bulunmayan Siyavuş ve Mehmed Bey, Filobâd'dan gelerek şehrin kapılarının açılmasını, askerlerin alışveriş yapmasını istediler. Ancak Konya'da bulunan Selçuklu baş kadısı Sirâceddin Mahmud Urmevî bir fetva çıkararak şehir halkını Karamanlılara karşı savaşa teşvik etti. Bizzat kendisi de burcun üzerinden onlara ok atmaya başladı. Onun bu hareketi bütün Konya halkının ve Ahilerin müdafaaya katılmalarına vesile oldu. Gelişen olaylar karşısında Konya Kalesi'ni kuşatma altına aldılar ve onların askerleri de surlardan dışarı çıktı. Şehirde sıkıntılı bir süreç başladı. Türkmenler yaşananlar karşısında hiddetlenerek surların dışında bulunan köşkleri, mamûreleri ve bağları tahrip ettiler. Neticede Konya Kalesi önlerinden çekilmek durumunda kaldılar. Böylece şehirdeki hâkimiyetleri oldukça kısa sürdü.⁵²⁷

Türkiye Selçuklu Devleti'ne, uzun yıllar boyunca başşehir olan Konya, defalarca kuşatmalara maruz kalmıştır. Bu kuşatmalar kimi zaman kardeşlerin birbirini kuşatması olarak, kimi zaman ise isyanlar ile birlikte başka güçlerin kuşatmaları şeklinde karşımıza çıkmıştır. Netice itibarıyla Türkiye Selçuklu Devleti'nin sembolik olarak da olsa varlığının tamamen ortadan kalkmasıyla birlikte, yeni hâkimlerin hüküm sürdüğü Konya'da, XIV. yüzyılın başlarında Karamanlılar tam anlamı ile hâkimiyet tesis etmiştir. Ancak Konya bu kez de İlhanlı-Karamanlı mücadelelerine maruz kalmıştır. XIV. yüzyılın ortalarına kadar şehirde daha çok İlhanlı yöneticileri

⁵²⁵ Anonim Selçukname, s. 50.

⁵²⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 632.

⁵²⁷ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 583.

etkili olmuştur.⁵²⁸ Bu zaman dilimi içerisinde Konya'ya gelen İbn Battûta'nın ifadelerinden⁵²⁹ Konya'nın durumu hakkında bilgiler elde etmek mümkündür. Onun ifadelerinden Konya'nın önemini hâlâ koruduğu anlaşılırken kale hakkında herhangi bir kayıt mevcut değildir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması ile birlikte, Karamanoğulları'nın beylik merkezi haline gelen Konya, her ne kadar kısa süreli el değiştirmelere (İlhanlı-Karamanlı) maruz kalsa da uzun bir müddet Karamanoğulları'nın hâkimiyeti altında kalmıştır. Bununla birlikte XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyıl boyunca Karamanoğulları-Osmanoğulları çekişmelerinin yaşandığını görüyoruz. Yine bu süreç içerisinde her iki tarafın da zaman zaman hâkim olduğu Konya, Karamanoğulları'nın XV. yüzyılın sonlarına doğru tarih sahnesinden çekilmesi ile birlikte, Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçmiştir.⁵³⁰

Konya şehir merkezini çevrelemekte olan Konya Kalesi'nin iç kale kısmı Alâaddin Tepesi'ni çevrelemekte; içerisinde, cami, saray, medrese, hamam gibi yapıları ve yöneticilerin konutlarını bulundurmaktadır. İç Kale'nin çift sıra surla çevrildiği ve saraydan kalan köşkün bu surun üzerinde kurulmuş olduğu bilinmektedir. Kalenin Ahmedek kısmının burası olduğu da düşünülebilir. Konya Kalesi'nin Selçuklular zamanında dört kapısı olduğundan bahsedilmektedir. Bu dört kapıdan yalnızca sarayın kuzeyinde yer alan Sultan Kapısı'nın adı bilinmektedir.⁵³¹

Dış Kale ise tarihî kaynaklara göre şehrin genişlemesinin akabinde, Sultan I. Alâaddin Keykubad zamanında yapılmıştır. Bazı araştırmacılar, söz konusu surların zaten var olan surlar üzerine yapılmış olduğunu söylemektedir. Dış surlardan dışarıya açılan kapıların adları ve yerleri kesin değildir. Bunlardan bilinenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Larende Kapısı: Kalenin güneyinde, Sâhib Ata Camii'nin kuzeyinde yer almaktadır. Kapının I. Alâaddin Keykubad tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.

⁵²⁸ Baykara, *a.g.m.*, s. 182-187.

⁵²⁹ İbn Battûta, s.282-283.

⁵³⁰ Baykara, *a.g.m.*, s. 182-187.

⁵³¹ Haşim Karpuz, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya I**, TTK, Ankara 2009, s. 696-697.

2. Atpazarı Kapısı: Larende Kapısı'nın doğusunda, kalenin güneyinde bulunmaktadır.
3. Telli Kapı: Kapı Camii önünde bulunduğu dair görüşler beyan edilmiştir.
4. Aksaray Kapısı: Kalenin doğusunda bugünkü Babür Aksaray Mahallesi'nde yer alan kapının üzerindeki Aslan heykelleri Aslanlı kışlaya kaldırılmıştır.
5. Debbağlar Kapısı: Kalenin doğusunda, Aksaray Kapısı'nın yakınında yer almakta idi.
6. Ertaş Kapısı: Kalenin kuzeydoğusunda yer almaktadır. I. Alâaddin Keykubad tarafından yaptırılmış olduğu kabul edilmektedir. Kapının üzerinde, sağda, bir kadın heykeli bulunmaktadır. Kapının dışında aynı adla anılan bir de hamam bulunuyordu.
7. Halkabegüş Kapısı: Kalenin kuzeyinde idi.
8. Ayas Kapı: Kalenin kuzeyinde yer almaktadır. Selçuklu devlet adamı Emir Esededdin Ayaz'a⁵³² mal edilmiştir. Bu kapıya ait bir kitabe Konya Müzesi'nde bulunmaktadır.
9. Silles Kapısı: Kalenin batısında ve Silles yolunun başlangıcındaydı.
10. Antalya Kapısı: Kalenin batısında, Zindankale'nin kuzeyinde bulunuyordu.
11. Çeşme Kapısı: Kalenin batısında idi.
12. Yeni Kapı: Kalenin güneybatısında idi. Bugünkü Anıt civarına denk geliyordu. Kapıların bazıları Osmanlı döneminde kapatılmış ve değişik adlarla anılmıştır.⁵³³

Konya Kalesi hakkında pek çok kitabe bulunmakta ve bunlar İnce Minareli Medrese'de sergilenmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse:

⁵³² Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, 2010, 471-488.

⁵³³ Kapuz, *a.g.e.*, s. 697-698; Konyalı, *a.g.e.*, s. 108-114; Hacıgökmen, *a.g.e.*, s. 79-82.

Söylemez Tekkesi temellerinde bulunan kitabede: “*Bu burç ve beden Büyük Sultan Fetih Babası, Emirü’l-Müminîn’in yardımcısı Keykubad bin Keyhüsrev’in hükümdarlığı zamanında yapılmıştır.*” Bir diğer örnek ise Konya İnce Minareli Medrese Müzesi’nde bulunun iç kalenin kitabesidir. Bu kitabede ise, “*Dinin ve dünyanın Rüknu, fetih babası Süleyman oğlu Kılıçarslan (zamanında) bu burcu İsfahsalar Sıcareddin Ahmed bin İsmail 600 senesinde yaptırdı.*” yazılıdır.⁵³⁴

Konya Kalesi’nden günümüze küçük sur parçaları haricinde bir şey kalmamıştır.⁵³⁵ Bunda kalenin bulunduğu bölgenin coğrafi şartları ve esere gereken önemin verilmemesinin de etkisi olmuştur.

3.43. Kögonya Kalesi

Bugün Giresun’a bağlı Şebinkarahisar ilçesi içerisinde bulunan kale, iç ve dış olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kalenin tam olarak ne zaman yapıldığı hususunda kesin ve net bilgiler bulunmamakla birlikte, yapılan çalışmalara dayanarak Hellenistik Dönem’de Pontus Krallığı’na ait bir kale olduğu söylenebilir. Tarihî süreç içerisinde Pontus, Roma, Bizans, Emeviler ve Abbasiler tarafından ele geçirilmiş bir kaledir. Kale, Bizans hâkimiyetinde iken I. Justinianus Dönemi’nde onarılmıştır.⁵³⁶ Malazgirt Zaferi ile Anadolu’daki fetih hareketlerini hızlandıran Selçuklu emirlerinden Emir Mengücek tarafından ele geçirilen Kögonya⁵³⁷, beyliğin tarih sahnesinden çekilişine kadar hâkim olduğu bir yer olmuştur. Yine bu beyliğin hüküm sürdüğü dönem içerisinde de onarımlar görmüştür.⁵³⁸ Kale, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine I. Alâaddin Keykubad’ın başlatmış olduğu fetih harekâtı neticesinde geçmiş bulunmaktadır.

I. Alâaddin Keykubad, Kögonya Kalesi’ni alması için Mübarizeddin Ertokuş’u görevlendirmiş, o da beraberinde Selçuklu kuvvetleri ve savaş araç-gereçleri ile yola çıkmıştır. Kale önlerine geldiklerinde ilk gün yaşanan şiddetli çarpışmalar sebebi ile çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir.⁵³⁹ İbn Bibi, bu kuşatma ve kalenin durumu

⁵³⁴ Karpuz, a.g.e, s. 698.

⁵³⁵ Karpuz, a.g.e, s. 696.

⁵³⁶ Ertuğrul Danık, “Şebinkarahisar Kalesi”, *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*, C. 13, S. 2, 2004, s. 51-78.

⁵³⁷ Reşîdü’l-dîn Fazlullâh, a.g.e, s. 84.

⁵³⁸ Danık, a.g.m, s. 51-78.

⁵³⁹ İbn Bibi, a.g.e, s. 365.

hususunda önemli bilgiler vermekte, Kögonya Kalesi'nin durumunu şu şekilde tasvir etmektedir:

“Orada akla gelebilecek herşey en iyi cinsiyle ve bol miktârda vardı. Savaş allarının, ceng âletlerinin sayısı hesaba kitaba gelmezdi. Bin kişi orada yüz yıl yaşasa, seçkin bir süvari olarak taş gibi kalırdı. İçecekten, yiyecekten, giyecekten gerekli olan başka her şeyden ve serilecek eşyadan orada yeteri kadar ve iyi kalite vardı, kimsenin dışarıya bir ihtiyacı yoktu.”⁵⁴⁰

Tüm bu imkânlarla rağmen, içeride doğabilecek muhalefetten endişe eden Kögonya meliki, Ertokuş'a bir elçi gönderdi. Ondan I. Alâaddin Keykubad ile arasında bir köprü görevini üstlenmesini isteyerek;

“Eğer Sultan engin merhameti ve iyiliğiyle bana bakar, kalenin karşılığı olarak bana korunan ülkesinden bir yurt verir, geliri geçimimi sağlayacak, içinde araç gereci ve adamları olan bir iktâ ayırırsa, kendi rızamla kaleyi saltanat devletine teslim ederim; ömrümün geri kalan kısmını doğunun ve batının sultanlarının güneşinin cihangir çetresinin gölgesinde geçiririm” dedi.⁵⁴¹

Haberi alan Selçuklu sultanı, son derece memnun olarak Kögonya melikine iktâlar bahşetti. Bu gelişmeler neticesinde Kögonya Kalesi, Selçuklulara teslim edildi.⁵⁴² 1228'de Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetinin başlamış olduğu Kögonya Kalesi, 1243 Köseadağ Savaşı'nın ardından oluşan kargaşa ortamından faydalanan Trabzon Rum Devleti tarafından ele geçirilmiştir. Ancak kısa müddet sonra Anadolu'da pek çok bölgede olduğu gibi burada da İlhanlı hâkimiyeti başlamıştır. Daha sonra sırası ile Şebinkarahisar Beyliği, Ertanalılar, Kadı Burhaneddin Ahmed, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve 1473 yılı itibari ile de Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir.⁵⁴³ Kögonyo Kalesi, bugün yıkık durumdadır.⁵⁴⁴

3.44. Kulaca Kalesi

Bursa'nın İnegöl ilçesinde Kulaca köyü yakınlarında olan kale, Osman Gazi tarafından, 1285'te yağmalanarak ateşe verilmiştir. Osman Gazi, söz konusu tarihte Selçuklu sultanı II. Mesud'un hâkimiyetini tanımaktadır ve yöredeki faaliyetlerini bu şekilde sürdürmektedir. Gerçekleştirdiği bu fetih ve yöredeki Selçuklu hâkimiyeti,

⁵⁴⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 365.

⁵⁴¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 365.

⁵⁴² İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 365-366.

⁵⁴³ Danık, *a.g.m.*, s. 51-78.

⁵⁴⁴ D. Kınık, “*Giresun*”, (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 683-684.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna kadar sürmüştür. Günümüzde kaleden kalıntılar dışında bir şey kalmamıştır.⁵⁴⁵

3.45. Kserigordon Kalesi

Kserigordon Kalesi'nin yeri ve adı tartışmalı olmakla beraber kalenin İznik'e olan mesafesinin dört gün yahut üç mil olduğunu savunanlar bulunmaktadır. Rivayete göre I. Haçlı Seferi'nin öncü kitleleri Anadolu'ya geçmişler ve o sırada terk edilmiş olan Kserigordon Kalesi'ne rastlamışlardır. İçerisinin her anlamda dolu ve zengin olduğu bilinen kalenin hristiyanlar tarafından işgal edildiğini duyan Türkler derhal harekete geçmiştir. Kaydedilenlere göre kalenin kapılarının önünde bir kuyu ve siper duvarlarının dibinde bir pınar vardır. Başlarında bulunan Rainald⁵⁴⁶, Türkler'e karşı pusuya yatmış olsada Türkler tarafında bozguna uğramıştır. Kale 24 Eylül 1096 tarihinde Türkler tarafından ele geçirilmiştir.⁵⁴⁷ Bu olay vesile ile anılan kalenin günümüzdeki durumu bilinmemektedir.

3.46. Larende Kalesi

Bugünkü adıyla Karaman, eski adıyla Larende Kalesi, şehrin tam ortasında tepede bulunmaktadır. Kalenin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir.⁵⁴⁸ Tarihi eskiçağlara dayanan şehir, II. Kılıç Arslan döneminde Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına dâhil olmuştur (1165). III. Haçlı Seferi esnasında kısa bir süre için işgal edilen Larende, sırası ile önce Hospitalier tarikatına mensup şövalyeler (1210), ardından Kilikya Ermeni Kralı II. Leon tarafından zaptedilmiştir. Ancak 1216'da şehri I. İzzeddin Keykâvus'a terk etmek durumunda kalmıştır.⁵⁴⁹ Şikârî, eserinde kalenin Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211)'in yaptırdığından bahseder.⁵⁵⁰ Bu bilgidен yola çıkarak kalenin XII. yüzyıl sonlarında yapıldığı sanılmaktadır.⁵⁵¹ Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti altına geçiş sürecinin ayrıntılarına vâkıf olmadığımız ve herhangi bir kuşatma detayını bilmediğimiz

⁵⁴⁵ İnalcık, "Osman I", s. 447.

⁵⁴⁶ Köln Başpiskoposu.

⁵⁴⁷ Peter Tudebodus, **a.g.e.**, s. 62.

⁵⁴⁸ Boran, **a.g.e.**, s. 210.

⁵⁴⁹ Metin Tuncel, "Karaman", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 24, İstanbul 2001, s. 444-447.

⁵⁵⁰ Yusuf Küçükdağ, "XVIII. Yüzyılda Lârende (Karaman) Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı", **Selçuk Üniversitesi SBE**, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2008, s. 23.

⁵⁵¹ Boran, **a.g.e.**, s. 210.

Larende Kalesi, Karamanoğulları'nın hâkimiyetine geçmesinin ardından yeniden onarılmıştır. Kale, Karamanoğulları dönemi boyunca beylerin oturduğu yer haline dönmüştür. Osmanlı zamanında ise valiler oturmuştur. İç kale günümüze sağlam bir şekilde ulaşmış olup, içi 1990'dan sonra tiyatro haline getirilmiştir.⁵⁵²

3.47. Lulua Kalesi

Bugün Niğde'nin Ulukışla ilçesinin Çanakçı köyü sınırları içerisinde bulunan Lulua Kalesi'nin, ne zaman ve kimler tarafından inşa edildiği bilinmemektedir. Ancak kalenin, Arap-Bizans mücadeleleri dolayısıyla adı sıkça zikredilmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine de ne şekilde ve ne zaman girdiği bilinmemekle birlikte, Niğde'nin I. Süleymanşah tarafından fethi esnasında kalenin de Selçuklu egemenliğine girdiğini söyleyebiliriz.⁵⁵³

Anonim Selçukname'de adından *Niğde Kalesi* olarak bahsedilen⁵⁵⁴ Lulua Kalesi hakkında detaylı bilgilere vâkıf değiliz. Kaynaklarda karşımıza, Niğde'de hüküm süren Selçuklu şehzadeleri vasıtası ile çıkan Lulua Kalesi⁵⁵⁵, Şerefeddin Hatir'in isyanı ve beraberinde sürdürdüğü mücadele dolayısı ile anılmaktadır. Onun Lulua Kalesi'ne gittiği bilinmektedir.⁵⁵⁶ Lulua Kalesi, bugün *Ulukışla Kalesi* olarak anılmakta olup, yıkık durumdadır.

3.48. Magfa Kalesi

Magfa Kalesi'nin, nerede bulunduğu hakkında bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Ancak İbn Bibi'nin eserinde ismini zikrettiği bölümü incelediğimizde, bulunduğu bölge hakkında bir takım tahminler yürütebilmek ve söz konusu kalenin kim tarafından kimin döneminde fethedilmiş olduğu sorularını yanıtlamak mümkün olmuştur.

İbn Bibi, eserinde I. Alâaddin Keykubad'ın, Mübarizeddin Ertokuş'u Ermeniler üzerine göndererek sahil kalelerinin fethi ile görevlendirdiğinden bahsetmektedir.

⁵⁵² Boran, **a.g.e.**, s. 210.

⁵⁵³ Mustafa Ofaz, "*Niğde*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 33, İstanbul 2007, s. 92-95.

⁵⁵⁴ Anonim Selçukname, s. 48.

⁵⁵⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 14,50,147.

⁵⁵⁶ Anonim Selçukname, s. 48; İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 613.

Emir Mübarizeddin Ertokuş tarafından fethinin gerçekleşmiş olduğu kalelerden biri de Magfa Kalesi olmuştur. Ancak kalenin ne şekilde ve hangi tarihte Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına katılmış olduğu bilinmemektedir. Bununla birlikte, Magfa Kalesi'nin, Aydos, Andusanc, Anamur ve Silifke gibi diğer kalelerle birlikte alınmış olması⁵⁵⁷, bizlere bu kalenin de adı geçen bölgelere yakın olabileceği sonucuna ulaştırmıştır. Söz konusu fetihlerin 1220'li yıllarda gerçekleşmiş olması,⁵⁵⁸ bizleri Magfa Kalesi'nin de aynı zamanda egemenlik altına alındığı sonucuna ulaştırmaktadır.

3.49. Malatya Kalesi

Anadolu'nun tarih ve coğrafyası hususlarında bilgi veren kaynakların ortak noktaları, Malatya'nın ilk ve ortaçağda son derece ehemmiyet arz eden, jeopolitik önemi daima vurgulanan bir yerleşim yeri olduğundan bahsetmeleridir. Bununla birlikte bir önemli husus da Malatya adının, birkaç küçük değişiklik ve imlası dışında, köklü bir değişikliğe uğramaksızın, günümüze gelmiş olmasıdır.⁵⁵⁹ Şehrin tarihi kadar derin bir geçmişe sahip olan Malatya Kalesi, Malatya'nın Battalgazi ilçesinde Derme Deresi yakınlarında inşa edilmiştir.⁵⁶⁰ M.S. I. yüzyılda inşa edilmiş olduğu tahmin edilen kalenin temellerini Roma İmparatoru Titus atmış, ardından İmparator Constance surları inşa ettirmeye devam etmiş ve nihayet 532'de Anadolu'da diğer pek çok kale gibi İmparator Justianus döneminde tamamlanmıştır. Kale, tamamıyla düzlükte inşa edilmiş olup, Malatya'nın 2-3 metre yükseklikte bulunan en hâkim noktasında yer almaktadır.⁵⁶¹

Malatya Kalesi 575'te İran hükümdarı I. Hüsrev tarafından tahribatına uğramış, 757'de Abbasi halifesinin yeğeni tarafından tahkim edilmiştir. Kalenin ikinci büyük tahribi ise 934'te Bizanslılar tarafından gerçekleşmiştir.⁵⁶² Süryani Mihail, 1050'li

⁵⁵⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

⁵⁵⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 364-365.

⁵⁵⁹ Gökür Akçadağ, "*Malatya Şehir Adı ve Şehrin Tarihi Süreçleri*", **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, S. 9, 2006, s. 185-206.

⁵⁶⁰ D. Kınık, "*Malatya*", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 1156-1158.

⁵⁶¹ Sevgen, **a.g.e.**, s. 244.

⁵⁶² Sevgen, **a.g.e.**, s. 244.

yıllardan söz ederken, Malatya'nın son derece müstahkem bir şehir olduğundan bahsetmiş, ancak surdan mahrum olduğunu da eklemiştir.⁵⁶³

Süryani Mihail, 1061'de Dukas lakaplı İmparator Konstantinos'un, Malatya surlarının ve hendeğinin inşası için emir çıkartmış olduğunu ve İstanbul'da ikamet eden ileri gelenlerin Malatya'ya geldiklerini nakletmiştir. Aynı zamanda şehre bu maksatla Antakya'dan birçok işçi ve mimar gelmiştir. Surlar, oldukça az bir süre içerisinde eski temelleri üzerine tam olarak inşa edilmiştir. Surların inşası tamamlanırken, şehrin dışında vuku bulan çarpışmalar nedeniyle şehrin içerisinde herhangi bir çalışma yapılamamıştır.⁵⁶⁴

Malatya'da, Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetinin başlamasından evvel, bölge Türkler tarafından akınlara maruz kalmıştır. 1058'de Emir Dinar komutasındaki bir Türk akıncı birliği Malatya'ya gelerek yüklü miktarda ganimet elde etmiştir. Bundan sonra zaman zaman Türk akınlara maruz kalmakla birlikte Malatya, az evvel yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi Bizans İmparatoru tarafından tahkim ettirilmiş ve bölgeye Ermeniler yerleştirilmiştir. 1071-1076 yılları arasında burada valilik yapan Bizans valisi Filaretos, yöneticilik görevini üstlenmiştir. Ancak Büyük Selçuklu Devleti sultanı Alparslan'ın 1072 yılında Anadolu'yu almakla görevlendirdiği Artuk Bey, Malatya'yı ele geçirmiştir. Artuk Bey'in, devletin içerisinde bulunduğu yoğun faaliyetler dolayısıyla geri çekilmesi, Malatya'da tekrar Bizans hâkimiyetinin başlamasına neden olmuştur. Bundan sonra, Dânişmend Gazi lakabıyla meşhur Gümüştegin Ahmed Gazi'nin Malatya'yı ele geçirdiği; ancak kısa süre sonra Filaretos'un, Sultan Melikşah'a müracaatı ile yeniden hâkimiyet tesis ettiği bilinmektedir.⁵⁶⁵

Türkiye Selçuklu Devleti kuvvetleri, ilk kez I. Kılıç Arslan döneminde Malatya üzerine yürümüş ve kuşatmış; ancak başarı sağlayamamıştır. I. Kılıç Arslan, devletin batı hududunda güvenliği sağlamış, Bizans ile sulh yapmış ve yönünü 1095 yılında Malatya'ya çevirmiştir. Gabriel'in yönetiminde olan şehrin kalesini kuşatan I. Kılıç Arslan, mancınıkları ile surları dövmüş, şiddetle hücumla geçmiştir.

⁵⁶³ Süryani Mihail, s. 16.

⁵⁶⁴ Süryani Mihail, s. 23.

⁵⁶⁵ Akçadağ, *a.g.m*, s. 185-206.

Ancak şehrin son derece müstahkem bir şekilde tahkim edilmiş olması Selçuklu kuvvetlerinin işini zorlaştırmış ve kuşatma süresinin uzamasına neden olmuştur. Diğer yandan şehirde yaşayan Ermeni ve Süryani halk teslim olmak niyetinde idiler. I. Kılıç Arslan'ın veziri vasıtası ile Süryani Patrik ile temasa geçilmiş; ancak Gabriel hiçbir şekilde teslim olma gibi bir öneriyi kabul etmemekle kalmayarak, aynı zamanda patrikini de öldürtmüştür. Bu gelişmeler nedeni ile kuşatmanın şiddetle sürdürülmesine karar verilmiştir.⁵⁶⁶ Ancak bu esnada Haçlıların Anadolu'ya geçtikleri ve İznik'i kuşatmış oldukları haberinin gelmesi üzerine kuşatma kaldırılmıştır.⁵⁶⁷

I. Kılıç Arslan'ın Malatya kuşatmasının ardından, bu defa Dânişmendli Gümüştegin Gazi harekete geçmişti. Şehri fethetme gayesinde olan Gümüştegin'e karşı Gabriel, Antakya Prinkepsi Bohemond'un kendisine yardım etmesi isteğinde bulunmuştur. Ancak Bohemond, Malatya'ya gelir gelmez Gümüştegin tarafından yakalanarak Niksar'da hapsedilmekten kurtulamamıştır. Bu sayede elini iyice güçlendirmiş olan Gümüştegin, şehri kuşatmış, 18 Eylül 1102'de ise ele geçirmiştir.⁵⁶⁸ Böylece Malatya'nın yeni hâkimi Dânişmendliler olmuştur.

I. Kılıç Arslan Malatya kuşatmasını Haçlı Seferi nedeni ile kaldırmak durumunda kalmıştı. Ancak onun devletin istikrarını yeniden sağlaması ve doğu üzerine sefere çıkması ile Malatya bir kez daha kuşatılmış ve Dânişmendli hâkimiyeti altındaki kale bu defa ele geçirilmiştir. Süryani Mihail, Dânişmendli Gümüştegin'in vefatının ardından gerçekleşen bu kuşatmanın 28 Haziranda vuku bulduğundan bahseder. Malatya kalesinin kuzeydoğusunda bulunan kulenin karşısına makinelerini kuran Selçuklu kuvvetlerinin hücumları karşısında, kale muhafızı kuleyi teslim etmek durumunda kaldı. Böylece I. Kılıç Arslan'ın ikinci Malatya kuşatması zafer ile neticelendi. Kale 2 Eylül 1106'da Selçuklu hâkimiyeti altına girmiş oldu.⁵⁶⁹ Anonim Selçukname'de, Sultan I. Kılıç Arslan'ın Malatya'yı fethetmiş olduğundan

⁵⁶⁶ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 127-128.

⁵⁶⁷ Anna Komnena, **a.g.e.**, s. 325.

⁵⁶⁸ Gögebakan, "*Malatya*", s. 468-473.

⁵⁶⁹ Süryani Mihail, s. 51.

bahsedilirken, fethin ne şekilde olduğu ve tarihi hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.⁵⁷⁰

I. Kılıç Arslan'ın Malatya'yı iki defa kuşatması ve ikincisinde zaferi elde etmesinin ardından, vefatı ile bölgede işler yeniden karışmıştır. Zira Sultan'ın oğlu Tuğrul Arslan, Malatya'da sultan edilmiş, annesi Artuklu beyi Belek b. Behrâm ile evlendikten sonra ise Malatya, Belek b. Behrâm'ın beyliğinin hâkimiyeti altına girmiştir. Ancak uzun yıllar devam etmeyen bu hâkimiyet, Belek'in 1124'te öldürülmesinin ardından son bulacaktır. Belek'in öldürülmesi ile Malatya meliki Tuğrul Arslan ve Harput Artuklu emiri Süleyman arasında ihtilafın çıkması, Dânişmendlilerin bu durumdan faydalanmasına neden olmuştur. Öteden beri Malatya'da tekrar hâkimiyet tesis etmek isteyen Dânişmendliler, aradıkları fırsatı bulmalarının ardından, aynı yıl içerisinde Malatya'yı beylik topraklarına katmışlardır.⁵⁷¹

Dânişmendli hâkimiyetinin uzun sürdüğü Malatya, Sultan I. Mesud tarafından üç defa kuşatılmıştır. Zira Dânişmendli-Selçuklu çekişmesinin dozunu giderek arttırması, Anadolu'da üstünlüğün her iki güç arasında gidip gelmesi, yaşanacak mücadeleleri kaçınılmaz kılmakta idi. Sultan I. Mesud, ilk Malatya kuşatmasını 1143 yılında gerçekleştirdi.⁵⁷² Dânişmendli beylerinin aralarında iktidar mücadelelerine tutuşmuş olmaları da ona aradığı fırsatı vermiş bulunuyordu.⁵⁷³ Süryani Mihail, bu kuşatmanın Haziranın 17'sinde gerçekleşmiş olduğunu kaydetmiştir. O, Sultan Mesud'un, kuşatma için makineleri kurduğunda, bütün hazırlıklarını yapmış olduğundan bahsetmekle birlikte, hiçbir hücumla geçmediğini de ekler. Bunun sebebinin büyücüyle ilgili olduğu hususunda rivayetlerin varlığından da söz eder. Neticede 3 ay boyunca kuşatmış olduğu Malatya Kalesi önlerinden ani bir kararla geri dönen Sultan Mesud, ilk kuşatma girişiminden herhangi bir başarı elde edememiştir.⁵⁷⁴ Ancak Süryani Mihail, her ne kadar Sultan Mesud'un kuşatmayı

⁵⁷⁰ Anonim Selçukname, s. 36.

⁵⁷¹ Göğebakan, "*Malatya*", s. 468-473.

⁵⁷² Azîmi, **a.g.e.**, s. 82.

⁵⁷³ Polat, **a.g.e.**, s. 170.

⁵⁷⁴ Süryani Mihail, s. 120-121.

kaldırarak geri dönmesini bir nedene bağlamamış olsa da, onun geri dönmesinin nedeninin Selçuklu topraklarına yapılan Bizans tacizleri olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁷⁵

1144'te ikinci defa Malatya üzerine yürüyen Sultan Mesud, kaleyi yeniden kuşattı. Yaklaşık üç ay devam eden bu muhasarada da herhangi bir savaş yapılmamakla birlikte İmparator Manuel'in büyük bir ordu ile Selçuklu topraklarına karşı harekete geçtiği haberinin gelmesi ile kuşatma bir kez daha kaldırıldı.⁵⁷⁶ Böylece Sultan Mesud'un, her iki Malatya kuşatması neticesiz kalırken, bu kuşatmaların kaldırılma sebebi de hemen hemen birbirleri ile aynı oldu.

Malatya, Sultan Mesud tarafından üçüncü defa kuşatıldı ve bu defa neticesiz kalmadı. Malatya'da hüküm süren Dânişmendli Aynüddeve'nin 12 Haziran 1152'de vefat etmesi üzerine yerine Zülkarneyn geçti. Aynüddeve'nin kardeşi Yağıbasan'ın, başsağlığı dilemek maksadı ile Malatya'ya gelmesi, Zülkarneyn ve annesine, Sultan Mesud'a karşı tavır almaları hususunda tavsiyeler vermesi işleri karıştırdı. Zira bunu haber alan Sultan Mesud, evvela Yağıbasan üzerine Sivas'a yürüdü ve onu itaat altına aldı. Ayrıca Yağıbasan, yeğenine herhangi bir yardımda bulunmayacağına dair ahidde bulunmak durumunda kaldı. Ardından I. Mesud üçüncü defa Malatya üzerine yürüdü.⁵⁷⁷

Sultan I. Mesud, Malatya üzerine gelir gelmez şehri muhasara altına alarak surlarını tahrip etti. Bu gelişmeler karşısında Sultan Mesud'a karşı herhangi bir varlık gösteremeyeceklerini anlayan Zülkarneyn ve annesi, anlaşma yoluna gitmek istediler. Evvela Zülkarneyn'in annesi ve sultanın yeğeni, Sultan Mesud'un huzuruna çıkarak af dilediler. Ancak sultan Mesud bizzat Zülkarneyn'in gelip af dilemesi durumunda muhasarayı kaldıracağını beyan etti. Neticede Zülkarneyn'in huzura gelip af dilemesi üzerine, Sultan Mesud evvela muhasarayı kaldırdı, ardından da kendisine Malatya beyliğini bırakarak, Zülkarneyn'i tabiiyeti altına almış oldu.⁵⁷⁸

Malatya'nın tam anlamı ile Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti altına girmesi, sultan II. Kılıç Arslan'ın döneminde gerçekleşti. II. Kılıç Arslan, saltanatı boyunca,

⁵⁷⁵ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi..., s. 47.

⁵⁷⁶ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi..., s. 47; Coşkun, **a.g.e.**, s. 241.

⁵⁷⁷ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi..., s. 48.

⁵⁷⁸ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 215.

kendisine karşı kurulan her türlü ittifakın içerisinde bulunan Dânişmendlilerden son derece şikâyetçi idi. Kuvvetli bir rakip olarak gördüğü Yağıbasan'ın faaliyetleri, II. Kılıç Arslan'ın bitmek tükenmek bilmeyen ittifaklardan kurtulmak istemesi ve Anadolu'da milli birliği sağlama gayesi bu iki güçlü rakibi karşı karşıya getirmiş bulunmaktaydı.⁵⁷⁹ Sultan bu nedenlerle başlatmış olduğu harekâtın neticesinde Malatya'yı ele geçirdi.

Anonim Selçukname'de, Malatya'nın ne şekilde ele geçirilmiş olduğu hususunda detaylı bilgiler bulunmamakla birlikte, 1178 yılının bir salı gününde, Kılıç Arslan'ın Malatya'ya yönelmiş olduğu kaydedilmiştir. Zülkarneyn'in oğlunun, babası ile anlaşamıyor olması, sultan daha şehre girmeden Malatya'nın teslim olması ile neticelendi.⁵⁸⁰ Bu tarihten itibaren Malatya'nın adı, kaynaklarda meliklik görevleri yapan Selçuklu şehzadeleri vasıtası ile anılmıştır. Örneğin; Melik Mübarizeddin Kayserşah'ın Malatya'da meliklik icra etmiş olduğu kaynaklarda belirtilmiştir.⁵⁸¹

Malatya meliki Mübarizeddin Kayserşah, babası II. Kılıç Arslan'ın vefatının ardından, bölgede hâkimiyet icra etmeye devam etmiştir. Ancak II. Rükneddin Süleymanşah'ın tahta çıkması ve Anadolu'daki siyasi birliği yeniden tesis etmek maksadı ile izlediği yol neticesinde bu hâkimiyet sona ermiştir. İbnü'l-Esir, II. Süleymanşah'ın Malatya üzerine yürümüş olduğunu (Haziran-Temmuz 1201) ve birkaç günlük muhasaranın ardından ele geçirildiğini kaydetmiştir.⁵⁸²

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1243'te Köseadağ'da aldığı yenilginin ardından bütün Anadolu'da olduğu gibi Malatya'da da huzur ve sükûnet ortamı sona erdi. Savaştan yaklaşık bir yıl sonra Yasavur Noyan komutasındaki Moğol kuvvetleri Malatya önlerine gelerek şehri kuşatma altına aldılar. Ancak şehrin valisi Reşidüddin, halktan topladığı para ve malı Moğollara vererek Malatya'yı işgalden kurtarmış oldu.⁵⁸³

⁵⁷⁹ Coşkun, **a.g.e.**, s. 248-249; Çakmak, Dağlı, **a.g.e.**, s. 320.

⁵⁸⁰ Anonim Selçukname, s. 37.

⁵⁸¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 50.

⁵⁸² İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. 10, s. 45.

⁵⁸³ Murat Zengin, "Memlük Türk Sultanlığı'nın Anadolu Hâkimiyet Mücadelesi: Malatya'nın Zaptı (28 Nisan 1315)", **AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 33, S. 55, 2014, s. 91-120.

Malatya önce II. İzzeddin Keykâvus, onun tahttan indirilmesi ile de IV. Kılıç Arslan tarafından yönetilmiştir. Ancak Moğollar, 1252 yılının sonlarında ve 1253 Temmuzunda Malatya'yı tekrar muhasara ederek şehri yağmalamışlardır. 1282'de Sultan II. Mesud'un himayesi altında bulunan Malatya, bundan sonra Memlûk-İlhanlı mücadelelerine sahne oldu.⁵⁸⁴ Moğolların baskısından son derece bunalan halk, Memlûkleri şehirlerine davet ettiler. Memlûk sultanı Nâsıreddin Muhammed, 1315'te Seyfeddin Tengiz'in başında bulunduğu ordusunu Malatya üzerine gönderdi ve bu kuvvetler şehri teslim aldı. Bu tarihten sonra bir ara İlhanlıların Anadolu valisi Emir Çoban'ın hâkimiyet kurduğu Malatya, daha sonra Ertana Bey'in hâkimiyeti altına girmiş olsa da, 1338'den itibaren yeniden Memlûklerin eline geçti. Ancak pek çok devletin ve beyliğin mücadele merkezi haline gelen Malatya, daha sonra Memlûk-Dulkadiroğulları arasında el değiştirdi. Malatya, ilk olarak Osmanlı hâkimiyeti altına Yıldırım Bâyezid döneminde girmiş, ardından Timur'un ve Dulkadiroğullarının eline geçmiştir. Nihayetinde Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁵⁸⁵ Malatya Kalesi, uzun ve ihtişamlı tarihi boyunca pek çok mücadelenin yaşandığı bir yapı olmuştur, günümüzde ise yıkık vaziyettedir.

Mamure Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Anamur Kalesi.

Melikgazi Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Zamantı Kalesi.

3.50. Minşar Kalesi

Ne zaman ve kimler tarafından inşa edilmiş olduğu bilinmeyen Minşar Kalesi, XII-XIII. yüzyıllarda Malatya'nın önemli ve müstahkem mevkillerinden biri idi. Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine ne zaman ve nasıl geçtiği bilinmeyen bu kale, karşımıza I. Alâaddin Keykubad'ın hapis yatmış olduğu yer olarak çıkmaktadır. İbn Bibi, İzzeddin Keykâvus'un, kardeşi Alâaddin'i, Minşar (Menşar/Muşar) Kalesi'ne

⁵⁸⁴ Sevgen, *a.g.e.*, s. 243; Zengin, *a.g.m.*, s. 91-120.

⁵⁸⁵ Gögebakan, *a.g.m.*, s. 468-473.

hapsedilmek üzere Seyfeddin Ayaba'ya teslim ettiğini kaydeder.⁵⁸⁶ Dolayısıyla bu kale, 1211 yılından önce Selçuklu egemenliğine girmiş bulunuyordu. Bu vesile ile bahsedilen Minşar Kalesi, Fırat vadisinin önemli bir noktasında, stratejik açıdan son derece önemli bir mevkide inşa edilmiştir. Kalenin sırtı bugün Abdolvahap denilen dağa dayanmıştır ve yıkık vaziyettedir.⁵⁸⁷

Muşar Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Minşar Kalesi.

3.51. Niksar Kalesi

Tokat ilinin Niksar ilçesinde bulunan Niksar Kalesi, iç, dış ve orta kale olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Kale, kuzeyde Maduru Çayı ve güneydeki Çanakçı Deresi arasında bir tepenin üzerinde doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Kalenin Pontus döneminden beri mevcut olduğu söylenebilir.⁵⁸⁸ Türklerin yörede hâkim olmalarına kadar, kale sırasıyla Hitit, Frig, Med, Pers, Pontus, Grek, Roma ve Bizans egemenliği altında kalmıştır.⁵⁸⁹

Türklerin 1068 yılında yöreye geldikleri ve şehri ele geçirdikleri yönünde düşünceler olmakla birlikte, Malazgirt Zaferi'nin ardından Dânişmendlilerin Niksar'ı ele geçirerek merkezleri yaptıkları bilinmektedir.⁵⁹⁰ Aksarayî, Büyük Selçuklu sultanı Alp Arslan döneminde, Niksar, Tokat, Sivas, Elbistan ve havalisinin Melik Dânişmend tarafından ele geçirildiğini kaydetmiştir.⁵⁹¹ 1100 yılında, Dânişmendli Gümüştegin, Antakya Haçlı Prinkepsi Bohemond'u Niksar Kalesi'ne hapsedmiştir.⁵⁹² Dânişmendlilerin hâkim olduğu Niksar'a, Bizans kuvvetlerinin zaman zaman hücum ettikleri bilinmektedir. Bizanslı tarihçi Ioannes Kinnamos, İmparator II. Ioannes döneminde şehrin kuşatıldığından, ancak Türklerin güçlü savunmalarından ve kış

⁵⁸⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 167.

⁵⁸⁷ Orhan Tuğrulca, "Muşar Kalesi", <http://malatyahaber.com/haber/musar-kalesi/> sitesinden alınmıştır. 25.05.2019.

⁵⁸⁸ Sevgi Parlak, "Orta Karadeniz'in Savunmasında Stratejik Öneme Sahip Bir Kale: Niksar Kalesi", **Sanat Tarihi Yılığ**, S. 25, 2016, s. 105-148.

⁵⁸⁹ M. Hanefi Bostan, "Niksar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 33, İstanbul 2007, s. 119-122.

⁵⁹⁰ Bostan, *a.g.m.*, s. 119.

⁵⁹¹ Aksarayî, **a.g.e.**, s. 13.

⁵⁹² Bostan, *a.g.m.*, s. 119.

mevsiminin gelmiş olmasından dolayı geri çekilmek durumunda kaldıklarından bahsetmektedir. İlâveten olayın tarihini 22 Aralık 1139 olarak vermiştir.⁵⁹³

Niksar'ın Selçuklu sultanı I. Mesud döneminde, kendisine tâbi olan damadı Nizameddin Yağıbasan'ın idaresi altında olduğu bilinmektedir.⁵⁹⁴ Yine kaynaklardan edinilen bilgilere göre, II. Kılıç Arslan'ın ülke idaresini on bir oğlu arasında paylaşması ile Niksar, Nâsirüddin Berkyaruk Şah'ın yönetimine verilmiştir.⁵⁹⁵ Ancak II. Süleymanşah 1196 yılında Selçuklu tahtını ele geçirerek Niksar'ı da hâkimiyeti altına almıştır.⁵⁹⁶

1258 tarihinde Selçuklu veziri Süleyman Pervane, beraberinde IV. Kılıç Arslan ve Moğol kuvvetleri ile II. İzzeddin Keykâvus'un idaresindeki Niksar'ı zaptetmiştir. Burada tahta oturan IV. Kılıç Arslan, Niksar serleşkerliğine Süleyman Pervane'yi getirmiştir.⁵⁹⁷ 1277-1308 yılları arasında Moğol baskısına maruz kalan şehir, ardından Taceddinoğulları Beyliği'nin hâkimiyeti altına girmiştir. 1394'te Kadı Burhaneddin'in hâkimiyeti altına girmiş olsada kısa süre içerisinde yeniden Taceddinoğulları'nın eline geçmiştir. Taceddinoğulları'nın 1398'de Osmanlı hâkimiyetini tanımaları ile Niksar, Osmanlı'nın kontrolüne girmiştir. Ankara Savaşı'nın ardından bir süre Timur'un egemen olduğu Niksar, 1427 yılında Taceddinoğulları'nın tarih sahnesinden çekilmesi ile Osmanlı-Akkoyunlu devletlerinin sınır bölgesinde yer almıştır. 1473 Otlukbeli Savaşı'nın ardından yörede Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır.⁵⁹⁸

Yüzyıllar boyunca, bulunduğu coğrafi konumunun da etkisiyle garnizon olarak kullanılmış olan Niksar Kalesi, tarihî süreç içerisinde birçok tahkimata uğramıştır. Bunun en somut örneği ise II. Süleymanşah'a ait 1198 tarihli kale kitabesidir. Kitabe M. Çayırdağ tarafından şu şekilde okunmuştur: “*Yapan Kara ...(?) oğlu CemâleddinYunus. Bu yapı(nın) yapılmasını Kılıç Arslan oğlu, kahredici melik, devlet ve dinin rüknü, muzaffer Süleymanşah 594 senesinin zilhicce ayının ortası.*”⁵⁹⁹

⁵⁹³ Ioannes Kinnamos, s. 18.

⁵⁹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 14.

⁵⁹⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 50; Aksarayî, **a.g.e.**, s. 23.

⁵⁹⁶ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. 9, s. 584.

⁵⁹⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 581.

⁵⁹⁸ Bostan, *a.g.m.*, s. 119-122.

⁵⁹⁹ Parlak, *a.g.m.*, s. 118.

Niksar Kalesi, günümüze büyük bir bölümü sağlam vaziyette ulaşmıştır ve tarihî-turistik gezi amaçlı ziyaretçilerin uğrak noktasıdır.

3.52. Osmancık Kalesi

Çorum'un Osmancık ilçesinde bulunan Osmancık Kalesi, yerden 70 metre yüksekliğinde ve doğal Fişekçi Kayası'nın üzerindedir. Kale, *Osmancık*, *Kandiber Kalesi*, *Kal'â-i âsuman* adları ile anılmıştır. Antikçağda Helenistik veya Roma döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir.⁶⁰⁰ Yer aldığı bölgenin maden kaynaklarının zenginliği yerleşim tarihinin M.Ö. 3000'lere inmesinde etkili olmuştur. Sırasıyla Hitit, Frig, Pers, Galat, Pontus, Roma ve Bizans hâkimiyeti altına girmiştir. Malazgirt Savaşı'nın ardından Dânişmend Emir Gazi tarafından fethedilen Osmancık, beyliğin zayıflamasının ardından Türkiye Selçuklu Devleti'nin egemenliği altına girmiştir.⁶⁰¹

Adına kaynaklarda çok rastlanmasa da Selçuklu veziri Sahib Ata Fahreddin'in Osmancık Kalesi'ne hapsedildiği (1271) bilinmektedir.⁶⁰² Bu bilgiden yola çıkarak kalenin korunaklı ve faal bir şekilde kullanıldığını söylemek mümkündür. İlaveten 1292 yılında, Selçuklu-İlhanlı ordusunun Kastamonu üzerine yürüdüğü ve Osmancık Kalesi'ne çekilmek durumunda kaldıkları bilinmektedir.⁶⁰³

Moğol istilasından etkilenen Osmancık, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasının ardından Ertana Beyliği, Amasya Emirliği ve Kadı Burhaneddin Ahmed'in egemenliği altına girmiştir. 1390'larda ise Osmanlı hâkimiyetine giren⁶⁰⁴ kale günümüze bazı bölümleri yıkılmış bir şekilde ulaşmıştır.⁶⁰⁵

Saimbeyli Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Hancin Kalesi.

⁶⁰⁰ Fatih Müderrisoğlu, "Anadolu'da Önemli Bir Kültürel Merkez: Osmancık", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 9, Güz 2008, s. 425-438.

⁶⁰¹ Mehmet Öz, "Osmancık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 475-477.

⁶⁰² Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 551.

⁶⁰³ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 138-139; Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 627.

⁶⁰⁴ Öz, "Osmancık", s. 475-477.

⁶⁰⁵ Müderrisoğlu, *a.g.m.*, s. 425-438.

Samsat Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Sümeysat Kalesi.

Salime Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Selime Kalesi.

3.53. Selime Kalesi

Kaynaklarda karşımıza *Salime/Selime* şeklinde çıkan kalenin nerede bulunduğu hususunda net bir bilgi mevcut değildir. Aksarayî, eserinde söz konusu kalenin kendi mülkiyetinde olduğunu, Aksaray'a yakın bir mevkide bulunduğunu bildirmekte ve çeşitli olaylar vesilesi ile adını geçirmektedir.⁶⁰⁶ Yine Aziz b. Erdeşir de eserinde bu kalenin adını geçirmiş ve bulunduğu yer olarak Aksaray'ın doğusuna işaret etmiştir.⁶⁰⁷ Osman Turan ise Selime Kalesi için, bugün Aksaray'a yakın Selime köyü içerisinde bir kale olduğundan ve içerisinde de mühim bir türbe olduğundan söz eder.⁶⁰⁸

Selime Kalesi'nin Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine ne zaman ve ne şekilde girdiği bilinmemekle birlikte, Aksaray'a olan yakınlığı sebebi ile bu kalenin de Aksaray ile birlikte hâkimiyet altına alındığı varsayımında bulunmamız mümkündür. Bu da Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulduğu döneme (XI. yüzyıl sonları) denk gelmektedir.

3.54. Semaniye Kalesi

Semaniye Kalesi, İbn Bibi'nin eserinde Amid Kalesi'nin alınması vesilesi ile karşımıza çıkmaktadır. II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1240 yılında Amid'i fethetmesi⁶⁰⁹ ile civar kalelerin ele geçirilmesi sonucu Semaniye Kalesi de Türkiye

⁶⁰⁶ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 98-205-247-248.

⁶⁰⁷ Aziz b. Erdeşir, *a.g.e.*, s. 446.

⁶⁰⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 644.

⁶⁰⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 436-440.

Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiştir. Bu esnada bölge, Hârizmlilerin aralarında taksim ederek askerî feodalizm kurdukları bir yerdir.⁶¹⁰

İbn Bibi, Amid'in fethedilmesinin ardından, Semaniye Kalesi komutanlarının ve kale muhafızının, Selçuklu devlet büyüklerinin huzuruna çıkarak, kale anahtarını ve mallarını sunduğunu yazmaktadır. Semaniye Kalesi de böylece Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiş; ancak kale muhafızı ve komutanları değiştirilmemiştir.⁶¹¹ Böylece Semaniye Kalesi de, Akil Kalesi gibi herhangi bir kuşatmaya gerek kalmaksızın Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiştir. Söz konusu kalenin Diyarbakır yakınlarında olduğu bilgisine dayanarak bu kaleyi ilgili yörede aramak gerekir.

3.55. Silifke Kalesi

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Silifke'de hâkimiyetinin başlamasından evvel, Ermenilerin elinde olan bu kale hususunda kaynaklar detaylı bilgiler vermemekle birlikte, Ioannes Kinnamos eserinde bir vesile ile bu kaleye değinmiştir. Müellif, Roma hâkimiyeti altında olan bu kalenin Ermeni Leon tarafından kuşatılmış olduğundan bahsetmiştir.⁶¹² Kalenin Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetini girişi ise I. Alâaddin Keykubad dönemine rastlamaktadır. İbn Bibi, bu esnada Ermenilerin elinde bulunan kalenin alınması için Mübarizeddin Ertokuş'un görevlendirildiğini ve onun Silifke Kalesi de içlerinde olmak üzere pek çok kaleyi ele geçirmiş olduğunu nakletmiştir.⁶¹³ Bu durumda kale, 1220'li yıllarda kesin olarak Selçuklu egemenliği altına girmiş bulunuyordu. Kalenin bu tarihten sonra uzun müddet Selçuklu kontrolünde kaldığı anlaşıyor.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasının ardından Silifke, Karamanoğulları idaresinde geçmiştir. XV. yüzyılda ise yöre Osmanlı-Karamanoğulları mücadelesinin

⁶¹⁰ Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 436.

⁶¹¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

⁶¹² Ioannes Kinnomos'un Historia'sı, s. 14.

⁶¹³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 351.

yaşandığı bir bölge olmuştur. Nihayet 1471’de Silifke ve civarını ele geçiren Gedik Ahmet Paşa, bu yerleri Osmanlı topraklarına katmıştır.⁶¹⁴

Eski adı *Selevkia* olan Silifke, evvelce dağlık Kilikya’nın merkezi idi. Yüksek bir kayalık üzerine inşa edilmiş olan Silifke Kalesi’nin çevresi 4827 metredir. Kalenin 23 burcu ve üç kulesi mevcuttur. Kayalık üzerine inşa edilmesi sebebi ile herhangi bir müdafaa hendeği bulunmamaktadır. Kalenin ortasında Selevkia krallarının şatosu bulunmaktadır. Şatonun altında ise bir mahzen ve sarnıç mevcuttur. Şato daha sonra, Ermeni kralları tarafından tamir ettirilmiştir. Ermeni kralları aynı zamanda kaleyi de onararak tahkim etmişlerdir.⁶¹⁵ Bugün Silifke Kalesi, görmüş olduğu onarımların da katkıları ile bir ortaçağ kalesi hüviyetiyle ayakta ve varlığını korumaktadır.

3.56. Sinop Kalesi

Karadeniz Bölgesi’nin en önemli liman kentlerinden biri olan Sinop, Kuzey Anadolu Dağları tarafından ikiye bölünen ve farklı coğrafi özellikler gösteren bir yöre olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶¹⁶ Coğrafi yeri ve özellikleri dolayısıyla tarihi son derece köklü olan Sinop’un merkezinde bulunan kalesinin kimler tarafından ve ne zaman yapıldığı konusu netlik kazanmış olmamakla birlikte, bazı kaynakların belirttiklerine göre M.Ö. 72 yılında Pontus Kralı IV. Mithridates tarafından yaptırılmıştır.⁶¹⁷ Kale, inşa edilmesinin ardından defalarca onarım görmüş ve ilaveler yapılmıştır. Özellikle Roma-Bizans döneminde etraflı onarımlar geçiren Sinop Kalesi’nin, Selçuklular tarafından fethedilmesi sonrası buraya burçlar eklenerek tahkim edilmiştir. Kale, iç kale ve dış kale olmak üzere iki kısımdan ibarettir. Surlarının uzunluğu 10-15 metre kadardır. Burç ve kuleler ise 20-25 metre yüksekliğindedir. Surların taarruza müsait yerleri mazgallarla tahkim edilmiştir.⁶¹⁸

Sinop şehri ve kalesi, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmeden bazı devletlerce yönetilmiştir. Kalkolitik çağa kadar uzanan köklü geçmişi ile ilk olarak

⁶¹⁴ Sevgen, **a.g.e.**, s. 293.

⁶¹⁵ Sevgen, **a.g.e.**, s. 293.

⁶¹⁶ Özdemir Koçak, “*Erken Sinop Yerleşmeleri*”, **Belleten**, C. LXVII, S. 250, Aralık 2003, s. 1-35.

⁶¹⁷ Sevgen, **a.g.e.**, s. 289; Cevdet Yılmaz, “*Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi*”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, 2009, 14/22, s. 1-16; Z. Rona, “*Sinop*”, (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi III**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 1674-1675.

⁶¹⁸ Sevgen, **a.g.e.**, s. 289.

M.Ö. VII. yüzyıl ortalarında Milet kolonisi olarak kurulmuştur. Antik çağda Karadeniz Bölgesi'nin en önemli kentlerinden biri olan Sinop, M.Ö. 30 - M.S. 395 yılları arasında Roma İmparatorluğu'na, ardından da Bizans hâkimiyetine geçmiştir.⁶¹⁹ Kalenin Türkiye Selçuklu Devleti'ne geçişi ise I. İzzeddin Keykâvus'un hükümdarlık döneminde gerçekleşmiştir.

I. İzzeddin Keykâvus, saltanat mücadelelerinden galip çıkmasının ardından tahtına sağlam bir vaziyette oturmuştur. Bundan sonra o, babası I. Gıyâseddin Keyhüsrev gibi siyasi ve askerî seferlerini ticari çıkarlarına göre tertip ederek bir yol haritası belirlemiştir. Buna göre ilk olarak Kıbrıs Krallığı ile bir ticaret antlaşması yaptı (Ocak 1214). Ardından Akdeniz'de ticaretin sekteye uğramaması adına o bölgede de güvenliği sağlayarak, yolları işler hale getirdi. Tüm bu etkinliklerinin tam olarak anlam kazanması adına uluslar arası ticaret yolu ile doğrudan doğruya alakalı bulunan Sinop limanının da Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine geçmesi gerektiğinin farkında idi. Onun bu faaliyetleri esnasında, İznik ve Trabzon Rum devletleri arasında hâkimiyet çekişmelerine sahne olan Sinop'ta güvenlik ve asayiş bozulmuş bulunuyordu. Bu ise ticareti doğrudan doğruya etkileyen bir hadise idi.⁶²⁰

İbn Bibi'nin aktardıklarına göre, Sultan I. İzzeddin Keykâvus, kendisine gönderilen mektupta yazılı olan, Canit Tekfuru Kir Aleksi'nin yörede Selçuklu topraklarını taciz ettiği ve karışıklıklar çıkarmış olduğu bilgileri sayesinde yörede yaşananları öğrenmişti. Sultan, emirleri ile istişare ederek Sinop şehri ve kalesi hakkında daha detaylı bilgi edinmek istedi.

*Bu hususta bilgi sahibi olanlar, "Sinop, kuşatılmadan doğrudan girişilecek bir savaşla alınacak bir yer değildir. Ancak kuşatma ile ora halkı, yiyecek ve içecek sıkıntısına düşer, karadan ve denizden yardım kesilirse, şehrin alınması mümkün olur ve zafer kazanılır. Yapacağımız en doğru iş, bu yıl şehrin civarına saldırıp, orada oturanların çoluk çocuklarını esir almak, o bölgenin şehirlerinin ve köylerinin altını üstüne getirmek ve bu tür davranışlarımızı uzun süre devam ettirmektir"*⁶²¹ dediler.

Bu konuşmalardan sonra yaşanan görüş birliği, Selçuklu ordusunun Sinop üzerine yürümesi ile neticelendi. İbn Bibi'nin anlattıklarına göre bu esnada avda olan Kir

⁶¹⁹ Yılmaz, *a.g.m.*, s. 1-16.

⁶²⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 324-325; Sevim, Merçil, *a.g.e.*, s. 563; Sevim, Yücel, *a.g.e.*, s. 149-150; Cevdet Yakupoğlu, *"Sultan I. İzzeddin Keykâvus"*, (Editör: Refik Turan), *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, s. 359-360; Coşkun, *a.g.e.*, s. 275-276.

⁶²¹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 175-176.

Aleksi, Selçuklu askerlerinin gayretleri ile yakalanarak esir edilmişti. Kir Aleksi'nin esir edilmesine son derece sevinen Sultan I. Keykâvus, eğlence meclisleri tertip etti. Üç gün sonra ise Sinop'a varmış bulunuyordu.⁶²²

I. İzzeddin Keykâvus, Kir Aleksi'den kale halkının teslim olması gerektiği haberini ulaştırmasını istedi. O da, güvendiği adamlarından birini teslim olmaları hususunda kaleye göndermiş olmasına rağmen halk buna yanaşmadı. İbn Bibi, habercinin iki defa gitmiş olmasına rağmen, halkın tutumundan vazgeçemediğini belirtiyor. Bu tutum karşısında Kir Aleksi'yi öldürmekle tehdit eden İzzeddin Keykâvus, onun kale halkının görebileceği bir yere götürülerek işkence yapılmasını buyurması üzerine, akşam olmasının ardından şehirdekiler habercinin tekrar gelmesini istediler. Şehrin ileri gelenleri *“Eğer Sultan, Tekfur'u öldürmez, onun ülkesine dönmesine, çoluk çocuğumuzla birlikte bizim de istediğimiz yere gitmemize izin verirse, şehri ona teslim ederiz”⁶²³* dediler. Bu durumu emirleri ile istişare eden İzzeddin Keykâvus, istenilenleri bir yemin mektubu ile şehre gönderdi. Böylece saltanat bayrağı 28 Ekim 1214'te Sinop Kalesi'nin burcuna dikilmiş oldu.⁶²⁴

Sultan İzzeddin ve Kir Aleksi arasındaki ahide göre; Kir Aleksi, *“Muzaffer Sultan İzzeddin Keykâvus b. Keyhüsrev, Kir Aleksi olan benim canımı başışlar, Sinop'un dışında Canit bölgesine, oranın eklentilerini ve bağlı yerlerini benim ve çocuklarımın idaresine bırakırsa, her yıl 10 bin dinarı (altın), 500 atı, 2 bin sığırı, 10 bin koyunu, ülkenin kıymetli şeylerinden meydana gelecek 50 yükü kendi hayvanlarımla onun hazinesine, mutfağına ve ahırına gönderirim. Yardım istediği zaman imkânlar ölçüsünde yardım gönderir, askerimi ondan esirgemem”⁶²⁵* dedi.

Sinop Kalesi'nin kutlu fethinin akabinde bölgeye itibarlı kişiler gönderildi. Kale komutanları, muhafızlar, subaşı tayin edilerek, gerekli askerî destek sağlandı. Sinop Kalesi'nin zarar gören yerleri onarıldı.⁶²⁶ Sinop'un fetih tarihi İbn Bibi'nin verdiği 28 Ekim 1214 tarihine karşılık, Anonim Selçukname'de 8 Şubat 1216 olarak gösterilmektedir.⁶²⁷

I. İzzeddin Keykâvus, Sinop Kalesi'ni topraklarına kattıktan sonra, bugün içerisinde hapisanenin de bulunduğu iç kaleyi yaptırmaya başlamıştır. Yeni yeni burçlar

⁶²² İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 176-177.

⁶²³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 179.

⁶²⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 180.

⁶²⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 180-181.

⁶²⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 182.

⁶²⁷ Anonim Selçukname, s. 40.

eklenilen kalenin içerisindeki kitabeler 1215, 1218, 1434 ve 1451 senelerine aittir. İç kale kuzey ve güneyde olmak üzere iki grup halindedir. Kuzeydeki iç kalenin genişliği 2200, güneydeki iç kalenin genişliği ise 9500 m civarındadır. Güneydeki iç kalede meşhur Sinop Hapishanesi, kuzeyindekinde ise depolar, cephanelik ve cami vardır. Kalenin vaktiyle dört kapısı bulunmakta idi. Güneyde Kara kapısı, Doğuda İskele kapısı, kuzeyde kale ile deniz arasındaki düzlüğe açılan Ova kapısı, yine denize bakan Garp kapısı bulunmakta idi. Bu kapı denize bakmasına karşın liman tarafında değildi.⁶²⁸

Sinop Kalesi, fethinden yaklaşık on yıl sonra yeniden Bizans'ın eline geçmiş; ancak I. Alâaddin Keykubad tarafından geri alınmıştır. Şöyle ki, Komnenos ailesinden I. Andronikos'un torunları Aleksios ve David, bir takım nedenlerden dolayı Gürcü Krallığı'na götürülmüşlerdi. IV. Haçlı Seferi ile İstanbul'da Latinlerin hâkimiyetinin başlaması ile bu torunlar Gürcü Kraliçesi Tamara'nın desteğini alarak Trabzon'u ele geçirdiler. Daha sonra David, Karadeniz sahili boyunca ilerleyerek Sinop'u işgal etti.⁶²⁹

Bu yaşananlar hakkında İbn Bibi'de herhangi bir kayıt bulunmazken; İbnü'l-Esir, 1227-1228 yılı olaylarını anlatırken şunları naklediyor:

“Bizanslılar'ın Sinop'u ele geçirdiklerini öğrenmiş bulunan Alâaddin Keykubad burayı tekrar düşmandan geri alması gerektiği için bir an evvel ülkesine geri dönmek istemişti, Sinop şehri en müstahkem kalelerden birisi olup Hazar Denizi adıyla bilinen Karadeniz sahilinde denizin içine doğru sarkmış gayet mükemmel bir şehirdir. Ülkesine dönen Alâaddin Keykubad, Sinop üzerine ordularını sevk etmiş, gelen İslam orduları, Sinop'u karadan ve denizden kuşatarak Bizanslı Rumların elinden tekrar geri almışlardı.”⁶³⁰

Sinop Kalesi, 1259 yılına kadar Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti altında kalmış, ancak söz konusu tarihten sonra elden çıkmıştır. Köseadağ Savaşı ile birlikte Anadolu'da baş gösteren kargaşa ortamı ve Moğolların baskıları sebebi ile bu zayıf durumdan faydalanan Trabzon Komnenleri, Sinop'u ele geçirdiler. Sinop'un ticari anlamda ne derece mühim olduğunu bilen Sultan IV. Kılıç Arslan ve vezir

⁶²⁸ Sevgen, **a.g.e**, s. 289-290.

⁶²⁹ Uyumaz, **a.g.e**, s. 45.

⁶³⁰ İbnü'l-Esir, **a.g.e**, C. 10, s. 331-332.

Muineddin Süleyman Pervâne, Abaka Han'dan gerekli izinleri almalarının akabinde Sinop'u yeniden geri almak üzere harekete geçtiler.⁶³¹

Aksarayî, Sinop'un ehemmiyeti ve durumu için şu ifadeleri kullanıyor: “*Sinop, yarısı kara, yarısı deniz üzerinde olan sağlam bir şehirdir ve gemilerin geçiş yeri üzerindedir.*”⁶³² Sinop'u almakla görevli Muineddin Süleyman Pervâne, yanında Niksar ve Danişmend vilayetlerinin askerlerinden oluşan dört bin tam teçhizatlı asker ile Sinop üzerine yürüdü. Bu olaylar nedeni ile Canit bölgesinden gelen pek çok Frenk de yardım amaçlı Sinop'ta bulunuyordu. Şehrin yöneticisi olan Gaydan oldukça uzun bir müddet şehri savunmada başarı gösterdi. Bu muhasara esnasında her iki taraftan da çok sayıda insan yaşamını yitirdi. Ancak tüm bunlara rağmen zafer kazanılmış değildi. Bu nedenle Pervâne, gemileri de işin içerisine sokarak şehri deniz tarafından kuşatmış bulunuyordu. Böylece Sinop, bu gemilerin içerisinde bulunan tam teçhizatlı bin Selçuklu askerinin katkılarıyla fethedilmiş oldu. Fetihten sonra, kiliseler camilere çevrildi, çan seslerinin yerini, ezançl sesleri aldı ve Sinop, Muineddin Süleyman Pervâne'ye, Selçuklu sultanı tarafından mülk olarak verildi.⁶³³ İbn Bibi, bu kuşatmanın iki yıl kadar sürmüş olduğundan bahsetmekte ve Muineddin Süleyman Pervâne'nin Sinop'u kendisine mülk olarak vermesi hususunda Sultan'a ısrarcı bir tutum sergilediğini kaydetmiştir.⁶³⁴ Böylece Sinop 1266'da yeniden Selçuklu hâkimiyetine girmiş bulunmaktadır.⁶³⁵

Sinop'un yeniden ele geçirilmesiyle Pervaneoğulları Beyliği'nin temelleri atılmıştır. Ancak ilerleyen süreçte yörede Kastamonu beylerinin etkisi artmış ve neticede Sinop, Candaroğlu beyi Süleyman Paşa tarafından ele geçirilmiştir (1322).⁶³⁶

1332'de Anadolu'yu gezmeye başlayan meşhur seyyah İbn Battuta, eserinde Sinop için şu ifadelere yer veriyor: “*Burası gayet kalabalık ve büyük bir şehir; güzellik ve*

⁶³¹ Sevim, Merçil, **a.g.e.**, s. 590; Coşkun, **a.g.e.**, s. 327; Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 545.

⁶³² Aksarayî, **a.g.e.**, s. 63.

⁶³³ Aksarayî, **a.g.e.**, s. 63.

⁶³⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 594.

⁶³⁵ Coşkun, **a.g.e.**, s. 327.

⁶³⁶ Mehmet Öz, “Sinop”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 37, İstanbul 2009, s. 252-256.

*sağlamlık bir arada! Doğu yönü hariç, çepeçevre denizle kuşatılmış! Doğuda bulunan tek kapısından da hükümdarın izniyle girilebilir.*⁶³⁷”

Netice itibari ile Sinop şehri ve kalesi Candaroğulları’nın yönetiminin ikiye ayrılmasının ardından İsfendiyar Bey’in idaresi altında kalmıştır. Nihayetinde 1461’de Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁶³⁸ Sinop Kalesi’nin dış surları günümüze kadar gelememekle birlikte, içerisinde cezaevi bulunan iç kale hâlâ ayakta olup turizm amaçlı kullanılmaktadır.⁶³⁹

3.57. Sivas Kalesi

Sivas, tarihin kaydedebildiği zamandan beri iskân mıntıkası olarak tanınmaktadır. Şarktan gelen her akın veya garptan tevcih edilen her saldırış, mutlaka Sivas’ta duraklamıştır. Sivas Kalesi, biri *Aşağı Kale* diğeri *Yukarı Kale* olmak üzere iki grup halinde idi. Bu yapıların inşa ediliş tarihleri ve inşa edenleri ise muammada kalmıştır. Bilinen şudur ki, Sivas’ın İran yolu üzerinde bulunması ve mevkisinin ehemmiyeti dolayısıyla sur ve kalesi Bizans imparatoru Justinianus tarafından tamir edilmiştir.⁶⁴⁰

Bu önemli kentin Türklerin eline ne zaman geçtiği konusu da net olarak aydınlatılmış olmamakla birlikte, Malazgirt Zaferi’ni takip eden günlerde gerçekleşmiş olduğu muhakkaktır. Zira Süryani Mihail, Sivas’ın 1085 yılında Muhammed Gümüştekin tarafından ele geçirilmiş olduğunu kaydetmektedir.⁶⁴¹ Buna karşılık Reşîdeddin Fazlullah, Dânişmend’in Sivas’ı, Kayseri’yi, Zamantı’yı, Develi’yi, Tokat’ı, Niksar’ı ve Amasya’yı ele geçirmiş olduğundan bahsederken herhangi bir tarih vermemiştir.⁶⁴² Netice itibari ile Emir Danişmend tarafından ele geçirdiği bilinen Sivas’ın fetih tarihi tartışmalı bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁴³

⁶³⁷ İbn Battuta, **a.g.e.**, s. 307.

⁶³⁸ Yılmaz, *a.g.m.*, s. 1-16.

⁶³⁹ Muhammet Berberoğlu, “*Beylikler Döneminde Sinop*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Elazığ 2010, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 67.

⁶⁴⁰ Sevgen, **a.g.e.**, s. 307-308.

⁶⁴¹ Süryani Mihail, s. 30.

⁶⁴² Reşîdü’l-dîn Fazlullâh, **a.g.e.**, s. 84.

⁶⁴³ Ömer Demirel, “*Sivas*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 37, İstanbul 2009, s. 278-282.

Dânişmedlilerin merkezi olan bu önemli ve tarihî kentin Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmesi ise II. Kılıç Arslan'ın saltanat devrinde gerçekleşmiştir.⁶⁴⁴

Sultan II. Kılıç Arslan, saltanatı boyunca kendisine karşı kurulan her türlü ittifakın içerisinde bulunan Dânişmendlilerden son derece şikâyetçi idi. Kuvvetli bir rakip olarak gördüğü Yağıbasan'ın faaliyetleri, II. Kılıç Arslan'ın bitmek tükenmek bilmeyen ittifaklardan bıkmayı ve Anadolu'da milli birliği sağlama gayesi bu iki güçlü rakibi karşı karşıya getirmiş bulunmaktaydı.⁶⁴⁵ Bu amaçla harekete geçen Sultan II. Kılıç Arslan, detaylarına vâkıf olmadığımız bir kuşatma neticesinde Yağıbasan'ın merkezi olan Sivas'ı aldı.⁶⁴⁶

Yaşanan bu gelişmeler sebebi ile Yağıbasan, II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah'ın yanına giderek, ona taht mücadelesi için destek vermeyi amaçlamıştı. Ancak ömrü bu planları uygulamaya koymaya yetmedi ve o, 4 Ağustos 1164'te vefat etti.⁶⁴⁷ Kuvvetli bir rakibinden kurtulan Kılıç Arslan, yine de tam anlamı ile serbest bir şekilde hareket ediyor değildi. Zira Şam atabeyi Nureddin Mahmud Zengi, Dânişmendlileri koruyor, Kılıç Arslan'ın güçlenmesini istemiyordu. Göndermiş olduğu kuvvetlerle de Sivas ve Kayseri'yi, Kılıç Arslan'ın elinden almış bulunuyordu. Onun bu faaliyetleri karşısında amacı doğrultusunda hareket etmekten çekinmeyen Selçuklu Sultanı, Nureddin'in ölüm haberini alınca derhal harekete geçti.⁶⁴⁸ Kılıç Arslan, yine detaylarına ulaşamadığımız bir şekilde bu esnada Zünnun'un idaresinde bulunan Sivas üzerine gelmiş ve kenti ele geçirmiştir.⁶⁴⁹ Süryani Mihail, bu müstahkem şehrin 1175 yazında Selçukluların eline geçtiğini kaydetmiştir.⁶⁵⁰

Sivas'ın, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmesi ile önemi giderek arttı. Zaten önemli bir mevkiye bulunması, uzun yıllar hâkim olabilmek adına çeşitli güçlerin mücadele merkezi olması, şehrin ne derece önemli olduğunu gösterir nitelikteydi. II. Kılıç Arslan döneminde gerçekleşen fetih ile birlikte, Sivas'ta, ilmî, mimari, kültürel, ticari vb. anlamda büyük bir ilerleme kaydedildi. Ayrıca burası

⁶⁴⁴ Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *AÜ Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. IX, S. 4, 1952, s. 452-488.

⁶⁴⁵ Coşkun, *a.g.e.*, s. 248-249; Çakmak, Dağlı, *a.g.e.*, s. 320.

⁶⁴⁶ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, C. 9, s. 390; Aksarayı, *a.g.e.*, s. 23.

⁶⁴⁷ Çakmak, Dağlı, *a.g.e.*, s. 320.

⁶⁴⁸ Aksarayı, *a.g.e.*, s. 23.

⁶⁴⁹ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, C. 9, s. 391; Ahmed b. Mahmud, *a.g.e.*, s. 301-302.

⁶⁵⁰ Süryani Mihail, s. 233.

Selçukluların ikinci payitahtı oldu.⁶⁵¹ Bu önemli kentin kalesi ve surları hususunda İbn Bibi, önemli bilgiler aktarmıştır.

I. Alâaddin Keykubad'ın, yaklaşan Moğol tehlikesine karşı aldığı önlemlerden biri de önemli kentlerin savunma yapılarını güçlendirmek olmuştur. Bu amaçla Sivas'ta da bir çalışma gerçekleştirmişti. İbn Bibi, Sultan Alâaddin'in evvela Konya'da çalışmalar başlatarak bu kaleye surlar eklettiğinden bahsetmekte ve ardından aynı çalışmaların yapılması için iş bilir mimarları Sivas'a gönderdiğini ilave etmektedir. Sultan Alâaddin, bir ferman çıkartarak, aynı Konya'da olduğu gibi, Sivas'a da surlar inşa edilmesini, ortaya çıkacak masrafların da Sivas'taki emirler arasında paylaştırılmasını ve bu hususta gerekli özenin gösterilmesini buyurdu. Çok geçmeden başlatılan çalışmalar ile surların temeli atıldı. Bedenler ve burçlar sağlamlaştırılarak yükseltildi. Kayaların üzerine çeşitli kabartma, resim ve heykeller yapıldı. Yumuşak taşlar ve mermerler üzerine altın yaldızla Kur'an ayetlerinden, Peygamber hadislerinden en çok bilinenleri, Şehnâme'nin beyitlerinden ve vecizelerden parçalar yazılarak, boş yer bırakılmadı.⁶⁵² Anonim Selçukname'de, Sultan Alâaddin'in imar faaliyetleri sebebi ile acziyet içine düşen emirlerin, ona suikast planı yaptıkları ancak bunu öğrenen Sultan'ın hepsini Kayseri'de katlettiği kaydedilmiştir.⁶⁵³

Sivas'ın, Türkiye Selçuklu Devleti için ne derece ehemmiyet arz ettiği ve güvenliği hususunda İbn Bibi, Köse Dağı Savaşı öncesinde emirlerin, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e vermiş olduğu öneriler vesilesi ile bilgi vermiştir. Zira devlet büyükleri, *"Sivas her türlü araç ve gereçle dolu bir şehirdir. Yardım kuvvetlerini beklemek bahanesiyle burada kalıp şehri tahkim etmemiz gerekir. Bu şekilde şehirde savunmaya geçmek Melik'ten gelecek 50 bin askerden daha etkili olur."*⁶⁵⁴ diyerek şehrin savunma anlamında ne derece önemli bir konumda olduğunu göstermişlerdir.

⁶⁵¹ Turan, *a.g.m.*, s. 452-488.

⁶⁵² İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 276-277.

⁶⁵³ Anonim Selçukname, s. 41.

⁶⁵⁴ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 496.

En parlak devrini Selçuklular zamanında yaşayan Sivas'ın, ihtişamlı günleri Köseadağ Savaşı'nda, alınan mağlubiyet ile son bulmuştur.⁶⁵⁵ Köseadağ'da aldıkları galibiyetin ardından yönünü Sivas'a dönen Moğollar, şehrin kadısı ve ileri gelenlerinin kendilerini karşılamaya çıktıklarını gördüler. Kadı'nın kendisinde bulunan yarlığı Baycu'ya vermesi ile anlaşma gereği şehrin yalnızca Erzincan Kapısı açıldı. Askerlerin bir kısmı şehre girerek üç gün boyunca yağma ettiler. Ardından yönlerini Kayseri'ye çevirdiler.⁶⁵⁶

Sivas, Köseadağ bozgununun ardından, diğer pek çok şehirle aynı kaderi paylaşmış ve Moğol egemenliği altında kalmıştır. 1343 yılından sonra ise Ertana Beyliği'nin merkezi olan Sivas, ardından Kadı Burhaneddin'in egemenliği altına girmiş ve o, kaleyi Timur tehlikesine karşı tahkim ettirmiştir. 1398 yılı itibari ile Osmanlı hâkimiyetinin başladığı Sivas, Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra Kadı Burhaneddin'in damadı tarafından ele geçirilse de, 1408'de yeniden Osmanlı topraklarına katılmıştır. Kale, Timur tarafından tahrip edilmiş olmasına rağmen, Mehmed Çelebi tarafından tahkim ettirilmiş ve Osmanlı Devleti'nin önemli bir eyâlet merkezi durumuna gelmiştir. XIX. yüzyılda Sivas iç ve dış kalesi yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.⁶⁵⁷

Siverek Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Süveyda Kalesi.

3.58. Sümeysat Kalesi

Sümeysat, eski ve ortaçağların önemli kent ve kalelerinden biridir.⁶⁵⁸ Adıyaman'a bağlı olup, şehir merkezine 45 km uzaklıktaki Samsat ilçesine karşılık gelmektedir. Tarih öncesi dönemlere kadar giden geçmişi ile farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Özellikle de ortaçağ boyunca önce Perslerle Bizanslıların, ardından ise Bizanslılarla Müslümanlar arasında mücadelelerin yoğunlaştığı bir yer

⁶⁵⁵ Hakkı Acun, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri", **Vakıflar Dergisi**, S. 20, 1988, s.183-220.

⁶⁵⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 501-502.

⁶⁵⁷ Boran, **a.g.e.**, s. 169-170.

⁶⁵⁸ Nimet Özgüç, "Sümeysat Definesi", **Belleten**, C. XLIX, S. 195, Aralık 1985, s. 441-450.

olmuştur. Sümeysat'ın doğal ve siyasi konumu istikrarın ve nizamın sağlanmasını mümkün kılmamış, bölgede kalıcı bir nizam tesis edilememiştir. Burada bulunan kale hususunda farklı kayıtlar mevcuttur. Burasının antik dönemde de güçlü surlarla çevrili olduğu bilinmektedir. Ortaçağdaki fiziki durumu ise belli değildir.⁶⁵⁹

Kalenin Türkiye Selçukluları tarafından ele geçirilişi ise siyasi faaliyetleri ve işlemiş olduğu menfur cinayetlerle tanınan Saadeddin Köpek tarafından gerçekleşmiştir. Zira o iktidar tutkusunda ölçü ve sınır tanımamıştır. Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev ile Selçuklu devlet adamları, komutanları üzerinde kurduğu egemenliği yeterli bulmamıştır. Bu egemenliği başkomutan sıfatıyla elde edeceği bir zaferle taçlandırmak istemiştir. Bunun için o, Güney Doğu Anadolu bölgesi üzerine bir sefer planlamıştır. Onun bundan maksadı, elde edeceği başarıyla Sultanın otoritesini iyice zayıflatmak, buna karşılık kendi gücünü ve kudretini daha da arttırıp sağlamlaştırmaktır.⁶⁶⁰

Saadeddin Köpek bu hırs ve düşüncelerle, Eyyûbilerin parçalanmış ve zayıf durumlarından yararlanmayı uygun buldu.⁶⁶¹ Sümeysat'ı kuşatma altına alan Köpek, yoğun mancınık darbeleri ile kaleye ve kale halkına huzur vermedi. Durumun giderek kötüleşmesi sebebi ile orada bulunan melikler, daha fazla direnemeyeceklerini anlayınca Köpek'e haber göndererek;

“Padişahın devletine karşı kimsenin savaşıp vuruşamayacağını biliyoruz. Birkaç gün size karşı koymamız ise uğursuz talihimizin eseridir. Eğer siz Melikü'l-Ümera canımızı bağışlar ve eskiden beri ecdadımızın vasiyetiyle kalede bulundurduğumuz, Frenk'ten, Rus'tan, Nasrâni'den, Gürcü'den ve dünyanın her yerindeki Hristiyanların ziyarete geldiği; uğuruyla adamlarımızın, evladımızın, torunlarımızın, eşyamızın artıp fetihler kazandığımız Salbot Haç'ını bize bırakıp, muzaffer askerlerin elini çoluk çocuğumuzun eteğinden ve adamlarımızın yakasından çekmelerini sağlarsanız, kaleyi size teslim ederiz ve nereye isterseniz oraya gideriz” dediler.⁶⁶²

Onların bu isteklerini kabul ederek, bir ahitname gönderen Köpek, böylece 14 Temmuz 1238 Cuma günü Sümeysat Kalesi burçlarında Selçuklu sancağını dalgalandırdı. Böylece kısa bir süre içerisinde diğer bazı kaleler ile birlikte Sümeysat

⁶⁵⁹ Mustafa Alican, Taner Yıldırım, “Ortaçağ'da Sümeysat (Samsat)”, http://cahij.com/Makaleler/451258282_52-67.pdf adresinden alınmıştır, 30.04.2018.

⁶⁶⁰ Salim Koca, Sultan I. Alâaddin Kaykubad'dan Sonra..., s. 165-196.

⁶⁶¹ Turan, a.g.e, s. 430.

⁶⁶² İbn Bibi, a.g.e, s. 459.

Kalesi'nin de fethi gerçekleşmiş oldu.⁶⁶³ Moğol işgaline kadar Selçuklu hâkimiyetinde kalan Sümeysat Kalesi, günümüzde yıkık durumdadır.

3.59. Süveyda Kalesi

Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde bulunan Süveyda Kalesi'nin geçmişi Asurlulara kadar dayanır. Tarihi boyunca Araplar, Persler, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından idare edilmiştir.⁶⁶⁴ Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1240'ta Amid'i fethetmesinin ardından geçmiştir. İbn Bibi, bu hususta bilgi verirken kalenin adını *Süveyda* olarak zikretmiştir. Bu fethin ardından Amid'e bağlı yerlerin kale komutanları kendi istekleri ile Türkiye Selçuklu Devleti tâbiyetini kabul etmiştir. Bunlar arasında Süveyda Kalesi de bulunmaktadır ve herhangi bir kuşatmanın gerçekleşmesine gerek kalmadan ele geçirilmiştir.⁶⁶⁵

Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyet sağladığı Süveyda Kalesi sık sık el değiştirmiştir. Bugün Siverek Kalesi olarak anılan bu kale günümüzde geçirdiği restorasyon çalışmaları sayesinde büyük ölçüde ayaktaadır.

Şebinkarahisar Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Köğonya Kalesi.

3.60. Tokat Kalesi

Tarihi eskiçağlara kadar uzanan Tokat'ın ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte yerleşim tarihinin Kalkolitik çağa kadar indiği bilinmektedir. Tokat'ta Türk hâkimiyeti tesis edilene şehir sırasıyla Hititler, Frigler, Kimmerler, İskitler, Medler, Persler, Makedonya Krallığı, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir. Emeviler ve Abbasiler döneminde

⁶⁶³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 459.

⁶⁶⁴ https://www.siverek.bel.tr/dokuman/Siverek-Dergi-Web_2.pdf adresinden alınmıştır, 25.06.2019.

⁶⁶⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

de Müslüman akınlarının yapıldığı Tokat'ı Malazgirt Zaferi'nin ardından Emir Danişmend fethetmiştir (1074).⁶⁶⁶

Tokat'ta Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyeti, II. Kılıç Arslan döneminde başlamıştır. 1174'te Danişmendli Beyliği'ni ortadan kaldıran, II. Kılıç Arslan Tokat'ta da hâkimiyetini tesis etmiştir.⁶⁶⁷ II. Kılıç Arslan'ın ölmeden önce ülke yönetimini on bir oğlu arasında paylaşması ile Tokat'ın idaresi Melik Rükneddin'e verilmiştir.⁶⁶⁸ I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde ise Tokat'ın idaresinin Melik Alâadin'e verilmiş olduğunu görüyoruz.⁶⁶⁹ Tokat, 1240'da gerçekleşen Babai İsyanı'ndan etkilenmiştir ve yöre halkından bu isyana katılanlar olmuştur.⁶⁷⁰ İbn Bibi, II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın taht mücadelesi esnasında, Süleyman Pervane ve IV. Rükneddin'in Tokat üzerine gittiklerini kaydetmektedir. Ancak Tokat'taki yöneticilerin II. İzzeddin'in taraftarlığını yapmaları ve kaleyi teslim etmemeleri üzerine kuşatma düzeni alınmıştır. Gecegündüz mancınıkların çalışmasına karşın kale alınamamıştır.⁶⁷¹ Ancak ülke yönetiminin ikiye ayrılması ile IV. Rükneddin Tokat'ta tahta oturmuştur.⁶⁷² Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecinde muhtelif emirler tarafından yönetilen Tokat, sonraki dönemlerde, Ertana Beyliği, Kadı Burhaneddin ve Osmanlılar tarafından ele geçirilmiştir.⁶⁷³

Yapım tarihi bilinmeyen Tokat Kalesi, beşgen planlı ve 28 burçludur. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde onarım gören kale günümüzde ayaktadır.⁶⁷⁴

3.61. Uluborlu Kalesi

Uluborlu Kalesi'nin Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmesi, Kutalmışoğlu Süleymanşah döneminde vuku bulurken, hadise herhangi bir muhasara ve mücadele sonucu değil bir antlaşma doğrultusunda gerçekleşmiştir. İmparator I. Aleksios

⁶⁶⁶ Ali Açıkel, "*Tokat*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2012, C. 41, s. 219-223.

⁶⁶⁷ Açıkel, *a.g.m.*, s. 219-223.

⁶⁶⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 50, Aksarayî, **a.g.e.**, s. 13.

⁶⁶⁹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 123.

⁶⁷⁰ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 480.

⁶⁷¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 581.

⁶⁷² Aksarayî, **a.g.e.**, s. 46.

⁶⁷³ Açıkel, *a.g.m.*, s. 219-223.

⁶⁷⁴ M. Kazmaoğlu, "*Tokat*", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi III**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 1798-1799.

Kommenos, Süleymaşah'ın Anadolu'daki faaliyetleri ve Türk akınlarından sonra zor durumda kalarak onunla anlaşma yapma yolunu tutmuştur. 1081 yılında yapılan anlaşma ile İzmit Körfezi'ne dökülen Drakon Çayı iki devlet arasında sınır kabul edilmiştir. Bu antlaşma ile Selçuklular, boğaz kıyılarından Drakon Çayı'na kadar çekilmeyi kabul etmekle beraber, Marmara sahillerine kadar bütün Anadolu'ya sahip bulunduklarını kabul ettirmiş oldular.⁶⁷⁵ Bu anlaşma doğrultusunda bu önemli kale ve kent, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiş oldu.

Uluborlu Kalesi, bu şekilde Selçuklu hâkimiyetine girdikten sonra yaklaşık yarım asır Türklerin elinde kalmıştı. Ancak Uluborlu kilit bir noktada bulunması ve müstahkem yapısı ile son derece ehemmiyet arz etmekteydi. O esnada Bizans İmparatorluğu'nun başında II. Ioannes Komnenos bulunmaktaydı. İmparator, bu bölgeleri ele geçirmek ve Türkmen kitlelerini geri püskürtmek amacı ile harekete geçti ve 1119-1120'de bölgeye bir sefer tertip etti.⁶⁷⁶

Bizanslı tarihçi Ioannes Kinnamos bu sefer hususunda ve Uluborlu şehri ile kalesi hakkında da malumat vermiştir. Aynen naklediyoruz:

“Sozopolis⁶⁷⁷ eskiden Anadolu'nun önemli şehirlerinden biriydi. Etrafı uçurumlu, sarp bir mevkiye kurulmuş olduğundan, sadece çok dar bir geçit dışında, şehre hiçbir yönden hücum etmek mümkün değildi. Bir savaş makinesini yukarı çekmek imkânsız olduğu gibi, bir kuşatma savaşı için gerekli âletlerin yerleştirilmesi de mümkün değildi. Küçük gruplar halinde ilerlemedikleri takdirde askerin şehre yaklaşımları çok zordu. İşte şehir böyle bir konuma sahipti.⁶⁷⁸”

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Uluborlu Kalesi, son derece müstahkem bir yapıya sahiptir ve ele geçirilmesi son derece zordur.

Uluborlu'nun bu özellikleri nedeni ile İmparator, kaleyi ele geçirmenin normal şartlarda son derece zor olduğunu bilmesi nedeniyle bir hileye başvurmuştur. Yapmış olduğu plana göre, atlı kuvvetlerinin komutanlığını verdiği Paktiarius devamlı sûrette Uluborlu surları etrafında dolaşarak surlara saldırmasını emretmiştir. Böylece gerçekleşmesi beklenen olay, Türkler Bizans kuvvetlerinin tamamının Paktiarius ile

⁶⁷⁵ Hasan Geyikoğlu, “Selçuklular'ın Deniz Politikası ve Denizcilik Faaliyetleri”, **Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 22, Erzurum 2003, s. 251-267.

⁶⁷⁶ Bakır, *a.g.m.*, s. 55-66.

⁶⁷⁷ Uluborlu.

⁶⁷⁸ Ioannes Kinnamos'un *Historia'sı*, s. 6.

hareket ettiklerini düşünecek, tedbirsizce kalelerini terk edeceklerdi. Onların bu tedbirsiz çıkışlarında ise asıl kuvvetler ile gizlenmiş olan Bizans kuvvetlerinin ağına düşmüş olacaktı. Türkler'in bu hileye aldanmaları, kalelerini terk etmeleri ve Bizans kuvvetlerini takibe koyulmaları ile muhtemelen kaleyi düz alana bağlayan geçilmesi zor araziye de aşmış bulundular. Böylece Bizans kuvvetleri tarafından etrafları çevrilen Türkler'in Bizanslılar tarafından zapt edilen şehre geri dönmeleri de mümkün olmadı. Bu Türkler arasında ancak atları çok süratli olanlar kaçarak kurtuldu. Neticede Uluborlu gibi müstahkem yapısı ile dikkatleri üzerine çeken bu kale Bizanslıların eline geçmiş oldu (1120).⁶⁷⁹ Uluborlu, Türkler tarafından 1131'de yeniden ele geçirilmek üzere kuşatılmış olmasına rağmen, müstahkem yapısı sebebi ile başarı sağlanamamıştır.⁶⁸⁰

1120 yılı itibari ile Bizanslıların elinde olan Uluborlu Kalesi, yarım asrı aşkın bir süre sonra yeniden Türklerin eline geçecektir. Şöyle ki, Bizans ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da izlemiş oldukları politikalar sebebiyle devamlı surette karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdı. Bu nedenle Bizans Devleti ile yapılan Miryokefalon Savaşı (1176)⁶⁸¹ ve bu savaştan Türklerin zafer ile ayrılmaları yeni bir dönemin başlamasında da etkili olmuştu. Bu zaferden sonra Anadolu'da Türk varlığının son bulmayacağı ispatlanmış, fetihler hız kazanmıştır. İşte böyle bir dönemde devletin başında bulunan Sultan II. Kılıç Arslan, İmparator Manuel'in de ölümünün (1180) ardından yeni bir mücadele evresine girmiştir. 1182'de Uluborlu'da tekrar Türk hâkimiyetinin başlamasına vesile olmuş ve civar kaleleri de fethederek topraklarına katmıştır.⁶⁸² Bu tarih itibari ile bir daha elden çıkmadığını gördüğümüz Uluborlu, Selçukluların bölgedeki önemli kentleri arasında yer almıştır.

Uluborlu Kalesi karşımıza tüm bu muhasaralar ve mücadeleler sebebi ile çıkarken, müelliflerin eserlerinde Selçuklu şehzadelerinin meliklik yapmış oldukları yer, hapsedilmiş oldukları kale, ayrıca sağlam ve müstahkem yapısı ile de çıkmaktadır.

⁶⁷⁹ Ioannes Kinnamos, s. 6-7; Muharrem Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)**, TTK, Ankara 2003, s. 51-52.

⁶⁸⁰ Kesik, Türkiye Selçuklu..., s. 52.

⁶⁸¹ Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı II. Kılıç Arslan ile Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos arasında 1176'da meydana gelen ve Bizans'ın Anadolu'yu Türklerden geri alma ümidini tamamen yok eden savaş. Detaylı bilgi için bkz. Abdülkerim Özeydin, "*Kılıç Arslan II*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 25, 2002, s. 399-403; Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 361-362; Mehmet Özhanlı, "*Pisidia Antiokheiası, Yollar ve Miryokefalon Savaşı*", **Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, Güz 2017, s. 99-104; Ramazan Topraklı, "*Yenice Köyü Köprüsü ve Miryokefalon Savaşı*", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 18, S. 3, Eylül 2010, s. 997-1012.

⁶⁸² Turan, Selçuklular Zamanında..., s. 239.

İbn Bibi, eserinde kalenin sağlamlığından bahsederken, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın burada hapis yatmış olduğunu kaydetmiştir.⁶⁸³ Anonim Selçukname'de de aynı husus konu olmuştur.⁶⁸⁴ Yine İbnü'l-Esir, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Uluborlu'da meliklik yaptığından ve ardından Konya'da saltanat tahtına oturduğundan söz eder.⁶⁸⁵

Uluborlu'nun kurulmuş olduğu bölge, üç tarafında derin uçurumların bulunduğu bir vadidedir. Bu uçurumların ikisinde ise büyük bir dere yatağı bulunmaktadır. Bu şartlar altında şehre ancak tek bir yönden girmek mümkün olabilirdi; ancak bu tarafa inşa edilmiş olan bir kale sayesinde de şehrin güvenliği tam anlamı ile sağlanmış oldu. Uluborlu şehri müstahkem yapısının dışında Doğu ve İç Anadolu'yu, Batı Anadolu'ya bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunması ve şehrin kurulmuş olduğu tepenin eteklerinde geniş, düz ve sulanabilir verimli bir ovanın bulunması da buranın insanlar için bir cazibe merkezi olmasında pay sahibi olmuştur.⁶⁸⁶ Uluborlu Kalesi, Kapıdağ'ın yamacında kurulmuş olan iç kale ve dış kalelerden oluşmaktadır.⁶⁸⁷ Bu gün dış kalesi tamamıyla yıkık durumda olan Uluborlu Kalesi'nin iç kalesinin büyük bir bölümü ayakta.

Ulukışla Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Lulua Kalesi.

3.62. Urfa Kalesi

Urfa, tarihi boyunca, M.Ö. birinci binyıldan başlayarak sırası ile Asurlular, Medler, Persler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Abgar ve Osroenelelerin hâkimiyetleri altında kalmıştır. 395'te Doğu Roma (Bizans) hâkimiyetinde kalan Urfa, Müslümanlar tarafından Hz. Ömer zamanında fethedilmiştir (639). 658-659'da Bizanslılar, Urfa ve havalisini zapt ve işgale teşebbüs etmişlerse de ancak 1030'da Urfa Kalesi'ni

⁶⁸³ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 576-577.

⁶⁸⁴ Anonim Selçukname, s. 45.

⁶⁸⁵ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. 9, s. 582-583.

⁶⁸⁶ Abdullah Bakır, "Ortaçağda Bir Türkiye Selçuklu Kenti Uluborlu", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2013, S. 30, s. 55-66.

⁶⁸⁷ J. N. Erzen, "Isparta", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Ezcazıbaşı Sanat Ansiklopedisi II**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 820-821.

Arapların elinden alabilmişlerdir. Kaleyi iyice tahkim ettikten sonra burasını merkezi Antakya'da olan Suriye umumi valiliğine bağlamışlardır. Büyük Selçuklu Devleti sultanı Alp Arslan döneminde yöreye Türk akınları gerçekleşmiştir. 1071'de Urfa'yı uzun bir müddet kuşatan Alp Arslan, geri çekilmek durumunda kalmıştır.⁶⁸⁸ 1083'te Bizans imparatorluğuna hizmet etmiş olan aslen Ermeni General Flaretos Urfa'yı almıştır. Selçukluların Anadolu'ya akınlarının hız kazandığı sırasında üç defa muhasara edilen şehir Bozan tarafından fethedilmiştir. I. Haçlı Seferi esnasında Haçlı kumandanlarından Baudoin 1097'de Urfa'ya gelmiş, bir ayaklanma neticesinde öldürülen yerli prensin yerine Urfa kontu olmuştur.⁶⁸⁹

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Urfa'yı ilk kez kuşattığı zaman burada Haçlılar bulunmakta idi. İbnü'l-Esir eserinde, 1105-1106'da Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan'ın, Urfa'yı kuşatmak üzere harekete geçtiğini kaydetmektedir.⁶⁹⁰ Yine onun verdiği bu bilgiye paralel olarak Urfalı Mateos, Kılıç Arslan'ın büyük bir ordu ile Urfa'yı kuşattığını ve şiddetli hücumlarda bulunduğunu kaydetmiş, buna rağmen şehrin ele geçirilemediğini eklemiştir.⁶⁹¹ 1144'te Urfa şehri ve kalesi Selçukluların Musul Atabeyi İmâdeddin Zengi tarafından fethedilmiştir. İlerleyen süreçte şehir, Eyyûbiler, Musul Atabeyleri ve Artuklular arasında mücadelelere sahne olmuştur.⁶⁹²

Türkiye Selçuklu Devleti, Urfa'da kısa süreli de olsa bir hâkimiyet sağlamıştır. Bu da I. Alâaddin Keykubad dönemine karşılık gelmektedir. I. Alâaddin Keykubad'ın, Eyyûbiler ile olan münasebetlerin giderek gerginleşmesi ve tehlikeli bir hal alması üzerine başlattığı seferler neticesinde Urfa ele geçirilmiş oldu.⁶⁹³ Sultan Alâaddin Keykubad, Emir Kemâleddin ve diğer devlet erkânına Harran, Urfa, Rakka ve oralara bağlı yerlerin fethi için harekete geçmelerini emretti.⁶⁹⁴ İbn Bibi, bu seferler neticesinde Urfa'nın ele geçirildiğini kaydetmekle birlikte, ayrıntılara yer

⁶⁸⁸ Köymen, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Alp Arslan..., s. 22-25.

⁶⁸⁹ Sevgen, **a.g.e.**, s. 325-326; Ahmet Nezihi Turan, "*Şanlıurfa*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 38, İstanbul 2010, s. 336-341.

⁶⁹⁰ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C. 8, s. 514.

⁶⁹¹ Urfalı Mateos, s. 231.

⁶⁹² Turan, "*Şanlıurfa*", s. 336-341.

⁶⁹³ Coşkun, **a.g.e.**, s. 294-295.

⁶⁹⁴ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 433.

vermemiştir.⁶⁹⁵ Nitekim Urfa kısa bir süre içerisinde Hârizmlî Beyler tarafından ele geçirilmiştir.⁶⁹⁶

Urfa şehri, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ardından sırası ile Eyyûbiler (1241), Moğollar (1260), Timur (1393), Akkoyunlular (1404)'ın hâkimiyeti altına girdi. Akkoyunlu-Şah İsmail mücadeleleri esnasında Memlûk etkisinin arttığı şehir, kısa bir süre için Safevîler'in eline geçti. Ardından Osmanlı-Safevî mücadelelerinin yaşandığı Urfa, Gargın Muharebesi (1516) neticesinde Osmanlıların eline geçmiş oldu.⁶⁹⁷

Güneydoğu Anadolu'nun en eski ve en ünlü şehri olan Urfa, tarih bakımından da oldukça zengindir. Urfa'ya, Peygamberler şehri de denilmektedir. Urfa Kalesi iki bölümden oluşmaktadır. Şehrin yakınındaki Damlacık eteğinde yuvarlak bir şekilde müstahkem bir mevkededir. Her tarafının yalçın kayalarla çevrili olması sebebi ile hendeği bulunmamaktadır. İç kalesi, 25 burçla güçlendirilmiş olup içerisinde su sarnıçları ve ambarı bulunmaktadır. Bey, Samsat ve Harran isimlerinde üç kapısı bulunan dış kale ise dörtgen planlıdır. Önceden dış kale ile iç kale arasında bahçeli evlerin ve sarayların olduğu bilinmektedir.⁶⁹⁸ Kalenin günümüze ulaşan kısmı halk arasında *Mancınık* diye bilinen çift sütunudur.⁶⁹⁹

3.63. Vatina Kalesi

Karşımıza İbn Bibi'nin eserinde Amid Kalesi'nin alınması vesilesi ile çıkan Vatina Kalesi hakkındaki bilgiler kısıtlıdır. Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1240 yılında Amid'i fethetmesinin⁷⁰⁰ ardından girmiştir. İbn Bibi, Amid'in fethedilmesinin ardından, Vatina Kalesi komutanları ve kale muhafızının, Selçuklu devlet büyüklerinin huzuruna çıkarak, kale anahtarını ve mallarını sunduğunu yazmaktadır. Vatina Kalesi, böylece Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmiş; ancak kale muhafızı ve komutanları değiştirilmemiştir.⁷⁰¹

⁶⁹⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 452.

⁶⁹⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 467.

⁶⁹⁷ Turan, "*Şanlıurfa*", s. 336-341.

⁶⁹⁸ M. Aydın, "*Şanlıurfa*", (Editörler: Zeynep Rona, Müren Beykan), **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi III**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 1719-1721. Sevgen **a.g.e.**, s. 327-328.

⁶⁹⁹ Turan, "*Şanlıurfa*", s. 336-341.

⁷⁰⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında...*, s. 436-440.

⁷⁰¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, s. 477.

Herhangi bir kuşatmaya gerek kalmaksızın, Selçuklu hâkimiyeti altına alınan Vatına Kalesi hakkında başka herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Konumunun tespitinin de mümkün olmadığı kalenin bugünkü Diyarbakır yöresi yakınlarında bulunduğunu söyleyebiliriz.

3.64. Zamantı Kalesi

Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinin Melikgazi köyünün kuzeyinde yüksek bir tepe üzerinde bulunan Zamantı Kalesi, bugün *Melikgazi Kalesi* olarak anılmaktadır. Ne zaman ve kimler tarafından inşa edildiği bilinmeyen kalenin, Bizanslılar, Dânişmendliler ve Türkiye Selçukluları tarafından kullanıldığı tespit edilebilmektedir. Ancak kalenin, Türkiye Selçuklu Devleti hâkimiyetine girişinin ne şekilde ve hangi tarihte gerçekleştiği sorularını yanıtlamak mümkün olmamaktadır.

İbn Bibi'nin eserinde adını geçirdiği bu kale, Kayır Han'ın tutuklanması olayı ile karşımıza çıkmaktadır. Saadeddin Köpek'in telkinleri ile tutuklanan Kayır Han, Zamantı Kalesi'ne hapsedilmiştir.⁷⁰² Bu durumda kale en azından 1240'larda Selçuklu egemenliğinde idi. Kalenin, daha önceki yıllarda Selçukluların eline geçtiği bellidir. Selçukluların son yıllarında ise kalenin Moğol kontrolüne geçmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Zengibar Kalesi

Detaylı bilgi için bkz. Dârende Kalesi.

⁷⁰² İbn Bibi, **a.g.e**, s. 451.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Malazgirt Zaferi (1071) ile Anadolu'yu yurt edinen Türkler, kısa zamanda hayli yol almışlar ve bu toprakların kaderini tayin eden bir güç haline gelmişlerdir. Nitekim Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması ve Bizans İmparatorluğu'nun dibinde gerçekleştirdikleri gaza ve cihad, devletin sınırlarını genişletmiştir. Onların bu akıl almaz yükselişleri, elbette ki bir tesadüf değildir. Anadolu topraklarının neredeyse tamamını ele geçiren Türkler siyasi, sosyal, kültürel ve mimari alanlarda da bölgeye ve ortaçağa damga vuracak işlere imza atmışlardır.

Ortaçağın en önemli ve en gözde savunma yapılarından olan kaleler, Anadolu'yu yurt edinen Türkler'in çok fazla tecrübe sahibi oldukları bir yapı değildir. Ancak çağın gerektirdiği bir mesele vardır ki o da, Anadolu'da söz sahibi olmak, bir şehri ele geçirmek için bu yüksek kalelerin, kalın sur duvarlarının aşılmasıdır. Zira bir yeri fethetmek, kalesini ele geçirmek ile mümkündür. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması ile kuşatma savaşlarındaki eksikliklerini kısa zamanda tamamlayan Türkler, bu konuda kısa zamanda çok yol almışlardır. Onlar kuşatma savaşlarına ayak uydurmakla kalmamış, yeni yeni taktikler geliştirerek, yeni yeni silahlar kullanarak, savaş terminolojisine katkıda bulunmuşlardır. Nitekim bu ustalıkları öyle bir hâl almıştır ki, bir Selçuklu beyi bile sınırlı sayıdaki askerî gücü ve araç-gereçleri ile en müstahkem kaleleri düşürmeyi başarmış, Selçuklu sancağını kale burcuna dikmiştir. Gideros Kalesi bunun en güzel örneklerindendir.

Anadolu'daki kalelerin birçoğunu tarihlendirmek mümkün olmamıştır. Tarihi eskiçığlara kadar dayanan birçok kale mevcuttur. Bu nedenle Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyet tesis ettikleri kaleler, daha evvel farklı güçler tarafından kullanılmış; tahkimatı, onarımı ve eklemeleri yapılmıştır. Yani bu kalelerin mimarisi farklı birçok medeniyetin izlerini taşımaktadır.

Türkler, bu dönemde kaynaklara yansıdığı kadarıyla 64 kaleyi hâkimiyetleri altına almıştır. Bu kalelerin 52'sinin yeri tespit edilirken, 12 tanesinin yeri tespit edilememiş; ancak bulundukları bölgeler hakkında tahmin yürütülmüştür. Bu da

bizleri yüzdelik dilimleri hesaplandığında %81'inin yerinin belli olduğu, %19'unun ise belli olmadığı sonucuna ulaştırır. Yerleri bölgesel olarak tespit edilen kaleler için nokta tayini yapılabilmesi için ayrıca çalışma yapmakta fayda vardır. Tespiti mümkün olan bu 64 kalenin hiçbirisi Türkiye Selçuklu Devleti tarafından inşa edilmemiştir. Ancak stratejik açıdan ehemmiyet arz eden mevkilerde bulunan kalelerin, hemen hemen hepsi Selçuklular eliyle onarım görmüştür. Birçok kale tahkim edilirken, bazı kalelere ise eklemeler yapılmıştır. Konya Kalesi bunun en güzel örneğidir. Denilebilir ki Türkler, Anadolu'da kalelere gerçek ve son kalıcı kimliklerini kazandıran millet olmuşlardır.

Türkiye Selçukluları, bazen barış yolu ile bazen de zorlu bir kuşatmanın ardından ele geçirdikleri kaleleri, aynı zamanda büyük bir ustalıkla savunmuşlardır. Bu kaleler kimi zaman düşman işgali ile karşı karşıya kalmış, kimi zaman da kardeşlerin taht mücadelelerine sahne olmuştur. Dönemin kaynaklarını incelediğimizde her kalenin adına sıkça rastlamamakla birlikte, aynı kalelerin farklı isimlerle zikredilmiş oldukları da tespit edilmektedir. Örneğin Hafik Kalesi, *Havik* şeklinde zikredilmiş, Minşar Kalesi, *Muşar* şeklinde de anılmıştır. Yine yerini ve ne şekilde alındıkları hususlarını aydınlatamadığımız kalelerin, kaynaklarda karşımıza herhangi bir olay vesilesi ile çıkıyor olması, onların da bu dönemde faal olarak kullanıldığını göstermektedir.

Anadolu topraklarının tek söz sahibi olan Türkiye Selçuklu Devleti, hâkimiyet tesis etmiş olduğu kalelerin büyük bir kısmının ismini dahi değiştirmemiştir. Minşar, Vatina, Gideros, Magfa vs. bu kalelere örnek verilebilir. Bu da kendilerine olan güvenlerini kanıtlar nitelikte bir harekettir. Ancak Selçukluların da isim verdiği kalelerin mevcudiyeti bilinmektedir. Örneğin, Alâaddin Keykubad'a nispetle verilen Alâiye Kalesi adı gibi.

Türkler, 1071'de başlattıkları Anadolu'yu fethetme serüvenlerini tamamlama imkânı bulmuşlardır. Anadolu artık tam anlamıyla bir Türk yurdu olmuştur. Artık her anlamda Bizans'a karşı üstün duruma gelen Türkiye Selçuklu Devleti sultanları, Anadolu'yu güçlü, mamur ve bayındır bir hale getirmişlerdir. Ekler kısmındaki harita incelendiğinde bu kalelere dayanarak bile Selçuklu egemenlik sahasının sınırları

çizilebilir. Yine söz konusu haritaya baktığımızda kalelerin, Anadolu'nun Akdeniz, İç Anadolu, Batı Karadeniz ve çoğunlukla Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kesafet kazandığını söyleyebiliriz. Bunda Arap-Bizans mücadelelerinin payı büyüktür. Söz konusu bölgelerin dışında; örneğin Ege, Marmara, Doğu Karadeniz'de daha az kalenin tespit edilmiş olması Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkim olduğu sınırlar ile alakalıdır.

Tespit etmiş olduğumuz bu kalelerin oldukça büyük bir kısmı, Osmanlı Devleti tarafından da aktif olarak kullanılmış, tahkim edilmiş, eklemeler yapılmıştır. Bu kalelerin günümüzdeki durumları tespit edilerek, fotoğraflarla güçlendirilmiştir. İbn Bibi ve diğer Selçuklu kaynaklarından bilgilerin doğruluğu teyit edilebilmektedir. İbn Bibi'nin eserinde bahsetmiş olduğu birçok kalenin günümüze ulaşmış olması, onun hayali kalelerden bahsetmediğini göstermektedir. Yerinin tespitinin mümkün olduğu kalelerin %44'ü ayakta iken, %56'sı yıkık vaziyettedir. Günümüze ulaşan bu kaleler, güvenlik sorunlarının ortadan kalkması sebebi ile kullanılmazken farklı amaçlara hizmet etmektedir. Tarihî turistik gezilerin önemli bir parçası haline gelen bu kaleleri onarmak, kimliklerini korumak, gereken önem ve hassasiyeti göstermek günümüz Türk insanının ve yetkili mercilerin asli vazifesidir.

KAYNAKÇA

- Acun, H. (1988). Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri. *Vakıflar Dergisi*. 20, 183-220.
- Açıkel, A. (2012). Tokat. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 41, 219-223.
- Ahmed bin Mahmud. (2011). *Selçuknâme*. (Haz. E. Merçil). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Akçadağ, G. (2016). Malatya Şehir Adı ve Şehrin Tarihi Süreçleri. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*. 9, 185-206.
- Akok, M. (1945). Kastamonu Şehri Tarihi İç Kalesi. *Belleten*. IX/35, 401-404.
- Aksarayî, K. (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. (Çev. M. Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Akyol, H. (2016). Ankara'nın Türk Hâkimiyetine Girişi ve Şehrin İlk Türk Fatih. *Belleten*. 30 (289), 757-771.
- Algül, H. (2002). Türkler Ansiklopedisi VI. H. C. Güzel & K. Çiçek & S. Koca (Ed.) içinde, *Türkiye Selçukluları Devrinde Akdeniz Siyasetine Genel Bir Bakış* (s. 1123-1133). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Alican, M. (2018). Köseadağ Bozgununun Arap Kaynaklarındaki Yansımaları Üzerine. *Tarih Okulu Dergisi*. 33, 79-91.
- _____. (2016). *Tarihin Kara Yazgısı Moğollar*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Alican, M. & Yıldırım, T. Ortaçağ'da Sümeysat (Samsat). 30 Nisan 2018 tarihinde http://cahij.com/Makaleler/451258282_52-67.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Altun, A. (1989). Alara Kasrı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2, 342.
- Alptekin, C. (1992). Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi (8. Cilt). K. Seyithanoğlu (Ed.) içinde, *Türkiye Selçukluları* (s. 209-380). İstanbul: Çağ Yayınları.
- Anna Komnena (1996). *Alexiad*. (Çev. B. Umar). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Anonim Selçuknâme.* (2014). (Terc. H. İ. Gök. & F. Coşguner). Ankara: Atıf Yayınları.
- Armağan, A.L. (2005). XVI. Yüzyılda Antalya. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bölümü Tarih Dergisi.* 24/38, 93-111.
- Arslan, H. (2008). *II. Kılıç Arslan'ın Çocukları Arasında Mücadeleler ve Bu Mücadelelerin Neticeleri.* Basılmamış yüksek lisans tezi. Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Atçeken, Z. (1998). *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aydın, M. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi III. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Şanlıurfa* (s. 1719-1721). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Azîmî (2006). *Azîmî Tarihi.* (Met. Çev. Not. Açk. A. Sevim). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî (2014). *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş).* (Çev. M. Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bakır, A. (2013). Ortaçağda Bir Türkiye Selçuklu Kenti Uluborlu. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 30, 55-66.
- Balcı, İ. (2006). Muhasara. *TDV İslam Ansiklopedisi.* 31, 9-11.
- Başbüyük, A. (2004). Doğal Süreçlerin Ortaya Çıkardığı Tarihin Önemli Bir Stratejik Noktası: Kemah (Erzincan) Kalesi. *Doğu Coğrafya Dergisi.* 9/11, 353-368.
- Başkan, Y. (2016). Anadolu Beylikleri El Kitabı. H. Şahin (Ed.) içinde, *Karaman oğulları Beyliği* (s. 269-291). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Baykara, T. (2002). Konya. *TDV İslam Ansiklopedisi.* 26, 182-187.
- Behçet, M. (1998). *Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi).* Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları.
- Berberoğlu, M. (2010). *Beylikler Döneminde Sinop.* Basılmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Boran, A. (2001). *Anadolu'daki İçkale Cami ve Mescitleri.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

_____. (2002). Türkler Ansiklopedisi VI. H. C. Güzel & K. Çiçek & S. Koca (Ed.) içinde, *Türk Sanatında Kale Mimarisi* (s. 878-892). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Bostan, M. H. (2007). Niksar. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 33, 119-122.

Bozkurt, N. (2003). Mancınık. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27, 564-567.

Cahen, C. (2012). Osmanlılardan Önce Anadolu. (Çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

el-Cûzcanî, M. (2015). *Tabakât-ı Nâsirî*. (Çev. E. Göksu). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çakar, E. (2016). 17. Yüzyılda Harput Kalesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 26/2, 337-350.

Çakmak, M. A. (2014). Selçuklu Tarihi El Kitabı. R. Turan (Ed.) içinde, *II. Gıyâseddin Keyhüsrev Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti (1237-1246)* (s. 395-409). Ankara: Grafiker Yayınları.

Çakmak, M. A. & Dağlı, R. (2014). Selçuklu Tarihi El Kitabı. R. Turan (Ed.) içinde, *II. Kılıç Arslan Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti* (s. 311-343). Ankara: Grafiker Yayınları.

Çaycı, A. & Şimşir, Z. (2015). Gevale Kalesi 2015 Yılı Kazı Çalışmaları. 22 Nisan 2018 tarihinde <http://www.xxortacag.sakarya.edu.tr/pdf/03acayci-zsimsir.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Çelik, H. Ü. (2011). *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Erzurum'da Sosyal ve Kültürel Hayat*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya.

Danık, E. (2004). Şebinkarahisar Kalesi. *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*. 13/2, 51-78.

Demir, E. (2004). Kâhta'nın Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 24/1, 227-247.

Demirci, M. (2000). İhta. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22, 43-47.

Demirel, Ö. (2009). Sivas. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 37, 278-282.

Demirkent, I. (1996). Haçlılar. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 14, 525-546.

- Deniz, B. (2017). Aksaray Kalesi. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*. 2/2, 225-257.
- Doğru, H. (2001). Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundaki Önemi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1/1, 105-127.
- Emecen, F. (1988). Afyonkarahisar. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 1, 443-446.
- Eravşar, O. (2008). Türkiye Arkeolojisi (Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometre Sempozyumu). F. Bayram (Yay. Haz.) içinde, *Alara Kalesi Kazısı* (s. 26-28). Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Ersan, M. & Alican, M. (2014). *Türklerin Kayıp Yüzyılı Beylikler Devri Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ersan, M. (2010). *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdoğan, M. (1968). Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri. *Vakıflar Dergisi*. VII, 149-205.
- Erdoğan, M. A. (2013). *XII.-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Beylikler Dönemi*. İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- Erzen, A. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Isparta* (s. 820-821). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- _____. (2010). *İlkçağda Ankara*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eyice, S. (2001). Kale. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 24, 234-242.
- Geyiklioğlu, H. (2003). Selçukluların Deniz Politikası ve Denizcilik Faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 22, 251-267.
- Göde, K. (1988). Alâaddin Keykubad ve Kayseri. *Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi I. Alâaddin Keykubad Özel Sayısı*. 61-65.
- Gögebakan, G. (2003). Malatya. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27, 468-473.
- Gökoğlu, A. (1952). *Paphlagonia (Paflagonya) Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi I*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- Göksu, E. (2009). Erzurum'un Sonbaharı. *Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 4/8, 1323-1334.

- _____. (2009). Köseadağ Savaşı (1243). *Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 1-14.
- _____. (2007). Türkiye Selçuklu Devleti'nde Gulâm Eğitimi ve Gulâmhaneler. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*. 24, 65-84.
- _____. (2018). *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Görür, M. (1991). *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Günay, D. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I. Z. Roma & M. Beykan (Ed.) içinde, *Antalya* (s. 109-111). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Güner, B. & Çitçi M. D. (2003). Çemişgezek Kasabasının Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 13/1, 21-48.
- Güneş, A. (2001). İznik. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 23, 545-547.
- Güneş, İ. (2010). Memlûk Sultanı I. Baybars'ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20/2, 343-360.
- Gürbüz, A. (2001). XVI. – XVII. Yüzyıllarda Alâiye Kalesi. *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 10, 207-226.
- Hacıgökmen, M. A. (2012). I. Alâaddin Keykubad'ın (1220-1237) Kayınpederi Kir Fard Hakkında Bir Araştırma. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*. 2 (1), 121-130.
- _____. (2019). *Türkiye Selçuklu Başkentleri İznik ve Konya*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- _____. (2010). Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 27, 471-488.
- _____. (2011). Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 29, 231-260.
- el-Hüseyni, S. (1999). *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*. (Çev. N. Lügal). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ioannes Kinnamos'un *Historia'sı* (2001). (Yay. Haz. I. Demirkent). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- İbn Battuta Tancî (2015). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. (Çev. A. S. Aykut). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İbn Bibi (2014). *El-Evâmirü'l-Alâiyye fî'l-Umûri'l-Alâ'iyye Selçukname*. (Çev. M. Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbni Tagrıberdi (2013). *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*. (Çev. Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.
- İbnü'l-Adîm, (2014). *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular (H. 447-527=1055-1127)*. (Seç. Terc. Değ. A. Sevim). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbnü'l-Cevzî (2011). *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*. (Seç. Terc. Not. A. Sevim). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İbnü'l-Esir (2016). *el-Kâmil fî't-Tarih VIII*. (Terc. A. Ağırakça & B. Eryarsoy & Z. Tüccar vd.). İstanbul: Ocak Yayıncılık.
- _____. *el-Kâmil fî't-Tarih IX*. (Terc. A. Ağırakça & B. Eryarsoy & Z. Tüccar vd.). İstanbul: Ocak Yayıncılık.
- _____. *el-Kâmil fî't-Tarih X*. (Terc. A. Ağırakça & B. Eryarsoy & Z. Tüccar vd.). İstanbul: Ocak Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2007). Osman I. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 33, 443-453.
- İnan, K. (2013). Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1/14, 71-84.
- İnbaşı, M. (2000). Kayseri Kalesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi OTAM Dergisi*. 11, 825-848.
- Kalburcu, İ. (2014). Selçuklu Tarihi Kültür ve Medeniyet (Bildiriler II). M. M. Hülagü & A. Yuvalı & A. Aktan (Yay. Haz.) içinde, *Selçuklu Kentsel Sistemi* (s. 91-102). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karpuz, H. (2009). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- _____. (2009). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kastamonu Kültür Envanteri* (2018). Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Kaya, A. (2014). Başlangıcından 1071'e Kadar Türkler'in Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme. *Ekev Akademi Dergisi*, 59, 211-232.
- Kaya, S. (2006). *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaymaz, N. (2014). *Anadolu Selçuklu Devleti Sultanlarından II. Gıyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kazmaoğlu, M. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi III. Z. Roma & M. Beykan (Ed.) içinde, *Tokat* (s. 1798-1799). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Keçiş, M. (2009). Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 28/46, 143-162.
- Kejanlı, D. T. (2010). Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Kent Sistemi, Kale ve Merkez-Çarşı Gelişimi. *Social Sciences*. 5/3, 287-302.
- Keleş, B. (2017). Uluslar arası Amasya Sempozyumu. F. Köksal & C. Güzel & G. Cevger vd. (Ed.) içinde, *Anadolu Selçukluları Döneminde Meydana Gelen Baba İlyas ve Baba İshak İsyanı'nın Amasya Tarihindeki Yeri ve Önemi* (s. 311-322). Ankara: KIBATEK Yayınları.
- Kesik, M. (2017). *At Üstünde Selçuklular*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- _____. (2008). Sâdeddin Köpek. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 35, 392-393.
- _____. (2003). *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kınık, D. & Aydın M. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Kayseri* (s. 975-977). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kınık, D. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Erzincan* (s. 547-549). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- _____. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Erzurum* (s. 549-551). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- _____. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Giresun* (s. 683-684). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

- _____. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Malatya* (s. 1156-1158). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kırpık, G. & Akyol, H. (2014). Selçuklu Tarihi El Kitabı. R. Turan (Ed.) içinde, *Kutalmışoğlu Süleymanşah* (s. 283-289). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Koca, S. (2001). Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı. M. A. Hacıgökmen (Ed.) içinde, *I. Alâeddin Keykubad'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İçerisinde Ortaya Çıkan Otorite Zafiyeti ve Emir Sadeddin Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü* (s. 165-197). Türkiye Araştırmaları Entitüsü Yayınları.
- _____. (2009). Moğol İstilasına Karşı Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Güvenlik Politikası. *Gazi Türkiye Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 1/5, 187-216.
- _____. (2005). *Selçuklularda Ordu ve Askeri Kültür*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- _____. (2011). Sultan I. İzzeddin Keykâvus ile Melik Alâeddin Keykubad Arasında Geçen Otorite Mücadelesi. *Belleten*. LIV (211), 935-943.
- Koçak, Ö. (2003). Erken Sinop Yerleşmeleri. *Belleten*. LXVII/250, 1-35.
- Konyalı, İ. H. (2007). *Konya Tarihi*. Konya: Memleket İletişim A. Ş. Baskı Tesisleri.
- Köprülü, M. F. (2012). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köymen, M. A. (2016). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III, Alp Arslan ve Zamanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- _____. (2017). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kurtaran, U. (2012). Bir İmparatorluğun Doğuşu Osmanlı Kuruluş Dönemi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*. 5, 244-265.
- Kuru, A. Ç. (2007). Çankırı Fatih Emir Karatekin'in Türbesi. *Bilgi-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 43, 63-84.
- Kuruyazıcı, H. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I. Z. Roma & M. Beykan (Ed.) içinde, *Afyonkarahisar* (s. 26-27). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

- _____. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I. Z. Roma & M. Beykan (Ed.) içinde, *Ankara* (s. 103-107). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- _____. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I. Z. Roma & M. Beykan (Ed.) içinde, *Çankırı* (s. 385-386). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- _____. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I. Z. Roma & M. Beykan (Ed.) içinde, *Diyarbakır* (s. 461-463). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Küçükdağ, Y. (2008). *XVIII. Yüzyılda Lârende (Karaman) Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*. Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya.
- Madra, B. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi I. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Anemurium* (s. 97-98). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- _____. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi II. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Hatay* (s. 776-768). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Mercan, İ. H. (2017). *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Merçil, E. (1996). Gulâm. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 14, 180-184.
- Metin, T. (2014). Selçuklu Tarihi El Kitabı. R. Turan (Ed.) içinde, *Selçuklular Çağında Şehir Hayatı* (s. 509-555). Ankara: Grafiker Yayınları.
- _____. (2010). *Türkiye Selçukluları Devrinde Malatya*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Müderrişoğlu, F. (2008). Anadolu'da Önemli Bir Kültürel Merkez: Osmancık. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 9, 425-438.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah (2001). *Câmiu'd-Düvel*. (Yay. A. Öngül). İzmir: Akademi Kitabevi.
- Nikephoros Bryennios (2008). *Tarihin Özü*. (Çev. B. Umar). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Niketas Khoniates. (1995). *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*. (Çev. F. Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Oflaz, M. (2007). Niğde. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 33, 92-95.

- Oral, M. Z. (2014). Aksaray'ın Tarihi Önemi ve Vakıfları. *AÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 1/2, 221-248.
- Ostrogorsky, G. (2017). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev. F. Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öksüz, M. (2005). Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. 5, 11-25.
- el-Ömerî, Ş. (2014). *Mesâlikü'l Ebsâr*. (Çev. D. A. Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.
- Öz, M. (2007). Osmancık. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 33, 475-477.
- _____. (2009). Sinop. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 37, 252-256.
- Özaydın, A. (1991). Ankara. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 3, 203-204.
- _____. (1993). Dânişmedliler. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 8, 474-477.
- _____. (1999). İbn Bîbî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 19, 379-382.
- _____. (2002). Kılıç Arslan II. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 25, 399-403.
- _____. (2009). Saltuklular. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 36, 56-57.
- Özbek, S. (2018). Türkiye Selçuklularının Çöküşünde Sebep Sonuç İlişkisi Yassıçemen'den Köseadağ'a. *Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*. 5 (1), 2-17.
- Özcan, K. (2006). Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademelenme. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 2, 21-61.
- Özdemir, R. (1994). Osmanlı Döneminde Antakya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1709-1860). *Belleten*. LVIII/221, 119-157.
- Özgüç, N. (1985). Sümeysat Definesi. *Belleten*. XLIX/195, 441-450.
- Özgüç, T. & Akok, M. (1955). Develi Abideleri. *Belleten*. XIX/75, 377-384.
- Özgüdenli, O. G. (2005). Moğollar. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 30, 225-229.
- Özhanlı, M. (2017). Pisidia Antiokheiası, Yollar ve Miryokefalon Savaşı. *Selçuklu Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*. 99-104.

- Parla, C. (2005). Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 22/1, 57-84.
- Parlak, S. (2016). Orta Karadeniz'in Savunmasında Stratejik Öneme Sahip Bir Kale: Niksar Kalesi. *Sanat Tarihi Yıllığı*. 25, 105-148.
- _____. (2010). *Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Parry, V. J. (2011). İslamda Harb Sanatı. *Tarih Dergisi*. 28/29, 193-218.
- Polat, M. S. (2004). *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Reşîdü'd-dîn Fazlullâh. (2014). *Câmi'ü't-Tevârih (Zikr-i Âl-i Selçûk)*. (Terc. E. Göksu). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Rice, T. T. (2015). *Anadolu Selçuklu Tarihi*. (Çev. T. K. Taştan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.
- Rona, Z. (1997). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi III. Z. Rona & M. Beykan (Ed.) içinde, *Sinop* (s. 1674-1675). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Roux, J. P. (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*. (Çev. A. Kazancıgil & A. Bereket). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sahillioğlu, H. (1991). Antakya. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 3, 228-232.
- Sevgen, N. (1959). *Anadolu Kaleleri*. Ankara: Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası.
- Sevim, A. (2003). Malazgirt Muharebesi. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27, 481-483.
- _____. (2010). Süleymanşah I. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 38, 103-105.
- _____. (1989). *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sevim, A. & Merçil, E. (2014). *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sevim, A. & Yücel, Y. (1989). *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Hafik.
<http://www.sivaskulturturizm.gov.tr/TR-76101/hafik.html>
 Alınmıştır, 19.02.2019. Adresinden

Solmaz, G. (1999). Ortaçağda Erzurum Kalesi. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 2, 231-249.

Sümer, F. (1989). Ahlat. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2, 19-21.

_____. (2002). Keykubad I. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 25, 358-359.

_____. (2002). Köseadağ Savaşı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 26, 272-273.

_____. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

_____. (2015). *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sümer, F. & Sevim, A. (1971). *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi (1042-1195) (1994). (Çev. H. D. Andreasyon). Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Ansiklopedisi.

Şahin, İ. & Emecen, F. Amasya. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 3, 1-4.

Şahin, İ. (1993). Çankırı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 8, 216-218.

_____. (2001). Kastamonu. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 24, 585-588.

Şemseddin Sami. (2014). *Kâmûs-ı Türkî*. (Haz. R. Gündoğdu. & N. Adıgüzel. & E. F. Önal). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Şemseddin Sami. (1985). *Kâmûs-ı Türkî sadeleştirilmiş ve genişletilmiş II*. (Haz. M. Tulum). İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.

Şeşen, R. (1997). Harran. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 16, 237-240.

_____. (2000). İmâdüddin el-İsfahânî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22, 174-176.

Taneri, A. (1993). Celâleddin Hârizmşah. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 7, 248-250.

Topal, N. (2009). *Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri*. Ankara: Enstitü Matbaacılık.

- _____. (2006). *Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Niğde.
- Topçu, S. (2005). *Develi'deki Türk Eserleri*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Topraklı, R. (2010). Yenice Köyü Köprüsü ve Miryokefalon Savaşı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 18/3, 997-1012.
- Tuğrulca, O. Muşar kalesi <http://malatyahaber.com/haber/musar-kalesi/> Sitesinden Alınmıştır. 25.05.2019.
- Tudebodus, P. (2019). *Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi Kudüs'e Yolculuk*. (Çev. S. Genç). İstanbul: Kronik Kitap.
- Tuncel, M. (2001). Karaman. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 24, 444-447.
- Turan, A. (2010). Şanlıurfa. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 38, 336-341.
- Turan, O. (2015). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- _____. (1952). Selçuklular Zamanında Sivas Şehri. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dil ve Edebiyat Dergisi*. IX/4, 452-488.
- _____. (2014). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- _____. (2016). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turan, R. (2014). Selçuklu Tarihi El Kitabı. R. Turan (Ed.) içinde, *Selçuklular Döneminde Devlet ve Teşkilat* (s. 441-479). Ankara: Grafiker Yayınları.
- _____. (2014). Selçuklu Tarihi El Kitabı. R. Turan (Ed.) içinde, *Sultan Alâaddin Keykubad Dönemi ve Ehemmiyeti* (s. 387-395). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ukay, İ. (2014). Adıyaman İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli ve Geliştirme Fırsatları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 13/51, 15-33.
- Uyumaz, E. (2003). *Sultan I. Alâaddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Yakupoğlu, C. & Musalı N. (2018). Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnâmesi (683/1284): çeviri ve değerlendirme. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 37/63, 77-133.
- Yakupoğlu, C. (2014). Kastamonu Adının Ortaya Çıkışını Anlatan En Eski Kaynak: Saltuknâme. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (16), 200-220.
- _____. (2009). *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi: Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu XII.-XV. yüzyıllar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- _____. (2014). Selçuklu Tarihi El Kitabı. R. Turan (Ed.) içinde, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus* (s. 351-387). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yaman, T. M. (1995). *Kastamonu Tarihi*. İstanbul: Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları.
- Yavuz, A. T. (1976). Anadolu'da Eşodaklı Selçuklu Hanları. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 2/2, 187-204.
- Yılmaz, C. (2009). Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 14/22, 1-35.
- Yiğit, İ. (2015). *Memlûkler 648-923/1250-1517*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Zengin, M. (2014). Memlûk Türk Sultanlığı'nın Anadolu Hâkimiyet Mücadelesi: Malatya'nın Zaptı (28 Nisan 1315). *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 33/55, 91-120.

EKLER

EK 1. Tablolar

Tablo 1. Selçuklu Kaleleri ve Bulundukları Yerler

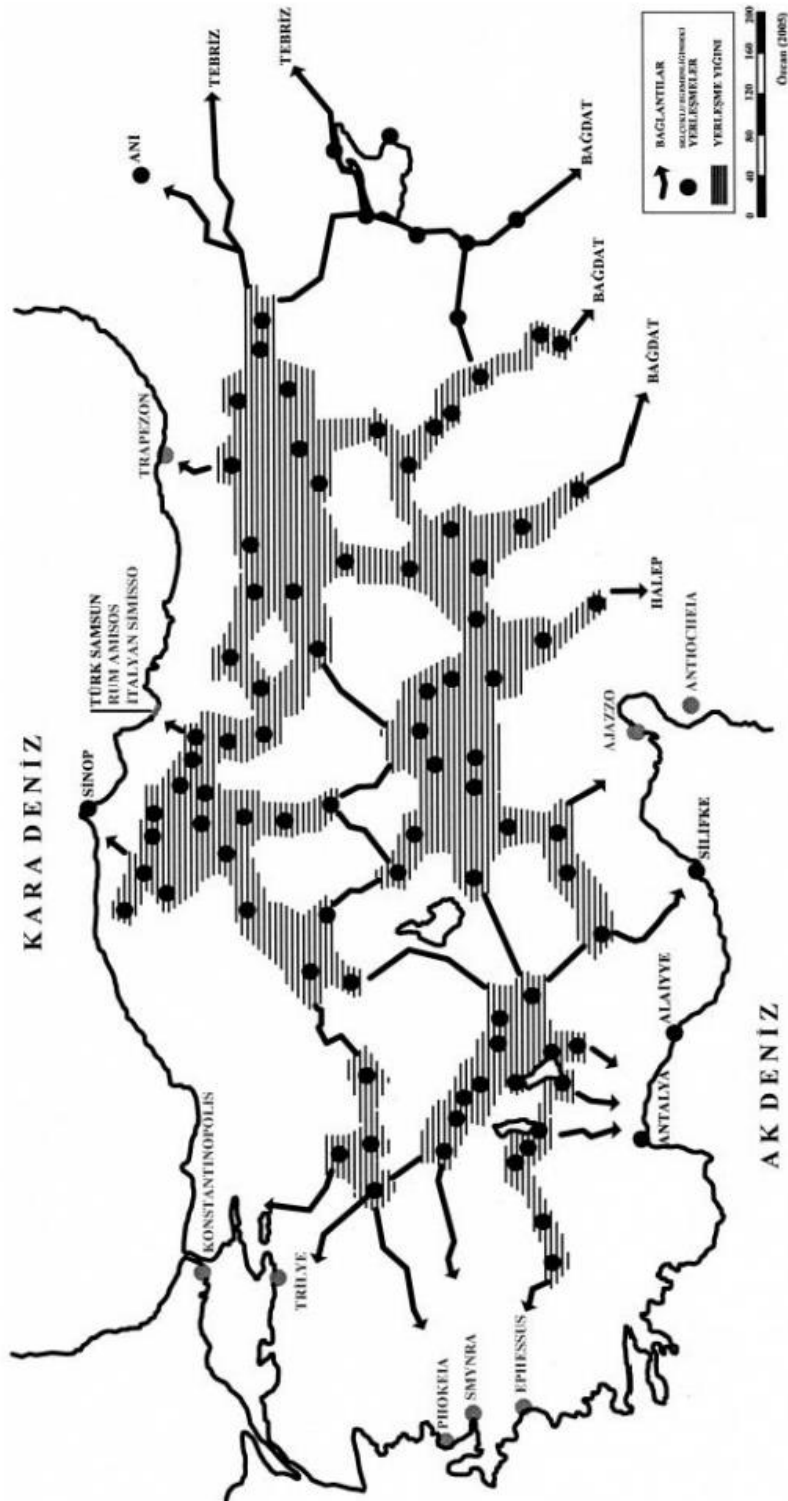
Kalenin Adı	Bulunduğu Yer
1. Afyonkarahisar Kalesi	Afyonkarahisar/Merkez
2. Ağlı Kalesi	Kastamonu/Ağlı
3. Ahlat Kalesi	Bitlis/Ahlat
4. Akil Kalesi	Diyarbakır/Eğil
5. Aksaray Kalesi	Aksaray/Merkez
6. Alâiye Kalesi	Antalya/Alanya
7. Alara Kalesi	Antalya/Alanya yakınları
8. Amasya Kalesi	Amasya/Merkez
9. Amid Kalesi	Diyarbakır/Merkez
10. Anamur Kalesi	Mersin/Anamur
11. Ankara Kalesi	Ankara/Merkez
12. Antakya Kalesi	Antakya/Merkez
13. Antalya Kalesi	Antalya/Merkez
14. Arkanin Kalesi	Diyarbakır/Ergani
15. Çankırı Kalesi	Çankırı/Merkez
16. Çemişgezek Kalesi	Tunceli/Çemişgezek
17. Çermük Kalesi	Diyarbakır/Çermik
18. Dârende Kalesi	Malatya/Dârende
19. Develi Kalesi	Kayseri/Develi
20. Erzurum Kalesi	Erzurum/Merkez
21. Gerger Kalesi	Adıyaman/Gerger
22. Gevale Kalesi	Konya/Selçuklu
23. Gideros Kalesi	Kastamonu/Cide
24. Hafik Kalesi	Sivas/Hafik
25. Hancin Kalesi	Adana/Saimbeyli
26. Harput Kalesi	Elazığ/Harput
27. Harran Kalesi	Şanlıurfa/Harran
28. İznik Kalesi	Bursa/İznik
29. Kâhta Kalesi	Adıyaman/Kâhta
30. Karacahisar Kalesi	Eskişehir/Merkez
31. Kastamonu Kalesi	Kastamonu/Merkez
32. Kayseri Kalesi	Kayseri/Merkez
33. Kemah Kalesi	Erzincan/Kemah
34. Kezipert Kalesi	Malatya/Akçadağ
35. Konya Kalesi	Konya/Merkez
36. Köğonya Kalesi	Giresun/Şebinkarahisar
37. Kulaca Kalesi	Bursa/İnegöl
38. Larende Kalesi	Karaman/Merkez

39. Lulua Kalesi	Niğde/Ulukışla
40. Malatya Kalesi	Malatya/Battalgazi
41. Minşar Kalesi	Malatya/Abuşoğlu
42. Niksar Kalesi	Tokat/Niksar
43. Osmancık Kalesi	Çorum/Osmancık
44. Silifke Kalesi	Mersin/Silifke
45. Sinop Kalesi	Sinop/Merkez
46. Sivas Kalesi	Sivas/Merkez
47. Sümeysat Kalesi	Adıyaman/Samsat
48. Süveyda Kalesi	Şanlıurfa/Siverek
49. Tokat Kalesi	Tokat/Merkez
50. Uluborlu Kalesi	Isparta/Uluborlu
51. Urfa Kalesi	Şanlıurfa/Merkez
52. Zamantı Kalesi	Kayseri/Pınarbaşı

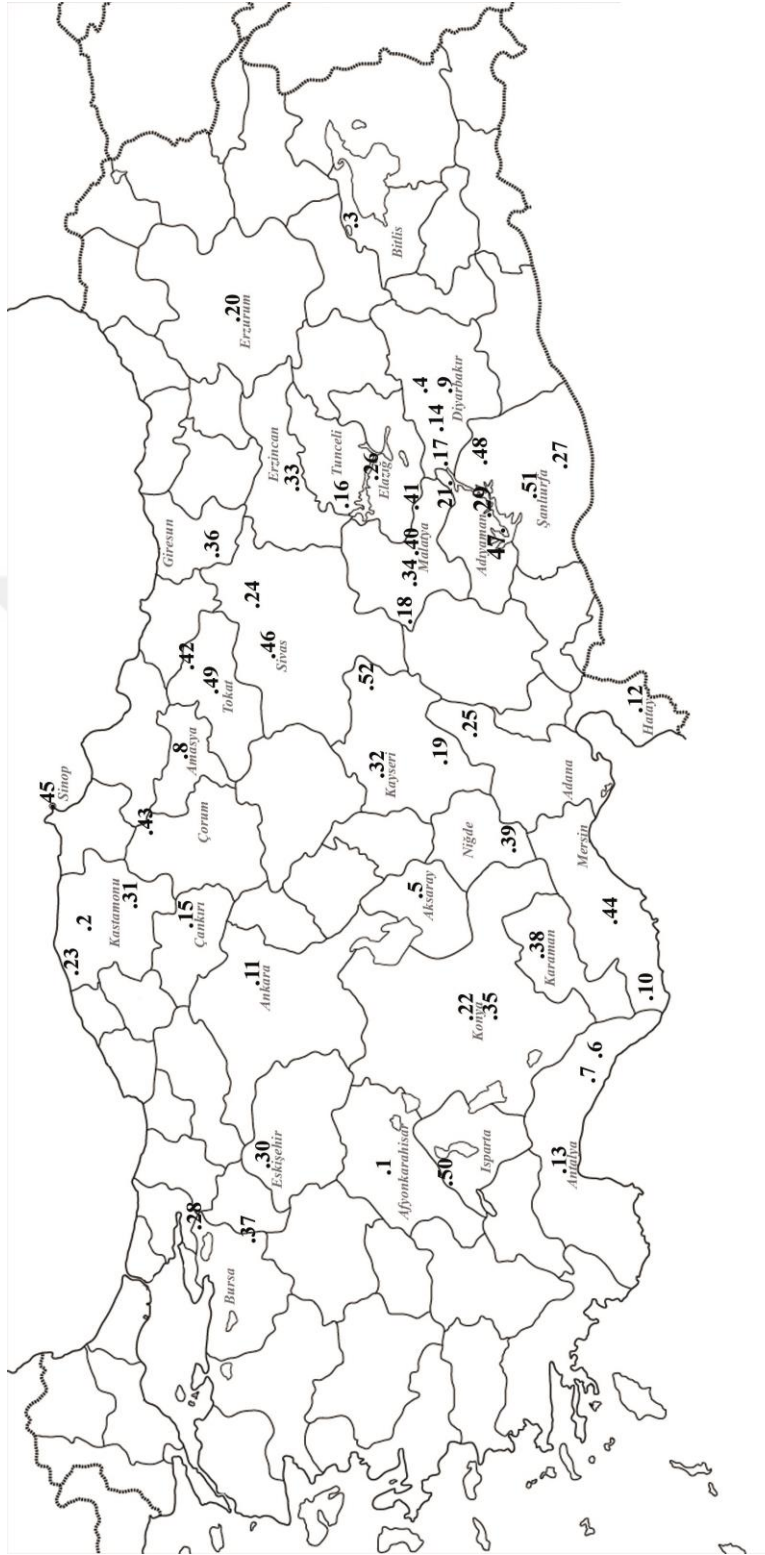
Tablo 2. Yerleri Bölgesel Olarak Tespit Edilebilen Selçuklu Kaleleri

Kalenin Adı	Bulunduğu Bölge/Yer
1. Andusanc Kalesi	Akdeniz sahili
2. Aydos Kalesi	Akdeniz sahili
3. Burdur Kalesi	Burdur
4. Çinçin Kalesi	Ermen vilayeti
5. İsparta Kalesi	Isparta
6. Kancin Kalesi	Ermen vilayeti
7. Kibatos Kalesi	İznik yakınları
8. Kserigordon Kalesi	İznik yakınları
9. Magfa Kalesi	Akdeniz sahili
10. Selime Kalesi	Aksaray yakınları
11. Semaniye Kalesi	Amid yakınları
12. Vatina Kalesi	Amid Yakınları

EK 2. Haritalar

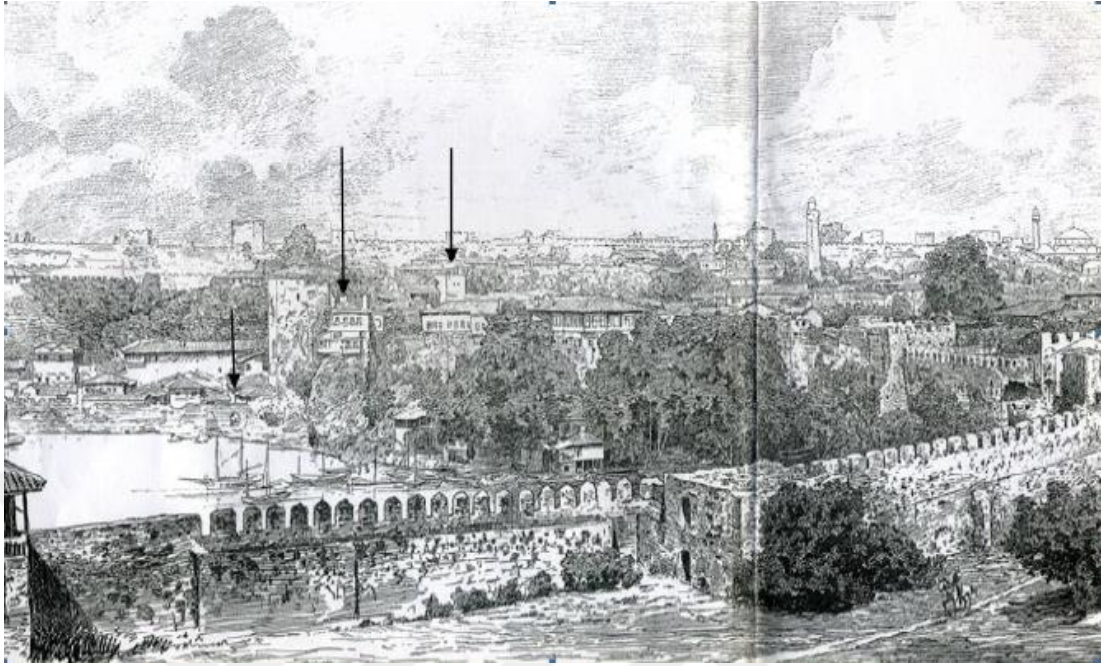

Harita 1. Anadolu’da Selçuklu kentler sistemi. (Koray Özcan, “Anadolu’da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademelenme”. **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**. 2006, 2, s. 21-61.)

Harita 3. Yerleri tespit edilen kalelerin harita üzerindeki dağılışı.

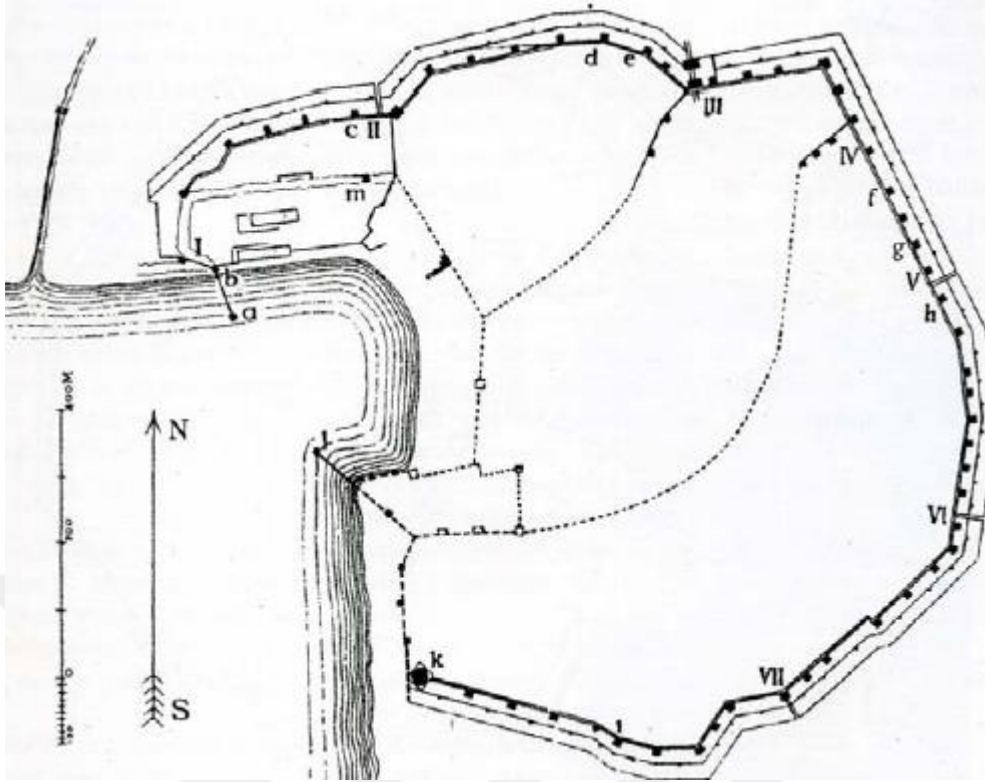
EK 3. Çizimler

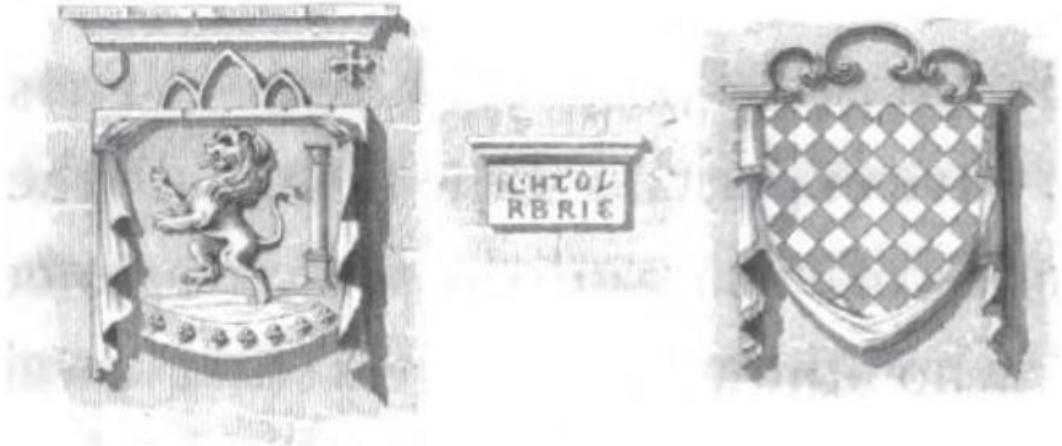
Çizim 1. Antalya limanı surları. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 108.)

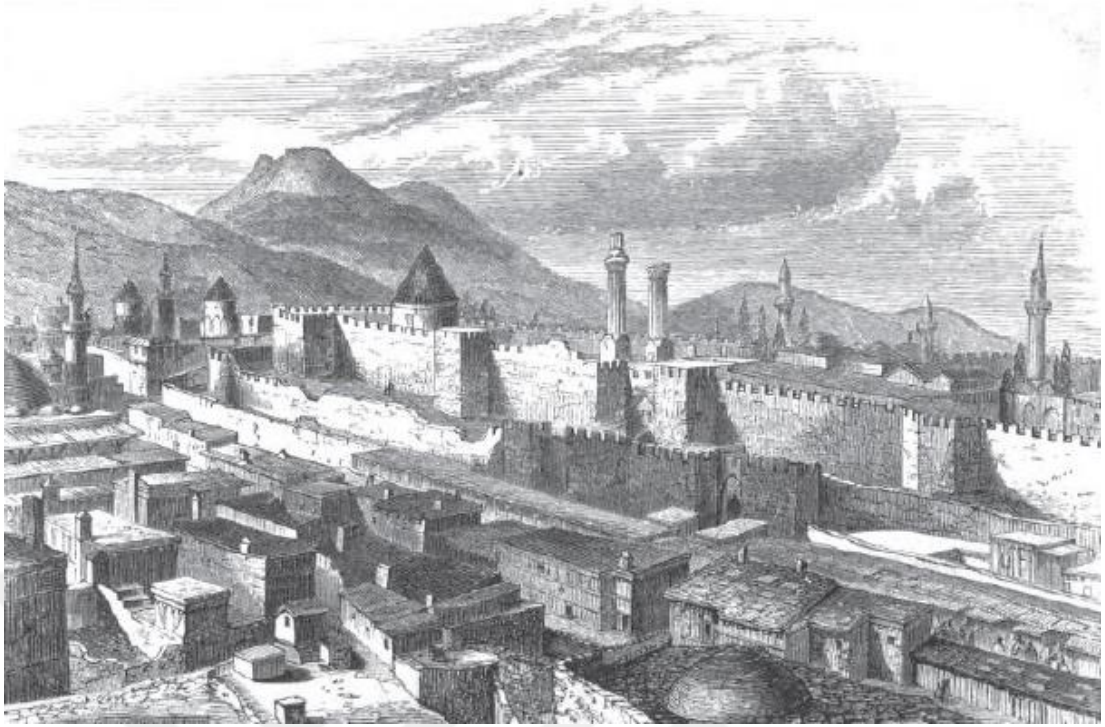
Çizim 2. Antalya limanı ve surları. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 86.)

Çizim 3. Antalya surlarının planı. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 90.)

Çizim 4. Sir Francis Beaufort'un Antalya surlarına ait kapılardan birinin üzerinde yer aldığını ifade ettiği armalar. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 88.)

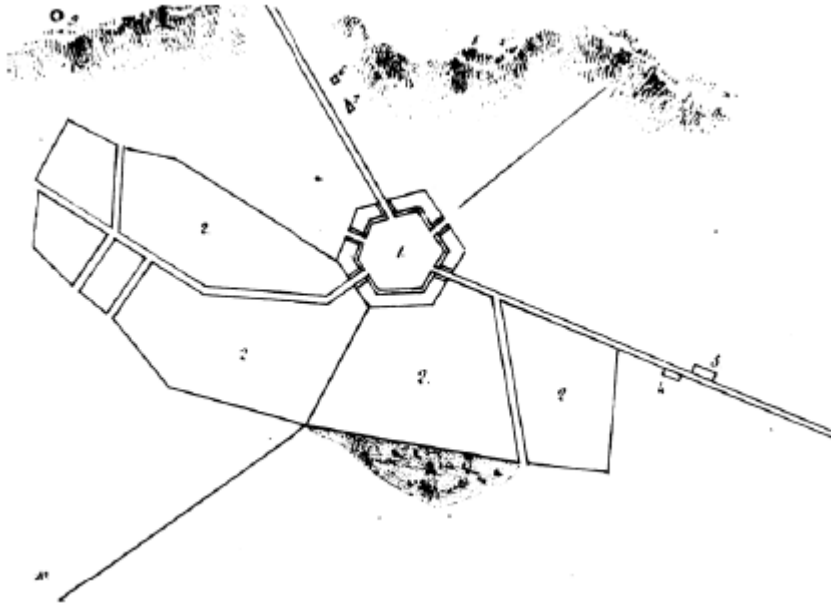
Çizim 5. Erzurum kentini çevreleyen surlar ile Çifte Minareli Medrese yakınından (doğudan) kente girişi sağlayan ana kapı (Tebriz Kapısı). (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 221.)

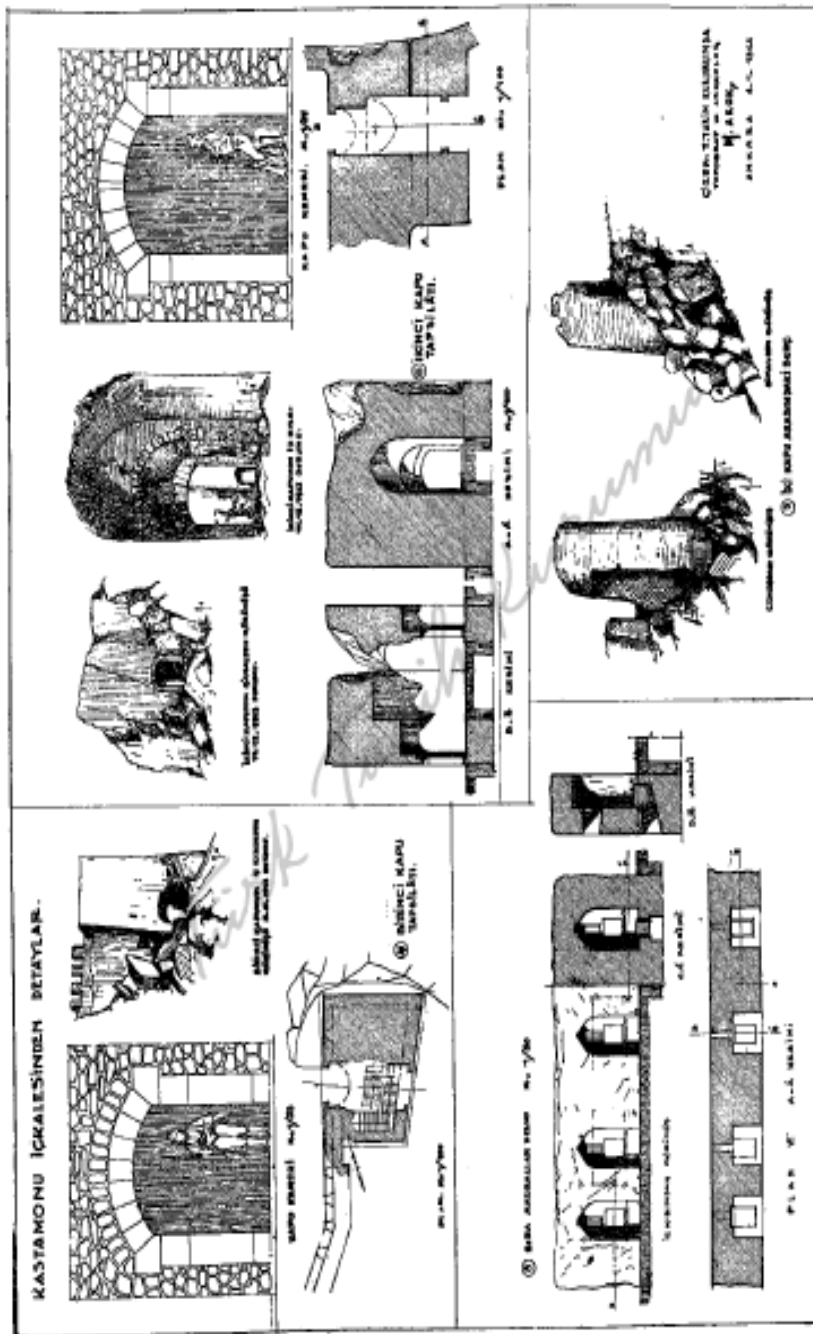
Çizim 6. Erzurum İç kalesi ve surları. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 218.)

Çizim 7. Erzurum kentini çevreleyen surlar ve iç kale. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 220.)

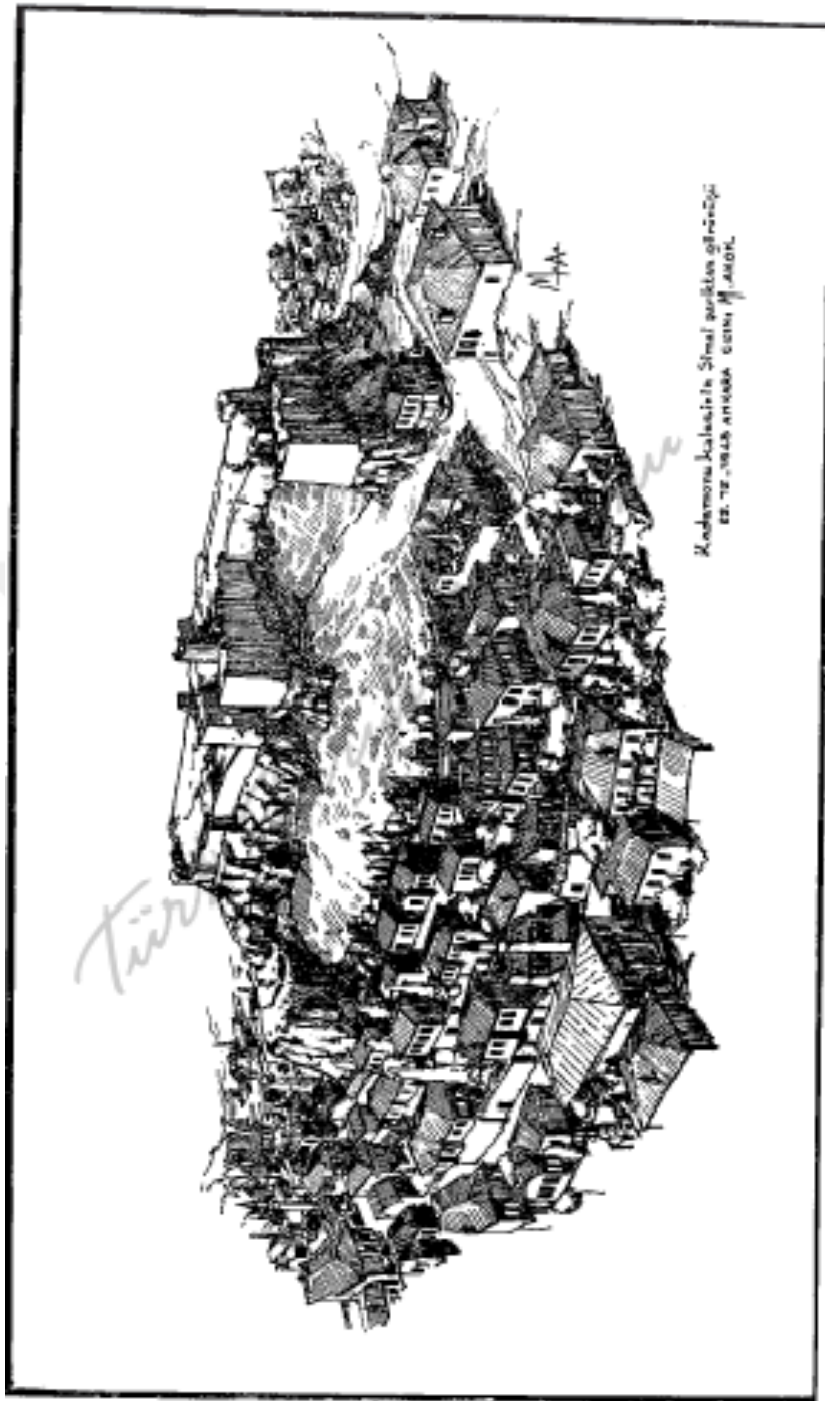
Çizim 8. Erzurum iç kale ve surlarının krokisi. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 219.)

Çizim 9. Kastamonu İç Kalesi'nden detaylar. (Mahmut Akok, “Kastamonu Şehri Tarihi İçkalesi”, **Belleten**, C: IX, S: 35, Temmuz 1945, s. 401-404.)

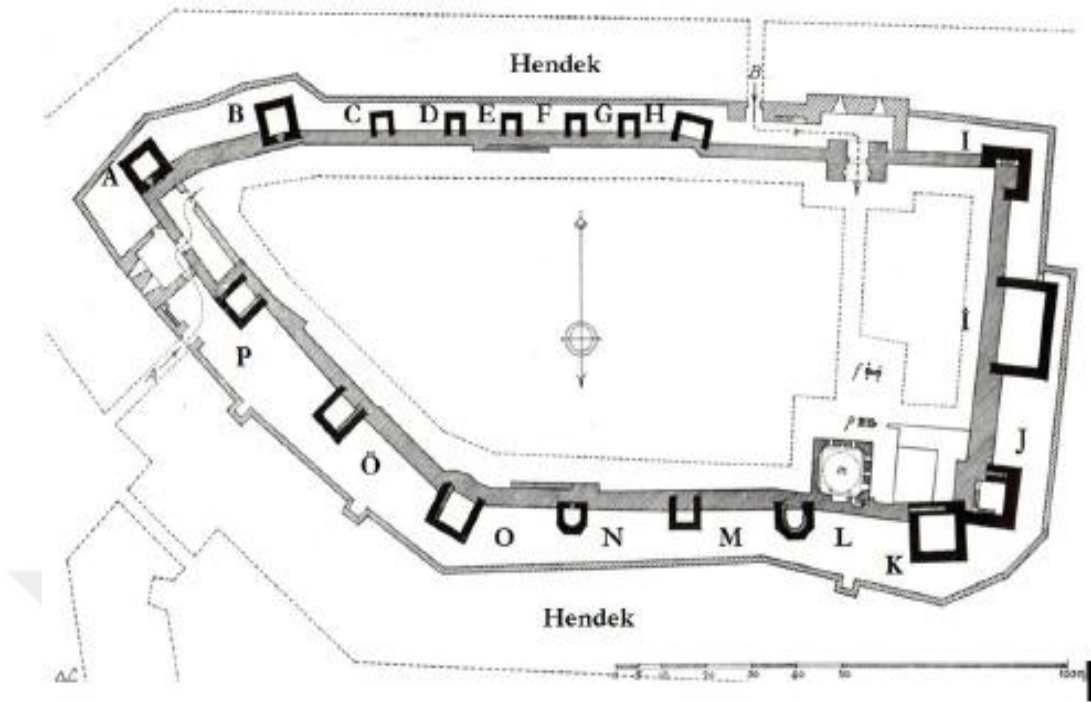
Çizim 10. Kastamonu iç kalesi planı. (Mahmut Akok, “Kastamonu Şehri Tarihi İçkalesi”, *Belleten*, C: IX, S: 35, Temmuz 1945, s. 401-404.)

Çizim 11. Kastamonu Kalesi'nin kuzey doğudan görünüşü. (Mahmut Akok, "Kastamonu Şehri Tarihi İçkalesi", *Belleten*, C: IX, S: 35, Temmuz 1945, s. 401-404.)

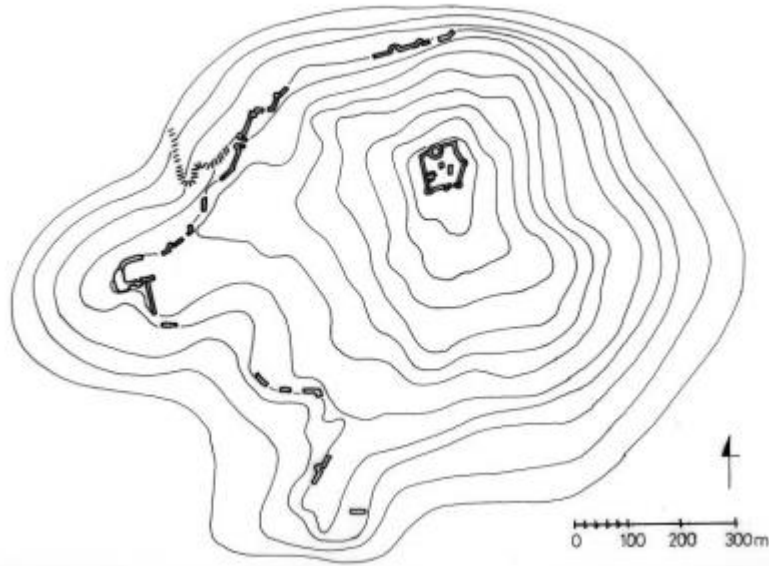
Çizim 12. Kayseri iç kale ve surlarının planı. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 366.)

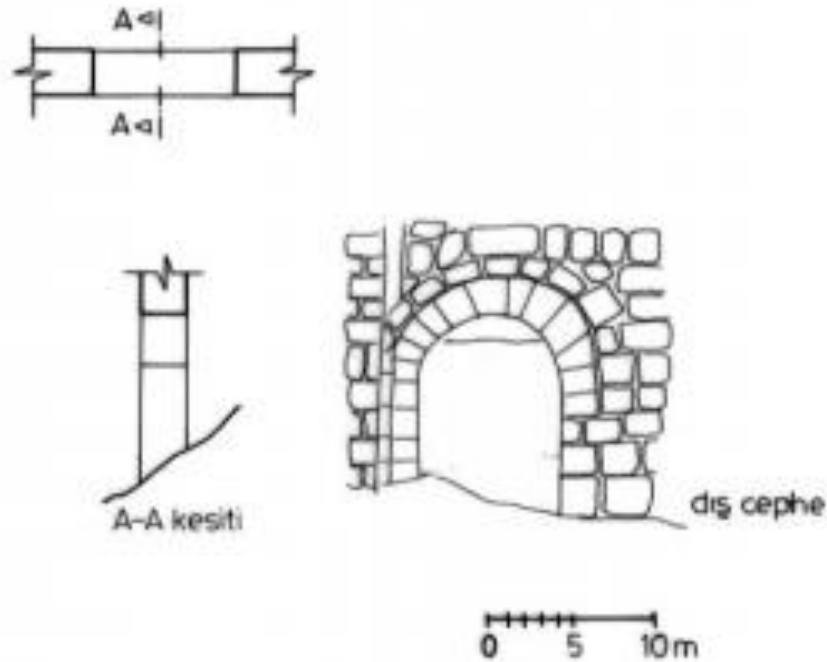
Çizim 13. Kayseri iç kalesinin planı. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 374.)

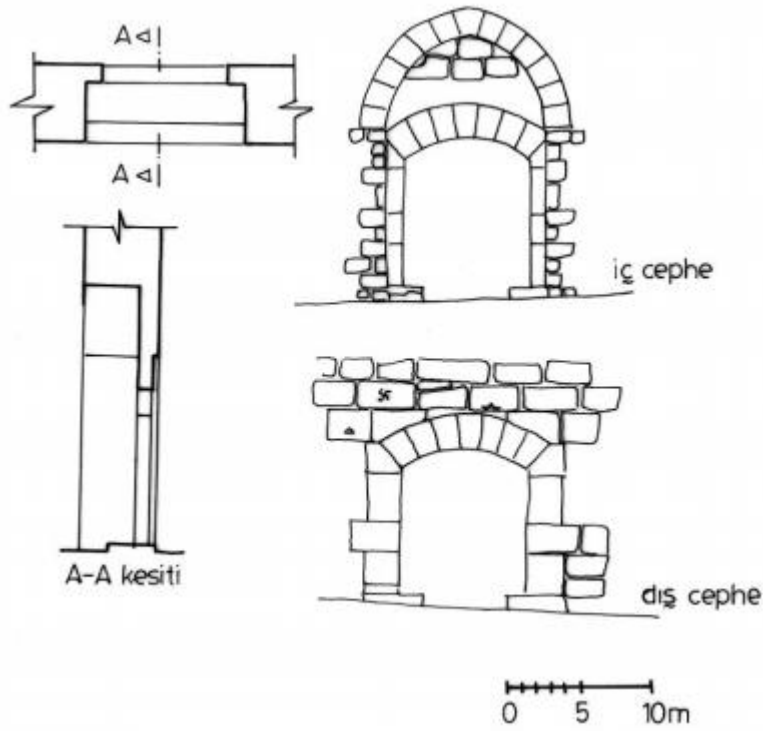
Çizim 14. Kayseri iç kalenin güney kapısının solundaki aslan heykeli çizimi. (Sevgi Parlak, **Osmanlı Öncesinde Anadolu Kalelerinde Kapılar**, İstanbul Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 398.)

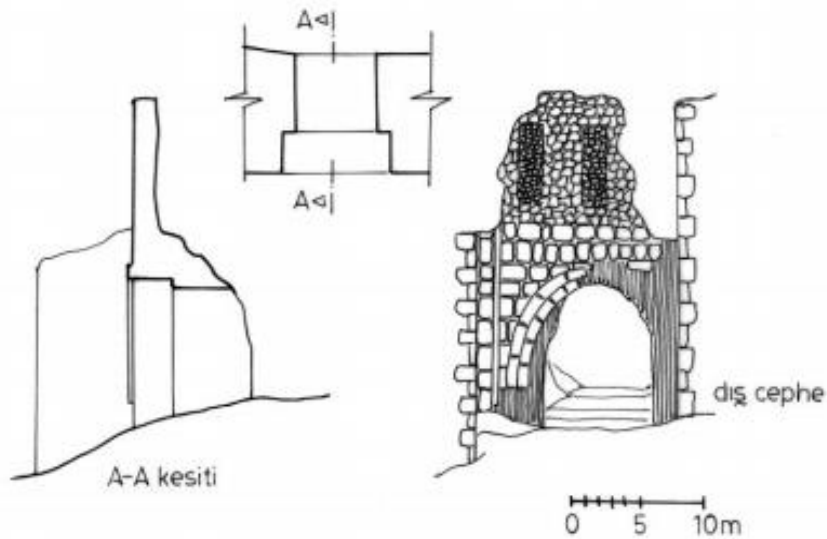
Çizim 15. Kögonya Kalesi, Röleve planı. (Ertuğrul Danık, “Şebinkarahisar Kalesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XIII/2, Ekim 2004, s. 51-78.)

Çizim 16. Kögonya Kalesi, Bizans kapısı. (Ertuğrul Danık, “Şebinkarahisar Kalesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XIII/2, Ekim 2004, s. 51-78.)

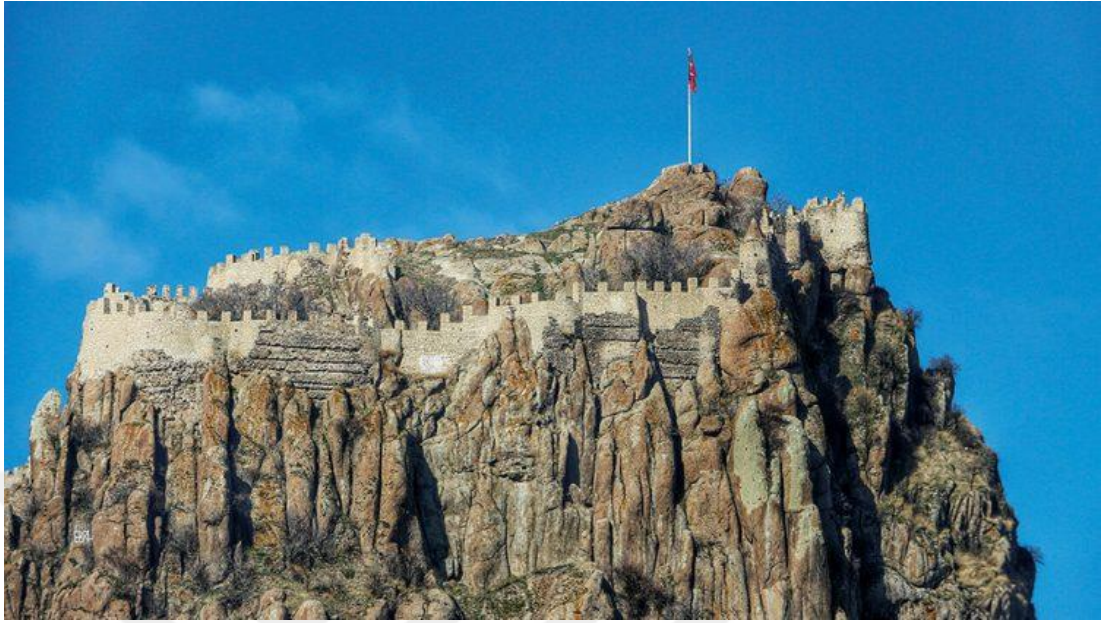

Çizim 17. Kogonya Kalesi, İç kale giriş kapısı. (Ertuğrul Danık, “Şebinkarahisar Kalesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XIII/2, Ekim 2004, s. 51-78.)

Çizim 18. Kogonya Kalesi, ana giriş kapısı. (Ertuğrul Danık, “Şebinkarahisar Kalesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XIII/2, Ekim 2004, s. 51-78.)

EK 4. Fotoğraflar

Fotoğraf 1. Afyonkarahisar Kalesi. <https://yolcu360.com/blog/afyon-karahisar-kalesi/> Adresinden Alınmıştır. 20.07.2020.

Fotoğraf 2. Aksaray İç Kale'den görünüş (1940-1950). (Bekir Deniz, “*Aksaray Kalesi*”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S:2, 2017, s. 225-257).

Fotoğraf 3. Aksaray, Dere Mahallesi, kale sur duvarları üzerine sonradan inşa edilen merdivenler (1975). (Bekir Deniz, “*Aksaray Kalesi*”, **Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, S:2, 2017, s. 225-257).

Fotoğraf 4. Aksaray, İç Kale duvar izleri. (Bekir Deniz, “*Aksaray Kalesi*”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S:2, 2017, s. 225-257).

Fotoğraf 5. Akil Kalesi. <https://www.tourmag.com.tr/tarihi-egil-kalesi-ve-kral-mezarlari-isiklandirilacak/> Adresinden Alınmıştır. 20.07.2020.

Fotoğraf 6. Alâiye Kalesi'nden bir görünüm. <http://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/alanya-kalesi> adresinden alınmıştır. 24.09.2019.

Fotoğraf 7. Alâiye Kalesi'nden bir görünüm.
<http://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/alanya-kalesi> adresinden alınmıştır. 24.09.2019.

Fotoğraf 8. Alâiye Kalesi'nden bir görünüm.
<http://www.selcuklumarasi.com/architecture-detail/alanya-kalesi> adresinden alınmıştır. 24.09.2019.

Fotoğraf 9. Alara Kalesi'nden bir görünüm. <https://www.alanya.bel.tr/S/549/Alara-Kalesi> adresinden alınmıştır. 24.09.2019.

Fotoğraf 10. Alara Hanı kitâbesi. (Ara Altun, “*Alara Hanı*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 2, İstanbul 1989, s. 341.)

Fotoğraf 11. Amid İç Kalesi'nin kuzeydoğusundaki dış sura ait kalıntılar. (Canan Parla, “Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi”, **ODTÜ MFD**, 22/1, 2005, s. 57-84).

Fotoğraf 12. Amid İç Kale'deki Artuklu kemeri. (Canan Parla, “Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi”, **ODTÜ MFD**, 22/1, 2005, s. 57-84).

Fotoğraf 13. Amid İç Kale'deki Artuklu sarayını çevreleyen küçük kale. (Canan Parla, "*Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi*", **ODTÜ MFD**, 22/1, 2005, s. 57-84).

Fotoğraf 14. Amid, Yedi Kardeş Kulesi.
https://archnet.org/sites/3600/media_contents/128924 adresinden alınmıştır.
 26.09.2019.

Fotoğraf 15. Amid, Yedi Kardeş Kulesi üzerindeki yazıt.

https://archnet.org/sites/3600/media_contents/128924 adresinden alınmıştır.
26.09.2019.

Fotoğraf 16. Amid, Yedi Kardeş Kulesi üzerindeki aslan kabartması.

https://archnet.org/sites/3600/media_contents/128924 adresinden alınmıştır.
26.09.2019.

Fotoğraf 17. Amid kalesi surlarının görünümü.
https://archnet.org/sites/3600/media_contents/128924 adresinden alınmıştır.
26.09.2019.

Fotoğraf 18. Amid, Ongözlü Köprü olarak bilinen Dicle Nehri'nin doğu tarafından şehir surlarının görünümü. https://archnet.org/sites/3600/media_contents/128924 adresinden alınmıştır. 26.09.2019.

Fotoğraf 19. Anamur Kalesi'nden bir görünüm.

<https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/mersinde-denizin-ortasinda-2400-yillik-kizkalesinde-tarih-ve-dogayla-ic-ice-tat,EQc-IUXqWUCzDpvB16uFdg/E3WdHNYW4kulvOmdoqespA> adresinden alınmıştır. 02.10.2019.

Fotoğraf 20. Anamur Kalesi'nden bir görünüm.

<https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/mersinde-denizin-ortasinda-2400-yillik-kizkalesinde-tarih-ve-dogayla-ic-ice-tat,EQc-IUXqWUCzDpvB16uFdg/E3WdHNYW4kulvOmdoqespA> adresinden alınmıştır. 02.10.2019.

Fotoğraf 21. Anamur Kalesi'nden bir görünüm.

<https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/mersinde-denizin-ortasinda-2400-yillik-kizkalesinde-tarih-ve-dogayla-ic-ice-tat,EQc-IUXqWUCzDpvB16uFdg/E3WdHNYW4kulvOmdoqespA> adresinden alınmıştır. 02.10.2019.

Fotoğraf 22. Anamur Kalesi'nden bir görünüm.

<https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/mersinde-denizin-ortasinda-2400-yillik-kizkalesinde-tarih-ve-dogayla-ic-ice-tat,EQc-IUXqWUCzDpvB16uFdg/E3WdHNYW4kulvOmdoqespA> adresinden alınmıştır. 02.10.2019.

Fotoğraf 23. Anamur Kalesi'nden bir görünüm.

<https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/mersinde-denizin-ortasinda-2400-yillik-kizkalesinde-tarih-ve-dogayla-ic-ice-tat,EQc-IUXqWUCzDpvB16uFdG/E3WdHNYW4kulvOmdogespA> adresinden alınmıştır.
02.10.2019.

Fotoğraf 24. Anamur Kalesi'nden bir görünüm.

<https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/mersinde-denizin-ortasinda-2400-yillik-kizkalesinde-tarih-ve-dogayla-ic-ice-tat,EQc-IUXqWUCzDpvB16uFdG/E3WdHNYW4kulvOmdogespA> adresinden alınmıştır.
02.10.2019.

Fotoğraf 25. Ankara Kalesi'nden genel bir görünüm.

https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/medeniyetlerin-bulustugu-ankara-kalesi-yuzyillardir-dimdik-ayakta,l_R0SSSSsEOw4R_QZ1H1EA/oaROz99kNE-rnqPeL_rRjw_adresinden_alinmistir.02.10.2019.

Fotoğraf 26. Ankara Kalesi'nden bir görünüm.

https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/medeniyetlerin-bulustugu-ankara-kalesi-yuzyillardir-dimdik-ayakta,l_R0SSSSsEOw4R_QZ1H1EA/oaROz99kNE-rnqPeL_rRjw_adresinden_alinmistir.02.10.2019.

Fotoğraf 27. Ankara Kalesi'nden bir görünüm.

https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/medeniyetlerin-bulustugu-ankara-kalesi-yuzyillardir-dimdik-ayakta,l_R0SSSSsEOw4R_QZ1H1EA/oaROz99kNE-rnqPeL_rRjw adresinden alınmıştır. 02.10.2019.

Fotoğraf 28. Ankara Kalesi'nden bir görünüm.

https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/medeniyetlerin-bulustugu-ankara-kalesi-yuzyillardir-dimdik-ayakta,l_R0SSSSsEOw4R_QZ1H1EA/oaROz99kNE-rnqPeL_rRjw adresinden alınmıştır. 02.10.2019.

Fotoğraf 29. Ankara Kalesi üzerinde bir kitabe.

https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/medeniyetlerin-bulustugu-ankara-kalesi-yuzyillardir-dimdik-ayakta,l_R0SSSSsEOw4R_QZ1H1EA/oaROz99kNE-rnqPeL_rRjw adresinden alınmıştır. 02.10.2019.

Fotoğraf 30. Ankara Kalesi, Hisar Kapısı üzerinde İlhanlı hükümdarı, Ebu Said Bahadır Han'a ait bir vergi kitabesi.

https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/medeniyetlerin-bulustugu-ankara-kalesi-yuzyillardir-dimdik-ayakta,l_R0SSSSsEOw4R_QZ1H1EA/oaROz99kNE-rnqPeL_rRjw adresinden alınmıştır. 02.10.2019.

Fotoğraf 31. Antakya Kalesi, Halep Kapısı'nın sur dışından görünüşü. (Halil Sahillioğlu, “*Antakya*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 3, İstanbul 1991, s. 228-232.)

Fotoğraf 32. Antakya Kalesi. <https://www.tatilcity.net/yapilacak-seyler/antakya-kalesi-hatay/> adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

Fotoğraf 33. Antakya Kalesi surları. <https://hatay.ktb.gov.tr/TR-205529/dogal-kulturel-ve-tarihi-turizm-degerler.html> adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

Fotoğraf 34. Antakya Kalesi surları. <https://hatay.ktb.gov.tr/TR-205529/dogal-kulturel-ve-tarihi-turizm-degerler.html> adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

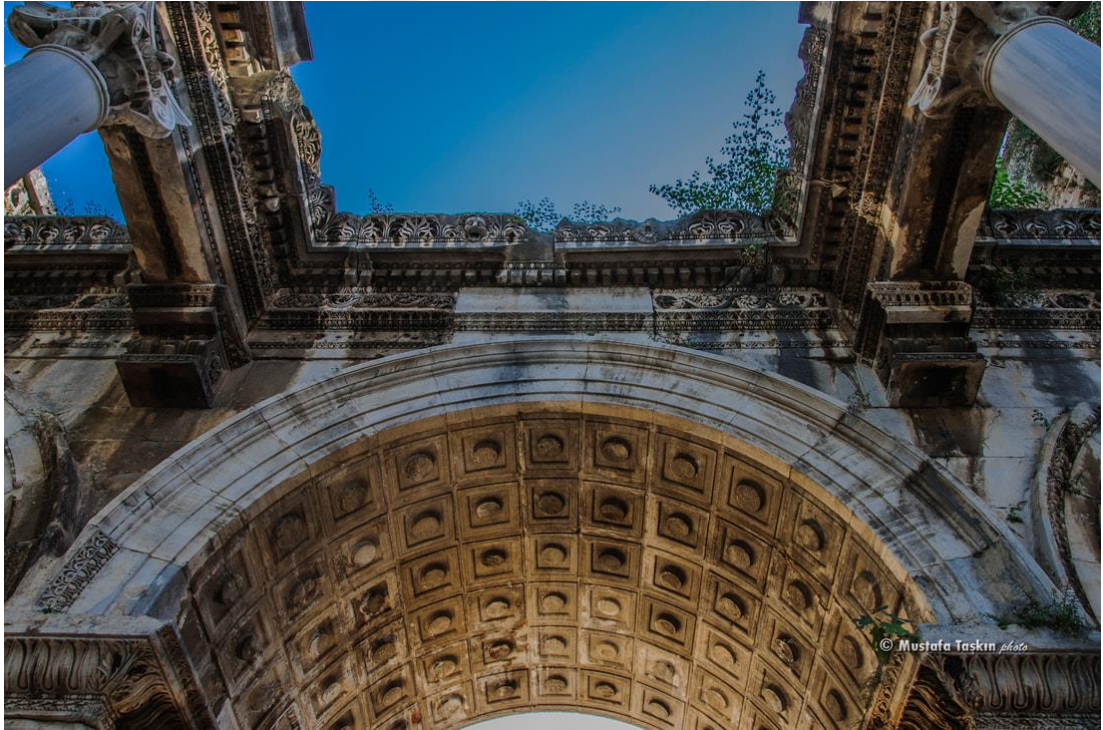
Fotoğraf 35. Antalya Kale içi sokakları. <http://mustafataskin.weebly.com/antalya-kale-304ccedil304-sokaklari.html> adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

Fotoğraf 36. Antalya Kale içi sokakları. <http://mustafataskin.weebly.com/antalya-kale-304ccedil304-sokaklari.html> adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

Fotoğraf 37. Antalya Kale içi sokakları. <http://mustafataskin.weebly.com/antalya-kale-304ccedil304-sokaklari.html> adresinden alınmıştır. 01.10.2019.

Fotoğraf 38. Antalya Kale içi sokakları. <http://mustafataskin.weebly.com/antalya-kale-304ccedil304-sokaklari.html> adresinden alınmıştır. 01.10.2019.

Fotoğraf 39. Çermük Kalesi. <http://www.cermikgazetesi.com/bir-park-da-kale-mahallesine/> adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

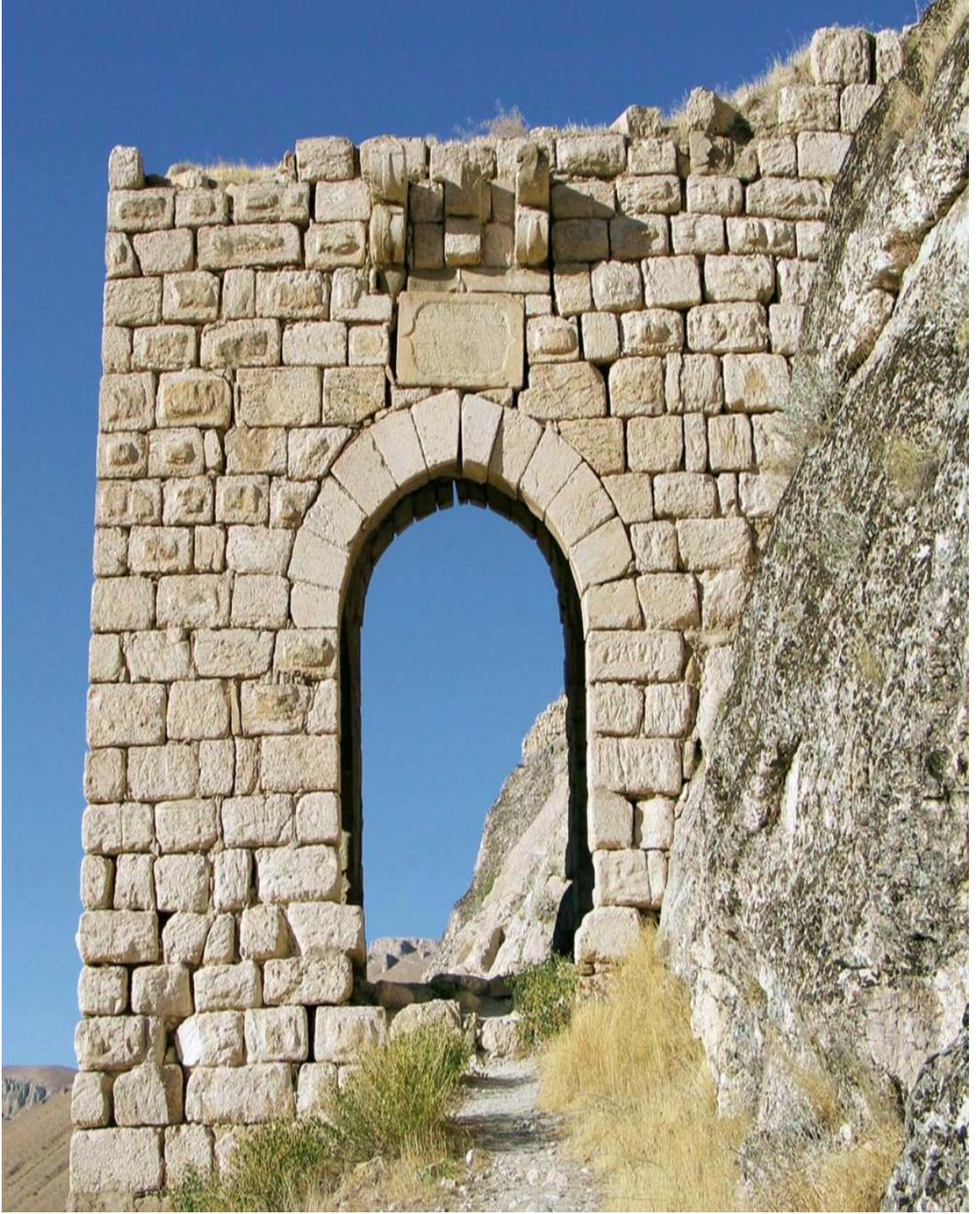
Fotoğraf 40. Çermük Kalesi. <http://logos-maialmila-fahl.blogcu.com/cermik-kalesi/12728488> adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

Fotoğraf 41. Dârende Kalesi. <https://www.malatya.com/kesfet/malatya-zengibar-kalesi> adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

Fotoğraf 42. Dârende Kalesi. <https://www.gencyolcu.com/tarihi-mirasimiz-zengibar-kalesi/> adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

Fotoğraf 43. Dârende Kalesi.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/malatya/gezilecekyer/zengibar-kalesi>
adresinden alınmıştır. 07.10.2019.

Fotoğraf 44. Erzurum Kalesi, güney duvarının dış görünümü.
https://archnet.org/sites/17977/media_contents/128083 adresinden alınmıştır.
 20.10.2019.

Fotoğraf 45. Erzurum Kalesi, kuleye bakış.
https://archnet.org/sites/17977/media_contents/128084 adresinden alınmıştır.
 20.10.2019.

Fotoğraf 46. Erzurum Kale içerisinde kazılan binaların temellerinin görünümü.
https://archnet.org/sites/17977/media_contents/128085 adresinden alınmıştır.
20.10.2019.

Fotoğraf 47. Gerger Kalesi. <https://www.nenerede.com.tr/ilan/adiyaman-gerger-kalesi-4/> adresinden alınmıştır. 20.10.2019.

Fotoğraf 48. Gerger Kalesi. <https://www.nenerede.com.tr/ilan/adiyaman-gerger-kalesi-4/> adresinden alınmıştır. 20.10.2019.

Fotoğraf 49. Gevale Kalesi. <http://www.selcuklu.bel.tr/haberler/guncel-haberler/597/gevale-kalesi-nde-tarihe-yolculuk.html> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 50. Gevale Kalesi. <http://www.selcuklu.bel.tr/haberler/guncel-haberler/597/gevale-kalesi-nde-tarihe-yolculuk.html> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 51. Gevale Kalesi. <http://www.selcuklu.bel.tr/haberler/guncel-haberler/597/gevale-kalesi-nde-tarihe-yolculuk.html> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 52. Gevale Kalesi. <http://www.selcuklu.bel.tr/haberler/guncel-haberler/597/gevale-kalesi-nde-tarihe-yolculuk.html> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 53. Gideros Kalesi kalıntıları. (Fotoğraf: Tevfik Çoban)

Fotoğraf 54. Gideros Kalesi kalıntıları. (Fotoğraf: Tevfik Çoban)

Fotoğraf 55. Gideros koyu. (Fotoğraf: Tevfik Çoban)

Fotoğraf 56. Hafik Kalesi. <https://mapio.net/pic/p-57734441/> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 57. Hafik Kalesi. <http://www.hafik.gov.tr/hafik-ilcemizin-tarihi> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 58. Harran Kalesi genel
<https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/229/71/harran-kalesi#images-4>
alınmıştır. 26.10.2019.

görünümü.
adresinden

Fotoğraf 59. Harran Kalesi. <https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/229/71/harran-kalesi#images-2>
adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 60. İznik Kalesi ve surları.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturenvanteri/znik-kalesi-ve-surlar>
adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 61. İznik Kalesi ve surları.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturenvanteri/znik-kalesi-ve-surlar>
adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 62. İznik Kalesi, Gök Kapı. <https://bursasehri.blogspot.com/2018/11/iznik-kalesi-tarihi-ve-surlari.html> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 63. İznik Kalesi Yeni Şehir Kapı. <https://bursasehri.blogspot.com/2018/11/iznik-kalesi-tarihi-ve-surlari.html> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 64. Kâhta Kalesi. <http://www.Kâhtagercek.com/foto-galeri/?Kâhta-kalesi-p3-1678f.htm> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 65. Kâhta Kalesi. <http://www.Kâhtagercek.com/foto-galeri/?Kâhta-kalesi-p1-1678f.htm> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 66. Kâhta Kalesi. <http://www.Kâhtagercek.com/foto-galeri/?Kâhta-kalesi-p1-1678f.htm> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 67. Kâhta Kalesi. <http://www.Kâhtagercek.com/foto-galeri/?Kâhta-kalesi-p4-1678f.htm> adresinden alınmıştır. 26.10.2019.

Fotoğraf 68. Karacahisar Kalesi'nden bir görünüm.
<https://www.sabah.com.tr/galeri/kultursanat/karacahisar-kalesi-nerededir/2>
 adresinden alınmıştır. 26.01.2020.

Fotoğraf 69. Kastamonu Kalesi.
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/gezilecekyer/kastamonu-kales>
 adresinden alınmıştır. 27.10.2019.

Fotoğraf 70. Kastamonu Kalesi.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/gezilecekyer/kastamonu-kales>
adresinden alınmıştır. 27.10.2019.

Fotoğraf 71. Kastamonu Kalesi girişı.

<https://www.kastamonugezgini.com/kastamonu-kalesi/> adresinden alınmıştır.
27.10.2019.

Fotoğraf 72. Kastamonu Kalesi içerisinde bir görüntü. <https://www.kastamonugezgini.com/kastamonu-kalesi/> adresinden alınmıştır. 27.10.2019.

Fotoğraf 73. Kastamonu Kalesi. (Fotoğraf: Tevfik Çoban).

Fotoğraf 74. Kastamonu Kalesi. (Fotoğraf: Tevfik Çoban).

Fotoğraf 75. Kayseri Kalesi genel görünümü.

<https://www.kayserihaberajansi.com/kayseri-kalesi-28-eylulde-aciliyor-h27862.html>
adresinden alınmıştır. 27.10.2019.

Fotoğraf 76. Kayseri Kalesi ve surları.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kayseri/gezilecekyer/kayseri-kalesi-ve-surlari> adresinden alınmıştır. 27.10.2019.

Fotoğraf 77. Kayseri Kalesi.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kayseri/gezilecekyer/kayseri-kalesi-ve-surlari> adresinden alınmıştır. 27.10.2019.

Fotoğraf 78. Kayseri Kalesi uzaktan görünümü.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kayseri/gezilecekyer/kayseri-kalesi-ve-surlari> adresinden alınmıştır. 27.10.2019.

Fotoğraf 79. Kemah Kalesi üzerindeki gizli yoldan bir görünüm. (Adem Başibüyük, “Doğal Süreçlerin Ortaya Çıkardığı Tarihin Önemli Bir Stratejik Noktası: Kemah (Erzincan) Kalesi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C: 9, S: 11, 2004, s. 353-368.)

Fotoğraf 80. Kemah Kalesi'nin giriş kapısının güneyden görünümü. (Adem Başbüyük, “Doğal Süreçlerin Ortaya Çıkardığı Tarihin Önemli Bir Stratejik Noktası: Kemah (Erzincan) Kalesi”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, C: 9, S: 11, 2004, s. 353-368.)

Fotoğraf 81. Köğonya Kalesi, dış surlar, doğu yönde bulunan kızlar kulesi bölümü. (Ertuğrul Danık, “Şebinkarahisar Kalesi”, **Sanat Tarihi Dergisi**, 2, Ekim 2004, s. 51-78.)

Fotoğraf 82. Kögonya Kalesi, dış surlar, ana giriş kapısı. (Ertuğrul Danık, “Şebinkarahisar Kalesi”, **Sanat Tarihi Dergisi**, 2, Ekim 2004, s. 51-78.)

Fotoğraf 83. Kögonya Kalesi, dış surlar, güney kayalıklardaki izler. (Ertuğrul Danık, “Şebinkarahisar Kalesi”, **Sanat Tarihi Dergisi**, 2, Ekim 2004, s. 51-78.)

Fotoğraf 84. Kögonya Kalesi, iç kaleye doğudan bakış. (Ertuğrul Danık, “Şebinkarahisar Kalesi”, **Sanat Tarihi Dergisi**, 2, Ekim 2004, s. 51-78.)

Fotoğraf 85. Larende Kalesi. <https://www.azbibak.com/karaman-kalesi/> adresinden alınmıştır. 30.10.2019.

Fotoğraf 86. Larende Kalesi, iç kale. <https://www.azbibak.com/karaman-kalesi/> adresinden alınmıştır. 30.10.2019.

Fotoğraf 87. Malatya Kalesi. <http://www.3dmalatya.com/eski-malatya-kalesi.html> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 88. Malatya Kalesi. <http://www.3dmalatya.com/eski-malatya-kalesi.html> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 89. Niksar Kalesi. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-niksar-kalesi-surlarinin-restorasyonunda-ilk-etap-tamamlandi-18302/> adresinden alınmıştır. 26.01.2020.

Fotoğraf 90. Osmancık Kalesi. <http://www.osmancik.bel.tr/proje/osmancik-kalesi> adresinden alınmıştır. 26.01.2020.

Fotoğraf 91. Silifke Kalesi.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/gezilecekyer/silifke-kalesi>
adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 92. Sinop Kalesi. <https://www.kalyeta.com/?pnum=315&pt=Sinop+Kalesi> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 93. Sivas Kalesi. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sivas/gezilecekyer/svas-kales> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 94. Sivas Kalesi. <https://www.gezilebilecekyerler.com/sivas-kalesi/> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 95. Uluborlu Kalesi. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/gezilecekyer/uluborlu-kalesi> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 96. Uluborlu Kalesi. <https://www.nenerede.com.tr/ilan/uluborlu-kalesi-4/> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 97. Urfa Kalesi. https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/224/30/kale_adresinden_alinmistir. 31.10.2019.

Fotoğraf 98. Urfa Kalesi. <https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/224/30/kale#images-2> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 99. Zamantı Kalesi. <http://www.kayseriden.biz/icerik.asp?ICID=214> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

Fotoğraf 100. Zamantı Kalesi. <http://www.havadankayseri.net/portfolio/melik-gazi-zamanti-kalesi/> adresinden alınmıştır. 31.10.2019.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Yasemin ÇOBAN

Doğum Yeri ve Yılı : İstanbul/Kartal-1995

Medeni Hâli : Bekâr

Yabancı Dili : -

E-posta : ycoban3707@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Aytaç Eruz Lisesi (2009-2013)

Üniversite : Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
(2013-2017)